

Lapszámunkat Erőss István képzőművész alkotásaival illusztráltuk. A mesterrel készült interjú a 18–19. oldalon olvasható

Dragomán György: *Fuvar*

Lewis Carroll: *A Snyárk-vadászat* – Mann Lajos fordításában

Szócs Géza: *Beszéd a palackból* – Mekkora költő volt Cs. Szabó László?

Pollágh Péter: *Iskolásdi*

Végh Péter: *Rigó*

Weiner Sennyei Tibor: *A Pán szótt teste*

Kőbányai János: *Ady Endre zsidó története (3.)*

Sárközi Mátyás: *Modigliani és modelljei*

Réhon József: *Civilben a Bakaruhában-ról*

Lászlóffy Csaba, Székely Szabolcs, Lelkes Miklós, Sohár Pál, Dudás Henrietta, Magyar László versei

Kritika: Tözsér Árpád, Jász Attila, Ármos Lóránd, Maurits Ferenc, John Barth, Haklik Norbert, Tornai József, Onagy Zoltán könyveiről

Színházkritika Hegyi Réka, Jászay Tamás, filmkritika Szántai János és Boros Norbert tollából

Sándor vagyok én is! – Johann von Kronstadt, A bőség zavara – Onagy Zoltán rovata

GÁLL ATTILA

Kartotékvers

Kedvec versem szavaltam egy éjjel,
de légből kapott volt és kedvtelen,
mintha valaki rájött volna,
hogy sajátom, s mennyire kedvelem.
Nem hagyott nyugodni: belém mart,
egyre táplálta a kedvet, hogy gyönyörnek
ismerje a szám, s én gögösen köptem a szavakat –
megkapaszkodva nagyságom teraszán.

Előttem a címadó kedv hempergett,
s tisztes távolból, mint vezérei a látomásnak,
követték válogatott sorok,
s a gondos középéről tekintve hátra,
nagyszerű rímek hős garmadára,
a biztos szerkezetre lelt a szem.

Ám ekkor meglíbbent önzésem fátyla,
s felfedett a dilettáns semminek...

Vershadam
már potyogott is szerte,
szertesztét a hirtelenbe –
de megálljt kiáltott büszke szám:
Megállj te baka, cifra zsvány!

(...)

Témáját azóta sem tudom,
képeit szétszórta egy piaci lista,
címét hordozza egy sárguló kartoték,
mit sohasem tettek helyére vissza.

Mester és süldőboszorka

– Gergely Edittel versregénye apropóján Gergely Tamás beszélgetett –

– Ellenőrizzük le, lássuk, jól tudom-e: Kolozsváron voltál egyetemista, bekerültél az Orbán János Dénes által összetartott csoportba, közölni kezdted az *Előretolt Helyőrségben*, majd a *Látóban*. Főként verset, ritkábban prózát...

– Össze kell valahogy illesztenem ezt a rajtvét és skatulyacsapdát. A *Látóban* egy prózapályázaton nyertem, akkori 100 ezer lejt, prózaverssel. A *Helyőrség* akkortájt indult, meg kellett tölteni szöveggel. A bekerüléshez nem kellett próbákat kiállni, ha volt közölhető szöveged. A csoport nem hallott rólam addig, mint szerzőről, én se jártam feléjük – az egyetem felé se túl sokat, ahol mindannyian vizsgáztunk. Mígnem az akkori Bretter Körre odavitték – kocsmai vita során felfedezett – szövegeimet. Azt hitték, OJD maga írja női álnéven a verseket. Hát ennyi.

– Megjelent egy verseskötetted, ami inkább lezárása annak az „előretolt” korszaknak, nem tudtam követni háromszáz mérföld távolságból, mi lett annak a sorsa?

– Vagy nincs korszak, vagy nem zárult. Soha nem tartoztam a szorosan vehető körbe, alternatív színpálya voltam, volt dolgom

épp elég irodalom nélkül is. A kötet *Előretolt Helyőrség* sorozatban megjelenésekor én már több mint egy éve éltem Gyergyóban. Az *Üzenet lélekdoktor szeretőhöz* sorsa? Megjelent, talált, süllyedt, több tízezer első kötettel együtt. Tavaly egy szövegnyelvtanulmányához elővette Németh Zoltán felvidéki irodalomtörténész.

– Következett az újságíróskodás *Hargitabázissal*. Mintha jól éreztél volna magad abban a gúnyában, mégis szorított. Vers nem született, próza még kevésbé, mégis pályázatot nyertél. Meséld el a gyergyószentmiklósi éveket, ne feledd, az interjú olvasói között lehetnek ausztrál meg argentin illetőségűek... „Ausztrálok” meg „argentínok”.

– Vers is született, kötetnyi, lehet, összerakok belőle egy könyvet. Próza is született, kötetnyi. Lehet, összerakok belőle egy rendes novelláskötetet. Interjúsorozat kortárs irodalmárokkal, kötetnyi, lehet, rövidesen ráismélek, rákérdeszek négy-öt év elteltével, mi történt ahhoz az időszakhoz képest, az is lehet, összeállítok belőle egy kötetet. Irodalmi ösztöndíjat nyertem, egyévest. Újságíróit is, Mérayt: a Népszabadságnál dolgoztam három hónapot. A Krónika

székelyföldi tudósítója élete loholásból állt Gyergyószentmiklós vonzaskörzetében – Maroshévíztől a Békás-szorosig. Újságírólet. Ha témát találtam, felpattantam a mountain bike-omra, tekertem 9-10 kilométert – zsebben a hajtási jogosítvány, garázsban szegény apám rozszant Trabantja. Lehet szeretni, nem szeretni. Előtte helyi tévénél dolgoztam, kontrollmentesen, igen szegényes környezetben – de legalább meg kellett tanulnom filmezni, ha a műsoromhoz nem ért rá az operatőr, vágni, ha jobb dolga akadt a vágóembernek. Később a magyar tévének tudósítottam szerkesztőként egy profi produkciós stúdiónál. Ez volt a lehetőség. Nem mindig lehetett rajongani érte.

– Nem egészen egy éve újabb cezúra az életedben: Bukarestben szerkesztesz országos magyar napilapot. Én, aki Bukarestből jöttem el, azt hittem, a „forradalom” után elapadnak a bukaresti magyar csermelyek... Mi úgy tudtuk, hogy jobban a kezükben tartanak minket ott, a központi bizottság C épületének közelében, azért gyűjtik oda mesterségesen a magyar szerkesztőségeket... Folytatása a 14. oldalon

Irodalmunk gőgös, mert még a szűkölőpiacból is csakis saját unikalitására, elitizmusára képes következtetni. Mi más is adhatná e hübrisz alapját, mint a műveltség, az a bizonyos (agyon szerepeltetett) „klasszikus”. Pedig nyilvánvalónak tűnik, hogy ekkora jelszóródásban már nem létezhet klasszikus műveltség. Szaporodó, hasadó interdiszciplínák, információ-áradás: posztmodern hagyomány több millió héja nem megismerhető. Ennek ellenkezőjét hinni: szabályos istenkísértés. Egyébként is értelmes embernek arra való a műveltség, hogy eltakarja. Nincs is száználmasabb, mikor előtolakszik s önálló, torz életre kel.

Továbbá gőgös, mert nem ismeri el önnön szubjektív jellegét, az ízlések esetlegességét, korszellem-függőségét. Az irodalom a *kis különbségek műfaja*, játéktere. Az abszolút kanonizált, a világirodalmi játéktérben otthonosan, „visszajelzeten”, vigyázó szemek-től kísérve mozgó szerző egy-egy átlagos *mondata* szinte semmiben nem különbözik egy provinciális, visszhangtalan, akár csupán a fióknak (családnak, iratmegemmisítőnek etc.) író szerző legjobb mondatától. Ezért is vállalhatatlan a nagy szakmaiság, s annak kínos redundanciája: a gőg.

Sokszor nem vonható valódi distancia az alkotók közt, de mégis sokan vannak. Még hozzá az életrajz felől olvasva húzzák meg a határt, pedig az életrajz felől való olvasás a szakmai diskurzusból rég kiűzetett; ám ilyenkor nagyon is kapóra jön. Ilyenkor nem drága, semmi sem drága. A persona non grata a cselédlépcsőn csak becsempészik – a hagyomány és/vagy egy téveszme cselédjei!

A kritika túl gyakran kerül csendőrpertuba a gondolat, a gondolkodás felszabadító divergenciájával. Nonstop lábjegyzetel és citál, hivatkozási hálót teremt, kerítést konstruál, cölöpöket („nyugatos” minták, posztmodern szövegyszerző eljárások etc.) szűr le, s a cölöpöket faroszként látatja, tükrözeti vissza. *Ki beszél?* – kérdezi papagájként újra és újra. Az, hogy *mit állít*, már fel sem merül. Az (újbeszélben) anakronisztikus, zavaró, delejes, felforgató: azaz szubverzív. E kérdés a sok „helyes verzió” közt maga a szubverzív. A *líra médiumát* a metrikára, a prózáét a beszélők, beszédmódok játékkára szűkíti; kapaszkodik. Kapaszkodni pedig (sajnos) gyengeség, ha egy herosz vagy egy

POLLÁGH PÉTER

Iskolásdi

(Nagy mellény, kis különbség)

macsó (lásd: hazai intellektuális macsó-kultúra, patriarchátus, feudális struktúrák etc.) kapaszkodik, akkor is.

Megmosolyogató, ahogy csatáznak a kritika, az elmélet terepén a különféle „iskolák.” *Iskolás* (iskola)hűség. S nem szakad rájuk az ég, játszadoznak, tragikus, tragikomikus eltökéltséggel – megvadult óvodásként. Az iskolán kívüli aztán, ha nem viszi túlzásba az obligát óvatosságát, könnyen megkapja legalábbis a szakmaitlanság vádját: hivatalosan minimum ideologikus, korszerűtlen, avított stb. lesz. Az informális csevelyekben pedig mint dilettáns, felforgató, egyszerűen mint ellenség jelenik meg. („Négyszemközt szeretlek, a nyilvánosság előtt elárultak, s ha szemlélt tartottak a feláldozható bábu fölött, mindenki sietve elhárította magát tőlem” – *Kertész Imre*) Áruló! – mondják, s önnön nyelvjátékuk csapdájában nem is gondolnak rá, hogy *elárulni* csak létező dolgokat lehet. Valójában az „árulónak” egy a bűne. Ez a „bűn” pedig a hálátlanság. (vö. „úgy érezte, hogy a versek olvastán valahogy az a látszat, mintha olyasvalaki írta volna őket, aki alapjában véve hálátlan” – *J. D. Salinger*)

Ezen jelenségek tagadása bűn. A hübrisz bűnéből etikai bűn lesz, s az irodalom újra besározatik. Iskolák, Iskolahűség. Istenem, iskolahűség! Pont itt! Hiszen az irodalom a kisszámú deviáns menedéke, vacka. Legalábbis kamaszként így hittük. Egy történet hely. Egy szép, téli hely, ahol végre nem kell megfelelni. Aztán rájöttünk: az író nem jelent semmit (maximum kollégáiról). Az író megfelel: „marketing” vagy csósz, csak ellenség ne legyen. Az író, akárha sőr: felnyitható. Az író üveg alatt (idegenségben) élni mért nem akar? Húzni kéne, de *kihúzza*, díjjal, délibábbal, de *kihúzza*. Dominó-dicsérettel: körbe a formán, egyformán. Írók minden spájzban. Formairok. (Forma-1 helyett forma hány?) Tulajdon nyavalygásaik rajongói. A nyavalygás pedig nem mondat.

Hogy jut eszükbe, hogy megfeleljenek? Az író *felel*, az rendben; de mi az a „meg”? Pedig az író megfelel. Az ész megáll, hogy az író megfelelhessen. És megfelel. Találjuk ki az író – kínosabb már nem lehet.

Egyébként semelyik irányzat nem lehet *en bloc* rossz. Például sokszor hallani, hogy a posztmodern üres. Ez sajnos nem így van: egyes szerzők üresek. Persze ezt már kockázatosabb beismerni. Spiró György szerint „az olvasónak mégis az az érzése, hogy az írók manapság nem vérszörödést kötnek az ördöggel, hanem csak úgy leülnek vele egy snóblira”. A valójában nagy írók ragacos forgácsait, unalmas, téttől mentes szövegeit ugyanazzal a lázzal kellene bírálni, ahogy például az irodalomtól távoli sajtóban bírálták sokan a botrányosan egyedi *Sorstalanság* botrányosan bárgyú, *többségi* filmváltozatát.

Persze autorításokat bírálni veszélyes, de legalább annyira „veszélyes, ha egy jó író (...) elkezd unalmasan beszélni, mert mindenki elkezd új és sosemvolt truvájokat gyanítani, és beveszi az esztétikai-filozófiai magyarázatkísérletek csábító megoldásait”. (Farkas Zsolt)

Szeretem a grammatikai és retorikai alakzatokat, hozzáam is gyakran kopogtatnak, leültem őket egy teára, durvább napokon: bélelt kávéra. De itt aludni nem szoktak, csak házalók ők. Alkalmi vendégek. Félek, még kifosztanának, elcsennének ezt-azt. De a szöveg, az irodalom (egyáltalán az írás- [beliség], az írott kultúra) mégiscsak egészen másról szól. Kételyekről és állításokról, azaz a gondolatokról. (Gyengébbek kedvéért: „filozofikumról”.) Igen, a gondolatról, melyet – mint medvét a nap – még a versek érzéki, látomásos jellege is képes előcsalogatni. Hiszen a jó szöveg gondolkodtat; mindig a periférián, kisebbségben pozícionálva magát. Olyan, mint a kristály, csak megkísért (át)láthatóságával. S van benne kés.

LÁSZLÓFFY CSABA

A kancsin nézés gyakorlata

Az egész akkor kezd gyanússá válni

amikor a *haldoklásaidal szemben*

már nem vagy teljesen érzéketlen

amikor a rikító zöld rét után rikító

pirosnak látod a saját véredet

agyacsokád hiába ketyeg (kotyog)

egészségesen a hámló fejbőr alatt

ó te szegény teremtés a kihűlt

lakásban a hideg ágyba bújva

a durván ostobán felhasított térben

(elégg egy kis rés a rosszul záró

őreg ablakfán – nem kell ahhoz

úrhuzat hogy az ember ukmukfukk

elpatkoljon akár leghétköznapibb álmában)

hangoskodás a nagy asztalnál családi ebéd

az unoka megragad egy fogpiszkálót

s mielőtt homlokodba szúrná megkérdezi:

nagyata te tudsz kancsin nézni?

(mióta teszem ezt már (!) gondolod

persze befelé a semmi felé kacsintva) –

hát ilyen egyszerű képzelődés a meghalás

Egy személyes történet: 1981. május 21-én, délután, a Csehszlovák Kommunista Párt megalakulásának 60. évfordulóján tanári engedély és tudomás nélkül, alig 17 évesen elmondtam az iskolai ünnepélyen J. A. *Levegőt!* című versét. Kirúgtak. Tehervonatok fékezőfülkéiben, ma nagyjából 30 forintnak megfelelő összeggel a zsebemben jutottam el szülővárosomból Pozsonyig, hogy feltett szándékom szerint átszökjék a többszörösen védett csehszlovák-osztrák vasfüggönyön. Ócska kínai sportcipőm kioldódó fűzője mentette meg az életemet. Futás közben ebben elbotolva elzuhantam, s egy pillanat múlva már ugatott is a révkomáromi származású magyar nemzetiségű, Csehszlovák Szocialista Köztársaságra felesküdt kiskatona kezében a sorozatra állított V 63-as típusú gépkarabély. Ólomdarazsait derékmagasságban felém köpte. Elkapott a fiú! Egy hét szabadság járt érte neki, meg egy karóra. Nekem ott büszkén mondta szegény, hogy már három karórát kapott. Azóta, gondolom, órászületet nyitott. Utána hetekig volt még időm a pozsonyi vizsgálati fogságban azon gondolkodni, micsoda ereje van a költészetnek. Még a gépkarabélynál is erősebb! Ha valaki akkor olyasmit mondott volna nekem, hogy én 24 év múlva Tokajban, az írótaborban József Attiláról fogok felolvasni, minden bizonnyal menten bolondnak néztem volna. Az Úristen azonban mindig tudja, mikor kell kioldódnia a kínai gyártmányú sportcipők fűzőjének. Ime hát az első olvasata József Attilának, ez a valóban megtörtént eset.

A másik olvasata már folyamat. Időben és térben meg nem állítható, volt, van és lesz. Hogy egykor, amikor Ő is itt lélegzett még, kétmillárd lélek élt a földön, s ez a tény nem egy sor erejéig meghihette Attilát, ezen nem csodálkozom. Ma hatmilliárdnyian vagyunk, s fixa ideám, tessene akár bolondnak is nézni érte, hogy költőnknek pillanatonként hatmilliárd olvasata lehetséges. Csak az éppen lehetséges összes nyelvre le kellene fordítani verseit. Ez a második olvasat, ha úgy tetszik. Mindenséggel mérd magad! – s ha ezt így megértené mindenki ezen ideiglenes lakóhelyünkön, e sárgolyón, tán más lenne minden. Bízom és hiszek benne.

A következő olvasat kérdéssel kezd. Utókor-e a miénk? Inkább folyamatos jelennek tartanám, miként egyes bibliakutatók az első nyelvet, amelyen megörökítették a szentírást. Tessék csak el-

SZÁSZI ZOLTÁN

A költő és olvasója – József Attila és utókora

képzelni: a lázadó Krisztus szavai egyszerre múlt, jelen és jövő időben értelmezendők. Boldogok voltak, boldogok és boldogok lesznek a lelki szegények, mert övék volt, övék és övék lesz a mennyek országa. Az vetette rá az első követ, az veti rá az első követ, az fogja rá vetni az első követ, aki büntelen. Igazi hatalom így a nyelv. Igazi hatalom így a József Attila-i költészet. Mert érvényes volt, érvényes és érvényes lesz. Nem lehet ír a félelem, ha olvassuk.

Újabb olvasat. A peremvidék északi holdsarlója éppen úgy magának érzi a költőt, mint a déli, mint a nyugati vagy a keleti. Állandó embere lett J. A. éppen úgy Révkomáromnak, az ott megrendezett szépséges emlékezte után, mint Nagyváradnak, a május elsején felavatott bronzszobrával. Rése Nagykaposnak, itt a Felvidék legkeletibb végein, ahol J. A. előtt tisztelgve kis gimnazista és felnőtt, többgyermekes anya és kétkezi munkás állt ki, hogy J. A.-verset mondjon a centenárium alkalmából rendezett versenyen. Nem az volt ott a lényeg, hogy hogyan, mert nem pódiumművészeti találkozó volt és nem löverseny, meg nem tour de flanc. Élő, a költészetet, a vers fontosságát megerősítő találkozó, amin bárki ott lehetett. Egy kis könyv is született a centenárium évében, nem teljes felvidéki keresztmetszetet adó és nem minden minőségű hullámzástól mentes, de van. Én ámulok, hogy elmúlok – ilyen címmel hódol a mester előtt e válogatás. Persze, tudom, nem kell csak azért dicsérni, mert a miénk, nem is dicsérem, de legalább tudom, hogy ha más nem is, legalább ezt is megpróbáltuk. Azt, hogy a mi hangunkon hogyan szól, hogy nekünk éppen mit jelent J. A. Vacogó úr lett-e a lélek, égő rongydarabként közepébe dobva a füstölő nap, vagy átnyúlás lehetséges az elő-

ziumi mezőkre, érzéssel, gondolattal, szívvel. A költő és olvasója ma már leülhet egymással szemben, vitatkozhat, tudomásul veheti, egymás nélkül semmire sem mennek. Április 11-ből a költészet napja lett. Születésnap, amikor le kell ülni a rakodópart alsó kövére, ki kell menni Szárszóra, el lehet menni megnézni a ma még kicsike sírt, amely decemberre monumentálissá változhat a Kerepesi temetőben. Az élőket is becsülni kell, nem csak a holtakat. A holtakat pihenni kell hagyni. Senkinek és soha nincs joga kisajátítani, magánosítani, párt vagy politikai érdek szerébe fogni még egyszer József Attila egyetlenegy sorát sem. A költészet egységes. Ha rosszabb sorok csúsznak ki a toll alól, azokat békévé oldja az emlékezés, mert a világot megfogalmazni pontosan tudó sorokból elég szárat memorizálni. Nem tudom, kommunista költő volt-e, vagy istenhívó, nem tudom mit érzett, mikor bajszáról nem pergett le egy hétig egy árva morzsa sem, s az éhségtől már lilát látott. Nem tudom, ki volt úgy közülnk az elmúlt időkben, hogy harmadnapja nem evett se sokat se keveset?! Nem tudok semmit és mindent sejtetni vélek. Csak érezni tudom, csak ezt mondhatom el, itt állok, másként nem tehetek, Isten engem úgy segéljen: hitem is lett nekem ez a költészet, amit Ő megalkotott! Hol zsoldár, hol káromkodás, hol kritika, hol vallomás. Így van ezzel a költőnek az az olvasója a centenárium évében, aki életét is közvetlenül neki köszönheti. Ha jól emlékszem a Hetedik valamelyik vessorára nagyobb dobantva oldódott ki az az ominózus cipőfűző, amitől hasraestem. Szlovák anyanyelvű édesanyám hazatértemkor nem minden él nélkül mondta nekem akkor: „Kellted nekem Attila?!” Hát tessék elhinni: kellett!

Zeusz óvatosan beállt a fenyőfák közé a busszal, ahogy leállította a motort, rögtön meghallotta, hogy a hátsó részben, a vasrácsra feszített ponyva mögött kaffognak és morognak az állatok, Zeusz a rácsba rúgott: – Kuss legyen, ronda döngök – mondta hangosan, nem is annyira az állatoknak, mert azok úgyse bírtak volna nyugton ülni az éhségtől meg az amfetamintól, inkább csak azért, hogy az ügyfelek felébredjenek végre, már vagy kétszáz kilométer óta aludtak mind a ketten, a férfi félrebecsült fejjel, félig a nő ölében, a nő meg oldalra dőlt, a műbőr ülésnek és az oldalsó farostlemeznek támaszkodott.

Zeusz még egyszer rávágott a rácsra, hallatszotta, hogy az állatok szomjasan tologatják ide-oda az üres zománclavókat a szegecselt lemezpadlón, Zeusz újra az ügyfelekre nézett, a férfi tért először magához, kábán nézett körül, aztán lassan észébe juthatott, hogy mi a helyzet, mert a nő vállára tette a kezét, megrázta, halkan mondott neki valamit, elég szép dallamos nyelven, Zeusz nem tudta kitalálni, hogy milyen, öröme vagy gagaz lehetett, annyira mondjuk nem is érdekelte, a nő persze rögtön tudta, hogy hol van, a régi Ikarusz baloldali üléseinek helyét kitöltő ipari mélyhűtőre nézett, aztán Zeuszra: – Ott vagyunk már? – kérdezte franciául, akcentussal beszélt, de azért jól lehetett érteni.

Zeusz bólintott. – Ötszáz méter – mondta –, legjobb lenne, ha most ideadnák szépen a pénz másik felét.

A nő odaszólt a férfinak, az benyúlt a zakója zsebébe, elővett egy borítékot, odanyújtotta Zeusznak. Zeusz elvette a pénzt, kinyitotta a hűtő egyik rekeszét, elővette a régi fagyaltosdobozt, odaadta a nőnek: – Vétközzenec pecérra, aztán jó alaposan kenjék be magukat – mondta –, addig én megszámlalom a pénzt.

A nő megfogta a dobozt, mondott valamit a férfinak, aztán vetkőzni kezdett, a férfi is levette az ingét meg a nadrágját, aztán kibontotta a dobozt, a sárga, olajos kenőcsre nézett, kérdezett valamit a nőtől, a nő erre úgy, ahogy volt, meztelenül, Zeuszhoz fordult: – Mi ez? – kérdezte –, a férjem tudni akarja.

Zeusz intett: – Hogyhogy mi, medvezsír – mondta –, de több kérdés ne legyen, megegyeztünk, hogy senki se kérdez semmit, tetőtől talpig

DRAGOMÁN GYÖRGY

Fuvar

kenjék be magukat, a hajukat se hagyják ki, ne törődjenek vele, hogy bűdös, mire befejezik, addigra én is végzek.

Zeusz a sofőrülés mellől a vaskazettából, a többi pénz mellől, elővette a kis UV-lámpát, egyenként végigsimított mindegyik bankjegyen, külön-külön mindegyikre rávilágított, volt, amelyiket meg is szagolt, látta, hogy a férfi nézi. – Mit bámulsz – mordult rá, magyarul, hogy még véletlenül se értse, aztán hosszasan forgatta, gyűrögette a pénzeket a lilás fényben, az ember nem lehet elég óvatos, csak az hiszi el, hogy ezeket az új eurósokat nem lehet hamisítani, aki nem látott még rendes moldáv vagy koreai minőségi munkát, azok ott Brüsszelben annyira hisznek az elektronikában, itt a határon is amit művelnek, mindenhol lézeres mozgásérzékelők, meg infrakamerák, meg mágneses lépésdetektorok, azt mondják, hogy a hollandok már megcsinálták a déneskövető robotkutya prototípusát, annak állítólag egy molekula elég lesz, és olyan szervomotort építettek a lánctalpai fölé, hogy majdnem hangsebességre fel tud gyorsulni hattized másodperc alatt, ha azt elkezdik szériába gyártani, akkor lehet, hogy tényleg vége lesz ennek az egész szakmának, már most így, ezzel a módszerrel is egy vagyon, annyi minden kell hozzá, szinte alig akad, aki meg tudja fizetni, havonta ha ketten átmennek, bezeg azelőtt, amíg még az aknazár volt fenn, addig naponta százan-kétszázan nekivágtak, abból a fele legalább átjutott, igen, a régi szép időkben, amikor még nem kellett ez a kurva csúcstechnológia. Zeusz arca grimaszba rándult, kikapcsolta az UV-lámpát, összegumizta és eltette a pénzt. – Pontosan megvan – mondta franciául –, nagyon örülök – kinyitotta a mélyhűtő legnagyobb rekeszét, elővette a két pár jegesre hűtött gumicsizmat meg a két csuklyás neoprén ruhát, az egyiket a férfinak adta, a másikat a nőnek. – Jól van – mondta –, vegyék fel, a medvezsír megvédi magukat a ruha hidegtől, legfeljebb a bőrük hámlik le pár tenyérnyi

helyen, de így biztosan nem látja meg magukat a hőkamera, ami kis melegük a neoprénen átmegegy, azt meg elfedi a medvék testhője.

A férfi akkor megfogta a ruhát, összerándult, ahogy megsütötte a tenyerét a hideg, felszisszent, aztán kérdezett valamit a nőtől, a nő Zeuszra nézett: – Hogyhogy a medvék testhője? – kérdezte. Zeusz erre a vasrácsra ment, lerántotta róla a ponyvát: – Medveháton fognak menni – mondta, a rácson át látszott, hogy a két nagy barnamedve a lavórokat pofogtatja, Zeusz hallotta, hogy az ügyfelei hőkölve szívják a levegőt. – Öltözzenek, öltözzenek – szólt rájuk –, nem kell megijedni, a medvék szelídek, én idomítottam őket, ez az egyetlen biztos módszer, ezzel eddig még mindenki átjutott, a barnamedve az Unióban védett állat, arra nem lehetnek, a grinpiszcesek le is szednék a határörök fejét, ha megpróbálnák, a medve szabadon bókálzhat, amerre akar, még örülnek ha átmegegy a határon, legalább frissül az állomány. – Zeusz elhallgatott, az ügyfelekre nézett, ott álltak, már rajtuk volt a ruha, gőzölgött róluk a hideg, a férfi mondott valamit a nőnek, a nő nem fordította le, hanem ő is beszélni kezdett, úgy tűnt, vitatkoznak, aztán a nő újra franciául szólalt meg: – Nem ezt ígérte – mondta. Zeusz erre elmosolyodott: – Dehogynem, azt mondtam átvittem magukat a határon, és az vagy így megegy, vagy sehogy, de ha nem tetszik, úgy is jó, ha akarják, visszaviszem magukat a legközelebbi városig, de a pénzt sajnos nem tudom visszaadni, döntsék el, beszéljék meg – elhallgatott, a medvéket nézte. A férfi nagyon hangosan mondott valamit, a nő erre elkezdett kiabálni, de a férfi csak mondta tovább a magáét, a nő akkor hirtelen leken neki egy pofont, a férfi akkor egyszerre elhallgatott, Zeusz a csattanásra odanézett, látta, hogy lassan kékülni kezd az arca, inkább a hidegtől, mint az ütéstől, a nő akkor halkan mondott neki valamit, a férfi bólintott, a nő Zeuszra nézett: – Rendben van – mondta –, megpróbáljuk.

Zeusz intett: – Helyes – mondta, megint benyúlt a hűtőbe, odadobta nekik a zöld katonai oldalzsákot –, ebbe pakolhatnak, aztán jöjjenek, hátramegyünk, ott kinyitom az ajtót, bemegyünk a medvékhez, a lényeg, hogy lassan mozogjanak, és ha felültek, erősen tartsák a hevedert. Az állatok csak akkor indulnak, ha füttyentek, a vízszagra mennek, a patak a határ túlsó oldalán van, odáig maguktól tudják a járást, ha odaértek, rögtön elkezdnek majd inni, akkor azonnal szálljanak le a hátukról, mert a medvék így begyógy-szerezve elég gyorsak, nehogy még visszahozzák magukat, a patakmederben gyalogoljanak folyásirányba az első hídig, onnan már az országúton vannak, a gumicsizmákat megtarthatják, de a ruhákat hagyják ott a híd alatt.

Zeusz megvárta amíg bepakolnak, aztán kiszálltak a buszból, a férfi vitte a zsákot, sötét volt, ahogy a busz hátsó részéhez mentek, cupogott a bokájuk körül a sár, a férfi gumicsizmája egy kicsit nagy lehetett, egyszer majdnem elesett, de a nő elkapta a karját. Zeusz a láncsal leengedte a deszkákra szegezett nyikorgó tetőbádogból készített rámpát, aztán egy kurblival kinyitotta a busz hátsó ajtaját. A ketrecből kiszűrődő halvány fényben megállt, az ügyfelekre nézett, elővette a két borítékot az iratokkal, odaadta nekik. – Az átjutással nem lesz baj – mondta –, de vigyázzanak, a határon belül ötven kilométerig kérhetik a papírjaikat, ezekkel a kazah diplomata útlevelekkel nem jutnak messzire, épp csak arra jök, hogy egy kis időt nyerjenek, ha biztosra akarnak menni, legjobb lesz, ha azt mondják, hogy édszesek, akkor automatikusan kapnak betegjogi menekültstátuszt, de ahhoz vírus is kell, szerencsésük, hogy ilyen öreg profitt választottak, még plusz húsz százalékért ezt is el tudom intézni maguknak – ahogy ezt mondta, már elő is vette a zsebéből a két előkészített fecskendőt, a nő felé kínálta, azt mondott valamit a férfinak, a férfi hevesen megrázta a fejét. – Nincs több pénzünk – szólalt meg a nő.

Zeusz vállat vont, eltette a fecskendőket. – Mindegy, maguk tudják – mondta –, akkor most kinyitom a ketrec ajtaját, és bemegyünk az állatokhoz. Szép lassan jöjjenek utánam, bent már nem akarok egy szót se szólni, és magunknak se tanácsolom, úgyhogy inkább most búcsúznék el, jó utat, sok boldogságot, sok szerencsét.

Egy kültelki kocsmában iszogattak. Rigó kibámult a sötét égre, és már ki tudja hányadszor, dalra fakadt:

*Ne tépj, ne verj engemet,
Ne tépd finom ingemet,
Mert nincs már nekem kedvesem,
Finom inget hogy vegyen.*

Majd prózában vakerelt tovább:
– Minden veszve komám, minden!

Előttük, a poharak közt, egy csontnyelű rugós kés pengéje villant. Az asztal lapján Rigó keserűnek nyomai. A fekete fába frissen metszve ez volt olvasható: „Nincs holnap!”. A szöveggel meg volt elégedve, de a kivitelezéssel nem. Mert a betűk ide-oda kalimpáltak, mint a részeg lovak.

Fullajtár ezt látva a fejét csóválta, hát csórá Rigó gádzsó ilyen dilinóságokkal mulatja az időt? Gyorsan fenéig itta a korsóját, és a csapszék irányába bámult, mint egy szomjas igavonó. Persze, ha meggondoljuk, véshetett volna valami kevésbé filozófikusat a fába, és dalolhatott volna mást is, szebbet, vidámabbat, de mindez nem változtatott volna semmit a lényegen; mert mi tagadás: csórá roma csávnának szarul állt a szénája. Rigótól józanul, vagy piás állapotban még így is nagy teljesítmény volt. Igaz, józanul még sohasem látta senki, nála ez olyan ritka állapot, mint határban a fehér holló.

Rigónak erős felsőteste volt, rövid lábai és nagy, előreugró löfeje. A haja, arca és a keze koromfekete. Temérdek keserű gondolat motoszkált akkor este kormos fejében. Kevés cicoma, annál több súlyos mélabú. Ha jobban belelátánk sötét romalelke mélyére, akkor megértenénk, hogy miért dalolt, beszélt ilyeneket. Ebben a lelkiállapotban még filozofálni is tud a cigány gádzsó, ha nagyon akar. Végül is ő véste oda azt, hogy „Nincs holnap!”, és nem más. Ebben a két szóban pedig benne volt az egész rohadt élete. Olvasta, hallotta valahol, vagy kieszelte? Tán maga sem tudta. A lényeg az, hogy megtette. Mert véshetett volna a fába olcsó és banális frázisokat; például ilyeneket: nincs munka, nincs kenyér, nincs lóvé, nincs csaj, nagyon fáj, engem

VÉGH PÉTER

Rigó

(ROMA KESERGŐ)

nem kamel senki, de nem, a dilinő ehelyett mégis ezt az örök, nagy igazságot örököltette meg. Talán, mert tömör akart lenni, vagy csak azért, mert nem akart a részletekbe bonyolódni.

Mióta az asszony elhagyta, csak piált és kesergett a csórá, s ma érte az utolsó nagy csapás: kirúgták a munkahelyéről. Igaz, hogy az útkaparóknál csak egyszerű földtúrú volt, de így is szerette a munkáját, abból élt, meg már megszokta a kemény melót. Ha kellett, feltört egy egész utcát, árkokat ásott hosszanti és kereszt irányban. Úgy metélte az utcákat, mint más a kuglófot. Mert a lapát az lapát, a csákány az csákány és a légkalapács se kutya, jó ha van, mert ha nincs:

*Hegedű és koldusbot
Terem a cigány számára.*

Fullajtár még maradhat őszig, őt meg vigye el az ördög. A döntést igazságtalannak tartotta. Hol talál ezek után munkát? A kőfejtőben, erdőirtáson, bányában, papírgyárban? És otthon? És asszonyt?

Bizony rosszul állt a szénája (de ezt már egyszer mondtam), s már az utolsó lövéjét is elitta.

*Keresi nagy szegénységgel
és megissza kevelységgel.*

Üres volt a zsebe és a munkásszállóból is kitétték a szűrét. A batyujában volt minden motyója.

Fullajtár így vigasztalta:

– Ne búsulj csórákám! Egy ideig lakhatsz nálunk, aztán majd csak lesz valahogy. Nem csak útkaparók vannak ám a rohadt világon!

Hogy jobb kedvre derítse, rendelt neki egy féldecit. Ettől aztán Rigó új erőre kapott, mint a ló,

és énekelni kezdett. Két kormos kezével verte hozzá a taktust az asztal sarkán:

*De megvertél ő Istenem,
Hogy elvetted a kedvesem!
Ha elvetted, add is vissza nekem,
Ne tedd olyan nehézé a szívem!*

Az ital hatására feltört belőle őseinek szilaj temperamentuma, melyet virtusnak is mondanak az emberek. Olyan bánatosan, szívhez szólón dantolt, hogy a népek a vendéglőben mind elnémultak, mint a kút mélyén a víz.

*Megmondani nehéz nagyon:
Javunkra a bánat nagyon?
Vagy csak azért adja Isten,
Hogy mindig csak keserítsen!*

Már közeledett a záróra, de Rigó még mindig danolászott. Az emberek már jobbára hazakórtáltak, mikor éjfél körül Fullajtár Rigó „szárnyai alá nyúlt”, és bajtársiasan hazacipelte. Nem hagyja el a dilinő gádzsót. Apró csánója szótlanul követte őket, Rigó batyujával a hátán.

Maguknak is alig volt hely a házban. Rigó ezen az estén egy lóval és egy számmal hált egy fedél alatt az istállóban, a szalmára terített nagy télikabátban. A batyuját meg a feje alá tették vánkosnak.

Másnap hajnalban búcsú és köszönet nélkül távozott. Vándorútra kelt. Felcsapott kolduló vándorcigánynak. De már nem volt kedve énekelni, mert a csórá vagabundusok nem énekelnek.

Csak ment, ment. Faluról-falura. Toronyiránt. Ahol az este érte, ott tért nyugovóra. Hol egy fészében, hol egy fa, egy kazal, vagy egy bokor tövében.

Egy este szép álma volt: daliás legényként járta a lányos házakat s mindenhol jó szívvel fogadták, borral, pecsenyével, édességekkel kínálgatták. A lányok cirógatták, becézték, kacérokodtak vele, szépeket sügtak a fülebe. Az egyik háznál egy pirospozsgás csaj kicsalagotta a hátsó helyiségbe. Rigó hamarjában megölelte, megcsókolta, a padkára döntötte, már a csucsiját szorongatta, mikor álma szertefoszlott. Hej, de sajnálta az ebadta, mert az édes álom feledtette vele a valóságot. Hát látják, igaz a mondás: éhes disznó makkal álmodik.

Már világosodott az ég alja, mikor tovább indult. Ajkán újabb dal fakadt:

*Nyírfa alatt heverek,
Rám hullnak a levelek,
Madár zengi odafenn:
Milyen szép a szerelem!
A szerelem nagyon szép,
De álomnál nem egyéb!*

Egyre ment, hátára vetett batyujával, kurta vándorbottal a kezében. Csak ment, az élet mostoha gyermeke. De már volt célja. Nem kószál többé, mint a csórá kutya. Megkeresi azt a pirospozsgás arcú lányt, akit álmában a karjaiban tartott. Vagy ha nem őt, hát egy hozzá hasonló.

– Most aztán ráérek dalolni – elmélkedett közben. – Meg aztán dalommal rövidítem az utat.

Egy őszi napon azon a faluszélen bukkant fel, ahonnan valamikor vándorútra kelt. A földeken dolgozó emberek felfigyeltek legújabb dalára:

*Ifjúságom elvirult,
De azért még nagy az út,
Míg a sírom elérem,
Sok szirma kell énnekem.**

Magukban ekkor azt gondolták, hogy Rigó minél tovább vándorol, annál inkább hasonlít a dalos madárhoz, aki kora tavasztól késő ősziig énekel.

* A népdalrészletek Szász Béla és Hermann Antal gyűjteményéből valók

I. rész

Ahogy az egyik évszak a másikon áttűnik, ahogy anyám csókja ég még mindig az arcomon, bármilyen messze is jutok tőle, átmenet nélkül, ahogy egy bizonyos ponton minden felmelegszik, ha a nő ujjja megérint, suhan, el egészen arcom azon részéig, ahol anyám, a legszebb és legerotikusabb pihimadár a földön, akkor, amikor megkérdeztem tőle, hogy miért hagyja el Öt, akkor arcomra adott egy kegyetlen nagy pofont, majd rózsza ajkaival, melyek itt éppúgy, mint Danténál, nem a virágot, hanem a tökéletes jelentést idézik, ahogy rózsza ajkaival megcsókolta a pofon helyét, mindörökké lebélyegezve, átmenet nélkülivé téve, hogy éppen olyan legyen, mint a felmelegedés miatt az egymáson áttűnő évszakok. Ahogy azok elválaszthatatlanok, úgy arcomon a pofon és a csók is elválaszthatatlan, örök bélyeg.

Ekkor hároméves voltam. Talán négy. Zsidó leszek, vagy keresztény? Weiner vagy Sennyei? Hetero vagy homo? Eger, apám, minden eltűnt, és a bélyeg arcomon vörösen izzani kezdett. A legnagyobb múzsa kent fel. A leggonoszabb nő törölt el. A szeretet a legbiztosabb tömegpusztító eszköz, s a legnemesebb halálom.

Abdára költöztünk. Új család. Barackskert. Nagyszülők és új apa. Apa, mondom neki még ma is. A szeretet felszabadít. A szeretet elfogadta. Gondör fekete fűrtjeim, mintha el akartak volna bújni. Kicsit kibarnultam. Hajamat gyakran vágta a Csiri. Focizni kezdtem. Pecáztam is. Halat fogtam a Rábcából ott, ahol Rákóczi visszaengedte, ott, ahol Radnóti hagyta, hogy a golyó, mint egy anya csókja: tarkójába égen. Fogtam a halat, és arra gondoltam: a szeretet felhasználható. Csak te nem fogtál semmit? Csak én. Többet nem mentem horgászni.

Alkohol. Megcsalás. Zöld Trabant. Kárpótlás egy elfelejtett nemességért. Garázs épül a zöld Trabantnak, ami már rég nem működik. Szegénység. Nincs mit enni? Van mit enni? Válás. Ez nem az én életem. Szőke öcsém egy éjszaka alatt felnő. Törött szilánkok és vér a földön, törött virágok és olvadt májusi hó a földön.

Győr és egy kollégium, és egy iskola a határon. Lehettem volna sajtókészítő, nem ilyen lézertartó fogasztó. De nem lettem, mert két tanár is megzavart boldog tudatlanságomban. A szeretet elterel.

A cigány-negyedben laktam anyámmal életem legszebb három hónapját. A kekszgyár mellett, aprópénzből élve. Egy lavórban fűrdtünk, egy szobába aludtunk, a szói kint volt, és anyám minden éjjel sírt. Aztán reggel minden utcát elárasztott a csokoládé, a vanília, a gőzölgő édesség illata. Beszivárgott a zárt ajtókon, a csukott ablakokon, anyám otthonos bőrére, égszínké szemeibe, és én kamasz, bebújtam mellé, mert a pecsét arcomon csak azt tette lehetővé, hogy lássam az illat diadalmenetét, de azt nem, hogy észrevétlenül belém is belém ivódjon. Véled aludhatok? Nem, kisfiam, már túl nagy vagy hozzá.

18 és Kassák! 18 és Apollinaire! 18 és Ginsberg! 18 és titokban talán Radnóti – ez mind én voltam egykoron. De a bélyeg, az átmenet nélküli pofon és csók állandóan megakadályozta teljes átalakulásom. Mindig visszatértem, nem menekülhettem magamtól. Ahogy sokasodtak a szereleim, és arányosan bűneim, úgy ez egyre inkább aggasztott.

Anyám egy másik férfi mellett. Anyámból megszületik az új pih. Húgom a szőke álom, az illat, ami a kekszgyárból érkezik reggel, hogy feloldja anyám sírását, hogy beszívárogjon éles nevetése, gyöngyöző éneke a hatalmas új ház hideg, bánatos szobáiba. És ekkor végleg eljöttem.

Ha körülnéz, azt látja csak magáról, magából ír. Ugyan már, hisz mindig magáról ír, mert egyedül ez az egy eszköz alkalmas arra, hogy a világot vizsgáljuk. Eszköz az én. Gép a test. A Gépet működtető Eszközről beszélek, a kettő közötti, és az ezek által megteremtett Ember és a Természet kapcsolatáról. Mint egy mikroszkóp, mint egy távcső, olyan az én, van, amit közelebb hoz, és van, amit felnagyít. Miért ír önéletrajzot? Mert nincs más lehetőségem. Ez maradt az egyetlen forma, az egyetlen, ami még az enyém lehet. Minden összeforr, minden összekötődik, mindenre hivatkozhatnak, és végül mindent felhasználhatnak ön ellen. Még az anyja csókját is. Még az emlékeket is, különösen, ha ön költő, és hamarosan meg fog halni. Az önéletrajz mindig kicsit le is épít, sőt inkább le is rombol. Enged újjaépíteni, újjaszületni. Elszállni, egyedül. Pih lételemre, akinek csak egy szárnya van, s repülni úgy tud csupán, ha másik pihivel kapaszkodik össze, csak egyedül próbálom meg. Meglehet vergődésnek tűnik, sejttem, hogy én már nem lehetek albatrosz, de a repülés nem a madarak privilégiuma. Ha körülnéz most, akkor mit lát? Mer

WEINER SENNYEY TIBOR

A Pán szótt teste

erről írni? Nem fél? Félek. Nem merek erről írni. Attól tartok, közel van az egymástól való teljes eltávolodás. Csak intelligenciánk menthet még meg, és csak a kegyelem. Ha most elrontjuk és nem lesz közös nyelvünk, akkor a jövő olyan lesz, mint amitől a kanadai filmes, Mike Hoolboom tart. Az egyetlen művész, a szó legnemesebb értelmében számomra Derek Jarman óta. Mindketten az AIDS áldozatai. Csak Mike még haldoklik. Talán. Vajon melyik talál meg engem előbb: a rák vagy az AIDS? Ez nagyon érdekel. Ám attól tartok, sokkal hétköznapibb lesz a halálom oka. Elfelejtene majd, és emlékeznek ugyan majd valakire, de az már nem én leszek. Ezért csak a versek menthetnek meg belőlünk valamit. A fotók, a filmek és minden más csak töredékes vázát őrzik egykori önmagunknak. Mindenki ragaszkodik magához, mégsem foglalkozik azzal, hogy végeredményben ki is, mi is az, amihez vagy akihez ragaszkodik.

A falikárpiton a légyott önt ábrázolja, amint néhány nimfának öltözött fiatal lánnyal, számukat lehetetlen meghatározni, ön, Pánként, síppal kezében, lábfeje helyén patával, lábai között meredező hímtaggal, ezekkel a kétes előéletű nimfákkal játszadozik. A falikárpit bizonyítja az ön moráljának teljes romlottságát, Eróshoz és Thanatoszhoz való közeli kapcsolatát, sőt olyan dokumentumok is vannak a kezünkben, melyek azt is megkérdőjelezhetetlenül bizonyítják, hogy ön megfeleltethető az Arisztiosz fedőnevű egyénnek, aki Eurüdiké halálában is vétkes. A vádak közül egyet sem tagadok. Azt kívánom: bár így lenne. Születtem volna Pánnak, még ha azt a falunkban ma ördögnek is néznék a vénasszonyok. Amikor a légiósok találtak egyet a fajtámból, azt a Ceasar ellen lázadó Cato elé vitték, aki elszörnyedt, s megparancsolta, hogy vigyék vissza oda, ahol találták ezt a szörnyeteget. Ha engem megtalálnak a légiósok, sorsom, remélem, hasonlóan fog alakulni, s nem úgy, mint Rejtő Jenőé, Szerb Antalé, Radnóti Miklósa, a nagyapámé...

Ahogy az egyik évszak a másikon áttűnik, ahogy anyám csókja ég még mindig az arcomon, bármilyen messze is jutok tőle, átmenet nélkül, ahogy egy bizonyos ponton minden felmelegszik, ha a nő ujjja megérint, suhan, el egészen arcom azon részéig, ahol anyám, a legszebb és legerotikusabb pihimadár a földön, akkor, amikor megkérdeztem tőle, hogy miért hagyja el Öt, akkor oda, arcomra adott egy kegyetlen nagy pofont, majd rózsza ajkaival, melyek itt éppúgy, mint Danténál, nem a virágot, hanem a tökéletes jelentést idézik, ahogy rózsza ajkaival megcsókolta a pofon helyét, mindörökké lebélyegezve, átmenet nélkülivé téve, hogy éppen olyan legyen arcom, mint a felmelegedés miatt az egymáson áttűnő évszakok, ahogy azok elválaszthatatlanok, úgy arcomon a pofon és a csók is elválaszthatatlan, örök bélyeg, a különbség annyi, hogy csak ezen az arcon nem tűnik át semmi.

II. rész

Folytassuk máshogy. Szavakat mondok mindössze. Pár szó csupán, talán név is lesz. Folytathatjuk tehát máshogy, úgy ahogy nem szokták, olyan mélyen, amilyen mélyen nem illik, nem szokás, de az igazság csak így feslik fel a vastagon szótt fátyolból, mondd meg, mered-e máshogyan folytatni, úgy folytatni, hogy tudva-tudod, nem a történet számát, nem a történeti lét, hanem az önmagadban benne lét, nem csupán a

mi, hanem a hogyan, nem csupán az arany, hanem a hegy, mely magába rejti a nemességet. Szavakat mondok tehát, vagy neveket csupán.

Mondd szavakat, de tudnod kell, a költészet nem szavakból áll, hanem tartalomból és hangzásból, csupán egyik lehet történeti, a másik kristálytisztá zene. Részleteket tárhatunk itt föl, de a részletekből lehetséges a következtetés a teljességre, a mindenre, az egészre, egyetlen lehetséges célunkra.

Zsennye.

Családom névadója. Száz vagy százötven éve szakadt ketté a hely és a genetikai lánc, a szellem és a génusz kapcsolata. Ezt felismerve jöttem rá, hogy tulajdonképpen mindaz, amit eddig Arcadia jelentett nekem, ezen a helyen megtalálható. Nem is annyira az idill, a trauma utáni alkotó állapot, nem is annyira a kert, a patak, a kastély, a halott ezeréves tölgy, a kis művészfaluvá cseperedett egykori majorság, hanem a föld maga, az érezhető bizsergés a gyökércsokrámban, vagy hogy elfogadhatóbban mondjam, a vándor megrázó tapasztalása, amikor megérti, mit jelent valóban az, hogy haza, hogy anyaföld, mit jelent az, hogy Magyarország vagy jobban mondva, mit jelenthet, mi mindent, micsoda gazdagságot, micsoda végzetes náaszt, az emberi tudat és a föld, a táj génusza között. Ahogy feltártuk Zsennyét, úgy kerültek elő azok a szavak, azok a szövegek, melyek nem igazolták irreális ittlétem, de helyre tett bennem valamiféle kavardást, azt, amit Apollinaire után szabadon úgy fogalmaztam meg, hogy a „nem-ismert szabadság”. Ez az egzisztenciális létállapot, ez az elbizonytalanító kesernyés kór az, amivel a pihimadár fiatalok szembe kell hogy nézzenek. A minket körülölelő káoszról, a fejünkre szabaddított szabadrablásból, a „nem-ismert szabadságból” csak önmagunkat tudjuk kirántani, mást nem menthetünk meg, csak magunk, de ha eleget mentjük meg magunk, az már egy valóban új kor, valóban más, valóban érző és tudatos pihilények fenséges repülése! Zsennye földje fölött pihik repülnek az égen. Ez annyit tesz, hogy környezettudatos szemlélettel bio-házat építünk Zsennyére, mely annyi energiát használ, amennyit előállít önmaga és a körötte fekvő kert. Ebben a házban élve tengelyt formál a létünk, köröttünk a világ kizöldül, vagy elsöpör minket. Nem látok más lehetőséget arra az életre, amelyre tudatom született. A történetiségből való kiemelkedés felelősséget jelent, felvállalást. Ezt csak a legbátrabbak merik felvállalni, mert könnyebb a kámában, Erósz és Thanatosz ölelésében elmerülni, a feledés pipáját színi, mint kilépni a színes forgatagból és felvenni az eldobott hagyományt, a súlyt, mely valójában szárny, s mely belénk ivódva kiszakítja görnyedt hátunk, szárnyra formálódik és repülni tanít, vagy ha más adatott meg, úgy talpukból gyökér harsan ki, a mélybe vájja magát; míg karjainkból, szívközből ágak szaladnak szét a teret formákkal telíteni, s így fáva, tengellyel formáljuk magunk. Mindkettő nemesebb élet, mint a gyarlóság sziklaszirtjein szétesapódnai napra-nap. Hogy sikerül-e, és egyéb kételyekre válaszom mindössze annyi, hogy már sikerült, hiszen felismerem más dolgok lényegesen nagyobb fontosságát önmagamnál, és szeretettel áldozom föl önmagam, tudásom ennek az ügynek, remélve, hogy mire végigcsinálom, megszűnik a legnagyobb bennem lakozó teher, az ego.

(...)

Éhség.

Éhség van a költészetre. De mi a költészet? Egy fenséges lét jelzése, akár a mocsokban hempergő, akár magasan szárnyal, de mindenképpen azt mutatja, amire már Rilke is figyelmeztet oly pontosan. Tehát csak részletkérdés, hogy az emberen át nézi isten a világot, fontosabb az, hogy az ember az egyetlen lény, melynek befelé van fordítva a szeme! Bévül látjuk a kintit. Ami bent, az kint. Ahogy fent, úgy lent. Ismered Hermész tanait. Nincs különbség, csak átmenet, az egyikből a másikba. S valójában minden egy. Az emberek ezt tudják, ez bele van vésvé isten tollhegyével a sejtjeikbe, de félnek tőle. Félnek attól, hogy szembe kell nézniük azzal, hogy semmi és senki más nem oldhatja meg problémáikat, csak és kizárólag önmaguk. Félnek bevallani, hogy az isten bennük is ott lakik, hogy imádkozniuk leginkább a bennük lakozó istenhez kéne, némi könyörületért.

III. rész

Kihagyom a következő szavakat, bár tudom, hogy fontosak neked, de azt is tudom, hogy másutt, főleg az Arcadiában és a Versek a kisházból ciklusban kifejtetted őket, ezért kihagyom azt, hogy kert, hogy ember, hogy ház, kihagyom, hogy kaleidoszkóp, hogy meta-folyó, hogy spirál, hogy mandala, kihagyom tehát azokat, kiket úgy hívsz, hogy Herceg, hogy Lydia, hogy Orpheusz. Neveket mondok inkább most, néhány nevet, akikről tudom, hogy fontosak neked, akikről tudom, hogy tanultál, akiket tudom, hogy szeretsz.

Mondd neveket, de tudnod kell, a költészet nem nevekből áll, hanem tudásból és érzésből, csupán egyik lehet történeti, a másik kristálytisztá zene. Részleteket tárhatunk itt föl, de a részletekből lehetséges a következtetés a teljességre, a mindenre, az egészre, egyetlen lehetséges célunkra.

Békássy Ferenc. Weöres Sándor. Pilinszky János.

Az első Zsennyével szorosan összefüggött eleinte, most már elszakadt, s az életmű kiadását készítem elő. Ő írta, hogy minden hit, minden filozófia vonzzon abban a mértékben, amennyiben örömet, derűt, boldogságot van ereje szűlni. Ez fontos, a legfontosabb. Rövid élete áldozat, és pontosan mutat arra, mi a nyugati magyar génusz, mit rejt magában a Dunántúl, milyen kincsés sziget lehet. A második formakészségén jóval túlmutat érzékenysége, melyet én lényegesen fontosabbnak tartok. De ahogy ő maga is írja „túl kell lépni a bearanyozott hülyén” – és ezt kevesen gondolták komolyan. A harmadik hite a megrendítő, és áldozata, ahogy ebben saját életét elpárolgattatta. Abban az időben, amikor államilag támogatott és hirdették az ateizmust, ez igazán nagy vállalkozás. De nem csupán történeti teljesítmény ez. Pilinszky az örökbe tenyerel, és kezei megfogynak az űr hidegében, majd szétporladnak, s pora beleolvad a csillagos égbé, útban a galaxis közepe felé.

Hamvas Béla. Várkonyi Nándor. Rajnai László.

Hamvasnak boldogságot, Várkonyinak derűt, Rajnainak örömet van ereje szövegei által teremteni. Igaz, van átjárás. Ritka kivételes helyzet az a kezdet, amiben most vagyunk, az a kezdet, amikor az egyik legnagyobb szellem éppen a mi nyelvünkön szólalt meg. Nem szabad feltétlenül és bírálattal minden szavát inni, de sok olyan fogalom csattan ki nála, amivel szembe kell nézni. Hamvas Béla tehát tisztá forrás, tisztá filozófia, de emberi, mint én vagy te, s pont ezért, hibát is véthet. Igaz, nem oly rég mesélte nekem szerelmes barátom, Danyi Zoli, hogy Hamvas úgy ismerkedett véglegesen meg Kemény Katalinnal, hogy egy sétányon jóval előtte sétálvány megfordult, s azt mondta neki, hogy tudod te, hogy én egy isten vagyok!?

Várkonyi Nándor ugyanakkor megrázóan igyekszik sokhelyütt tudományos maradni, nem ír, mint Hamvas, hanem tudós. Alapossága, a filológiai pontosságra törekvésben is látszik, de éppen a harmadik Rajnai az, aki felismeri, hogy ők mind valahol egy helyen vannak, amikor azt írja: „Mi, korai Vízöntő-emberek is legendás ősök vagyunk: érthetetlen, emberfölötti mitológiai lények leszünk egyszer, ha már lecsillapult a nagy háborgás, és megkezdődött a ciklikusan ismétlődő világtörténelem legforradalmibb korszakának elpolgárosodása.” – ilyen óriásoknak látom őket, végtelenül emberi, jó könyveket író, szimpatikus óriásoknak.

Sorolhatnám még, de igazából tudom, hogy a felsorolás csak elterel a valóságtól. Mit gondolsz, körbeszóttuk a Pánt, láthatóvá tettük a testét?

Fontosabb, hogy vajon látják-e a szellemet s a lelket, mely mindezt működteti, a Pán szótt testét nekünk kell szép történetekben lefejtenuk.

BESZÉD A PALACKBÓL

SZŐCS GÉZA rovata

Mekkora költő volt Cs. Szabó László?

Egyáltalán, költő volt-e? – kaphatják föl sokan a fejüket. A *Dovernél* (két irányba is, többször is) átkelt esszéirő, a magyar értekező próza vitathatatlan nagymestere, csiszolt novellák szerzője, Itália szerelmese, aki e szerelmet ragyogó szépprózába kovácsolta: írt-e verseket (is)? S ha igen, milyeneket?

Erre próbálunk meg az alábbiakban választ körvonalazni.

A véletlen úgy hozta, hogy megelőző számainkban a prózáirás kiválóságaiért számon tartott néhány szerző költészetével foglalkoztunk (Máraival, Wass Alberttel, Giuseppe Bonavirivel). Nem volt ebben semmi szándékosság, semmiféle „program”, mint ahogy mai vers-olvasmányunkról is állítható: pusztán csak véletlen egybeesés, hogy szerzője hírneves prózáiró. Nem emiatt választottuk ki, nem célunk „a prózáirók költészetével” foglalkozni, jómagam nem is vállalkoznék ilyen feladatra, már csak azért sem, mert nem hiszek a merev műfaji kategóriákban, pl. James Joyce Ulyssesét legalább annyira költészetnek tartom, mint amennyire regénynek Homérosz Odüsszeusz-hősköltevényét; számomra Bloom lírai hős és Pénelopé regényes figura.

Amikor e rovatot elindítottuk, eredetileg nem volt más szándékunk, mint egy verset vagy versrészletet felmutatni, kiemelni; vagy azért, mert olyan érdekes vagy izgalmas – pl. kuriózum-voltánál fogva – vagy mert olyan szép, vagy mert olyan fontos. Így képzeltem el én, és azt is vállaltam, hogy hónapról hónapra, lapszámról lapszámra kiválasztok egy-egy költeményt vagy strófát. Am a szerkesztőség azt látta még helyesebbnek, ha ilyen szövegeket nemcsak kikeresek, hanem be is mutatom és kommentálom őket, persze semmiképp sem úgynevezett „műelemzés” formájában. Vagyis: daktilusokról szó se essék, a mikrofilológiát is mellőzzük, pusztán azzal foglalkozunk, de lazán, inkább csak csevegve, hogy milyen ismereteket társítsunk a palackból kifogott üzenet-höz, milyen korban fogalmazták, miféle vívódó lélek szavát olvassuk, miféle sors beszélt belőle, milyen remények és szenvedélyek halmozódnak benne.

Csekefalvi Szabó László, azaz Cs. Szabó László versét most nem azért halásztuk elő a hullámverésből, hogy fogalmat alkossunk róla, milyen volt az esszéírás e Kolozsvárról elszármazott zsenijének a költészetében. Nem is kuriózumként ajánljuk mindenki figyelmébe, hanem mint a magyar líra remekét, pazar történelmi példázatot, tablót egy olyan sorshelyzetről, amely átvilágít a századokon és amelynek tanulságai ma sem minden megfontolás nélkül valók. Ez akkor is igaz, ha a poéma harmadik része kevésbé erőteljes, kevésbé üstdobos-hegedűs hatású, mint a többi, s egyfajta – meglehet, szándékos – stíláriális decrescendóban hal el. Zrínyit, Vörösmartyt folytató, Heinére is emlékeztető, kopárságában Jékely Zoltán hangjával rokon, veretességét protestáns bibliákon és hitvitázókon pallérozott beszéd ez. Kötelező olvasmánná tenném, ha tőlem függne s ha nem utálnám a kötelező olvasmány műfaját. De az azért érthetetlen, hogy a *Hét évszázad...* típusú gyűjteményekből, reprezentatív antológiákból teljesen hiányzik ez a jelképi súritettséggű, bölcs és keserű vers, mintha soha meg sem írták volna – és bevallott reményem, hogy e közlés most felhívja rá a figyelmet és elindítja késői karrierjét, válós felértékelését, beemelődését a köztudatba. Üzenetét tekintve legalább olyan horderejűnek tartom, mint Bánffy Miklós *Az ostoba Li* című novelláját. (Azt is biztosra veszem,

hogy 1950-ben ennél fontosabb verset nem írtak magyarul.) Persze tévedhetek is – ez esetben szívesen hallgatnám meg bárki ellenérveit vagy kioktatását arról, hogy miért nem klasszikus érték ez a költemény. Esztéták, rajta.

Am mielőtt még e – úgy gondolom – vitathatatlan remekművet újraolvasnók a közel fél évszázada Münchenben megjelent kötetcskéből, válaszoljunk arra is: milyen költő volt Cs. Szabó egyébként, vagyis ettől a lírai-históriai titálalattól függetlenül. Láttunk már példát egyszeri, az életművön belül társaltan remeklésekre.

Nem kevesen talán már attól gyanakodva vennék kézbe szerzőnk verseit, mert negyvenes éveik közepén kezdte el írni őket. Alighanem a legkésőbbi költői pályakezdés ez a magyar líra történetében, de hirtelenjében máshonnan sem tudnék példát idézni hasonlóra.

Lássuk tehát a Cs. Szabó-verseket. Kezdjük e versek vitatható pontjaival, mindazzal, ami talán indokolhatná, hogy szerzőnk miért ismeretlen teljességgel, mint költő.

Az egyik legnehezebb költői feladat a halmozásos felsorolás. Legjelesebb költőink hangja is gyakran kifulladás, mikor a dolgok pusztán névsorolásával élnek mint művészi eszközökkel. Cs. Szabó sem kivétel: „*Jégmorsókban hómorzsában / hókásában jégtorzsában / partra mosott palackdugó / patkósögek söröskupak tört kilincs*” és így tovább. Ezzel bizony nemigen lenne mit keresni igényesebb antológiákban.

Máskor meg túlságosan komolyan vesz valamilyen szellemes poént, mint pl. a Huysmansét, aki azt írta a chartresi dómról, hogy az bizony egy kékszemű szőke, une blonde aux yeux bleus. Ez gegnek jópofa, de költőnk már arról vizionál, hogy „a kővévált kékszemű szőke Lány tiszteletére” Május a képét odafestette stb. Kínos.

Sokakat talán az is irritálhat, hogy költőnk, a XX. század legműveltebb elméinek egyike, nem egyszer farszto mennyiségű műveltség-anyagot zsúfol bele a versebe, amelynek belső szerkezeti szilárdsága, teherbíró képessége elégtelennek bizonyul ehhez.

Máskor viszont a legnehezebb feladatot is játsza oldja meg. A politikáról például tudjuk, hogy a legkritikább esetben bizonyul hálás költői tárgynak. (A történelem, az más.) A fasizálódó Németországot megzabolázni képtelen, pipogya angol és francia politikusok leszerelését, szépszavas politizálásuk csődjét tankönyveknél tömörebben jeleníti meg pl. e 10-12 sor:

„Nem lesz itt baj” – mondta a puritán státusférfit s ernyőjén elrepül,
mert ő ravasz, ő átlát a szitán:
szép szótól minden szörny elszenkerül.

A békepipát négy nagy indián
elszívta és a státusférfit
Londonban termett egy rongy cédulán,
Adolf de jó! s Benito nem hiú!

Szép szót a bomba hamar követi;
a menny égő fedője ráborul
s az óvárost magjáig szétveri
Szent Pál körül a villámháború.

Mármint a Szent Pál katedrális körül, amelynek környékére a Luftwaffe borította rá a menny égő fedőjét. De a vers nem ettől remeklés. Emlékszünk Sir Neville Chamberlain miniszterelnökre, aki esernyős fotóin a legelőkelőbb angol egyetemek és klubok miliójében finomult fölénytel, jól szabott kabátban lépdel a második világháború fele. Szinte látjuk, amint ernyőjén magasba kapja a szél, hogy Európa valamelyik fontos repülőterén ereszkedjen le a tisztelgő katonák sorfala előtt, a földetérés trappoló, bukdácsoló lendületével.

Igen, Európa. Ugyanebben a poémában olvassuk:

Van-e még hírhező angyal
hírt adni, mi van most otthon,
úgy értsd: az otthoniakkal;
nékem az otthon már London.

Laza volt nagyon a töltés,
szép látszat volt Európa,
könnyű lökésre bedől és
mocsárba roskadt azóta.

Van-e még hírhező angyal... Érdemes lenne tudni, mikor e sorokat leírta, Cs. Szabó olvasta-e már emigráns-társa, Márai Sándor remekét, a *Mennyből az angyal*-t. A poéma (*A Bujdosó Hegedős*) keltezése: 1951–1958. Éppenséggel akár olvashatta is.

Márai egyébként irodalmi ízlésében olykor éppolyan igazságtalan volt, mint amilyen barátságatlan emberi kapcsolataiban. Cs. Szabóval szemben alighanem féltékeny lehetett, egyik levelében azt írja, hogy a társaságban „jelen volt továbbá még egy főiskolai tanár is”, ez volt Cs. Szabó László.

Apropó Márai. Ahogyan Krúdy megírta a maga Szindbádját, s ahogyan Márai megírta a maga Szindbádját Krúdy Gyuláról, Cs. Szabó is írt egy fontos Szindbád-verseket (*Szindbád a határszélen*). Íme néhány sora:

Csattog a fán egy csontváz,
szél urak szíjait rájga,
hópehelyekkel mókáz
Szindbád vén kabalája.

Mint látható, költőnknek rendkívüli képessége hibátlan négy soros strófákba tömöríteni, feledhetetlenül képszerűvé tenni olykor egészen elvont tartalmakat is:

apát cserél csupán
a lázadó gyerek,
ki tagadásra hajt
a lelkiismeret.

(A Tékózló Fiú)

Vagy íme egy másik tökéletes strófa, egy külvárosi kép, melyben egy egész ballada van elrejtve:

s a bicska hosszú volt a pántlikáért
minden vasárnap éjjel,
lépésben jött Hóstat felől a mentő
egy haldokló legénynel.

(Lázrózsák)

Cs. Szabó költészetének (és prózájának) Kolozsvárhoz kötődő, kolozsvári vagy Kolozsvár közeli helyszíneket megjelenítő részleteivel most ne foglalkozunk, ezt bizonyára amúgyis megteszik hivatalból az olyan tudós egyesületek, mint mondjuk a Kolozsvár Társaság, ugyan ki, ha ők nem.

Ezek után pedig lássuk a nagy verset.

CS. SZABÓ LÁSZLÓ

A Nagy Háború

Nyelvemlék a tizenhatodik századból

A császár a tanácsosaihoz:

Áldozatok. Egy évre mához vért habzsolnak a fegyverek s ha hétezer dervis megátkoz barlangvárukba bémegek!

Oránban mondatok miséket, a Niluson lesz udvarom s Bizáncban hogy zeng himnuszének a tróndivánról hallgatom.

Nyugat Keletet visszavívja, Rómának visszaporlóm, égi rangomnak ez a díja, lesz még a földön nagy öröm,

dögfelhő ront a holdsarlóra és tűzre jut a lófarok, megvirradt már a bosszúóra, mit térdrehullva akarok...

most menjetek s áldozatok.

A szultán a vezéreire:

Böjtöljetek. Egy évre mától Nyugattal én leszámolok. Madrid négy sarka égre lánghol s Rómán is leng még lófarok!

Félholdban álljon fel a flotta, megtisztítom a tengerem, ménünk Majorkát megtapodja, a császárt fölfeszítetem,

dölyfös hadát fodros zekében a gályapadhoz veretem, Mekkában zúg a hálaének, egy angyal szólít nevemen

s a próféta lenyújtja karját. Hétezer ágyut öntetek, mert győzelmünket most akarják az égiek... Hát menjetek

s újhold napig böjtöljetek.

Magyar prédikátor magában:

Vetésemen, asszonyomon végiggázolt s magzatomat elhurcolta a török, iskolámért, híveimért hontalanul futó nyájban bécsi úrral porolok.

Századéve készülődnek, fenekednek s ígérgetik egymásnak a bős halált, jött a halál faluinkra városunkra, harc és pestis mindenestől fölzáblt.

Kócsagokat láttam s gémet ember helyén kényes lábbal mocsarakban lakozni, szépapám is, nagyapám is oda jártak Mátyás alatt szabad kedvvel borozni.

Csatatere vasasoknak, janicsárnak, Magyarország földig rontva, rom alatt, császár, szultán fogadtak egy szent háborút, nagy háborút s a háború elmaradt!

Charles Lutwidge Dodgson, akit később Lewis Carroll-ként ismert meg a világ, 1832. január 27-én született a cheshire-i Daresbury parókiáján, és 1898. január 14-én halt meg, a Londontól délnyugatra fekvő Guilford városkában. Szüleinek, Charles Lutwidge Dodgson anglikán tiszteletesnek és Frances Jane-nek tizenegy gyermeke volt: hét lány és négy fiú. Charles a harmadik közülük, fiúként pedig az első.

Mikor Charles 11 éves lett, Dodgson tiszteletes egy nagy tágas házba költözött folyton növekvő családjával. Ez a ház egy Croft nevű yorkshire-i falucska parókiája volt. A crofti gyermekszobában Charles szívesen szórakoztatta esténként öccseit és lánytestvéreit maga alkotta meséivel, játékaival, amelyeket éppen kéznél lévő tárgyakkal és kellékekkel élénkített. A ház 1950-ben történt átalakítása során egy részt találtak a deszkapadlón, amely évszázados emlékeket őrzött Lewis Carroll gyermekkorából. Köztük volt az a három tárgy is, amely később oly fontos szerepet játszott írásaiban: egy fehér kesztyű, egy ballábas cipő és... egy gyűszű. Világhírű meseregényeinek, az *Alice Csodaországban*-nak és az *Alice Tükörországban*-nak kellékei ezek, de a gyűszű, több más jellemző kellékekkel együtt ott található későbbi remeklésében, a *Snyárk-vadászat*-ban is:

„Keresedék gyűszűvel, kutatták vad dühvel,
Markukban, üzni-tüzni, villa volt...”

Tizenkét éves korában Charles elhagyta Croftot, és Richmondba ment középiskolába. Bár később nem nagy lelkesedéssel emlékezett vissza ott töltött éveire, igen jó jegyeket kapott, kivált matematikából. És oxfordi ösztöndíjat nyert. A Christ Church-ben folytatott tanulmányainak végzetével pedig tanár lett ugyanott... később igazgató. És állandóan írt.

1856-ban Charles elküldte néhány versét egy oxfordi folyóiratnak. Az aláírás: B. B.

A tudósok régen török már a fejüket, vajon nem a maga dadogását gúnyolta-e így. Mert az a hat láb magas, határozottan jóképű fiatalember, ahogy maga készítette fotója is ábrázolja – bizony, gyakran dadogott. Artikulációs gondjai is voltak: meglehetősen nehézséget okoztak neki a bé-betűvel kezdődő szavak. Ennek tükrében kétszer olyan érdekes, hogy a *Snyárk-vadászat* valamennyi szereplőjének neve bé-vel kezdődik.

A folyóirat szerkesztője azt felelte az ott jelentkező fiatal szerzőnek, hogy a B. B. névvel egyszerűen nem tud mit kezdeni. Válasszon magának megfelelő írói álnevet. Charles szót fogadott, de az új név sem hozott számára azonnali sikert: csak 1874-ben, tíz évvel az *Alice Csodaországban* megjelenése után vált Lewis Carroll ünnepezt íróvá.

Magánszemélyként, mint Charles Dodgson, egyetemi ügyekkel foglalkozott. Különösen egy,

Lewis Carroll és a Snyárk

a Christ Church területén emelendő új épület terve dühítette őt. Az „Új Harangláb” volt a szóban forgó épület. Charles éles hangú röpiratában hol doboznak, hol teás-ládának bélyegezte, olyan rémségnek, amely minden normális szemlélőt elriaszt. „Már egy sapkadoboz-vállalkozó reklamozza a harangláb tervet” – írja a röpiratban. „Két Dremsgate-i fürdőkabin építő is követi példáját. És az egyik nagy londoni áruház olyan rúdszappant kínál, amelyet ugyanolyan feltűnő és szimmetrikus alakúra vágtak.”

Ugyanebben az évben rajzolódt ki benne a *Snyárk-vadászatterve*. A harangláb szörnyeteg formája, úgy látszik, egy még csalókébb és még hatalmasabb szörnyetegnek egyengette útját. Az épület elleni írásában használt szavak, a „sapkaforma”, a „fürdőkabin”, a „rúdszappan” bizonyára mind eszébe jártak még, amikor a *Snyárk*-ot formálgatta.

„Keresedék gyűszűvel, kutassad vad dühvel!

Villát szoríts, az üzi-tüzi jól,

s vasúti részvényt – hadd veszjete el!

Csábnak meg ott a szappan és mosoly.”

Mi is pontosan a „Snyárk”? Mit akar vele a szerző?

„Nagyon félek, nem járt az eszemben semmi más, mint képtelenség” – feleli a kérdezőnek.

„De, tudják – teszi hozzá –, szavaink mégis többet jelentenek, mint amennyit rájuk bízunk, amikor használjuk őket.” – Kevés angol nyelvű szöveg van, amely markánsabban szemléltetné ezt a bölcsességet, mint az itt olvasható két Lewis Carroll költemény, a *Snyárk-vadászat* és a *Szajkóhukky*. Ez talán a két legnagyobb nonszensz vers, amit valaha is írtak.

A *Szajkóhukky* első versszakát abban a „folyóiratban” közölte Charles, amelyet családja számára szerkesztett, amikor még otthon lakott, Croftban. Egy kis értelmező szótárt is mellékelte tíz szóhoz, amelyet ebben a versszakban alkotott. Mikor évekként később, a költemény végső formájának kialakulása után, a többi szóról faggatták, ezt vallotta:

„Attól félek, nem tudom megmagyarázni.”

Egy évszázad telt el, és az emberek azóta sem fáradtak bele azon igyekezetükbe, hogy ezt a két költeményt megmagyarázzák. Egész könyveket szenteltek kommentárjaiknak, s ezek a könyvek azóta, a Lewis Carroll-lal foglalkozó egyéb írásokkal együtt, könyvtárnyivá szaporodtak. A két nagy nonszensz verssel kapcsolatban kettőt emelnék ki közülük, mindkettőt a nálunk is jól ismert kiváló matematikus és tudománypártoló publicista, *Martin Gardner* írta, aki, mint a *Természet Világa* főszerkesztője jellemzi, „génjeiben hordozza a játékos és tréfák iránti vonzalmát,

leleményességét.” Az egyik *The Annotated* (jegyzetekkel ellátott) *Alice*, a másik *The Annotated Snark*.

Ezek a könyvek tele vannak a tárgy mélyreható ismeretével és egy sereg aprólékos életrajzi vonatkozással, amelyet „beletitkolt” művébe a szerző. Legtöbbjüket még csak vázlatosan sincs mód ismertetnem itt, a *vasúti részvényre* vonatkozó többszöri utalásra vonatkozóan azonban mégis érdemes megjegyezni, hogy Charles gyerekkorában, Croft közelében épült meg Anglia első vasútvonal, és a vonatok néhány száz méternyire robogtak el Dodgsonék parókiájától. Lehet, hogy panama is előfordult az építkezésnél, és arra vonatkozik a fentebb idézett „*hadd veszjete el*” sorvég.

A közéletnek azok a visszasságai, amelyeket kigúnyol költeményében a szerző, gondolom, hogy külön kommentár nélkül is szembe ötlenek. Talán bizonyos hajós regények paródiája is kitetszik a műből.

További magyarázat és találgatás helyett néhány olyan kérdésre szeretnék kitérni még, amelyek főként a fordítói munkát érintik.

Kezdem azzal, hogy a *Snyárk*kal először szinkron-fordítóként, rajzfilm formájában találgattam. Addig azt sem tudtam, hogy létezik ilyen mű, és ebből adódóan, azt sem, hogy van már egy magyar fordítása, amelyet Rakovszky Zsuzsa készített, évekként korábban. A rajzfilm szövege a költeménynek körülbelül kétharmadát tartalmazta, ajánlás és bevezető próza nélkül, ott volt viszont mellette a *Jabberwocky*, amelyet, mint *Szajkóhukky*, Weöres Sándor fordításában már jól ismertem. A fordításra nem egészen három hét állt rendelkezésemre, azért föl sem merült bennem, hogy a *Snyárk*nak azokon a helyein, ahol ugyanazok a szavak fordulnak elő, mint a *Szajkóhukky*ban, ne a Weöres Sándor fordításában szereplő szavakat használjam. Később viszont, amikor a költeménynek a rajzfilmben nem szereplő részeit is lefordítottam, már azért nem cseréltem ki a Weöres Sándortól kölcsönzött szavakat, mert azok addigra szilárdan megkötöttek az anyagban.

Pedig az újrafordítást azóta többen is megpróbálták, mivel nem találták kielégítőnek az első versszak tolmácsolását. Weöres Sándornak ugyanis bizonyára nem került kezébe az a már említett szótár, melyet Charles a *Jabberwocky* első versszakához mellékel. Ezért kerüld el a figyelmet, hogy ez a versszak nem a diadalra kiválasztott hőst kívánja exponálni, hanem azt a félelmet és fenyegetettséget, amely az éjszakai nyugalomra készülő, különös kis gyámoltalan lényeket kör-

nyezi. Amit az általa használt szavak valahogy így fejezhettek volna ki:

Már brillikélt, s a csuszbugók
Gimbelve gáltak eszterájt,
Gond ulte mind a purrogót,
S a mélyi kondok fölnyivált.

A másik nagy kérdés az volt, hogy mit kezdjek a kilenc szereplő egytől-egyig „b” betűvel kezdődő nevével, melyek közül csupán három kezdődik ugyanígy magyarul. Ráadásul, az egy *Hód* kivételével, valamennyi foglalkozásnév, és ezeknek a foglalkozásoknak szerepük is van az események menetében. Nem akarván abba a csapdába esni, amelybe, véleményem szerint, a mű korábbi fordítója esett, mikor mindenáron meg akart felelni ennek a rigorózus feltételnek, s az eredeti versformába beilleszthetetlen szereplőneveket formált „b” betűvel, ahhoz az ellencselhez folyamodtam, hogy az eredeti nevek magyar megfelelőjének kezdőbetűjét egyszerűen „b”-re cseréltem fel, ahol pedig amúgy is „b”-vel kezdődne, egy közbeillesztett betűvel eltorzítottam a szót, hogy így helyreálljon a rend a rendetlenségben. Így lett a Hódból *Bód*, a Hentesből *Bentes*, a Főnökből *Bönök*, s ennek ellentételezéséül a Bankárból *Banklár*, a Brókerből *Brókler*, a Billiárd-markórból pedig *Brilliárd-markór*.

Nem kerülhetem meg végül magának a *Snark* címszónak magyaráztásával kapcsolatos kérdéskört sem. Az eredeti szó főként „snake” (csiga) és a „shark” (cápa) főnév egyesítésére vezethető vissza. Rakovszky Zsuzsa ezt nagyon találóan „Sárk”-nak fordította, amely szóban benne van a sárkánynak, ennek a tüzet okádó, veszedelmes fenevadnak szógyöke. Én sokáig megmaradtam a „Sznárk” mellett, eleinte azért, mivel a rajzfilmen mint a legtöbb tulajdonnevet, ezt is feliratként formálta ki a szereplők szája, később pedig a sokak számára ismeretlen eredeti címhez való ragaszkodásból. Idővel azonban rájöttem, hogy ez az álláspont tarthatatlan, s nekem is a magyar hangrendbe beilleszkedő szót kell keresnem ehhez az abszurd lényhez. Így jött létre végül is a „*Snyárk*” név, amelyben a valamelyest tompítottabb *sárkány* mellett, a *nyárnak* és a *nyársnak* szóalakja, és fogalma keveredik.

Befejezésül a Bentes és a Bód kirándulására térnék vissza még egy pillanatra, ahol a Bentes matematikai leckét ad a Bódnak. Szeretném, ha az olvasó tudná, hogy ez a kis matematikai tréfa nem csak Martin Gardner, a *Matematikai játékok* című világhírű rovat vezetőjét töltötte el osztatlan gyönyörűséggel, hanem bizonyára nagy része volt abban is, hogy a Második Világháború előtt Amerikába emigrált nagy magyar tudósok, Neumann János és társai találkozásai során egymás szájából vették ki a *Snyárk*-ot, mivel betéve tudták elejétől végig.

MANN LAJOS

Szajkóhukky

(Fordította: Weöres Sándor)

Volt egy brillós, a csuszbugó
gimbelt és gált távlembé,
minden mimicre purrogó,
mómája ingibe.

„Vigyázz, jön Szajkóhuk, fiam!
Foga maró, karma furó!
Ügyelj, Csapcsip madár zuhan
s a brunkós bromboló!”

Markában nyüszítő penge reng,
elrágdos minden manxomot.
A tamtamfánál megpihent,
Mély gondjába rogyott.

Állt fergető eszmék körén,
s jött Szajkóhuk, nézése láng,
nagy káka-törzsek erdején
bugyborékolva ráng.

Bal, jobb, Bal, jobb! És át meg át
nyüszítő penge nyekdes-nyikol,
fejét veszi, máris viszi,
s eldiadalogol.

„Szajkóhuk már nem él, fiam?
Karomba lándzsás pöszöröm!
Dicsdús nap, Ó! Jahé! Jahó!”
Csuklorkant a öröm.

Volt egy brillós, a csuszbugó
gimbelt és gált távlembé,
minden mimicre purrogó,
mómája ingibe.

Ha – és ez fölöttébb lehetséges – valaha is azzal vádolnák a szerzőt eme rövid, de tanulságos költeménye kapcsán, hogy képtelenségeket ír, meggyőződéseim, hogy az az alábbi soron alapulna:

„Ha helyet cserélt az orr-sudár s a kormány...”

E kínos lehetőségre való tekintettel, nem hivatkozom (bár megtehetném) egyéb írásaimra, mint ily tett elkövetésének képességét kizáró bizonyítékokra; nem mutatok rá (bár megtehetném) költeményem szilárd erkölcsi célzatára, a megírásakor oly aggályosan tiszteletben tartott aritmetikai alapelvekre és a mű fennkölt természetrajzi sugallatára – azt a jóval prózaibb utat választom, hogy egyszerűen elmesélem, miként történt a dolog.

A Bönök, aki csaknem betegesen érzékeny volt a külsínre, hetenként egyszer vagy kétszer kiszedette helyéből az orr-sudárt, hogy kifényeztesse, és nem is egyszer fordult elő, hogy amikor elérkezett a visszahelyezés ideje, a fedélzetén senki nem emlékezett már, hogy az orr-sudár a hajónak melyik végébe való. Tudták, semmi értelme nincs, hogy a Bönökhöz forduljanak a kérdéssel – ő csupán a Tengerészeti Szabályzatra tudna hivatkozni, és tengernagyi utasításokat olvasna fel emelkedett hangon, amelyekből egy kukkot sem értett soha egyikük sem –, így aztán a dolog rendszerint azzal végződött, hogy az orr-sudárt a kormánylapát helyére erősítették fel. A kormányos ilyenkor könnyes szemmel nézte, mit művelnek. Ő tudta, hogy örültség az egész, de jaj! – a Szabályzat 42. pontját, miszerint „A kormányoshoz nem szólhat senki”, a Bönök eme szavakkal toldotta meg: „és a kormányos sem szólhat senkihez”. Így a tiltakozás lehetetlenné vált, és semmiféle kormányozásra nem nyílt mód a következő fényezés napjáig. Ezekben a riasztó időszakokban a hajó rendszerint hátrafelé vitorlázott.

Mivel ennek a költeménynek valamelyes köze van a „Szajkóhukky” balladához, hadd ragadjam meg az alkalmat, hogy válaszoljak arra a nekem gyakorta feltett kérdésre, vajon nem kell-e a „csuszbugó” „u” betűit hosszan ejteni, ahogyan a „csúz”, illetve a „búgó” esetében, továbbá, hogy a „Csapcsip” „i” betűje nem hosszú-e, mint a „csíp”-nél. Hallottam aztán olyanokról is, akik „Csapcsip”-nek, sőt, „Csábcspip”-nek próbálták meg ejteni e szót. Ily mértékű az Emberi Eltévélődés.

Megfelelő alkalomnak látszik ez, hogy felhívjam a figyelmet az említett költemény egyéb nehéz szavaira is. Én úgy vélem, az összesre Monydi Bandi vegyületszó elmélete világít rá helyesen. Válasszunk ki példaképpen két szót. Legyen az egyik a „füstös”, a másik a „fürtös”. Határozzuk el, hogy mind a két szót kimondjuk, de hagyjuk függőben, hogy melyiket előbb. Most pedig nyissuk ki a szánk, és szólaljunk meg. Ha elménk, noha mégoly csekély mértékben is, inkább a „füstös” felé hajlik, „füstös fürtös”-t fogunk mondani; ha ellenben, akár hajszálnyira is, a fürtös irányába húz, „fürtös füstös”-t kapunk eredményül. De ha rendelkezünk a tökéletes kiegyensúlyozottság ritka adományával, akkor „früstös” szalad ki a szánkban.

Tegyük fel, hogy midőn Pistol kiejtette a jól ismert szavakat:

„Melyik király alatt? Mihaszna, szólj, vagy rögtön meghalsz!”

Balga bíróságon lett volna bizonyos, hogy Vilmos vagy Richárd az illető, de képtelen lett volna eldönteni, hogy melyik is kettejük közül, mivel pedig így arról sem tudott volna határozni, melyik nevet mondja ki előbb, holt biztos, hogy ezt hebegte volna: „Rilmos!”

LEWIS CARROLL

A Snyárk-vadászat

MANN LAJOS fordítása

Egy drága gyermeknek arany fényű nyári órák és egy nyári tenger sustorgásainak emlékére

*Fiús ruhába öltözött leánya
vadul forgatja ásáját s eszt,
s máris barátja térdén ülve várja
az oly kedvelt mesét.*

*Tülekedésbe tompult szellemek,
mit értitek a tiszta áradást!
Időpazarlást láttok, úgy lehet,
benne ti, semmi mást.*

*Csevegi, drága lány, mentsd meg szívemet
a bosszúságtól, mit kelt bölcs beszéd,
és add a legkülönbet, mit lehet,
egy gyermek hű szívét!*

*De félre ábránd, lelkem ne zavarod,
immár munkára hív az éj, a nap,
s emlékével a napsütötte part
gyengítné álmodat!*

ELSŐ ROHAM

A Partraszállás

- 1 „Ez a Snyárk földje!” – kurjantott a Bónök
embereinek, kiket partra tett,
sorban s vigyázva, mert az ár tetőzött,
kit kit hajánál fogva meg.
- 2 „Ez a Snyárk földje! – mondom újra nektek,
s nincs a világon ennél jobb vigasz.
Ez a Snyárk földje! – mérget is vehettek
rá, mert mit harmadszorra mondok, színigaz!”
- 3 Betelt a létszám: volt ott egy Binas,
egy Búcs, tudója kámszának, kalapnak,
egy Bügyvéd, ne legyen a jog likas,
egy Brókler tudják, hol, miért, mit adnak.
- 4 Egy Brillliárd markór, tapasztalt, ügyes,
Kinek több is járt volna, úgy lehet,
de hogy a bére kinek mennyi lesz,
azt egy jó drágán fölve Banklár szabta meg.
- 5 És volt egy Bód is. Elsétálgatott,
vagy csipkét hímezett a fedélzeten,
s (a Bónök szerint) védte a hajót,
de hogy miként, nem tudta senki sem.
- 6 Egy másik azzal keltett feltűnést,
amit elvesztett, midőn vízre szállt:
esernyőt, órát, ékszeret, gyűrűt, észt,
no és úti ruháit legkivált.
- 7 Negyvenkét doboz! Rajtuk jó zsinég!
Nevét is jelezte a karton!
De mivel nem szólt róluk senkinek,
maradt egy szálíg mind a parton.
- 8 Ez a hiány még nem lett volna baj,
volt rajta úgyszólván hét kabát
s három pár csizma, abból lett zavar,
hogy megnevezni nem tudta magát.
- 9 Így lett a neve „Hé”, finomkodván: „Izé”,
harsányan: „Hapsikám”, vagy „Kispofám”,
no meg „Hogyishínakcsak”, „Hallode”,
vagy „Süketember” jobbadán.
- 10 S mert úgy értik sokan a szót, ha éle van,
gúnyneveket is szült neki a gond:
barátai úgy hívták, „Gyertyavég”,
ellenségei meg úgy, hogy „Sültbolond”.
- 11 „Teste idétlén, esze, gyér, silány,”
– mondta a Bónök, s ennek híre járt –
„de mersze van! – a legfőbb, mit kíván
egy olyan út, amelynek célja Snyárk.”
- 12 A hiénákra bátran visszabámult,
mókás pofával biccentett nekik.
Máskor, mancsba-mancs, medvével kirándult,
épp csak, hogy eddze, úgy mond, egy kicsit.
- 13 Béknek vették fel, bár, mint kiderült,
– későn, midőn már veszett fejsze volt –,
csak torta oktatásban részesült,
s ahhoz valót itt nem kínált a bolt.
- 14 Az utolsó tag érdekes kivált,
ki már-már örültek hatott.
Nem volt csak egy szava, de az a „Snyárk”,
s a Bónök szerződtette őt legott.
- 15 Bentesként jött, de később kifakadt,
– úgy egy hét múlva, szenvedélyesen –
hogy nem tud mérszárolni ő, csak Bódokat,
s a Bónök nem tudott egy percig szólani sem.

- 16 Aztán remegő hangon gyözködött,
hogy nincs, csak egyetlen Bód a hajón,
a sajátja, ki jámbor szerfölött,
és pusztulása mély gyászára vón.
- 17 Hallott mindent a Bód is élesen.
Könnyes szemekkel hüppögött szegény,
hogy még egy Snyárk-vadászat kéje sem
enyhíthet lelke fájó, mély sebén.
- 18 Javasolta is buzgón, hogy a Bentes
folytassa útját más hajón talán,
de, szólt a Bónök, abból semmi sem lesz,
másféle terv, mi fekszik asztalán.
- 19 Hajózni sosem volt könnyű dolog,
egyetlen csöngőt rázogatva sem,
és ő nem érez csöppnyi hajlamot,
hogy a nyakába új nyűgöt vegyen.
- 20 A Bód legjobban akkor tenne, ha
venne egy használt törhatlan kabátot,
mondta a Bék, és az sem ártana,
ha nézne életbiztosító-társaságot.
- 21 Nála is köthető efféle ügylet,
(mészkelt áron) tud ajánlani
két remek kötvényt: tűzkár ellen egyet
s egy másikat, mely jégkár elleni.
- 22 Ám e napon túl, mit rámért a végzet,
ha a Bentes a közelébe ért,
a Bód mindegyre más irányba nézett,
s remegni látszott, Isten tudja, mért.

MÁSODIK ROHAM

A Bónök beszéde

- 23 A Bónököt mind magasztalta váltig:
ily tartás, könnyedség és ennyi báj!
És méltóság is! Bölcsesség sugárzik
arcáról első tekintetre már.
- 24 Hozott nagy mappát: tenger tükre rajt’,
egy csepp föld nem zavarta a vizet.
Örült a nép, hogy sehol semmi part:
végre egy térkép, melyet értenek!
- 25 „Mit pingált Merkátor, kit izgat, kit gátol?
Térítők, égövek, délkörök, mind minek?” –
hajtogatta a Bónök, s a kórus visszadörgött:
„Azok elcsépeltek, vén jelek!”
- 26 „Kutyának kellene! – Az a sok fok, sziget!
De, kapitányunknak hála, ez –
így lelkendeztek ők – egészen tiszta, sőt
totál és abszolút üres!”
- 27 Vidám volt hát a dal, ám kitűnt csakhamar,
hogy szeretett kapitány uruk,
abból, mit megkíván a tágas óceán,
mindössze-vissza csöngettyűzni tud.
- 28 Megfontolt volt, komoly, de parancsaitól
Megörült minden ép legény.
Ezzel, „irány jobbra, orrot balra fogva”,
mihez kezdjen egy kormányos, szegény?
- 29 Ha helyet cserélt az orr-sudár s a kormány,
talált a Bónök magyarázatot:
ilyen trópusi vizen, mond, bolyongván,
már több hajó is „megsnyárkosodott”.
- 30 A szél azért kavart olyan gondot, zavart,
mely még a Bónököt is ellepé:
„Ha kelet a szélirány, reméltem, hogy talán
mégsem megyünk majd napnyugat felé!”

- 31 Ámde a vész elült, elébük part terült,
vitték a málhát, ki mit vinni bírt,
első nézésre bár ilté kedvük homály,
látván, mennyi a szurdok, sziklaszirt.
- 32 Látta a Bónök is, hogy zord az égbolt,
s előszedett pár pompás régi viccet,
melyeket rossz napokra tartalékolt,
de kedvre vélük senkit nem derített.
- 33 Grogot utalt ki ekkor bőkezűen,
s földre ültette őket, kint a parton.
Magasra nőtt a kapitány szemükben,
amint ott állt, és kélt a szó az ajkon:
- 34 „Róma lakói, jól figyeljetek rám!”
(Az idézetekért mind odavolt:
ittak rá, hármas éljenzésbe csapván,
míg ő a grogból újfent adagolt.)
- 35 „Elszálltak hónapok, elillantak hetek,
(négyezer volt több a hónapnál a hét),
de, kapitánytoknak elhihetitek,
Snyárknak nem leltük legkisebb jelét.”
- 36 „Elillantak hetek, elillantak napok,
(napból el éppen hétszer annyi telt),
de Snyárkon, ami eddig csalt, hívott,
vágyó szemünk egy percig nem legelt.”
- 37 „Figyeljete, de mind, hadd mondok el megint,
mi az a markáns öt vonás,
amelyből bármikor tudhatja bármi kor,
hogy Snyárk van ott jelen, és semmi más!”
- 38 „Kezdjük az ízével a sort talán:
vékonyka, horpadt íze van, de csíp.
Csípőkabáthoz hasonlítanám,
s lidérces zamatú is egy kicsit.”
- 39 „Későn kel, s erről annyi tán elég lesz,
és nem tekintetek majd lódításnak,
hogy teaidőben ül a Snyárk ebédhez,
vacsorához meg jobbadára másnap.”
- 40 „Harmadik ismérv: lassú felfogása.
Ha tréfálkoznál véle, jól vigyázz:
kínlódva néz rád, sóhajt egyre másra,
s egy szójátéktól rászakad a gyász.”
- 41 „Négy: kedvenc tárgya a fürdőkabin.
E nélkül soha egy lépést se tesz,
vélvén, hogy másképp csonka lesz a szín.
Hát, kétes vonzalom biz ez.”
- 42 „Végül a becsvágy... S itt a pillanat,
midőn elmétek részletekbe kószol,
elválasztván a tollast, mely harap,
a pofaszakállasként karmolóstól.”
- 43 „Mert bár egy rendes Snyárk légynek sem árt,
mégis úgy érzem, meg kell mondanom,
van köztük Búdzsam... S itt szava elállt,
mert a Bék hátranyekkent elhalón.”

HARMADIK ROHAM

A Bék meséje

- 44 Hoztak neki maffint, hoztak hús jeget,
hoztak neki mustárt, mellé zsátsatőt,
hoztak neki dzsemet, rendeleteket,
s adtak frissítőül huncut fejtörőt.
- 45 Mikor felült, s már szólani tudott,
elindított egy bús történetet,
de a Bónök „Csönd! Csöndet akarok!”
– ordított rá, és vadul csöngetett.

- 46 Nagy, néma csend honolt, egy pissenés se volt,
nem egy sóhaj, egy halk „nahát”,
amíg e lény, akit „Hé”-nek tiszteltek itt,
el nem hörögte bánatát.
- 47 „Apám és jó anyám tisztes szegényen élt...”
„Hagyd ezt!” – rivallt a Bönök sürgetőn. –
„Ha a nap éjre vált, eltűnik mind a Snyárk.
Mesékre végképp nincs időnk!”
- 48 „Kimarad negyven év – szólt könnyek közt a Bék,
s mindaz, mi volt aközben.
Folytatom ott talán, hol hozzád, kapitány,
Snyárk üzni elszegődtem.”
- 49 „Egy drága bátyám (nevét viselem)
intett engem a búcsuzás során...”
„Hagyd drága bátyád!” – szólt rá mérgesen
ez, és a csöngőt rázta szaporán.
- 50 „Azt mondta énnekem – szólt a Bék szeliden –,
»ha Snyárkod Snyárk, úgy nincsen semmi baj.
Feltétlen hozd haza: snidlinggel jó husa,
és oly parázs, hogy lángra kap a gally!»
- 51 Keressed gyűszűvel, kutassad vad dühvel!
Villát szoríts, az úzi-túzi jól,
s vasúti részvényt – hadd veszejtse el!
Csábnak meg ott a szappan és mosoly.«”
- 52 „Ez az én módszerem! Pontosan ezt teszem!”
– büszkélkedett a Bönök felkiáltva.
„Bárki is lett legyen, ki erről szólt velem,
Snyárkra egy szálíg ezt ajánlta!”
- 53 „»De drága, szép öcsém, kerüld az oly napot,
amelyen Snyárkod Búdszam! Oh, igen!
Mert akkor hirtelen lágy füstté válsz te ott,
Eltűnsz, és többé nem lát földi szem.«”
- 54 „Ez az! Ez az, mi szüntelen gyötör!
Bátyámnak végszava, mi úgy nyomaszt.
Szívem kocsonyás tál, melyből kitör
a rezgő tartalom, s én látom azt.”
- 55 „Ez az, mit elmesélni nem ma kell!”
– csattant a Bönök mérgelődve.
S felelt a Bék: „Hadd ismétljem el:
ettől reszketek rég előre!”
- 56 „Mert jön, kísért a Snyárk, a nap ha éjre vált,
mély bódulatban küszködünk mi, jaj!
Míg tart a jelenet, snidlinget szeldelek,
s a Snyárk husától lángra kap a gally.”
- 57 „De ha egy nap Búdszam-ra virradok,
hisz eljön az a nap, ezt jól tudom,
lágy füstté válok akkor ott, legott.
E gondolatától nincs éjtem, napom!”
- 63 „Szánalmas nóta – válaszolt a Bönök,
kinek szavanként kókadtt orra le –,
de most, hogy minden bűd így felnyögődött,
vitának köztünk többé nincs helye.
- 64 Beszédem végét – szárnyalt hangja fel –
kénytelen vagyok immár töre nyesni,
mert a Snyárk itt van, hadd ismétlem el,
s dicső kötelességek megkeresni.
- 65 Keresni gyűszűvel, kutatni vad dühvel,
villát ragadva üzni-túzni jól,
s vasúti részvényt – hadd veszejtse el!
Legyen a csábhöz szappan és mosoly!
- 66 Mert a Snyárk, bizony, önfejtő teremtmény,
és nem megy lépre közönségesen.
Minden tudást, még nemtudást is latba vetvén,
űzzétek, nem tágítva percre sem!”
- 67 „S mert Anglia várja... Hadd ne mondjam el!
Amily dermesztő elv ez, oly banális. –
Legjobb, ha összeszedtek mindent, ami kell,
és készültök a küzdelemre máris.”
- 68 A Banklár ekkor csekket írt, zsirált,
facér ezüstöt bankjegyekre váltott,
a Bék kifésülte a pofaszakállt,
és jól kirázott minden kiskabátot.
- 69 A Binas és a Brókler kardot élesített
– a munka a kőnél váltakozva folyt –,
a Bód viszont oda se hederített,
gondja csupán a csipkékjére volt.
- 70 A Bügyvéd ugyan próbált rája hatni,
de hasztalan volt mind a bonyolult
mese, amelyben hímzés, vagy ilyesmi
a végén jogsértésnek bizonyult.
- 71 A kucsmák Búcse eltöprekedett,
mi új hajlattal hódíthatna még,
a Brilliórd markőr pedig reszketeg
kézzel krétázta orra leghegyét.
- 72 A Bentesen úrrá lett az idegesség:
sárga gyermekkesztyűt vett fel s nyakfodort.
Úgy érzi, mondta, ő vacsoravendég.
A Bönök morgott: „Poklot összehord!”
- 73 „Derék fiúnak fess le, kérlek, engem,
– szólt a Bentes – ha jó az illető!”
S felelt a Bönök, bólogtva fennen:
„Ez attól függ, hogy lesz-e jó idő.”
- 74 Ily szégyent már a Bód sem tűrhetett el,
tüntetve ment a színről hallatán,
de még a Bék sem volt oly tompa ember,
hogy ne kacintott volna, nagy sután.
- 75 „Légy férfi! – ordított a Bönök, hallva már,
hogy csuklik el a Bentes hangja, bögve.
Ha jön a Csapcsip, az a bős madár,
szükségünk lesz majd minden csöpp erőnkre!”
- 76 Keresték gyűszűvel, kutatták vad dühvel,
markukban üzni-túzni villa volt;
s vasúti részvény – hadd veszejtse el!
Csábnak meg vittek szappant és mosolyt.
- 77 S jött a Bentesnek pompás ötlete,
hogy is érhetne célhoz egymaga:
Volt egy vadon hely, nem túl messzire,
egy völgy, mely zord sziklák közt vitt tova.
- 78 Ám ugyan e tervet főzte ki a Bód,
Őt is igézte, csalta ez a hely,
de látva a Bentes, egy rossz szót se szólt,
bár a viszolygást kinnal nyomta el.
- 79 Ki-ki úgy vélte, csak a Snyárkra gondol,
csak a dicső nap műve tölti el,
s úgy tett, mint hogyha mit se látna abból,
hogy a másikkal együtt menetel.
- 80 De a völgy szűkült, egyre keskenyebb lett,
s az est sötétebb, egyre hidegebb:
előretörniük vállalva kellett,
ha volt, ha nem volt köztük szeretet.
- 81 S a sötét éjszakát vad sikoly döfte át! –
Itt van, már nem is csak leskel a veszély!
A Bód vacog, remeg, farkhegyéig beteg,
de a Bentes sem igen beszél.
- 82 Gyermekkorára gondolt, elveszett
ártatlansága boldog korszakára.
Felriadt benne az emlékezet,
s megcsikordult egy rég volt palatábla.
- 83 „A Csapcsip hangja!” – tört ki hirtelen
(ó, kit úgy hitt a gálya népe: „Tökfej”).
„Most, mint a Bönök, elismételem
azt, minek immár hangot adtam egyszer.”
- 84 „»A Csapcsip hangja!« Tartsd számon a mondást,
mely a füledbe másodszer hatolt!
»A Csapcsip hangja!« Ajkam most se mond mást,
és így e tény már végleg igazolt.”
- 85 A Bód megjegyzett mindent gondosan,
félve ügyelve valamennyi szóra,
de úgy érezte, jó a szívroham,
midőn ugyanazt hallja harmadszorra.
- 86 És úgy, hogy bármint küszködött vele,
eltévesztette, jaj, a számolást,
s most, ha szétmegy is oktalan feje,
össze kell adni, nincs mit tenni mást.
- 87 „Mennyi kettő meg egy? – Csak ennyi lenne meg,
– nyögte – mint egykor az ujjaimon!”
S könnyel emlékezett, hogy rég az egyszeregy
sosem gyötörte őt meg ily nagyon.
- 88 „Meglesz – szólott a Bentes –, bízva halld a hírt.
Az ügy megoldható, szentül hiszem.
Sőt, meg kell oldani! No, hozz tintát, papírt!
Most itt az alkalom, hogy meglegyen.”
- 89 Hozott papírt a Bód, mappát és tollakat,
no meg tintát is, jó bőségesen.
Kis csúszómászók jöttek ez alatt,
s rájuk csodálkozott sok méla szem.
- 90 A Bentes elkapá a munkaláz ott,
mindkét kezével tollat forgatott,
s oly kézenfekvő módon magyarázott,
hogy még a Bód is mindent felfogott.
- 91 „Vegyünk hármat, az nincsen, ugye, öt se’,
jó szám, használni tudjuk könnyűszerrel,
jöjjön tíz meg hét hozzá, és szorozzuk össze
nyolcszor egy hűján, éppen egyezerrel.”
- 92 „Az eredményt meg osztjuk – ugye, látod –
kilencszázkilencvenkettővel, na itt van,
s kivonjuk a tizenhetes számot:
érünk-e célba ennél biztosabban?”
- 93 „Boldogan adnám módszeremet át,
míg így él bennem, sokba nem kerül.
Csak időm lenne s neked koponyád!
Hisz annyi minden van még itt belül!”
- 94 „Mert jött egy pillanat, a hályog felszakadt,
s láttam, mit eddig rejtett vaksötét.
Most itt az alkalom, s én ingyen átadom
neked a Természetrájk lényegét.”
- 95 Ily lángezüen ment tovább a Műben,
feledve minden társas illemet;
hogy bemutatkozás nélkül az oktatás
oly botrány, melyet túrni nem lehet.

NEGYEDIK ROHAM

A Vadászat

- 58 A Bönök szemöldöke összerándult:
„Mért nem volt erről eddig egy szavad?
Most szólni róla örülség, te gárgyult,
Midőn a Snyárk már itt, a kert alatt!”
- 59 „Gyász ülné meg szívünk, ezt higgyed el nekünk,
ha netán elveszítenénk,
de mondd csak, jó legény, az út legkezdetén
nem volt mód közlened e tényt?”
- 60 Tiszta Örülség emlegetni ezt most!
Hányszor mondjam, hogy érts a jó tanácsból?”
„De – szólt a lény, akit „Hé”-nek tiszteltek itt –
én említettem néked induláskor.”
- 61 „Mondd rám, hogy gyilkos, mondd, hogy esztelen,
(hisz az ember oly gyenge, ostoba!),
de színlelésnek még csak árnya sem
homálylott bűneim között soha!”
- 62 „Mondtam hollandul, mondtam héberül,
mondtam német és görög nyelven is,
de elfeledtem, s ezt vedd vétkemül,
hogy nálad angol az, mi célra visz.”

ÖTÖDIK ROHAM

A Bód leckéje

- 76 Keresték gyűszűvel, kutatták vad dühvel,
markukban üzni-túzni villa volt;
s vasúti részvény – hadd veszejtse el!
Csábnak meg vittek szappant és mosolyt.
- 77 S jött a Bentesnek pompás ötlete,
hogy is érhetne célhoz egymaga:
Volt egy vadon hely, nem túl messzire,
egy völgy, mely zord sziklák közt vitt tova.
- 78 Ám ugyan e tervet főzte ki a Bód,
Őt is igézte, csalta ez a hely,
de látva a Bentes, egy rossz szót se szólt,
bár a viszolygást kinnal nyomta el.

- 96 „A Csapcsip igen elvadult madár,
szíve örökös szenvedélyben ég.
El sem hinnéd, hogy mily ruhákba jár,
mily újdonsági rajt' az öltözék.”
- 97 „De kit megkedvelt, nem felejt el,
s lekenyerezni végképp nem lehet.
Ha gyűjtés van, az ajtónál ügyel,
de ő maga egy fillért nem fizet.”
- 98 „Húsától összefut szádban a nyál.
Az ürü, sőt az osztriga sincs oly jó.
Elefántcsont kancsóban jól eláll,
de még jobb tán a mahagóni hordó.”
- 99 „Fűrészporral főzd, enyvvvel sózogasd,
sáskával sűrítsd, mérd ki pántlikával,
s egy percre figyelmen kívül ne hagyd:
csakis a szimmetrikus forma az, mi rávall!”
- 100 Hogy meddig mondta volna, tudja ég,
ha rá nem jön, az óra rég letelt.
Örömkönnye közt eldadogta még,
érzi, a Bódban hú barátira lelt.
- 101 S vallott a Bód is, lángoló szemekkel,
forróbban, mint ha zúdul könnypatak:
tíz percben, szólt, most több tudást szedett fel,
mint, ha könnyvet búj, hetven év alatt.
- 102 Fordultak, kézbe'-kéz. – Megállt ott mind az ész,
s a Bónök várt a szóval, el ne füljön:
„Vigasz ez mindenért, amit e nép megért
ezen a poklok-pokla úton!”
- 103 Oly kettóst, mint a Bentes és a Bód,
nem gyakran láthat ez a tág világ.
Legyen tél vagy nyár, nincsen arra mód,
hogy odahagyja egy a másikat.
- 104 S ha vita támadt – mert hát ki tagadja,
elnyom a rosszkevd olykor ész, szabályt,
felrévedett a Csapcsip éji hangja,
és a barátság menten helyreállt.

HATODIK ROHAM

A Bügyvéd Álma

- 105 Keresték gyűszűvel, kutatták vad dühvel,
markukban üzni-tűzni villa volt,
s vasúti részvény – hadd veszje el!
Csábnak meg vittek szappant és mosolyt.
- 106 Ám a Bügyvéd, ki oly hiába érvelt,
hogy a Bód ténykedése túlkapas,
fáradt álomba hullt, hol is, mit érelet,
színtisztán megjelent a látomás.
- 107 Valami törvényszékre vitte álma,
hol a maslis parókás Snyárk állt, bő köpenyben,
s csiptetője megett, disznót védelmezett
a megszökés az ólból vádja ellen.
- 108 Tanuk vallották, kételkedni nincs ok,
hogy ott-jártukkor üres volt az ól.
Kérdés, jelzé a Bíró, itt az indok,
bársonyos hangját elmélyítve jól.
- 109 A vád azonban mégse mondatott ki:
elsőnek, úgy tűnt, szót a Snyárk kapott,
s három órán át meg nem tudta senki,
mi gyanúsítás ellen háborog.
- 110 Ahány esküdt volt, annyiféle nézet.
(Jóval előbb, mint elhangzott a vád.)
Egyszerre szólt mind, és egy szót sem értett
abból, amit a többi kiabált.
- 111 A Bíró szól: „Nem árt...”, de a Snyárk rákiált:
„...tudni, mily ósdi cikkely is ez!

- Támpontunk nem lehet hűbéri rendelet,
ma az már semmire nem kötelez!”
- 112 „Hütlenségben tán bűnrészes a sertés,
de mint magános elkövető.
A Csód kereslet pusztá félreértés,
itt áll: »adósságmentes« ő.”
- 113 „Az Elhagyás már tisztázott e pörben,
a bűnösségről nem állítanám,
(főleg a perköltséget illetően),
az itt benyújtott Alibi nyomán.”
- 114 „Védencem életéről döntenek!”
– mondta a Szónok, és helyére ült,
Felszólítván a Bírót, mondja meg,
mi a tényállás, melyre fény derült.
- 115 De, szólt az, illet ő még nem csinált.
Így a Snyárk vette tőle át a dolgot,
s e feladatban oly igen kivált,
hogy a Tanuknál többet összehordott.
- 116 A döntéstől a Szék tartózkodott,
(oly rejtélyes a hangzása e szónak!)
és eltitkolni nem látott okot,
hogy erre is a Snyárkot tartja jónak.
- 117 Hát, a Snyárk döntött, nem titkolva bár,
hogy gyötri már a nap megannyi terhe.
A „BŰNÖS” szóra felnyögött, kin volt talár,
pár el is ájult, olyképp fejbe verte.
- 118 Majd ítéletet hirdetett a Snyárk,
lévén a többi képtelen a szóra.
Mikor felállt, a lélegzet elállt,
Míntha megdermedt volna minden óra.
- 119 S ím, hallják: „örökös száműzetés,
negyven font pénzbírsággal megtévezve.”
Ujjong a Testület, csak egy tag emleget,
a Bíró, fenntartást pár pontra nézve.
- 120 De véget ér a hejehuja nyomban,
amint, könnyek közt, jelenti a foglár,
hogy az ítélet végrehajthatatlan:
a sertés évek óta nem rőfög már.
- 121 A Bíró elmegy, mélyen undorodva,
de a Snyárk, noha némi döbbenettel,
teszi, mi felkért ügyvédként a dolga,
s üvöltő szólamával jusz se hagy fel.
- 122 Ezt álmodta a Bügyvéd, míg a hang,
a vad üvöltözése, nőtt, tetőzött,
és lett belőle végre vészharang,
mivel fülébe csöngetett a Bónök.

HETEDIK ROHAM

A Banklár Végzete

- 123 Keresték gyűszűvel, kutatták vad dühvel,
markukban üzni-tűzni villa volt,
s vasúti részvény – hadd veszje el!
Csábnak meg vittek szappant és mosolyt.
- 124 S akkor a Banklár bátorságra kapva,
mit a csapatból egy lélek se várt,
előrenyargalt, s máris kód takarta,
olyan erővel csalta őt a Snyárk.
- 125 Ám amint dühvel, gyűszűvel kereste,
egyszer csak ott termett egy Brombóló,
s lecsapott rá, ki rítt, kétségbeesve,
tudván, hogy futni hiábavaló.
- 126 Engedményt ígért, csekket vont elő,
(hét font tíz shillingről, „bemutatóra”),
de a Brombólónál mit sem ért el ő,
nyakát nyújtotta, s megragadta újra.

- 127 S mind az idő alatt, amíg brunkós fogak
karéja törte és gyötörte,
sziszegve szökdösött az „ó” és „jaj” között,
mígnem alétan hullt alá a földre.
- 128 A Brombóló eltűnt, mikor a sok legény
előtűnt, hallva, társával mi van.
A Bónök felnyögött: „Pont ettől féltam én!”
S rázta a csengőt hosszan, gyászosan.
- 129 Lőn arca éjsötét, az ismert, régi kép
alig derengett rajta át,
s rémült szive felett, fehér mellénye lett. –
Nem gyakran látni ily csodát.
- 130 Félelme átszállt mind az ott-levőkre,
midőn, kinyalva, pódiumra állt,
de csak fintorgott, hasztalan gyötörte
nyelvét, értelmes szóra nem talált.
- 131 Egy karosszékre hullt – keze hajába túrt,
s kántált ijesztő éneket.
Röpködtek dúlt szavak, lévén az elme vak,
s közben két csontot zörgetett.
- 132 „Hagyjuk sorsára már, hisz oly későre jár!”
– fakadt fel végre jajszava.
„Vesztettünk fél napot, s mi van is, egyre fogy.
Hogy fogjunk Snyárkot éjszaka?”

NYOLCADIK ROHAM

Az Eltűnés

- 133 Keresték gyűszűvel, kutatták vad dühvel,
markukban üzni-tűzni villa volt;
s vasúti részvény – hadd veszje el!
Csábnak meg vittek szappant és mosolyt.
- 134 A félelem, hogy ím, fogy a fény s remény,
még a Bódra is átragadt,
és szökdécselt a farka leghegyén,
hisz csaknem eltűnt már a nap.
- 135 „A Szélütöttet hallom!” – szólt a Bónök.
„Akár egy örült, úgy kiált!
Nézzétek, integet! Látom a kart, fejet.
Ez azt jelenti, ott a Snyárk!”
- 136 Nézik örömmel, s felkiált a Bentes:
„Elszánt fickó volt mindig, mondtam én!”
S látják, a Bék áll ott – de mit jelent ez? –
egy szakadékra néző szikla leghegyén!
- 137 Büszke szálfaként állt egy pillanatra
az a vad hős, ki intett volt nekik,
aztán magát a szakadékba dobta,
s ők félve várták, mi következik.
- 138 „Itt a Snyárk!” – harsant egy mélybeli hang,
a hihetlent hirdető tanú,
majd ujjongó kacaj kélt rá alant,
s a végzetes néhány szó: „Itt a Bú...”
- 139 És csönd lett, csupán a képzelet füle
hallott egy halk, már szinte sejlő
sóhajt, mely mintha „dzsam” lett volna, de
nem más az, mondták, mint a pusztá szellő.
- 140 Sötétedésig kutattak, de mégsem
leltek sehol egy gombot, egy pihét,
mely elárulta volna, hogy a mélyben
hol is talált a Snyárkra rá a Bék.
- 141 Egy szón fült hangja el, mit félbe úgy hagyott,
ahogy őt hagyta el kigyúlt heve.
Bizony, lágy füstté vált ő ott, legott,
mivel a Snyárk, az Búdzsam volt, ugye.

A mindennapi érintkezés-összeállítás azonban sokkal megterheltebb. Ennek egyik leglátványosabb dokumentuma az Ady–Hatvany Lajos-levelezés, amelyet maga Hatvany adott ki és látott el (a „levelezőpartner” halála miatt érzelmeit ebben a formában kiélő és magyarázó) kommentárokkal. Ebben a rendkívül sok adatot első kézből bemutató emlékezésből (egy héttel a költő halála után kezdte diktálni) nem is a tartalom a legérdekesebb, hanem a lefojtott, egymás mellett elbeszélő, körömszakadtáig őszintén, s nagy néha hisztérikusan kibőbítő igaz kommunikáció. A megálmodott új szövetség, „vérátöntés” gyakorlatban megpróbált lehetetlensége. Az áthidalhatatlan ízlésbeli, értékbeli, s persze az anyagi különbségek – az egymásra utaltság viselt, de nyomasztó súlya alatt. (Hatvany egyik argumentuma az Adyval vívott szeretlek-haragszomrában, hogy lép a magyar irodalomból és némettől les.) A dialógus egyik már-már komikus, valójában tragikomikus epizódja, amikor a *Duk-duk affér*-ért már alaposan meglakolt Ady megjúhadóva, de újabb harapásra mordulva, készülve Hatvanytól kér engedélyt a *Nyugat* (és elvileg a maga) ellenségeinél történő szövegkezelésre, hogy antiszemita felbuzdulását levezethesse – és azt Hatvany (már nyeregben, helyesen szocializált partnerével szemben) vállvergetően megtagadja:

„Drága jó Lacim, félek, hogy egy új utolsó Duk-Duk-affért csinálók s kötelességem ezt a félelmemet neked jelenteni. Először, mert a barátom vagy, másodsor, mert okosabb vagy, harmadsor, mert a Duk-Duk ügyekben szakértőnek szerepét vállaltad. ...ma folytán az motoszkál a fejemben, hogy írok majd, mint »lovagias ellenfélhez«, mint a napisajtó egyetlen úri orgánumához, Rákosihoz [Jenőhöz – K. J.], illetve a B. H.-hoz [Budapesti Hírlaphoz – K. J.] egy hosszú, közendő levelet. Régebbi teóriáimat fejteném ki benne bővebben, az átmenet nélkül Budapestre, egy nagyvárosra s egy szegény országra szabadult, vad, éhes, antiszociális, barbár zsidó ellen való védekezés muszájait. Ezek a Gábor Andorok, akik ellen talán még Polónyival is össze lehetne fogni. Lehet, hogy holnapra meggondolom, mert Rákosival összefogni még nagyobb katasztrófa nálam sem szabad. De érzem, hogy neked meg kell írnom a mai tébolyodott napomnak vezető ötletét.”¹²

Hatvany válasza: „Drága Bandim! Rákosihoz írt leveleldről nem is csevegek. Gábor Andor kupléja miatt – nagy politikai kirohanás – mon Dieu! A magad fajta »fajából kinőtt« gentry van olyan baj, mint az országra rászabadult zsidó. Legalább is R. J. szempontjából. Nagyobb veszedelem vagy az összzsidóságnál. Ha azt a zsidódnogató levelet megírod, magad is döngessd. De jobb, ha nem írod meg. Eleget bánanak. Ady Endre is bántom? Ki marad védődnek?”¹³

Van Hatvanynak két megállapítása, amely Ady friss halála felkavarta érzelmi gomolygásból jegecesedett ki, s örök érvényű. Néhány mondat választja el őket egymástól, ellent is mondanak egymásnak, s mégis egymás igazságát hatványozzák. „Ez a ravatal az utolsó magyar úr, a régi magyar uraság fényes rakétájából kilobbant utolsó csillag ravatala.” És: „A költő léte gyökerébe az emberen keresztül nem láttam be.”

S majd tovább magyarázza: „Existenciális fontosságú számomra az Adyval való találkozás talán sosem lett volna, ha csupán Ady-t, az embert ismerem, s nem olvastam volna hozzá Ady-t, a költőt.”

A Korrobori-frigy emberileg nem élhető. Tulajdonosan is megterhelhet társadalmi, és az idegenségből eredő, csak az érzelme (ösztönök) legmélyén lávázó feszültségektől. Amint ez a tánc leghevesebb roptában, leg„szeretkezősebb” pillanataiban is nyilvánvalóvá válik. („Micsoda gyávaóság még meg mondani, hogy a Korroborit üzzük, járjuk pár évtizedek óta a Duna-Tisza táján. Itt két fajtalan s egyformán idegen fajta szeretkezik egymással a Korrobori szabályai szerint.”) Azonban a kultúrateremtésben annál inkább termékeny ez a nász. Mert a művek, a halhatatlan művek, és a zseni-költő egyszerűs mindenkorra létrejött. És a modellje: a magyar géniusz – zsidó hinterlanddal. A magyarra válni akaró zsidó felroptott energiájával, akarásával („elkötelezettségével”).

Ez a kapcsolat, ez a narratíva lényege – a modern magyar kultúrának genezise. Ez olyan erős kötelék, olyan igaz, hogy még a holokausztot is túlélte. S hogy ez a frigy már nem terem ma, nem teremhetett többé Bartókhoz, Adyhoz hasonló zseniket, s korszakaikhoz akár csak hasonlítható korszakokat – noha defenzívabb szakasza a két világháború között még megcsinált egy József Attilát –, annak minden bizonnyal az lehetett az oka, hogy úgy élte túl a holokausztot, hogy nem szembeállt vele – s ezért tapasztalataiból, igazságaiból, esetleges katarzisából nem táplálkozhatott. (Kertész nagy művét budapesti emigrációjában, minden hinterland, interakció, dialógus nélkül írta-szenvedte, mint fájdalomából a kagyló izzadja maga köré a gyöngyszemet.)

Az Ady-történethez szorosan hozzátartozik a szűkebb irodalomszakmához tartozó hatástörténet is. Az őt létrehozó följárat erejű hinterlandhoz nemcsak hűsvérek emberek tartoztak, hanem a századelő többnyire zsidók gyakorolta költészete, amely föllazította, dekonstruálta és újraalkotta, némi „vérátöntés” révén, a már Arany Jánosban is merevre klasszicizálódott

KÖBÁNYAI JÁNOS

Ady Endre zsidó története (3.)

költészeti nyelvet. Kiss József, Makai Emil, Szilágyi Géza, Heltai Jenő jártak ebben elől. Hatásukat maga Ady is megerősítette hol hódoló elismeréssel, hol szintén a hatást csak megerősítő kicsinyléssel. Egy nemrég megjelent tanulmány, az egyik fő Ady-stílusjegyet: az ismétlést, s nemkülönben a szerelem témájaként, forradalmian új, „szubverzív” megfogalmazását az ő fölléptét közvetlen megelőző „zseniális poétalány”,⁴ Erdős René hatásának tulajdonítja.⁵

Prózájára szűk nagyváradi köre, Bíró Lajos és Nagy Endre hatottak, és egyik korai mestere: Bródy Sándor, valamint egy időben közeli barátja, a maga művét a szintén a tárcából kibontó Molnár Ferenc, s nemkülönben a tárcájában már expresszív színeket keverő Révész Béla. Amikor kötetbe rendezte őket, maga is úgy határozta meg életművének ezt a részét, hogy az a zsidó újságírók meghonosította – Heinétől, Börmétől s a magyarországi születésű Moritz Saphirtól átvett – tárca műfaj hagyományába illeszkedik. Ezt a könnyed (nek tűnő), de oly sokrétű elemből összeálló – humor, a hangulatfésítés (költészet) s a történet – műfajt a maga teljes gazdagságában Ágai Adolf művelte először. „Nem tartom magam hivatalos és artista novellairónak. De úgy gondolom, hogy kis tárcáimnak egy része valamelyes mértékben dokumentumszerű. Hozzányúltam új témákhoz, bátorítást adtam egy-két hivatásosabb mesélő, konstruáló talentumnak. Próbálkoztam a tettem, a magyarföldön különben bevált és tenyésző tárca, novellácska forma-gazdagságát gyarapítani.”⁶

Hogy a saját egzisztenciális és írói történetén belül mennyire lényegbevágó volt az ő zsidó története, azt az is bizonyítja, hogy amikor „konstruáló” szándékkal nagyobb epikai műbe fogott (vagy ennek a terve foglalkoztatta), zsidók és nem zsidók Korrobori-táncos viszonyát kívánta megírni. A *Vér városát*. (Jellemző, hogy több kísérlet született „konstruáló talentumok” tollából erre, de ezt a nagy-narratívát nem beszélte el senki. (Frakk ide vagy oda: levelezőpartnerre, Hatvany Lajos is ennek a témának ugrott neki: be nem fejezett *Urak és emberek* trilógiájában.) A zsidó tárgyú novellái, tárcái fel-felvilantják a történeteket, amelyből összestűsűsödött volna ez a fojtott párájú, ironikus tárcá, amit a regénykezdet ígért. Három újszövetségi tárgyú elbeszélése meglepően azonos hangú-emelkedettségi Pap Károly Jézus-novelláival, illetve az ő ez irányú regénytípusokéival. (Pap Károly és Amos Imre egy nemzedékkel későbbi Jézus-keresők és apokaliptikus-járók életében jól dokumentált az Ady-hatás. Pap Károly, amikor feljött Budapestre és mentort, példaképet szeretne felkeresni, rá gondolt. „Vajon kihez menjek legelőbb? Egymás után néhány író neve jutott az eszembe, s ezzel együtt folyóiratok, könyvek címei. Hová menjek? Melyikkel beszéljek? Úgy érzem, hogy legszívesebben Adyt látogatnám meg, csak hogy az már régen halott.”⁷ Ez az azonos hangnemből megütött hangrezgés egy megrendítő posztumusz kézzel, egymással azonosulás az Ady megpróbáltatás apokaliptikus előtt. És egyúttal egy ritka azonosulás a „zsidó Jézus”-sal, amelyet majd csak egy évszázad múlva kezdenek felfedezni.⁸

Epikának kell felfogni Ady egyetlen verses regényét, a *Margita élni akar* című Arany László *Delibábok* hőseire hajazó korrajzát vagy inkább korgomolygását. (Mint egy Szép Ernő- vagy egy Szomorj-regény [A *lila akác* vagy a *Horeb tanár úr*], amely a vége felé egy mondatban [Ady-nál a legutolsó sorban] egész más, és világos értelművé rántja össze villámérvényűen a sokféle elágazó, látszólag altató, locsogó történetek, gondolatok látszólag celtalan burjánzását.)

Ennek a nem túl hosszú, verses elbeszélésnek a lehetetlen sok rétegét – napi politikai hírtől a nagy Ady-sorskérdésekig – meg sem kíséreltem itt felvázolni. Ez akár egy alkotó élet teljes időtartamára elég feladat lenne. Megdöbbentő vagy inkább leleplező, hogy a szöveghez, amelyben csak úgy hemzseg a zs betű, komolyan senki nem nyúlt hozzá – noha egymaga több monográfiára való értelmezést és diskurzust indukálhatna. Ehhez a szöveghez persze nem lehet hozzáférközni ma a holokauszt feldolgozása: azaz a zsidó szó/fogalom, („kérdés”), sőt, maga a zs betű neutralizálása nélkül. Addig marad – szerencsére kipusztíthatatlanul – az összkiadásokban, az interpretálatlanság sivatagában.

A *Margita élni akar* (csak a figuráját adta hozzá Vészi Margit) elbeszélő igényű megfogalmazása, vagy inkább összegzése az irodalmon kívül, vagy inkább azzal oly egyfajta azonos másik Ady-tapasztalattal: a szerelemnek. Akár a (szintén komolyan elemzetlenül hagyott) *Korrobori*-írás metaforarendszere, úgy az Ady élte szerelmi élet is annak a szavakon, fogalmakon túli kifejeződése, amely a „vagy titokzatos tárgyat”, az „a nagy Élet”, vagy „az élet” (*A bélyeges sereg, Zikene, zakene, satöbbi* versek meghatározásai) a szerelemben élik meg mágiikus misztikusan. „A Korroboriba bele is lehet halni, erotikus szerelemgyűlöletben, ott, ott a muzsikáló nők lábai előtt. A zene szól, a nők kacagnak és várnak, s

mi kitáncoljuk magunkból az utolsó csöppnyi szerelmet, életet.”

(Hatvanyból nyíltabban tör elő ugyanez az érzés: „Amikor a hírhedt *Duk-duk affér* megjelent, először fogadkoztam, hogy feléje sem nézek többé Ady Endrének. Sajgó lélekkel, ahogy csak egy gyerek szenvedhet, úgy utaztam ki Berlinbe, valósággal szerelmi csalódás volt ez nekem.”)

A *Korrobori* döbbenetes mélységű-sűrűségű szövegében kijelöltetik a zsidók szerepe a szexuális metaforarendszerben. Szerepük a leigázni, megkapni kívánt nőké, akik azonban mégis felülkerekednek a kipu sztulóban lévő férfiakon – azaz a magyarokon:

„Ők a zsidók, mint az ausztráliai asszonyok kezelik a hangszereket. Mi a pusztuló férfimédiómok, táncolunk, haraggl és szerelemmel, gyűlölettel és vágygall – rogyásig. Kár, hogy kevesen vagyunk, sőt néhányan se vagyunk mi táncolók: magyarok nincsenek Magyarországon. Az már nagyon is politika volna, kíméletlenül megmagyarázni, mi okból nincsenek, de nincsenek. Erejüket kiélt uralkodó osztályok, fölszabadulásra későn hozott, nyomorult parasztság, senyvedő, mert haszontalan fajtákkal és fajtákból összevéredestett polgárok. Mi a fenéből nyavalyából – hogy csúnyábbat ne mondjak – lehetnének itt kultúra-potenciális magyarok? Nem sokára ott tartunk, hogy a Korroborit sem táncolhatjuk, mulathatjuk tovább.”

A vízióban már konkrét nemmő homogenizálódott zsidóság (akár Weingarten *Nem és jellem* című hírhedt művében) korábban a megnyúló „nagy Élet” konkrét, „érzéki-erotikus” médiuma. A *zsidó nő*. Zsókától Zsukáig. S benne mindenekelőtt: Léda.

*Nagyon magyar és nagyon együgyű
Találkozás e terhes Hunniában:
Találkoztunk, mi száz korszakkal ér fel,
Fölvadult sztyia s frányás zsidó némbor*

*Zsidó leány – mondtuk – szimboluma
Ránkietelő új, szép magyar időknek.*

(Margita élni akar)

„Az új magyar Sionnak” ezt az „énekét”, akár az elbeszélőét át- és átszövi a mohón kívánt, „szeretve gyűlölt” vágy, kielégülés és permanens „héja-nász”-ában villódzó viszony, amely egy ponton a zsidó nőt (Margitát) magával Hungáriával azonosítja. Az érzelmek, megfontolások, „vonzások és választások”, taszítások, lázadások hatalmas regiszteri skálája.

A fikció csak megelőlegezi az „elbocsájító szép üzenet” ridegülő véget.

Hiszen magában a feleségválasztásban szerepet játszott a „zsidó – nem zsidó szempontrendszer”. Dénes Zsófiát néhány heti ismeretség után majdnem feleségül vette, aki majdnem hozzá is ment, de sorsszerűen és szimbólumérvénytel megitte visszariadt tőle. Ezt írja újabb kiszemeltjéről: „Kedvelek egy húszéves kislányt, aki nagyon dzsentri s mégis a pesti, előkelő zsidó genotok minden érejt és bűnét hurcolja. De ezen felül igazán erélyi, úri, finom.”⁹ Hatvany Lajos számára is ezt emeli ki: „A lány – csodálkozom – nem zsidó, de nagyon előkelő, erélyi félmágnás.”

A Csinszka-fordulatot (és az Ady által is gyökeres fordulatként értékelt verset, az *Oh fajtám vére* címűt) a maga helyi értékén értékelté címetette: „Ebbe a mámorba, a tisztá ünnepi örömben egy villanásnyi démoni bosszú is vegyül, a visszasújtás a meggyűlölt Lédira. Az ostor suhintásából egy kevés rám is jut – annyi, amennyit vállalok. Hiszen engem sem adtak hozzá, de én gyöngye voltam a forradalomra – nem úgy, mint az a húszéves, aki egyrészt még lány, másfelől még »dzsentri is mágnás keveredések”. Egy – elválasztó – világ sűrűsödik a megjegyzésében, amikor Adyt először látta viszont Csinszka oldalán: „Jó, sötétkék szakójához elkésett, nyári szürke cipőt hord – és ez visszaesés valami vidéki dendiségbe. Ha én még belészólhatnék, nem tenné.”

A fordulat/választás jellegét húzzák-motiválják a választott Csinszkanak a választást sürgető, 1913 elején írt levelei, amelyeket egy fél éves szünet után újított föl: „Koloszvárt, egy thea estélyen, szóba jött Ady Endre – és pro és contra folyt a beszéd. Valaki a contra részről olyasfélént mondott, hogy becsületes és geniális és tetőtől talpig úrigyerek, azaz Ady, csak szerencsétlen, mert befönték a zsidók.”¹⁰ „Miért pocskolja el az életét édes? Tudja, hogy borzasztóan fáj, hogy Maga »idol«, elkieserítő példája fajtánk élehetlenségének. Meg vagyok győződve, hogy ha a Maga geniye zsidónak adatik, ha zsidó az új poézis hivatott reformátora, úgy most nem Máriagrünben vezekli színes, könnyes, elprédált életét, de egy nagy úr – és nagy pénzember. Igen – százszor drágább életű Endrém – szépséges, szenvedő, vérbéli fajtám. Maga magyarnak született.”¹¹ „Olyan jól esett a közellété, tudni, hogy egy ugrásnyira van tőlem, a legjobb helyt – otthon. VÉR szerint is úriemberek közt, kik

mimagunkért, hibáinkért együtt, szeretnek, messze reklámhajszólok, szennzációkra éhező zsidóktól, kik közt kénytelenek vagyunk mosolyogni, kik mégis (bár mint tiltakozók is) szokatlanok, idegenek nekünk.”¹²

A levélben említett (már *A bélyeges seregben* is hangsúlyos, de más irányba mutató) „idegen” szó/fogalom kétszer is előfordult az új szerelmet egzisztenciális döntésként/fordulatként értékeltő versben, az *Oh fajtám vére*-ben.

*... Sok idegen, vad csókos perzelés,
Csíftítja el az arcom:
Szépsít, csókolj, az élet már kevés.*

*Bolond, új kor: minden megváltozik,
De mi feledt nászunkban
Szép úr-fajtánk megint találkozik.*

*Kiket edzettek százados kohók,
Im egymás ajkán késétink:
Egymást karolók és nem loholók.*

*Idegen urak s asszonyok hona
Oly hús-halványan kísért,
Mintha nem jártam volna ott soha*

Oh véremből, véredzett, büszke vér...

Ezt a gyönyörű megterés és hitvallás – egy sorával vallási színezetet, emelkedettséget, szóhasználatával pedig Tündérkert-hangulatot is ad a vallomásnak: „Lyánykóm, testem, úrasztali kenyér” – bizony nem szavalják a zsidó kultúr-összejöveteleken (egy ilyenről írtam is egy izraeli riportban) – talán azért, mert nem ismerik, vagy inkább nem akarják ismerni.

Kár. Mert ez Ady zsidó története befejezése. Lényege. Függetlenül Ady valóságos történetétől – és különösen az utótörténetétől – a Léda vagy Csinszka akadályversenyektől –, valamint az irodalomtörténetétől. Mert Ady – és története – a verseiben érvényes, amelyekben mindig hű önmagához, amelyekkel azonos.

A történetet, a történetünket, egy viszony történetét ismerni kell, hogy a jelen és jövő nem kevésbé történeti idejében magunk alakíthatassuk a saját történetünket. Tetszik-e nekünk vagy, nem? Föl tudjuk-e fogni, vagy nem? Mind-mind meg kell ismerni, vagy legalábbis törekednünk kell rá: mind a „zsidó” és magyar „bűnök”.

Ady zsidó története ilyen történet. Sok(k)szerűen, és egyik fél javára sem eldönthetetlenül igaz, ezért szinte végtelenül sokrétűen gazdagodhatunk belőle. Leginkább a történetnek az Ady idején világos premisszáiból – nevezetesen, hogy a történetnek „zsidók és nem zsidók”, zsidó és nem zsidó vonzások és választások voltak a szereplői. Ha ezt a „százszor is idegen” különbözőség természetes, s ennek megfelelően megváltoztathatatlan tényét elfogadjuk, akár kében, megbékélten, s nem aláaknásított lélekkel lehetne a történetet folytatni – akár újra Ady-szerű zseniket is kicsikarva belőle.

Annál is inkább, mert az Adyban is tomboló indulatok egyszer kiszabadulván palackjükből (a kultúra felettes-én palackjükből) beváltották a démonaival is küszködő költő proféciját. Amikor: „mindenfélre korsz magyarok rárohannak a magyarság nevében muzsikálókra, s összetapossák a hangszereket.”

Ady történetének nem egy mellékszerelje Auschwitzban végezte. (Fehér Dezsőné, Karinthyé, Böhm Aranka.) Akár Nagyvárad, Ady városának zsidósága. Az ő alakját idézve állít a nagyváradi zsidóság pusztulásának mementőt (az egyik legjobb riportkönyv, amit valaha olvastam) Katona Béla.¹³

És kiszántott a humusz, az ágy – az egész magyar zsidóság –, amely a beléhullott magokat zsenivé, világkultúrába belépés ígértévé nevelte.

A Múlt és Jövő az Ady-történettel kezd a Múlt és Jövő Klasszikusok sorozatát. (S vele párban, az Ady-barát, ikerbolygó Avigdor Hameirivel, aki nemcsak Ady verseit, de a maga művében az ady szellemet, forradalmat, hangot is átüllette a modern héber kultúrába.) Klasszikus alatt nem a szerző minősítését értjük, inkább azt az ismeretet, amelynek klasszikus mérték szerint kell meghatározni bennünket.

Ennek az origópontja a magyar–zsidó viszony-történetben és ezért klasszikus kiindulása – Ady Endre zsidó története.

Jeruzsálem, 2006. május 11.

¹ Ady a kortársak között, Ady Endre levelei és levelek Ady Endréhez. Genius, 1928

² 1910. november vége

³ 1910. december 3.

⁴ Ady kifejezése. Ady Endre: Irodalmi reakció, támadás Erdős René ellen. Nagyváradi Napló, 1902. nov. 26.

⁵ Kádár Judit: A „zseniális poeta lány”, Erdős René szubverzív lírájáról. Alföld, 2001/6.

⁶ L. evel Radó Antalhoz. Ady Endre válogatott levelei. Szerk. Belia György, Szépirodalmi, 1956

⁷ Elindult egy úri. Pap Károly Művei, IV. köt. Múlt és Jövő, Budapest, 1999

⁸ Lásd erről Heller Ágnes kis monográfiáját: A zsidó Jézus feltámadása. Múlt és Jövő, Budapest, 2001

⁹ Dénes Zsófia: Élet helyett örök. Budapest, Magvető, 1980

¹⁰ Január 8. Csinszka leveleit idézi Benedek István: Ady Endre szerelmeit és házassága. Százszorszép Kiadó és Nyomda, Budapest, 1992

¹¹ Március 17. i. m.

¹² Szeptember 20. i. m.

¹³ Katona Béla: Várad a viharban. Zsolt Béla előszavával, Teala Kiadása, Nagyvárad, 1946

FERENCZY HANNA

A kánikula hete: 87. hét

07. 10. hétfő

Tompít már ez a túlpadagolt hőség. A zuhany sem működik. Lehet, hogy egy jó erős csavarintás kellene, és ismét üzemelne. Hova is tettem a harapófogót? Azzal jól meg lehetne húzni az anyacsavart, vagy minek mondják. Az ilyesmit, mint a harapófogót, az előszobaszekrény tetejére szoktam felrakni. Most hiába nyúlok és matatok, nem akad a kezembe. Persze lehet, hogy beljebb löttem. Be kell cipelnem a teraszról a szobalétrát, ami három lépcsős, arról belátni az egész porlepte szekrénytetőt. Együttal le is törölöm, az is valami.

Mielőtt szándékom megvalósítanám, csöngetnek, és jön Ildi a harmadik szomszédból, kérdezi, hogy elmegyek-e a Baba temetésére, ami pénteken lesz két órakor (pont az UV sugarak bombázása alatt); urnás temetés lesz. És képzeljem el, olyan sok a halott, hogy Pesten már nem győzik a krematóriumok, Szolnokra kellett szállítani, és amíg rá kerül a sor, napi 3000 Ft. A fagyasztási költség. A tiszteletes úr meg 30 000-ot kér a temetésért. – Ki mondta ezt? – kérdelem hűledezve. – Hát a lánya – na akkor, ha akarom, hiszem, ha akarom nem –, gondolom, és igyekszem másra terelni a lehangoló témát.

Nem jutok messzire, mert a folytatásban azt mondja Ildi, tudom-e, hogy újból felvágják a hasát, mert elfelejtették a múltkori műtétnél elhelyezni benne a hálót, és most ebben a kánikulában úgy be van fűzve a ruha alatt, hogy az már elviselhetetlen. Mire Ildi indul, a tusolástól is elmegy a kedvem, nemhogy a harapófogó keresésétől.

07. 11. kedd

Az idő változatlan. Muszáj locsolni. Az elmúlt két hónapra majd 10 000 Ft vízdíjat fizetek, holott ma locsolok harmadszor, és a zuhanyt sem használom. Eddig megúsztam 3-4000 Ft-tal. Talvaly ugyanez volt az ábra. Beugrott egy ilyen összeg. Már hallottam olyasmit, hogy máshol is előfordul olykor az ilyen meglepetés. Mondják, valószínű nem jól lát a leolvasó. Vagy le se olvassa a vízórá, csak saccol. Aztán egyszerre bepótolja. Ellátom négy lábú élettársaimat, majd éppen be akarom cipelni a létrát, mert meg kell találnom a harapófogót az elhanyagolt szekrény tetején, amikor csöngetnek, és jön Margó. Kiülünk a kertbe. A bokrok és Akác bátyó valóságos lugast képeznek körülöttünk és a fejünk felett. Van egy kis széljárás is.

Ha nem lesz ilyen hőség, eljövök, segítsek nedkigazolni a kertet. Arról szó sem lehet, mondom. Különben talán jövő hétre meggyógyul Marika, és rendbe hozza ezt a dzsungelt. Persze, ha megint le nem esik a bicajról. Arany keze van, nagyon tud dolgozni, szeret is, csak az a kár, hogy a feleket is imádják. Iszogatjuk a narancsízű fantát. Örülök, hogy ő is jobban van. Margó el. Délután melő és ismét internetes tanulás, mert már megint új figurákat talált ki az APEH. Csak későn jövök rá, hogy ma még le sem dőltem. És nem hiányzik. Este megint

Él egy idős hölgy Vecsésen. Májusban volt nyolcvan, most nyolcvan éves és egy kicsi. Néhai apámnál fiatalabb, gyengélkedő anyámnál két évvel idősebb. Soha nem találkoztunk, mégis a mindennapjaiban élek 87 hete. Akkor, 87 hete raktam fel ugyanis első internetes naplójegyzetét a Terasz.hu-ra. (A Terasz azóta váltott, mint ahogyan az élet változik, emberekkel nemigen foglalkozik, csak a jelentőségteljesen pislogó mélyirodalommal, komoly irodalommal és hasonló mulékony csacsksággal, művész-site lett belőle, valódi hús-vér „művészeti szűrővel”, de a dolog számomra nem állt le, a naplók befutnak vasárnap esténként, én meg feltöltöttem. [<http://onagy.zoltan.terasz.hu/index.php?id=2325>])

A bloggert Ferenczy Hannának hívják. Festő. „1926. május 13-án születtem nem akart és nem várt gyerekként, házasságon kívül. Apám festőművész volt, aki csak a művészi ambícióinak élt, ragaszkodott a függetlenségéhez, és nem vette el anyámat, de soha nem nősült meg...” – fogalmazza meg önéletrajz-vázlatában.

Különös világba csöppen Ferenczy Hanna olvasója, amiben semmi különlegesség nincs. Mindennapok, a mindennapok gondjai, varázslata: nyugdíj, orvosok és betegségek, szomszédok, boltok, boltosnők, piac és román vándorárus, időjárás, barátok és volt munkahely, halottak és élők, temetés és kihagyott temetés, képrendelések és küzdelem az alkotással, múlt, jelen, jövő, macskák és kismacskák, vén akácok az udvaron. Ami az életet körülvézi, meghatározza. Ezeket a közönséges napokat – már amennyire közönséges akár egyetlen nap is, ha Közép-Európa viszonyai között egy nyolcvanéves túlélő internetes naplót ír – beragyogja valami önfeledt szépséges derű. Okos derű, a bölcs elme távolságtartó öröme, akinek már ritkán mutat új figurát az élet. Olvassák szeretettel.

ONAGY ZOLTÁN

olvasnivalót keresek, és kinyitva a mennyezetig érő könyvszekrény üvegezett ajtaját, mustrát tartok régebben előkerült kedvenc könyveim között. Mivel szeretem a nagyobb lélegzetű olvasmányokat, Vu Cseng-En *Nyugati utazás, avagy a Majomkirály történetét* választom. Előre élvezem Szun Vu-Kung stiklijeit és megigazulásának göröngyös út- és lélekvesztőit.

07. 12. szerda

Megint el lehetne énekelni Szent Ferenc reggeli himnuszát, amely úgy kezdődik, hogy „Ragyogva fénylik már a nap”. (Na most ezt dúdolgatja bennem az emlékezés estig.) Kitologatom a kukát az árokszéltre, azután reggeli a lugasban. Öreg Mirci előkecmereg valamelyik bokorból. Megint nemnormális korszakát éli. Megáll előttem, és várja, hogy becipeljem a lakásba, és megetessem. Mert szó szerint meg kell etetni. Ugyanis az alsó fogai elől már hiányoznak, a két felső fogával meg nem tudja szájába venni az enivalót. Így aztán felül a hideg hőtárolóra, én széket húzok mellé, és a két szelet parizert elcsipkedem, falatonként a szájába dugom. Utána lefetyel egy kis tejet, és erőszakkal sem tudom bent tartani, rohan, mintha üldöznék a kertbe. Ott úgy elbújik a bozótban, hogy estig színét sem látom. Akkor megint előjön, sőt olykor be is jön. Szemezget egy kis száraz kitekátot, és megint kirohan. Na ez nekem így nagyon jó. Persze az is lehet, hogy megsértődött. Amíg a paplan tetején heverhetett, nem volt baj. Ugyanis egy idő óta nem tudja behúzni a körmeit, de a paplanon keresztül nem éreztem, amikor felugrott. Többnyire a hasamat célozta meg. De a nagy melegben elraktam a paplant és nyári szokás szerint lepedővel takaródom. Na ezen keresztül akkorát karmolt rajtam, hogy elkáromítottam magam, de úgy, hogy rögtön leugrott rólam, és azóta elkerüli a rekamié táját is. Csak evéshez keres meg. Pedig nagyon félttem, és nagyon szeretem. Tudom, hogy ő is engem. Este olvasok, és jól mulatok, azon, ahogy Szun Vu-Kung felháborgatta még a mennyek birodalmát is, és meglopta az istenek csodabarackot termő kertjét is. Na majd megkapja ezért a magáét. De hát hiába, nehéz a megigazulás és megvilágosodás állapotát elérni.

07. 13. csütörtök

Az idő dettó, mint tegnap. Zsiziék „parkja” már olyan aszott, akár az őszi tarló. A kókadtsárguló ciprusokról, amikért a tündér keresztanya állítólag 150 000 Ft-ot fizetett, ne is beszéljek. A taknyos kis nőcinek hétfő óta megint színét sem látni. A bolond, gyámság alá vont nagyanya felügyel a kis Vicusra éjjel-nappal. Félő, amilyen eleven jószág a kicsi, egyszer majd úgy kiborítja nagyiját, hogy abból komoly baj lehet. Na de mit lehet tenni? Amíg vér nem folyik – pofa be. Én is megkaptam, amikor segítséget kértem a szolgálmi útra befárló dömperek miatt, hogy majd akkor szóljak, ha bedöntik a kerítésemet. Na szóval ilyen világ ez.

Véletlenül múlik minden. Az is, ha nem esik a fejünkre egy téglá, az is, ha nem döntik be a kerítést, az is, hogy élünk, az is, ha nem folyik vér, mint ahogy véletlen a fogantatásunk és a

halálunk is. ÖMAF. (Göre Gábertől való rövidítés: Ögye mög a fene – a szerk. megj.)

07. 14. péntek

Úgy néz ki, lehűlt a levegő, de azért ujjatlan ruhában megyek a zöldes boltba. Szinte jól esik a kissé borzongató légáramlat. Délelőtt becipelem a kis szobalétrát, és szemlét tartok az előszobaszekrény tetején. Kalapácsot találok, harapófogót nem. A leborult szivarvégit! Hova tehettem? Csöngetnek, megint Ildi jött. Kettőkor temetik szegény Arankát, akit 70 évesen is Babának hívtak az ismerősök. Aranka egy gazdag fakereskedő lánya volt és a VÍZÉP-nél dolgozott, mint gépirónő, nyugdíjig. Ha akarok, mondja Ildi, szívesen elvisznek kocsival. Ildi megbotránkozva mondja, hogy a férj, mármint a rozoga Szomszéd kijelentette, hogy ő nem megy el a temetésre. Nem is kell, hogy menjen, hiszen nem tud, van a vejének kocsija, majd kiviszik, mondom én. Akkor sem megy. Mit is kezdenék vele ott a tűző napon? Kérdelem én. De Ildi továbbra is elítéli az öregot, aki amúgy is össze van törve. Mondom, én sem megyek. Mostanában nem vagyok olyan hangulatban, hogy temetőbe járjak. Különben sem voltunk beszédes viszonyban. És ma sem szóltak, parti-cédulát sem dobtak be a postaládámba.

Azt, mondja Ildi, az övébe sem. Még a kapujukra se rakták ki, úgyhogy alighanem csak zártkörű gyógyszerertartásra gondolnak. Most ez a szokás.

Délután elmerengek az élet mulandóságán és az Arankával volt szomszédi kapcsolaton. 40 éve laktunk egymás mellett, mégsem tudtunk barátnókká válni. Sohasem tudtam feltárni előtte a magánéletem. Érdekes, Máriával a Palota Szállóban ismerkedtünk össze, és azonnal kitálaltunk egymásnak mindent. Arankából ridegség áradt, és sok mindent tapasztaltam, ami óvatosságra intett. Pont akkor, amikor megnyíltam volna – becsukódtam. Nem bántam meg. De sajnálom, mint mindenkit, aki elmegy, akivel üresebbé válik egy ház, egy utca, egy világ. Bár nem voltam a temetésen, de szívemben elköszöntem tőle.

07. 15. szombat

Valamivel hűvösebb a reggel, de tegnap is így kezdődött a nap, délre mégis kánikula lett. Ma is az lesz. Szomszéd Vicus kapott egy kerek fürdő-alkalmatosságot, és most pucéran abban pancsol. Zsizi megint itthon van, és csönget a kapumon. Kérdezi, hogy én mennyit fizetek az ebédért, mert ő is előfizetne, és megkér, hogy délből, ha jön az ember, aki az ebédet hordja – szóljak neki, hogy menjen oda hozzájuk is. Mert, hogy ő többnyire nincs itthon, az anyja meg nem tud főzni, és hát a gyerekek is enni kell. El is hiszem, hogy az anyja nem tud főzni. A kislány imádják a palacsintát. Kérdeztem a jó múltkoriban a nagyiját, hogy mért nem süt neki? Csak a vállát vonogatta, és azt mondta, hogy nem tud. Most alkalom lett volna megkérdezni Zsizsit, hogy hol a csudában tölti a napjait, éjszakáit, de úgy sem mondana igazat. Nagykorú, azt tesz, amit akar. Mindegy. Itt csak a gyerek sorsa nem mindegy.

07. 16. vasárnap

Az idő dettó, mint tegnap. Ellátom a reggeli teendőket. Megetetem öreg Mircit, máris rohan a kertbe, mint akinek esze ment. Unalmas, egyhangúságban telt el a hét, ez a nap sem ígér változást. Jó lenne elmenni valamre, valahová, valakihez. De bárhová is mennék – mindenhol egyedül érezném magam, mintha légüres tér venne körül, és mennék a világ bármely tájára, a világvárosok legnívósabb szállodájába, már mindenhová követne éveim terhe. Mi adhatna még örömet?

Nézem az e-maileket, és elgyönyörködöm a gyönyörűséges virágokban, amiket kanadai kiadóm újabban küldött, amelyek a kertjében nyílnak valahol a Niagara mellett, és örülök.

Este talán megnézem a Casablancát. Sem a sztorival, sem a színészek játékával nem tudok betelni. Ez is öröm.

Az is, hogy olykor alig várom az estét, hogy elmerüljek egy jó könyvben, és benne éljek a regényhősök bőrében, járva az ő útjaikat, és önfeledten nevetni például most Szun Vu-Kung malőrjein.

SZÉKELY SZABOLCS

Koncert a Moszkva téren

az árusok

jó reggelt marikám jó reggelt
állj ide józsika elkezdjük
mondjad utánam a reklámáron
a reklámáron a bőrkesztyűk

Reklámáron a paprika paradicsom és manikűrkészle-e-et!
Csak egy ezresbe kerülnek a katonai távcsövek és szoknya-á-ák!
Gyönyörű az orgona, rózsa, a tartós elem egy száza-a-as!

cigi cigi cigi cigi cigi cigi olcsón
csak ezerkétszáz egy katon
cigi cigi cigi cigi cigi cigi mondom
nem lehet olcsóbbér' adnom

a térítő

mert szesszel nővel kábítószerrel roncsoltam a testem
mégis az Úristen nem hagyta el eltévedt bárányát
Jézus volt aki hívott s később meghallgatta imámat
nyitva az ajtó neked is mert mindenkire gondol
este kilenctől várja az érdeklődőket gyere bátran
nem nem dehogyis nem szekta ez egy tiszta baráti közösség
értem hogyha esetleg meggondolnád magad akkor hívj
addig is itt van a honlap címe na szervusz

a többiek

Ne haragudj, nem koldulok, megtisztelsz egy percre
Ne haragudj, nem koldulok, megmondanád mennyi
Ne haragudj, nem koldulok, válaszolnál néhány
Ne haragudj, nem koldulok, fel tudnál esetleg

egy poszteren, nagy, vastag betűkkel

ha nem ezzel mosol fogat
danadon danadon
büdös lesz a pofád nagyon
danadon danadon
nem smárolnak le a csajok
legyen ahogy te akarod

mellette, másik poszteren, még nagyobb betűkkel

intelligens molekulák
jajdejó jajdejó
de ha nem így mosod ruhád
jajderossz jajderossz
szutykos kurva lesz majd lányod
mocskosul megdugják, vágod?

N. L. B. J.

„környezetem tőlem várja / a tökéletesítést vagy az igazolást / a megváltást vagy az elfogadást / csak a céltudatos hangyák sietnek útjukon / nem is tudva létezésemet / – a hangyáig tart tehát univerzumom” (píllanatnyi világom)

„Nemsokára hatvanéves leszek, nincs diplomám, vidéki vagyok, gépelnem is gyengén tudok, és soha nem jelent még meg egy árva versem sem újságban, az igazság az, hogy nem is merem elküldeni eddig sehová. Ennyi hátránnyal és hiánnyal elindulni nem is merészség, hanem a tudatlanság és a naivitás olyan foka, amelyen ebben az életkorban kifejezetten szánalmas és nevetséges. Ebben a tudatban várom (legalább) lebecsülő válaszokat.”

Meg fog lepődni. Az a helyzet, hogy Ön határozottan tehetséges. Bár egészében egyik verse sem jó, igen jó sorok és képek vannak bennük. Ha ifjú lenne, úgy mindenképpen tanulásra és kísérletezésre biztatnánk. De hatvanévesen már jönnek, és nem tehetségesnek kellene lenni. De azért próbálja meg! Tartson egy versolvasás-dömpinget, majd utána gyomlálja meg a verseit. Írja át azokat a dolgokat, amelyeket már sokan megírtak, és hagyja meg az eredeti képeket. Majd küldjön még, és akkor már esélyes a közlése.

(Sándor vagyok én is,
2006. február)

a poszterek alatt deszkás srácok ismerkednek, egyikük az „és te meg ki a here vagy?” kérdésre az alábbi rappel felel

Hagyjuk, ne törődjetelek velem,
az én sztorim igazán lényegtelen.
Karesz a nevem, de a többi mindegy,
alkesz a faterom, le se szar minket,
vagy tizenöt éve már, hogy lelépett,
itt hagyott minket és ezt az egészet.
A muterom – ahogyan mondani szokta –
egy vendéglátóipari-egység alkalmazottja.
Itt lakok vele az ötperében,
és tele van a tököm úgy általában.
pedig szép volt az élet amíg megvolt a nőm
akivel álmodozni szoktam a déli verőn
de itt hagyott ő is elhúzta a csíkot
szervenvedni az élet kurvára megtanított,
de a többi tényleg lényegtelen,
tényleg ne törődjetelek velem.

megint az árusoknál, most egy bizonyos W. S. alanyi költőt veszünk észre, jegyzetömbbellel a kezében:

eredeti eredeti eredeti
új eredeti jó
eredeti eredeti eredeti
új eredeti jó

gyönyörű eredeti eredeti
gyönyörű új
eredeti gyönyörű gyönyörű
eredeti jó

olcsó gyönyörű eredeti
gyönyörű olcsó új
olcsó eredeti gyönyörű
eredeti olcsó jó

szép eredeti gyönyörű
jó gyönyörű olcsó szép
gyönyörű szép eredeti
új eredeti szép olcsó

az ellenőr dala

bérleteket jegyeket legyenek szívesek bemutatni!

én az ellenőr vagyok
engem senki nem szeret
reggelenként kérem a
jegyeket bérleteket

otthon vár az asszony és
otthon vár a két gyerek
tőled is elkérem a
jegyedet bérletedet

keressed csak van időm
mint a tenger énnekem
de úgy látom nincs neked
bérleted tehát igen

kurva nagy szívás bizony
megbűntettek tégedet
nincs kivétel nincsen ám
tessék itt a sárga csekk

de úgy tűnik jó gyerek
vagy ezért elárulom
hogya ma este ellenőr
nem lesz sehol úgy bizony

merthogy máma buli lesz
a BKV bulizik
bücsűztatjuk a főnök-
asszonyunkat a Gizit

máma minden ellenőr
kiöltözik igazán
felkérjük táncolni mi
a Gizikét bizony ám

mert ellenőrök vagyunk
minket senki sem szeret
reggelenként kérjük a
jegyeket bérleteket

újra az árusoknál, de a koncertet most egy éles hang szakítja meg

jönnek a zsernyák pakolás van húzzunk

szempillantás alatt teljesen kiürül a tér, csak három rendőr sétál rajta végig, zsebre tett kézzel, egyikük megszólal

Azt mondják, hülyék vagyunk.
Pedig mi nem vagyunk hülyék.
Rendőrök vagyunk,
és szép az egyenruhánk.
Ezt a legtöbb lány nagyon kedveli.
Ezt azok a lányok kedvelik,
akik fogékonyak a szépre –
ahogy anyukánk mondta egykor.
Ő büszke volt ránk,
de most már nem él.
Hogyha erre gondolkodunk,
olyankor néha igazoltatunk valakit,
akivel szigorúak vagyunk,
ezért rendőrvicceket találnak ki rólunk.
Pedig mi nem vagyunk hülyék.
Rendőrök vagyunk.
Szép az egyenruhánk.

ORBÁN JÁNOS DÉNES

rovata

DEBÜT

BARN
JÚLIA

körben

kört rajzolok
jóindulat a négyzetten szorozva pivel
minden köröttem forog
fontos vagyok a magam világában
fénnel táplálom naprendszerem csillagait
felém fordulnak az emberarcú fák
rám várnak a félig megírt versek
környezetem tőlem várja
a tökéletesítést vagy az igazolást
a megváltást vagy az elfogadást
– erőltetett optimizmussal szárnyalok
lehúzó súlyokkal szívemben
végül mégis leoltom
a hamis fényt a látszatot
az igazság sokkal egyszerűbb
céltudatos hangyák sietnek előttem
nem is tudva létezésemet
– a hangyáig tart tehát univerzumom

a kert

párásan csillan a hajnal tűzzománca
belefagynak a bíborokból kifolyó rózsaszínek
és a kékbe olvadó fehérek
a misztikus homályból szabadultan
csupa illat-erőszak a kert
csupa rózsza-büszkeség tulipán gőg
árvácska-szendeség
csupa szőlőindázás fecskeszárnyalás
betölti szemem képzeletem
ha meghalok egy kicsit meghal velem
mint a szemem képzeletem
mint a múltamból őrzött óarany-lapok
– valóság-másolatok –
meghal mint a haszontalan szó-szövevények
fagyásérült vers-növények

lehangolódás 3.

addig rejtőztem míg szétoszlottam
a lét feltételes módjában
ahol az álmokat átugranám
a tüzes karikákban
és körbevezetném az ámuló
közönség előtt
ahol sokszorosan felülmúlnám magam
hogya elég legyek
– nincs átjárás a megvalósulásba
nincs eget felgyújtó jel
amelyben győzhetek
a valóság holdfogyatkozás
létezésével tartozás

lehangolódás 4.

a lét nyikorgó ajtaján
hétfő után a kedd kopog
egyforma vasárnapokra
ásítanak a szédelgő szombatok
az idő hullatja napjait
vállam vonogatva dobálom lapjait
már a szeretetnek sincs ereje rajtam
ahogy a fénynek sem a hervadáson
tekintetem által kötődnek
áramkörömbe a tárgyak
de fárasztanak a kapcsolatok
behunyom szemem
a csendbe mélyülök
képzeletem üres ház
a nyugalom is elcsigáz

Civilben a *Bakaruhában*-ról

A nagyszerű filmet, a *Bakaruhában*-t sokan ismerik Aradon. Az azonos című Hunyady Sándor-novellát is többen olvasták. A film női főszereplőjét, Bara Margitot méltánytalanul ritkán emlegetjük.

A *Bakaruhában* – egy régebbi rangsorolás alapján – bekerült a *Budapesti tizenkettő*-be, azaz a háború után készült legjobb 12 magyar film közé. A film rendezőjét, Fehér Imrét ennek ellenére kevesen ismerik, nem hallottak róla, pedig...

Fehér Imre Aradon született 1926-ban, négy éven át a Katalikus Gimnázium diákja volt, Somló Imre osztálytársa. A II. bécsi döntést követően Kolozsvárra távozott a család. Fehér Imre ott érettségizett, majd beiratkozott a frissen alakult Bolyai Egyetem bölcsészeti karára. Kolozsvárról a magyar fővárosba költözött. Tanulmányait a Filmművészeti Főiskolán folytatta, 1950-ben diplomázott.

Somló Imre mesélte gimnazista életének egy rövid történetét. Látogató érkezett az osztályukba, ismerkedett a diákkal. Valamennyiüknek feltette a kérdést:

– Mi szeretnél lenni, ha nagy leszel?

Somló Imre határozottan jelentette ki: gépészmérnök!

– Emlékszem, egyetlen osztálytársam adott még a kérdésre határozott választ: Fehér Imre. Gondolkodás nélkül mondta: *filmrendező!* Meglepett a válasz. Mi azt sem tudtuk, mit jelent az, hogy filmrendező. 1938-at vagy 1939-et írtunk akkor.

Nemeskürty István *Elrepült a gyors idő* című munkájában a következőket írja:

„Bánom viszont, hogy minden igyekezetem ellenére nem sikerült Fehér Imréről olyan remekművet kicsikarnom, mint amilyen az 1956-ban forgatott *Bakaruhában*, filmtörténetünknek ez a klasszikusa.

Bizott bennem, belső kételyeit, bizonytalanságát műhelyünkben remélte leküzdeni. Sajnos, az Asszony a telepen és a Húsz év egymástól nem nőtt fel a Bakaruhában mellé. Még leginkább a Bertha Bulcsu forgatókönyvéből készült Harlekin szerelmese járt közel a sikerhez.”

Fehér Imre viszonylag kevés filmet rendezett, ebben elsősorban korai halála (1975) akadályozta meg.

Egy vagy két éve voltam csak igazgató, iskolánk még önálló magyar intézet volt. A *Bakaruhában*-t már bemutatták.

Ficzay Dénes és Fábíán György együtt kísérték be egy enyhén kopaszodó fiatalembert az igazgatói irodába. Bemutatták Fehér Imrét, a KG egykori diákját.

Ő volt az iskola első híressége, akit megismertem.

Ficzay Dénest, az ötletgazdái Fábíán György is támogatta: a felső osztályokban felfüggesztették a tanítást, a diákok a díszterembe vonultak, Fehér Imrével találkozni.

Ennek a találkozásnak híre ment Aradon, eljutott a tanfelügyelőségre is.

Nem lepődtem meg, eleget tettem a hívó szónak.

– Miért nem szólt? Miért nem kért engedélyt?

Érveltem, némi csúsztatástól sem riadtam vissza.

– Hunyady Sándor erdélyi író, a filmet Kolozsvárot forgatták (!), Bara Margit kolozsvári színésznő (!), a rendező aradi, iskolánk diákja volt...

– Tanulja meg egyszer s mindenkorra, hogy hasonló helyzetben előzőleg engedélyt kell kérnie! Rendben van, most nem tudta, ezt még elnézzük.

Fehér Imre talán egy órát tartózkodott egykori iskolájában. Szereplése a későbbi években feledésbe is merült. Vitt-e magával valamilyen emléket aradi látogatása nyomán?

Ebben az évben lenne 80 éves.

RÉHON JÓZSEF

A fenti írást Réhon József *A Tanár úr* című, megjelenés előtt álló könyvéből vettük. Az írás időszzerűségét Fehér Imre aradi kötődése, születésének 80., a *Bakaruhában* forgatásának 50. jubileuma támasztja alá.

A szerző *A Tanár úr*ban Firneisz Fábíán György életútját és a Kálvin utcai magyar középiskola történetét mutatja be 1919-től csaknem napjainkig.

A memoárkötetben helyet kapott Ujj János *Az aradi magyar középfokú oktatás 1918–1941 között* monográfiája.

A fényképekkel és számos írásos dokumentummal gazdagon illusztrált könyv megjelenése és bemutatója szeptember végére várható.

Londonban az idei nyár nagy képzőművészeti eseménye a Királyi Akadémia Modigliani-kiállítása, július 8-tól október 15-ig. A világ minden jelentős Modigliani-aktja és -portréja látható az Akadémia tágas termeiben, lenyűgöző termés egy olyan művésztől, aki mindössze harmincöt évet élt, és párizsi napjai nagy részét ivászával vagy kábítószerrel töltötte. De Párizs varázsosán inspiráló volt a XX. század elején, izgalmas, züllött s egyben az újat keresés lázában égő. Picasso és Modigliani vívta párharca a nőkért és a világhírért. (Picasso egy ízben Modigliani-képet vásárolt egy galériában, s kaján örömmel festett a tetejére, jó vastagon, gitáros csendéletet.)

Modigliani nem változtatott oly sokszor stílust, mint Picasso, kialakította egyedi, azonnal felismerhető ábrázolásmódját, esetje alatt sorra születtek a líraian erotikus akt-képek, s az azonos rajzú és mégis a modell karakterét jól megragadó portrék. Életében nem kapott igazi elismerést, a meztelen nőkről készített kompozíciói nyílt, természetes erotikájukkal olykor botrányt okoztak, a kiállításokat be kellett zárni miattuk. Ma viszont már tisztában van minden műértő és a műkereskedelemben Modigliani értékével; 1917-es fekvő aktja a Christie's árverésén közel 27 millió dollárért kelt el a közelmúltban. A londoni kiállítás középpontjában is az akt-képek állnak. Nyújtott nyakú, mandulaszemű, élénk színekkel rajzosan ábrázolt nőalakok. Tájképet alig ismerünk Modiglianitól, a városból nem nagyon szabadult. A tükrös kávéházakban abszintot kortyolgatott, ezt az ánízzsal ízesített kotyvalékot, amely zöld színét akkor még az erősen mérgező és kitaró fogyasztás révén elmebajt okozó ürmőtől kölcsönözte (azóta ezt a mixtúrát betiltották), a Montmartre kiskocsmáiban pedig a bort a snapsszal váltogatta. Közben a hasist és a kokaint sem vetette meg.

Önpusztító volt, s egyben más életek megromtója. Barátai Modi-nak becéztek, talán nem is gondoltak arra, hogy ez a maudit szóra rímelt, ami franciául „átkozott”-at jelent.

Modigliani jómódú zsidó családban, Livornóban született, négy gyermek közül utolsónak. Ki-

csi volt és beteges. Már gyerekként jól rajzolt, francia származású anyja művész szabadiskolában taníttatta. Aztán kiderült, hogy gyógyíthatatlan tüdőbeteg. Délre küldték, Nápolyba, Rómába. Érdekes festészeti tanulmányokat Firneiszben végzett, de látni akarta nagy példaképeit, Cézanne és Toulouse-Lautrec városát, így tizennyolc évesen megérkezett Párizsba. Életfilozófiáját tekintve Nietzsche lett a hőse, vele vallotta, hogy a tehetséggel megáldott művész Isten kiválasztottja, akinek azonban e privilégiumért szenvednie is kell.

Anyja igyekezett finanszírozni Modigliani párizsi életét, de az alkohol és a kokain sokba került, a fiatal művésznek sok baja támadt a lakásadóival, tizennégy párizsi éve alatt harmincszor költözött, egyik nyomorult albérletből a másikba. A többi festő sem élt jobban. Az orosz emigráns Soutine gyulladást kapott egy, a fülébe mászott poloskától, Picasso egyszer azt a kolbászt vascorázta, amit a kutya az utcáról hozott be. Modigliani szerencsés volt, hogy akt-rajzokkal fizethetett a Rotonde kávéházban.

Mindenkit ismert, legtöbbjüket lefestette. Picassót is. Versenyeztek, ki hódít meg több nőt. Modigliani még Picassónál is gonoszabban bánt a kedveseivel. 1911-ben ismerte meg a zöldecsőrű szemű, sötét hajú, magas termetű orosz költőnőt, Anna Ahmatovát, aki akkor huszonegy éves volt, ötlet kevesebb, mint ő. Kleopátrát látott benne. Sokat rajzolta, de nem festette le. Ahmatova nem tartott ki mellette, visszatért Oroszországba, ahol, mint tudjuk, üldöztetés és mellőzés volt a sorsa. Modigliani írogatott neki, de ezek a levelek Leningrád ostromakor szinte mind elégettek.

Következő szerelme egy dél-afrikai angol lány volt, szintén pár fejjel magasabb, mint ő, Beatrice Hastings. Talán azért szerette meg első látásra, mert hasonló alkatú volt a Modigliani-festmények elrajzolságához, szintén hosszú orrú, mandulaszemű. Nagy feminista és sokkoló viselke-

Modigliani és a modelljei

désű – nyilvánosan dohányzott! Az egyik párizsi partin meztelenül jelent meg, de ez alig volt észrevehető, mert Modigliani fodrosan hullámzó estélyi ruhát festett a testére. Mindketten sokat ittak, veszekedtek, dulakodtak egymással, Modigliani egyszer keresztüllökte egy üvegajtón. De, mint most Londonban is látható, remek képeken örökölte meg, s az egyik legszebb Beatrice-portré címe Beata Matrix, azaz Boldog anya. Hamarosan szakítottak, Beatrice Angliában kötött ki, írásai jelentek meg, nélkülözések közepette élt, hatvannégy éves korában öngyilkos lett, bedugta a fejét a sütőbe, és rákapcsolta a gázt.

Modigliani nem csak szeretőt, ügynököt is váltott. Zborowski lett a menedzsere, aki úgy próbálta fellendíteni mindkettejük anyagi helyzetét, hogy egy palack borral a műterembe zárta a festőt és addig nem engedte ki, amíg estére kész nem lett a képpel. Az új ágyas Simone Thiroux lett, egy francia-kanadai leányzó, aki azzal a nagy elhatározással érkezett Párizsba, hogy minden művésszel lefekszik, aki az útjába akad. Ő is magas volt és szőke. Az sem tántorította el Modiglianitól, hogy a festő egy ízben, tökrészezen, üveggel megvágta az arcát. Már a viszony elején teherbe esett, és 1917 májusában megszülte fiúgyermeküket. A kis Serge Gérard egészen hasonlólt az apjára, de Modigliani tagadta az apaságot. A gyereket kiadták nevelőszülőkhöz, felcseperedvén nevet változtatott és papnak állt. Simone Thiroux még harmincéves sem volt, amikor tébécében meghalt. Talán a festő fertőzte meg. Ezen a szerencsétlen életpályán töprenghetünk, miközben szemben állunk fekete-fehér rajzként kiállított portréjával.

A következő áldozat Jeanne Hébuterne festőnővendék volt, tekintélyes katolikus családból származó, barna, csinos kislány. Ő is hamar átlapotos lett. Modigliani egészségének javulása érdekében elhagyták Párizst, a leányuk Dél-Franciaországban született 1918 telén. Tavasszal jött volna a következő gyerek. „Tiszteletre méltó, két gyermekes polgár lettem... Undorító!” – írta egy levelében a művész. Tüdőbaja azonban egyre terjedt, a veséit is megtámadta. Ügynöke egy időre leállította a képei eladását. Arra számított, hogy a festő halála után majd többet kaphat értük. Jeanne megadóan ápolta a férjét, ahelyett, hogy kórházba szállíttatta volna. „Itt hagyom ezt a sárteket – mondta Modigliani az ügynökének –, vigyék vissza a feleségemet a szüleihez.” 1920 januárjában, a jégheg lakásban, meghalt. Két nappal később Jeanne az ötödik emeletről kiugrott az ablakon. A kislányról a nagyszülők hallani se akartak, Modigliani nővére nevelte fel Olaszországban.

A XX. század egyik legérdekesebb festőegyé- nisége a párizsi Père-Lachaise temetőben nyugszik, Oscar Wilde-hoz és Jim Morrisonhoz közel.

SÁRKÖZI MÁTYÁS

Mester és süldőboszorka

Folytatás az 1. oldalról

– Nem értem az elapadó csermelyeket. A világ nagyot változott az eltelt tizenhét év alatt, hát még azóta, amikor az Ifjúmunkásnál szerkesztettél. Munka van, feladat. Ha Bukarest, akkor Bukarest. Szinte politikamentesen. Azért mondom, hogy szinte, mert nem ismerem fel az indirekt politikát. Párizsban szívesebben dolgoznék, ha őszinte akarok lenni. Vagy – ha még őszintébb akarok lenni – Kubában. Teljesen politikamentesen.

– *Hogy érzed magad a román fővárosban?*

– Az alkalmazkodási időszak után – a népszabadságos budapesti három hónapot követően, kétnapi gyergyói megállólással jöttem át ide – rá kellett jönnöm, szerencsém van ezzel a Bukaresttel. Nyitva a szemem, figyelek, látom, mi történik körülöttem, mi történik az EU-ba készülődő világvárossal, mi történik a lakóival. Heti kisprózát írok *Bukaresti képeslapok* címmel. Na, ez tényleg penzum. Ha kimarad, azonnal üvölt, akinek írom, mondván, ha nem vigyázok, felesz az újságrobot, és úgy maradok: országos lap szerkesztője. Közérzet? Van meglepetés, inger elég, sok jó dzsessz. Az európai filmek fesztiválján a friss Haneke-filmet előbb láthattam itt, mint ahogy Budapesten vetítenék. Aztán rejtett helyünk is van, A 13 Szenthez, vagy románul: La Shoni. Itt magadnak csapolod a csíki sört, magadnak írod a számlát, mielőtt távozol. Közérzetjavítónak beválik.

– *Mi a te szereped, mi a munkád a lapnál? Mi a hatalmad?*

– A napi kultoldalt, heti médiaoldalt szerkesztem. Úgy tűnik, hatalom nélkül. Érzékelhető hatalom nélkül.

Az ember lövöldöző természet

– *Milyen a romániai magyar kultúra ma? Van annyira önálló, mint a nemzeti kommunista időkben?*

– Nyolcvankilencben – tizenöt évesen – nem láttam kristálytisztán, mennyire önálló a romániai magyar kultúra. De nem tévedek nagyot, ha azt mondom, a romániai magyar kultúra vezérkara – némi kihalás után történő automatizmuson túl – nevesíthetően a nyolcvankilenc előtti. Ez a logika azt bizonyítaná, akkor is nagyon független volt, ma pedig még függetlenebb.

– *Stockholmból úgy tűnik, irodalmi szekértáborokból lövöldöznek egymásra a költők, írók, okos emberek...*

– Az ember lövöldöző természet. Ha elunja a céltáblát, állatot választ. Véglegesebb helyzetben embert. A közös ellenség megszüntével új ellenség után kellett nézni, ehhez a politika szolgálatkészen segítkezett nyújtott. Az irodalmár közel áll a politikához, ő is a szó mestere, annyi különbséggel, hogy az író előbb utoléri (éppen, mint a sánta kutyát), amikor hitelét veszti. Csakhogy egy írónak nincs hová visszavonulnia. Akik küzdenek, ezért küzdenek olyan kétségbeeséssel elszántsággal valamelyik térfélen. Szegények vagyunk. A politikai hitvallás szövetségese és megélhetés is egyben. Nem csak a politikában. Okos vagy buta, tehetséges vagy dilettáns, nem számít, amikor kenyérharc. De Bukarestből nem tűnik annyira vészesnek.

– *Megírtad A boszorkánymestert: hát akad időd írni, miközben országos napilapot szerkesztesz?*

– Nem akad. Anyagot ígértem a Látónak, a márciusi nő-válogatásba, de nem akart összejönni sehogyan. Amíg Bukarestet, a szerkesztőséget, az életet tanultam idegenben, holtfáradtan értem haza esténként, rá se bírtam nézni a klaviatúrára. Betűre se.

– *Penzum volt?*

– Nem. Élt a történet, foglalkoztatott, de minden szó hamisnak tűnt vele kapcsolatban, amikor nekikezdtem. Nem találtam a viszonypontokat. Azután a boszorkánymester figurájával előugrott a semmiből. Talán a bűntudat a nem teljesített ígéret miatt. Felébredtem egy pénteki pihenőnap reggelén, leültem az asztalhoz, és vázlat, előzetes tervek nélkül két nap, két éjszaka megírtam A boszorkánymester első változatát. Harmincöt-ezer karaktert. Csoda volt, mert két-háromezernél kényszerhelyzetben se tudok többet egy nap.

Egyébként arra is mostanában jöttem rá, hogy az írás nem kerékpártudás, felejtethető. Minden nap írni kell. Ha többet nem, ezer karaktert. A lényeg, amire majd szépen ráórnék a finom mellékletek, amikor kiborítom a kosarat. És nem szégyen az oda-vissza villamosozás alatt elővenni a jegyzetfüzetet.

– *Nem tudom, jól értettem-e ezt a versben elmondott szerelmi történetet, hogy a különbözőségről szól. Soari Júlia morálja eltér az átlagtól.*

– Nem értetted jól. A történet Soari Júlia példáján keresztül mutatja be, mennyire kiszolgáltatottak vagyunk érzelmileg és szexuálisan minden változathatatlannak látszó kapcsolatban.

– *Mi a boszorkánymester morálja, a poéma utolsó negyede akár egy katekizmus. A boszorkányok tízparancsolata...*

– A boszorkánymester morálja nem különbözik sokban az átlagember életfelfogásától. Azt mondja, arra születél, hogy boldog légy, és boldoggá tedd, akihez tartozol. Igyekezz jól választani. Azzal, hogy boldoggá teted, ő is boldoggá tesz téged. Ez az alaptétel.

Tudd, hogy megtaláltad

– *Ha jól értem, a boszorkányok szeretik az életet...*

– Csak a drámaian defektes élőlény keresi a sanyargatást, a szenvedést. Ismerek néhány mazochistát, de őket éppen az teszi boldoggá, ha fáj. Nem túl gyakori.

– *Ha jól értettem, a testi szerelem, meg a lelki összetartozás az, ami által az élettel érintkeznek, aminek segítségével az életet élük, mint ahogyan a kisgyerek mindent megnyal vagy megszagol, úgy ismerkedik a világgal...*

– Hm. A mondat első részét még csak értem, hiszen nincs annak párja, ha az ember a párját találja meg. Értelmezésben a második rész azt kérdezi, hogy összefeksznek fűvel-fával, mint a kisgyerek, amikor megnyalja a sót? Nem. A boszorkánymester tanítása az, hogy figyelj, mindent láss, tudd, hogy megtaláltad, amikor kiválasztod magadnak, mert nem szabad tévedni. A tévedés rombol.

– *Ha nem tévedek, a boszorkányok konfliktusba kerülnek nemcsak gyakran a világgal, mert a világ normái ellen vetenek, hanem önmagukkal is, ugyanis normálisak akarnak lenni, miközben az ő normalitásuk a különbség.*

– Igen. Különös ambivalencia. Úgyes kérdés. Mindenki a maga bejárattott világát éli meg normálisnak. Egy lépcsővel lentebb, föntebb már változnak a koordinációs viszonyok.

– *Azt remélem, hogy az ideiglenes szerető nem azért gonosz, mert homoszexuális... hogy tehát minden különbözőség normalitásként tiszteletben van tartva...*

– Hogy érted a „gonosz”-t? Szó nincs gonosz-ságról. Az ember tudja a helyét a világban. Ha nem tudja, a szék mellé ül. Amikor nem tudja a helyét, amikor a szék mellé ül, semmi nincs tiszteletben tartva normalitásként. Mindenkinek megvan a széke. A történet megfigyelőjeként, majd írójaként a történet tiszteletlenségeit voltam kénytelen tiszteletben tartani. Bármelyik lábából vágok, a felismerhető valóságból vágok, biceg.

– *Szelektíven olvasom a romániai magyar irodalmat, ezért téged, a szerzőt kérdelem, a szerkesztő szerzőt: mennyire bevett a szexualitás az endélyi versben ma? Meglepődik-e valaki a Boszorkánymester első részének szabad szájú szerelmi jeleneteitől? Gondolom, ebben folytatod azt, amit köteted verseiben elkezdted, ez a „mondanivaló”, az „üzenet”; hogyan fogalmaznak, hogy ne tűnjek régimódinak?*

– A romániai magyar irodalom éppen úgy, mint a magyar irodalom régen túl van a konfirmációs megerősítésen, nem túrtörtéti magát, ha emberi dolgokról beszél. Nem gondolom, sem azt, hogy szabad szájú volna, sem azt, hogy bárki meglepődne. Azt sem gondolom, hogy egy tíz éve íródott kötetecske folytatható volna 2006-ban. Más világ, új élet, új tapasztalatok, másféle operációs rendszer, kommunikációs stratégia.

– *Ami nem értettem, az a „kádjelenet”. Miért büntetés az, ha valaki a „varázsvesszőre” ráha-*

jal? Egészen pontosan: miért kell azt alámerüléssel kellemetlenné tenni?

– A részlet címe: Vízpróba. S mint ilyen, a büntető konstrukció része. A boszorkánymester ki is mondja valahol, „ismerje meg a buta kurva a boszorkányok istenét”. A Boszorkánypörölyből ismert hagyományos vízpróba a következőképpen néz ki: a vádlott, mert a bűnössége kétséges, vagy mert nem vallja be, hogy szövetségre lépett az ördöggel, az isteni igazságszolgáltatás

elé áll. Összekötözve belógatják a folyóba. Ha életben marad, bűnös. Ha megfullad, ártatlan. Ezt a paradoxont dolgozza fel az írásrészlet. Nincs köze ahhoz, hogy az orális szex hogyan hatékony, miképpen kellemes.

– *Amiért értek, meg nem értek: bejön a poémába az időmértékes verselés. Jobb lesz attól 2006-ban a vers? Összekacsintás ez a szakmával? Követelmény?*

– Egy kép is színekből áll, nem árt semminek, ha változékony. De A boszorkánymesterben nincs példa időmértékes verslábakra, ha mégis, a véletlen műve. És nem kacsingattam a szakmára, szinte semmire. Egyedül a történetre. Ami persze nem teljesen igaz. Van egy goromba cenzorom, aki nem hagy ki egyetlen lehetőséget sem, hogy leteremtsen. Rá kacsingattam közben, ha fogalmazhatok így.

Életben gondolkodom, nem hónapokban

– *Ami az én nemzedékem nehezen fogad el, a politikai közömbösség, ami az újavantgárdot általában jellemezte, téged is – Szilágyi Domokostól Szócs Gézáig keresztül Kovács András Ferencig jelen voltak a „szörnyetegek”, különböző közelítésekben bekerültek a versbe társadalmi, politikai kérdések. Ti voltatok még pionírok, ti tüntethettek a téren ingetek feltépve, ti tapasztaltjátok a nyerskapitalista mocskot, nem ihlet meg?*

– Az én nemzedékem azt látja, mi a politika, és azt, mi a nyomorult kisember. Bukarest remek piac, hogy láthatóvá tegye, a két világ ég és föld. Az én nemzedékem azt látja, hogy a politika kevesek játéka sokak bőrére. Ez egyszer. Másodszor pedig igen különös fogás volna, ha behoznék egy zajos, szerencsétlen szerelmi történetbe, ráadásul versbe, némi Ceausescu-veret, és Tökés püspök idézeteivel ellensúlyoznám. Halálra röghőgném magam. De nem rossz ötlet. Ki lehet próbálni.

– *Mi lesz a poéma sorsa: ki adta ki, milyen közönségnek? Bukarest vagy Budapest fogja olvasni? Melyiknek reveláció? Kétlaki lenne a versed, mint amennyire kétlaki még ma is lélekben a romániai magyar író?*

– Nem vagyok kétlaki. Életben gondolkodom, nem hónapokban. Úgy tűnik, lesz román fordítás. Tehát olvashatja Bukarest is. Elsősorban – gondolom – Budapest. Már amennyire Budapest olvas. Meglátjuk. A lényeg, hogy készen van. Dolgozom a következő könyvön. A budapesti Nyitott Könyvműhely – nyitottkonyv.hu – adja ki, Péterffy Zsófia rajzolt hozzá magyar boszorkányüldözések és a kézirat ihlette illusztrációkat.

LELKES MIKLÓS

Egy-egy fa...

Egy-egy fa teste, árnya: életed, és világról vall, ha kérdezed. Most is. Augusztus bánata velem. Búcsú rozsdáll lankadt leveleken, míg lent, a földben, ahol minden új sötét, a sok-sok gyökér múltba fut. Végtelenbe. Nem támad fel a holt, ha jó is hinni: van-ná lesz a volt. Mint lehetne? Égre néznek a fák, de nem látnak egyetlenegy csodát, amíg ti hány csodáról vallotok jelül, hogy értelmetek halott! /S ha nem halott – még halottabb nekem hazuggá lett, számító értelem!/

Mindegy. Nyár sincs. Oly csüggedtek a fák!
Nincs-világban ijesztő némaság. A zaj is némaság. Bomlott zene, az is csak látszat-hangok erdeje, az is csak kábít, az is nincs-et ad, az is semmit villantó pillanat.

Mindegy. Közöny nem hullat könnyeket, s e Némaságnál nincs nagyobb beteg. Tört ágak, ágak. Hát ez a világ? Ennek álmodtam istencsillagát, szívpirosát? Jóságától meleget? Esméje csak Nincs-ben melengetett?

...csak Hercegnóm volt Szép – és szép, ha hű tokból kiszáll aranyláng-hegedű, és szólni kezd, és hangjára a könny fényvisszacseng, melengető öröm, majd Égen Csillag, szívpirosa még elalvás előtt mond remény-mesét...

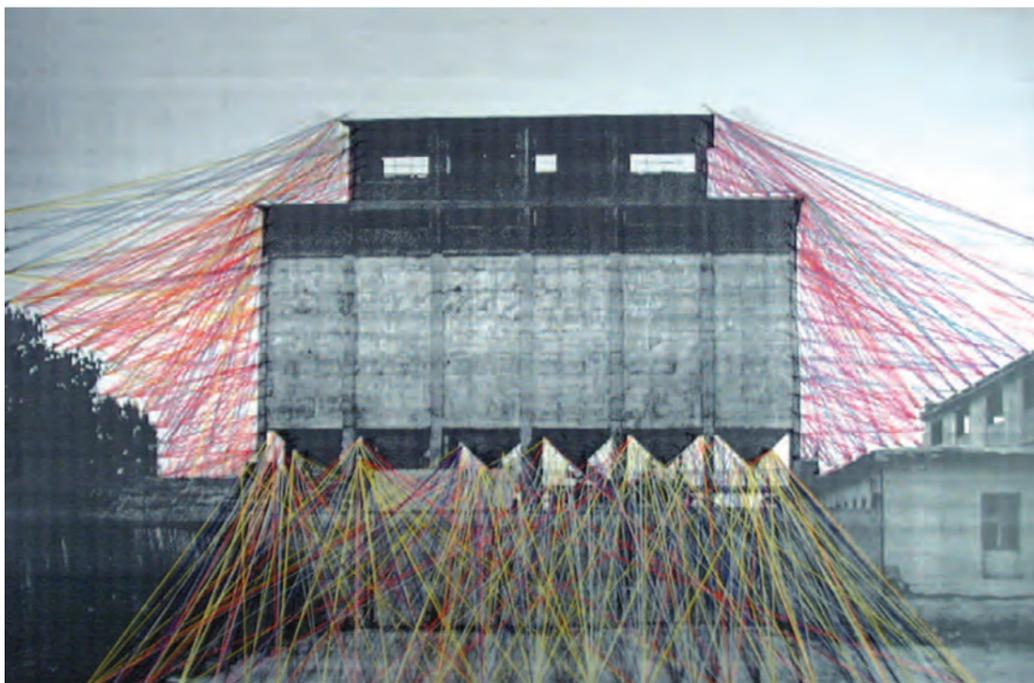
Ó, mindegy, dal! Minden fa: életem. Mind haldokló békét: Nincs-et terem, anyagba ördögített látszatot – nincs az Öröknél halottabb halott!

...csak Hercegnóm Szép, és az Szép, ha ég Ég lesz, s csillag Csillagként mond mesét, de nincs Ég, melyen Csillag felragyog, s remény, ha volt is, már az is halott, s Nagy Kör forog örök-kegyetlenül, haldokló béke a szíven belül, és búcsút rozsdáll nyárvégi levél, lánghegedű alkonyaranyhoz ér, dallam török, elcsillag a Világ, mely nincs, nem is volt, fáradtak a fák, nem érzitek, tudom, más ég velem, fájdalomlanul fájó végtelen, egy-egy fa félénk árnyat tart elem, kopott madár egy szobor kézfejen, kőtükörszemben volt-ének honol, csillagpiros tűnődik valahol.

SOHÁR PÁL

Post mortem

Azt mondják hogy nem volt örült
csak a szája járt
ahogy itt ült
a pokol tornácán
mert még nem akart bemenni
nem mielőtt ő fel nem készült
a vagány brancsra ami ott bent várta
tárt karokkal
és kajla csókkal
fülek-szemek készen a legújabb viccre
amit itt rajtunk gyakorolt
itt kint a tornácán
járt a szája
ahogy a vicc eldőcögött
a szirénás csattanóig
amit már kevesen hallottak
hisz ki az az örült aki ne legyintene
itt a pokol tornácán
a többi is itt zöldült
de csak az ő mosolya
a nyeszle
rajzolja be magát a cigaretta füstbe
tapsoljatok hát
klassz volt ő mint örült

Persze hogy akar, hiszen azért jött ide, nemde? De mondja, miért hiszi mindenki azt, hogy nekem kell megoldani a nyavalyás kis problémáját? Végére is minek néznek maguk engem? Na jöjjön beljebb, jöjjön már, ne ácsorogjon ott az ajtóban, foglaljon helyet – folytatta békülékenyebb hangon dr. Khan. – Ne oda, ha kérhetném, a fotel az én helyem, együtt öregedtünk meg, oda üljön, arra a másik székre. Előljáróban azt azért szeretném elmondani, hogy nem vagyok vevő az „elvált szülőök gyermeke”, vagy „a társadalom a felelős értem” dumákra. Én sem ezüstkanállal a számban születtem. A feleségéről pedig – már, ha van – említést se tegyen. Én is voltam nős. Próbáljon meg előrukkolni valami hihető, élet-szerű történettel – mondta, miközben hűsös, tömpe ujjjaival állat maszírozgatta, és divatos, vékonykeretes szemüvege mögött mélyen ülő, sötét csillogó szemeit le sem vette páciensének zakójáról, melynek felső zsebéből egy spagetti darabka csüngött alá. – Most pedig kérem, lazuljon el egy kicsit, ne feszengjen, és főleg ne nagyon mocorogjon azon a zongoraszéken. Az egy igazi békebeli darab. Még a nagyanyámtól örökölttem. – Drága doktor úr, én azt szeretném mondani, hogy... – Ne is folytassa. Tudom miről van szó, mindenki így kezd. Most bízva magát rám, és engedje, hogy vezessem. Először talán térjünk vissza azokba a felhőtlen, boldog gyermekévekbe. Ez már önmagában is felér egy terápiával. A gyermekkor említésének hallatán hirtelen összerándult a szénhidrátokban gazdag zakó, majd felemelkedett, és megindult az ajtó felé. – Most meg hová megy? – kérdezte dr. Khan. – Azt tetszett mondani, hogy térjek vissza a gyermekéveimbe – felelte a zakó. – Jó, na jöjjön vissza, próbáljuk megközelíteni máshogy a problémát, és ha kérhet-

DUDÁS HENRIETTA

Puffogok

Hisztériázik zakatol
Bennem a lélek
Kiszúrt valakit
Magának.

Nyugodt szívvel kellene
Imádkoznom érte
De nehezen kapok levegőt
És nyughatatlan vagyok.

Ez most azt jelenti
Hogy vágyam eleve
Kudarca van ítélve?
Gyanítom Pesszi Miskám
Így van
Onnan a nyugtalanság.

Lelkem, lelkem
Ne zakatolja' má'
Odébb kell mozdulnod
Nem vagy jó helyen.

MAGYAR
LÁSZLÓ

Három hete

Három hete, nyolc napja, két órája, és
amióta lyukas bögrémnek
kávé a foltja,
nem írtam semmit.
Elkerül a fáradt óda, és
a mostani újság sem írja a
költészet kacskabétiit, ahogyan
én akarom.

Kérges, borostás az arcom, halvány vagyok és
púpos,
magamnak jó,
neked holnapig,
másnak éppen hogy, az
irodalom pedig
szarik rám.

Tizennyolc állásom volt
egy év alatt, és
tizennyolcból mára
nem maradt egy
árva,
szípgó munkáskezesztyű,
amit a kertijáték-gyárban
hordanak.
És kenyérré sem, és
cigaretttá se szívok, hanem azt a
füstöt veszem, és eszem, amit
az utca ad.

És feledem, hogy ki voltam,
hogy tanár, költő,
hegesztő inas,
és sóztam az utat, ha fagyott,
és rakodómunkás,
és bolti eladó,
nyomdász, meg miegymás,
és tudom, hogy jobb nem lenni egyik sem,
mint mindig valami.

Ez tart a villanypóznán és
életben is. Hogy magam mögött
hagytam az iskolát, a diákpádot, a fűvészfűt,
aki lopott, a nikotinistát,
a drogost, aki
becsült, a direktort, aki senki se volt,
és az alkoholt, ami benne volt, aki nem
rúgott, mert nem tudott, és
nem bukott, aki kocsmába járt.

...

Aludni mentem.

...

Reggel lett megint.

És a béke keskeny nevetése
átfűjt kanyarogva a pára
lámpavasai között, hogy
újra, a kabátba bújva
legyen
reggel, mint azelőtt.

Lassan, ahogy a bogár
búvik a napban, úgy adtam magom
a nőnek, a szülőnek, s tréfára
apa lettem. Nem ettem, de jajjal,
hangosan születtem, másként, mint
a verssorok a gyárban, az imában
vagy itt.

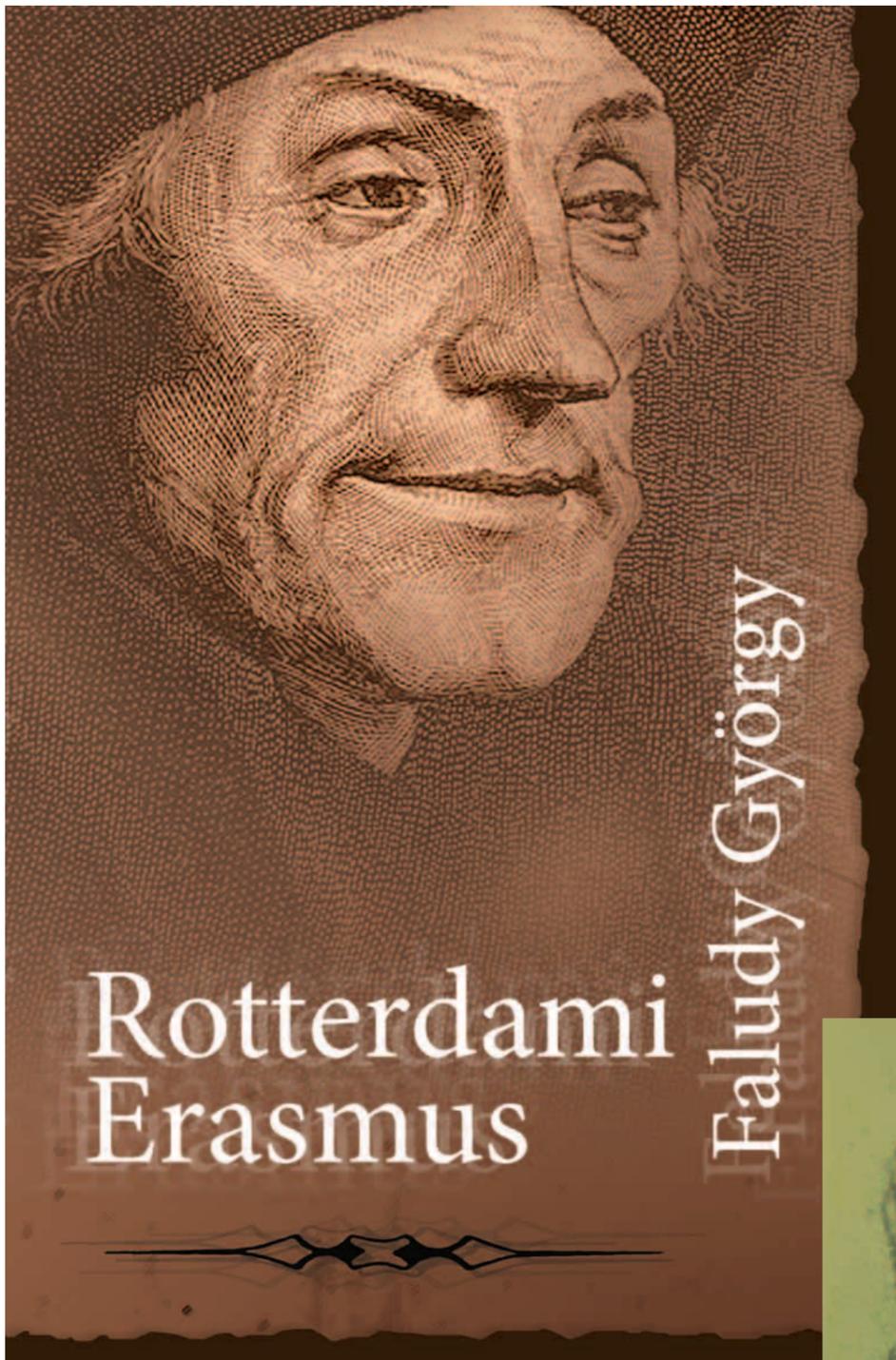
Itt vagy, zakatolsz, dalolsz
rivalló madárhangon, te
kenyércarcú, angyaltorkú kisfiú, hogy oda
a bú
a szü-
ette szívben, a gyanú a testben, hogy
abból vagyok, és úgy ölelsz, te nyafka
fiú,
hogy leköpöm, mit ír az
újság, mond a bujaság, nedves televízió,
hogy barom ordít velem, és szarik rám az
irodalom.

BOTZ DOMONKOS

Akar beszélni róla?

ném, ne szorongassa, tegye el azokat a csekkeket. Ez nem postahivatal. Szedje össze a gondolatait, mindazt, ami nyomasztja, és zúdítsa rám a világ összes dühét. – Drága doktor úr, én azt csak szeretném mondani, hogy... – Na ide figyeljen ember – vágott közbe dr. Khan –, én most nem a pszichiátere vagyok, félre az udvariaskodással! Maga most egy olyan kis szürke Jankóval ül szemben, aki megkeseríti egy másik kis szürke Jankó életét. Elő a farbával, támadás! – ordította a végén. Ez a fajta biztatás, úgy tűnik, hatott, mert a zakó megtelt levegővel és némi önbizalommal, de pilanatokkal később a külső jelek ellenére megadóan roskadt vissza korábbi állapotába, és erőltlenül csak annyit mondott: – Doktor úr, én képtelen vagyok elmondani, hogy... – Jó, szóval én mondjam el maga helyett? Rendben. – „Na ide figyelj, Te kis tetű! Egyszer szállok fel nosztalgizálni a villamosra, és akkor is a jegyemet firtatod, máskor a villanyóra leolvasása ürügyén törsz be a lakásomba, telefonon zakatsz, az utazási szokásaim felől érdeklődsz, a repülőtéren a poggyászaiban turkálsz, adóbevallás köntöse alatt a sameszaidat küldöd rám. Mi jöhet még? Miközben megszakadok, mint százarú Shiva matát zsebemben az állam, és nem veszi észre, hogy lassan felkopik az állam!” – hörögte dühödten, átélve páciense vélt helyzetét. – Mondja, maga jobb vagy baloldali? – szegezte váratlanul a kérdést az előadást követően láthatóan jobb hangulatba került zakó-

nak. – Én a folyosó végén lakom, doktor úr, ami a bejáratnál nézve... – Jó, felejtse el, amit kérdeztem, az analízis szempontjából ennek nincs is igazi jelentősége, legalábbis remélem. – Doktor úr, könyörgöm, engedje már meg, hogy elmondjam... – Ez az, ezt szeretem, ha nem nekem kell kihúzni a szavakat a pácienseimből! Félre a nyavalygással, legyen férfi, álljon a sarkára! Érdeklődéssel hallgatom. – Szóval én csak annyit akartam mondani – haddarta a szavakat a kopott zakó –, hogy én is a folyosó végén lakom, csak egy emelettel a doktor úr alatt, és a postás tévedésből hozzám dobtá be az Ön csekkjeit. – Tudom fiam, tudom. Már az első pillanatban észrevettem, amint ott lobogtatta a kezében. Mondja, van magának családja? – Van, doktor úr. Egy fiam és egy lányom van. – Az jó, mert legalább van kihez szólnia. Felesége is van? – Van az is. – Mindjárt láttam én. Mindenkinek megvan a maga keresztje. Azért jót beszélgettünk, jöjjön el máskor is, nem kell előre bejelentkeznie – fejezte be a beszélgetést dr. Khan, és az ajtóig kísérté látogatóját. – Mondja doktor úr, ha már úgyis tudta... szóval érti... a csekket, akkor miért hívott be? – Tudja fiam, olykor a legmagányosabb ember is érzi, hogy szólania kell valakihez – felelte doktor Khan, miközben megfosztotta a zsebet a spagettitól, majd barátságosan megveregette a zakó vállát. – Aztán ne késlekedjen ám, ha valami gond van, én várom soron kívül – tette hozzá végezetül, és becsukta látogatója mögött az ajtót.

Faludy György

ROTTERDAMI ERASMUS

Szépirodalmi munkássága mellett Faludy György irodalomtudósként és szerte a világban tanárként is tevékenykedett. Több rangos egyetem díszdoktori címmel tüntette ki. A Rotterdami Erasmus-életrajz egy a tudományos igényű munkái közül. A könyvben Faludy bebizonyítja, hogy közérthetően és izgalmasan is lehet művelni ezt a tudományágat. Faludy György a szó leghagyományosabb értelmében vett biográfiát írt, egy kalandregény lebilincselő izgalmasságával. A mű egyébként először 1970-ben jelent meg Londonban, majd három évvel később németül is kiadóra talált. A magyar megjelenésre azonban 36 évet kellett várni. Nemcsak azért, mert Faludy művei sokáig különben sem jelenhettek meg Magyarországon, hanem mert az eredeti magyar nyelvű kézirat elveszett a költő odüsszeusi vándorlásai során. A művet az angol kiadás alapján Szócs Noémi Imola fordította magyarra, a szöveget Orbán János Dénes gondozta.

288 oldal, 2999 Ft
Alexandra Kiadó

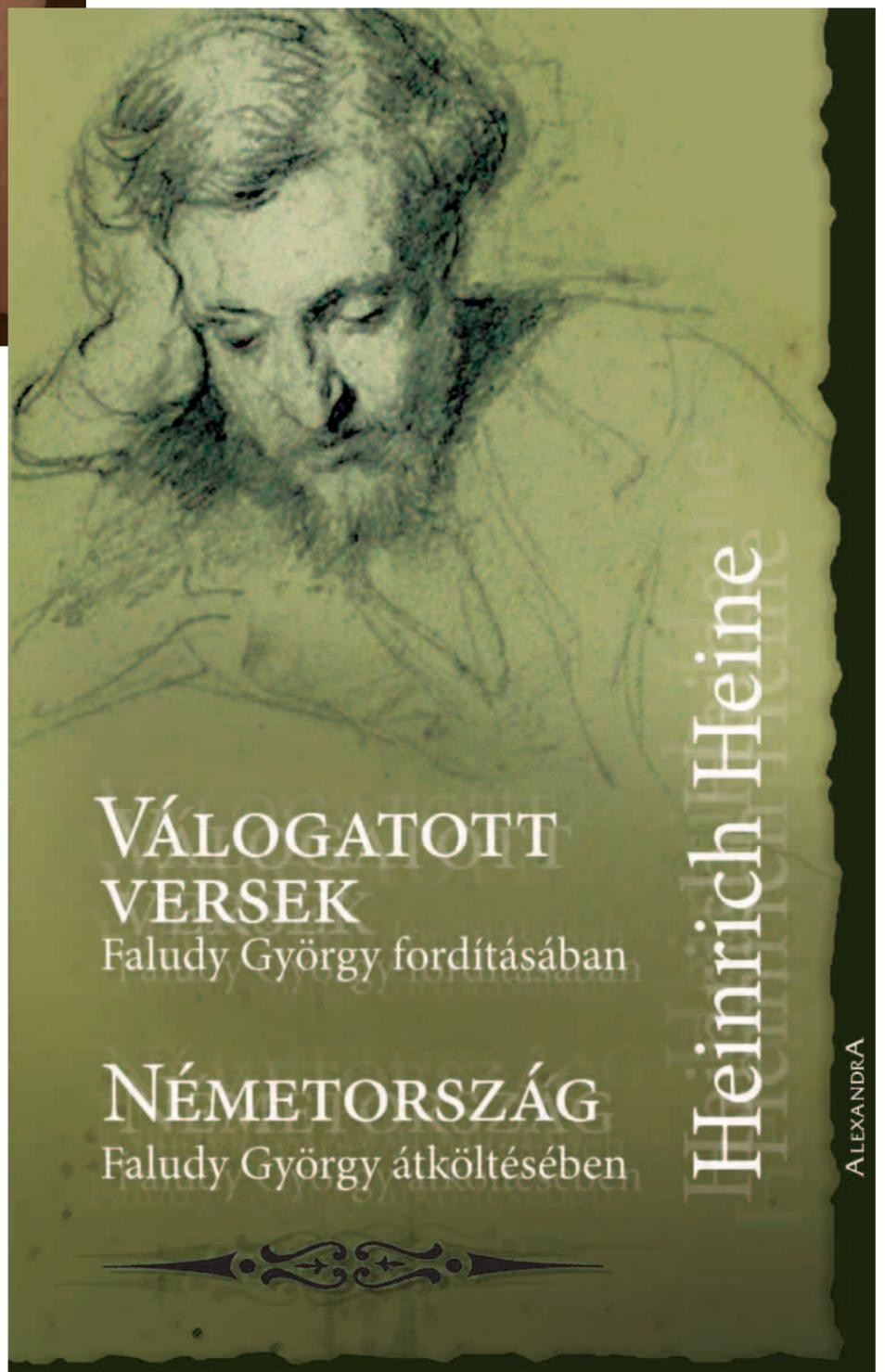
Heinrich Heine

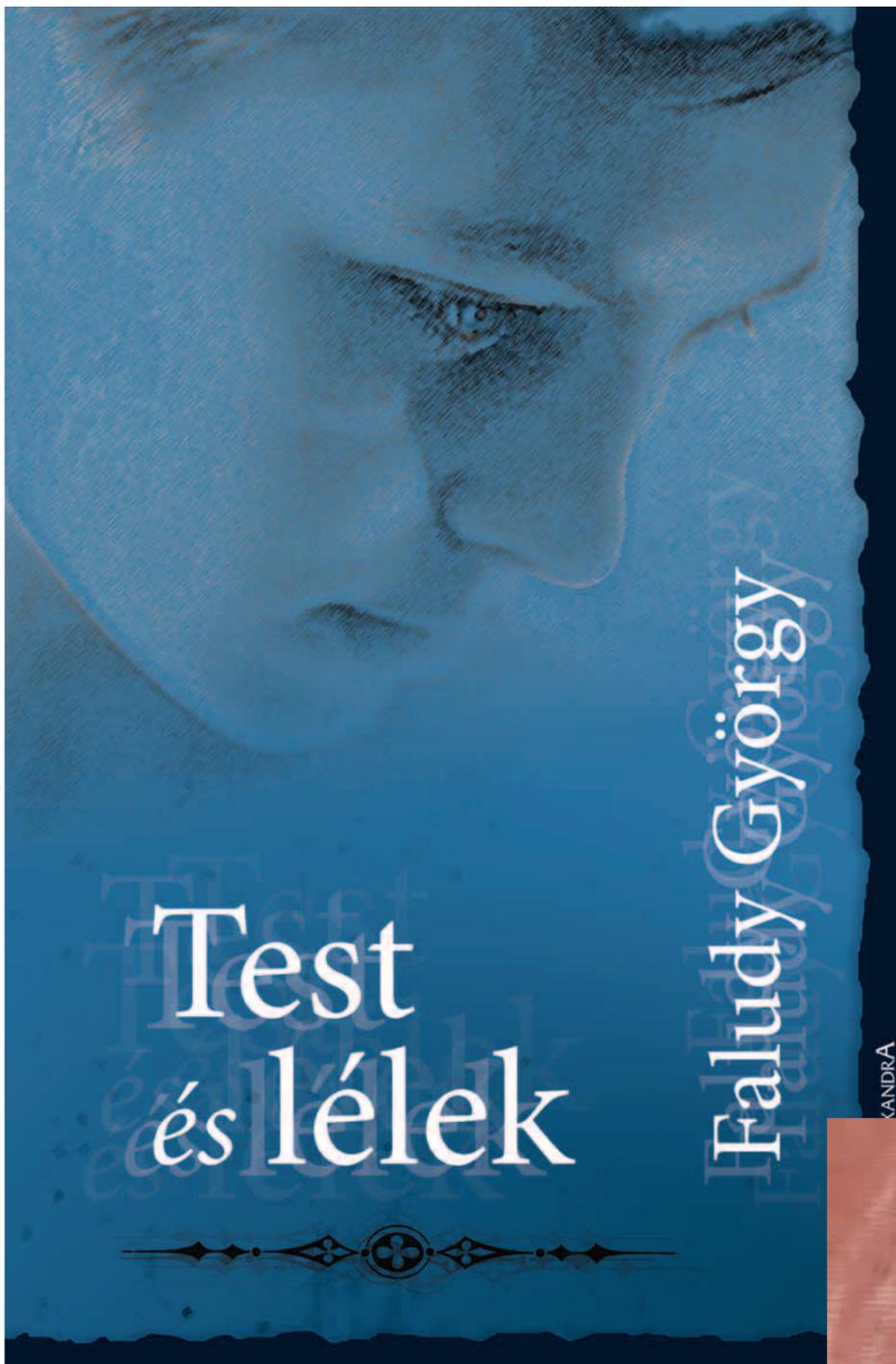
VÁLOGATOTT VERSEK – NÉMETORSZÁG

Faludy György fordításában és átköltésében

Faludy György Heine-fordításainak – átköltéseinek – gyűjteményét új, átdolgozott kiadásban veheti kezébe az olvasó. A kötetben az eddigi kiadásoktól eltérően a Németország-ciklus markánsan elkülönül az életmű többi darabjától. Az elkülönítés tudatos szerkesztési koncepció: elsősorban a *Németország* satirikus költője az, akit Faludy magának kiválasztott Heine megannyi arca közül. Faludy György tolmácsolásában kettejük szellemi rokonsága, az emigráns költők tisztánlátása teszi többé a kiválasztott verseket. A válogatást annak idején, még a harmincas években ezzel a gondolattal vezette be: „Az utókor az előző generációk könyveiben is csak önmagát keresi, s nemcsak a saját világszemléletével nézi őket, hanem a saját világszemléletét kívánja bennük felfedezni.” Ennek megfelelően a 19. századi német poéta versei egyben mélyen Faludyéi is. A költemények eredeti szellemiségének magvát átörökítő, sokrétű gondolati tartalmat hordozó mesteri átköltésekkel van dolgunk, amelyek legalább annyira nekünk szólnak a 21. század kezdetén, mint ahogy időszerűek voltak a 20. század derekán.

112 oldal, 1999 Ft
Alexandra Kiadó

Faludy György

TEST ÉS LÉLEK

Faludy György még a múlt század harmincas éveinek végén a világirodalom ezer legszebb versét készült lefordítani. A grandiózus kötetet csaknem fél évszázadon át érlelte, hiszen először 1988-ban látott napvilágot. Az antológia hétszáznál néhányal több európai és hétszáznál néhányal kevesebb arab, héber, japán, kínai, perzsa és szanszkrit művet tartalmaz, s legalább ötszáz, magyarul még ismeretlen verset is bemutat. Az eredetileg ezer remélt költemény helyett így az új kiadásban ismét ezernégyszáz nagyszerű művet ismerhetünk meg Faludy György fordításában.

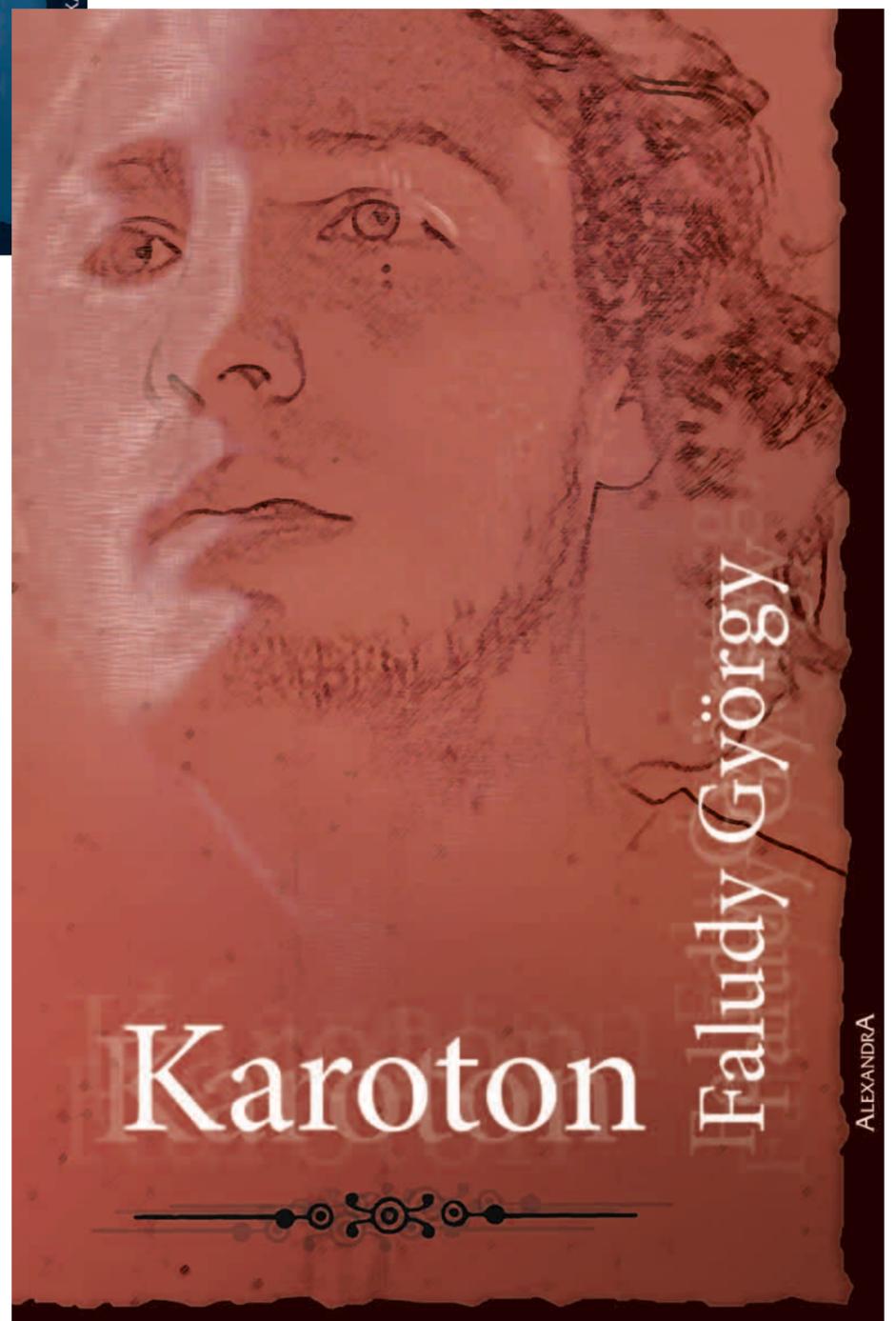
760 oldal, 3500 Ft
Alexandra Kiadó

Faludy György

KAROTON

A regény megjelenése páratlanul izgalmas irodalmi kuriózum. Bár megjelent Angliában és Amerikában, mindmáig ismeretlen maradt a magyar olvasóközönség számára, mert magyar kézírata elveszett Faludy György odüsszeuszi kóborlásai folyamán. Négy évtized után a Költőfejedelem tanítványa, Orbán János Dénes vállalkozott az eredeti szöveg rekonstruálására. A költői hangvételő, misztikus regényben Faludy György megcsillogtatja teljes fegyvertárát: kedvünkre kóborolhatunk a történelem, a politika, a filozófia, a teológia, a lélektan, az ezoterika, az erotika és a költészet labirintusaiban. De téved, aki azt gondolná, hogy ez pusztán egy elméleti mű: hátborzongató kalandok, kegyetlen szatírák, pikáns anekdoták no meg a mindent belengő, vérpezsdítő erotika teszi lenyűgöző olvasmánnyá ezt a remekművet.

256 oldal, 2699 Ft
Alexandra Kiadó

Eröss István 1964-ben született Csíkdánfalván, a Marosvásárhelyi Képzőművészeti Szakközépiskolában érettségizett (1983), majd a Magyar Képzőművészeti Főiskolán államvizsgázott (1995), közben a Bécsi Képzőművészeti Akadémián és a Hágai Királyi Akadémián is tanult egy-egy évet (1993 és 1994), majd a mesterképzőt elvégezve Budapesten, másoddiplomát (post-diplôme) szerzett a Marseille-i Képzőművészeti Egyetemen is. Különböző hazai és külföldi művésztelepek résztvevője és szervezője volt az elmúlt évtized során (Salzburg, Como, Graz, Taipei, Kisinyov, Ulánbátor, Gyergyószárhegy). Ezidáig mintegy hatvan egyéni és közös kiállításon szerepelt, legutóbb 2006. április 12-én, a budapesti Magyar Műhely Galériában a *Homo faber* címet viselő tárlatát nézhatték meg az érdeklődők. Beszélgetésünk is ennek ürügyén történt.

Egzotikumról, különbözőségről és a viszonyítási pontról

– A képzőművészet iránti érdeklődésem Zsigmond Mártonnak köszönhető, aki édesanyámnak az unokatestvére. Ő abban az időben, amikor én elemibe jártam, még főiskolás volt. Egy alkalommal, amikor nálunk járt, meglátta a rajzaimat, és hirtelen felindulásból azt tanácsolta a szüleimnek, hogy érdemes lenne az én művészeti oktatással próbálkozni. Akkor Csíkszeredában ötödik osztálytól nyolcadikig létezett képművészeti képzés, ahová felvételizni kellett. A szüleimet végül az győzte meg, hogy nem vonakodva, hanem teljes erőmmel készültem erre a vizsgára. Maga a tény, hogy elsőnek vettem fel, az is jelenthetett valamit, komolyan vették, hogy mocorog bennem valami tehetségféle. Így indult az egész. Ezekben az években igyekeztem mindent kipróbálni, elmondhatom azt is, hogy túl korán; olajfestéket kezdtem használni, linóleum-metszeteket készítettem, szobrot faragtam. Jót tett az is, hogy nem kellett bentlakásba mennem, hanem a szülőfalumból tudtam ingázni, nem szakadtam el az otthoni közösségtől. Nyolcadik osztályban aztán már nyilvánvaló volt, hogy művészeti középiskolába fogok jelentkezni, de ilyen szintű képzés akkor nem volt a közelben, sem Csíkszeredában, sem Sepsiszentgyörgyön, sem Székelyudvarhelyen. Legközelebb Marosvásárhelyen volt erre lehetőség. Nagy traumának számított – ezt talán soha nem hevertem ki, a későbbi kudarcaim mind eltörpültek mellette –, hogy akkor nem jutottam be a művészeti líceum kilencedik osztályába. Ha jól emlékszem, tizenkét embert vettek fel. A legutolsó helyen ketten voltunk valakivel, ugyanazzal a jeggyel. Körülbelül egy hónapig stresszben tartottak, majd közölték, hogy én vagyok az, akit nem vesznek fel. Talán akkor, ha jött volna valaki velem, a szüleim, esetleg valamelyik tanárom, azt hiszem, meg lehetett volna ezt a kérdést oldani. Egyébként abból a csíkszeredai osztályból egyedül mentem Vásárhelyre. Tudtam a címet – Lenin utca 5. –, aztán még annyit, hogy a központban van. Elég könnyen odataláltam. Bementem egy kapun, ott ült egy gyerek, aki nem volt más, mint Kolozsi Tibor, aki azóta is jó barátom. Persze, akkor még nem ismertük egymást, de egy pár szó után kiderült, hogy szintén felvételiző, de ő már az általánost is a vásárhelyi művészetben végezte.

– *Hogyan kezdte el a középiskolát? Más városba, más profilú líceumba iratkozott?*

– Nem fordultam el a rajztól és a festéstől. Ez a kudarc megmozgatót bennem egy csomó energiát. Hazamentem, beiratkoztam a szülőfalumban, Csíkdánfalván az ottani kilencedik osztályba – ez egy mezőgazdasági szaklíceum volt –, de a képzőművészet-elmélettel és -gyakorlattal a továbbiakban is egyaránt foglalkoztam, azzal a szándékkal, hogy a következő tanévben ismét felvételizek, és ha bejutok, újrajárom a gimnázium ötödik osztályát. Így is történt. Már ami a felvételizést illeti. Jó eredményekkel vizsgáztam, a vizsgáztató tanárok láttak bennem fantáziát. Ekkor a farkaslaki *Jakab Csabával*¹ és az udvarhelyi *Balogh Csabával*² is találkoztam, és mind a kettőjükkel összebarátkoztam, s ezek az ismeretségek a későbbiekben igazán jó, életre szóló kapcsolatok lettek. Újra bizakodó voltam. Úgy éreztem, hogy be fogok kerülni, már csak egyetlen vizsga volt hátra. Igen ám, de az történt, hogy az egyik tanár magához hívott, és bevitt a Pedagógiai Líceum titkárságára, ahol kiderítették, hogy az orvosi igazolásomon valaki elrontotta a dátumot, s a papír már nem érvényes. Gyorsan hazatelefonáltam, a szüleim elszaladtak a helyi körorvoshoz, kiállították az új igazolásokat,

délutánra már fel is küldték utánam Vásárhelyre. Megkönnyebbülten rohantam a román igazgatóhoz, aki sajnálkozva közölte, hogy miattam már nem lehet megismételni a felvételt: vegyem tudomásul, hogy nem jutottam be. Ismét hazamentem. Elvégeztem a tízediket. Folyamatosan készültem továbbra is. Ebben az időben még úgy volt, hogy tízedik után vizsgázni kellett a líceumok második fokozatára. Az volt a rendszeres gyakorlat, hogy harmadévtől a különleges és ritka osztályokat – a matematika-fizika tagozatokat, a humán, a pedagógiai és a művészeti szakokat – még tovább szűkítették. Sok fiatal számára jelentett ez megpróbáltatást és kényszerű iránymódosítást. Zsigmond Marci ekkor már Csíkszeredában tanított, hozzá is bejártam különórákra. Sikeresült úgy és annyit tanulnom, hogy ismét oda merem menni Vásárhelyre, de ekkor már nem a kilencedikbe, hanem a tizenegyedikbe felvételiztem. Immár nem voltak adminisztrációs akadályok, mindenféle igazolással fel voltam szerelve, végre bejutottam, és úgy, anélkül, hogy tanévet veszítettem volna. Gyakorlatilag utólrám a saját korosztályomat, azokat a fiúkat, akikkel már korábban megismerkedtem.

– *Hogyan emlékszel vissza a marosvásárhelyi évekre, a hetvenes-nyolcvanas évek fordulójára?*

– A vásárhelyi középiskola tulajdonképpen a kolozsvári képzőművészeti kar forrásvidéke volt, bár ez ma már nem él benne annyira a köztudatban. Volt egy olyan hangulat, amelyre én ma is tisztán emlékszem: a munka, a szakmai munka mindenek előtt, amelyben mindent el kell követni, hogy minél többet dolgozhassunk... Az iskolán kívül, délutánonként, szombat éjszakánként kirokiztunk, szakmai könyveket és folyóiratokat olvastunk. Nagyon összetartó csapat voltunk. Volt egy néhány emberről álló csoport, akik meghatározták ezt a hangulatot. Mások, akik nem tudtak beilleszkedni, csak ellebecoltak mellettünk, leérettségiztek, s utána ki is estek a szakmából, eltűntek a látókörünkől. Az is lényeges, hogy ebben a városban akkor már megjelent az a generáció, amely pár évvel idősebb lévén, a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskoláról vagy Temesvárról, Bukarestből került vissza. Ők frissen végzett művészek voltak, akik nem sajnálták a fáradságot és velünk is foglalkoztak. Szívesen eljártunk az Apollo Galériába, ahol *Borgó*³ egy népművészeti iskolában rajtot és festészetet tanított. Izgalmas volt számunkra a tőlük tanult, az elcseszett lázadó, avantgarde-látásmód, a performance, mert ezekről az iskolában nem esett szó. Szakmailag és ideológiailag is érlelődött egy csapat. Ez az időszak sokunknak meghatározta a világnézetét. Nagy kincsnek számított, hogy Borgónak, *Elekesnek*⁴ is voltak már ekkor külföldi kapcsolataik, voltak friss szakkönyveik. Emlékszem a *Neoavantgarde* című könyvre, amelyet egy éjszakára lehetett kölcsönkérni, de voltak ott időnként magyarországi *szamizdat* lapok is, aztán a *Mozgó Világ*, *Film Színház Muzsika*, mindenféle *ártalmas* és kevésbé *ártalmas* kiadványok, amelyek egyébként teljességgel hiányoztak a könyvtárból és a boltok kínálatából. Aztán ott volt a *Tutun* nevű kávézó, az *Oroszlán-söröző* nyárikerthelye és az ócskapiac, amely szintén kincsbánya volt számunkra.

– *Mi következik az érettségi után? Hogyan kezdődik a főiskolai felvételi kálváriája?*

– Most azt is mondhatnám, hogy azért nem jutottam be, mert magyar vagyok. Ilyen-olyan magyarázatokat lehet utólag kitalálni. Én úgy gondolom, hogy a felkészülésemben még szakmai hiányosságok lehettek, mert két év alatt nem biztos, hogy utólrám

az osztálytársaimat, akik négy évig tanulhattak Marosvásárhelyen. Ez elképzelhető... Az első felvételi csak próbának tekinthető, utána mindenki ment haza, s következett a katonaság. Újabb két esztendő múlva aztán ismét lehetett menni Kolozsvárra, esetleg valamelyik másik képzőművészeti főiskolára... Én ott-hon, Dánfalván, mint minden valamire való csíki gyerek, jól hoztam. Ezt a sportot Vásárhelyen sem hagytam abba, leigazoltam az ASA ifjúsági csapatába, s nagyon aktív voltam, hetente két-három alkalommal is eljártam az edzésekre, azon egyszerű gyakorlati oknál fogva, hogy ott lehetett zuhanyozni – tudniillik az alberletben, ahol laktam, nem volt ilyen tisztálkodási lehetőségem. Rendesen berukkoltam, de közben a hokicsapat, amely a hadügyhöz tartozott, kikért engem az alakulatomtól. A Lenin utca 5-ben volt a művészeti líceum, ahol érettségiztem, a 3-as házszám alatt pedig a sportklub. Ez a kiváltságos helyzet egy kicsit feledtette a kolozsvári kudarcot, hiszen nem szakadtam el teljesen a megszokott miliőtől... 1985 márciusában leszereltem, és azon a nyáron ismét felvételizhettem. Ez olyan volt, mint valami rituálé, mindenki benn tartotta a lelket, hogy felmegyünk, s akkor legalább egy-másfél hónapig jól érezzük magunkat. Odamentünk, rajzoltunk, vizsgáztunk, majd hazamentünk. Persze, titokban azért reménykedtünk, hogy egy-két ember azért mégiscsak felvételt nyer közülünk. Nem az én feladatom eldönteni – még utólag sem –, hogy kinek voltak kapcsolatai, ki rendelkezett némi befolyással. Én csak a szintet láttam-éreztem, sejtettem a *Cseh Gusztáv*⁵ és más felkészítő tanárok útmutatásai alapján, hogy mi az a száz százalék, amit mindenképp teljesíteni kell, és tisztában voltam azzal, hogy a siker érdekében nekem annál többet, százhusz vagy százötven százalékat kell teljesítenem. A nagy pofonok akkor jöttek, amikor elértem ezt a szintet, és ekkor is kivágtak. Volt olyan esztendő, hogy már az első próbán elküldtek!

– *Összesen hányszor felvételiztél?*

– Kolozsváron ötször. Valóságos mániává vált, de közben kidolgoztam a megfelelő túlélési stratégiákat.

– *Úgy tudom, hogy közben Csíkszeredában éltél.*

– Attól a nyári egy-két hónaptól eltekintve, ami az aktív készülést és a felvételizést jelentette, valami egyebet is kellett vállalni. Normális megélhetés kellett. A fogyasztási szövetkezetek megyei székhelyénél (UJECOOP) kaptam egy kirakatrendezői-dekoratőri állást. Ezzel a beosztással szolgálati lakás járt, úgyhogy egyszerre az egzisztenciális és a lakhatási gondjaim is megoldódtak. Nagy előnye volt a munkámnak, hogy terepen kellett dolgozni, hiszen minden településen voltak üzleteink, és emiatt – gyakorlatilag – ellenőrizhetetlen, kötetlen volt a munkarendem. A lakás háromszobás volt, úgyhogy én – nem lévén család – abba a kivételezett helyzetbe kerültem, hogy nálam alakult ki egy gócpont, egy találkozási hely. A bejárati ajtó biciskával kellett nyitni, csak hátra kellett tekerni a zár nyelvét. Lett is aztán ebből feljelentés, a szekusok sokszor zaklattak, de minden elviselhető volt, mert a polgári foglalkozásom mellett egy igen erős művészcsoporthoz kerültem. Dolgoztam, részt vállaltam a kezdő művészéisekben. Éreztem, hogy fejlődök. Akkoriban – ezt komolyan mondom – Csíkszeredában volt a legmagasabb az egy főre eső képzőművész aránya. Minden évben voltak megyei tárlatok, azokon részt vettem, attól függetlenül, hogy ott megjelentek az amatőrök és a teljesen dilettáns, a javíthatatlan hobbi-festők is. *Fazakas Csaba*, *Köllő Sándor*⁶ és *Turca*

László nem sokkal azelőtt létrehozták a *Stúdió 3* nevű csoportosulást. Nagy megtiszteltetésnek vettem, hogy felkértek engem is, hogy társuljak. Ettől a pillanattól kezdve *Stúdió 4*-ként működünk. Kiállítás szerveztünk, amelyre mi magunk nyomtattuk a meghívókat, a plakátokat, mozgósítottuk az ismerőseinket. Ez az első közös kiállítás nagy esemény volt a városban, valóságos tömeget mozgattunk meg. Az emberek vártak valamire, valami másra, azt remélték, hogy mi kimondjuk... Emlékszem, hogy az én képeim – 70 x 100-as pasztell-rajzok voltak – az absztrakt és a nonfiguratív határon mozogtak. Elégteltelt jelentett számomra, hogy egy ismeretlen bukaresti gyűjtő több munkámat megvásárolta. A helyi képzőművészek – a profik – dicsérték, és volt egy olyan ismert művész – aki egyébként szaktekintély ma is –, aki azt mondta, hogy ezt így nem lehet, nem szabad csinálni!

– *Ez azt jelenti, hogy Csíksban te jól érezted magad?*

– Igen. Kétségtelen, hogy életem egyik legszebb és legtartalmasabb időszaka volt. Utólag visszagondolva, tényleg bezártságban éltünk, de mi nem foglalkoztunk annyira a külső dolgokkal. Esztétikai kört hoztunk létre, mi négyen, amelyre komolyan készültünk. Művészettechnikai, filozófiai, eszmetörténeti előadásokat tartottunk – az elérhető legfrissebb szakirodalmat használtuk –, és a hálóinkre mások is eljártak, fiatal tanárok, egyszerű érdeklődők. Jó volt a hangulat, jó bulik voltak, lányok, könyvek, pia. De nem ez a legfontosabb, hanem az, hogy mi tényleg komolyan gondoltuk, amit megterveztünk. Közben igazi jó munka is volt végig. Azokban az években más helyeken – Kolozsváron, Máramarosszigeten, Szatmáron, Bukarestben – is voltak ilyen alternatív társaságok, amelyekkel időnként találkozhattunk. Gyakran előfordult, hogy vittük a hálózásokat, egy üveg vörösbort, felültünk a vonatra, és elmentünk valamelyik városba, vagy lementünk a tengerpartra. Igen, a Fekete-tenger jelentette akkor számunkra az ismeretlent, a végtelent, a maximálisan elérhető távolságot... Fojtogatott volt egy idő után a bezártság. Csíkszereda jó hely volt, jó lett volna, csak egy baja volt, hogy mégiscsak azt éreztük: szögesdrót-kerítéssel vették körül. Külföldre szinte lehetetlen volt kijutni. Még Bulgáriába, Moszkvába se mehettünk. Ez már a nyolcvanas évek második fele, utolsó harmada, a fénykorszak legnyomasztóbb ideje volt. Tulajdonképpen már a disszidálások és kitelepedések ideje. Érdekes, hogy egy véletlen még ekkor is segített abban, hogy egy kicsit komfortosabban érezzem magam. Egyik képzőművész ismerősöm, aki bejáratos volt bizonyos városi elvtársakhoz, szölt, hogy van egy műterem a Petőfi utcában, vegyem át, mert a kolléga kitelepedett, s ne kelljen leadni. Már nemcsak lakásom, hanem igazi műterem is volt, ahol kiválóan tudtam dolgozni...

– *Egy idő után azonban mégis feladtad azt az életet...*

– Egyre több magyarországi és külföldi kapcsolat alakult. Jórészt a Szeredából, Kolozsvárról és Vásárhelyről kitelepedett barátok, de mások is. Néhány házassággal kerültem ki Pestre. Kiszálltam egy autóból, volt nálam egy hátizsák és ezer forint, amit az az illető adott, aki elhozott. Ott álltam a Moszkva téren, előttem a korlátlan lehetőségek (!), s bennem a félelem, hogy most mi lesz, mert visszaút nem volt. 1989 ősze volt, dolgozni kellett. Három nap múlva már munkát szereztem, igaz, hogy nem valami elegáns meló volt – szemetet kellett gyűjtenem a parkokban –, de fizetés járt érte.

Folytatása a 19. oldalon

Folytatás a 18. oldalról

Nemsokára fennebb kerültem, a filmgyár reklámsztálya, ahol díszleteket, különböző installációkat kellett festenem. Kitavaszkodott, és közeledett a felvételik ideje. Ugye, ez nálam már hagyomány volt, hogy főiskolára kell jelentkezni...

– Miben különbözött a Budapesti Képzőművészeti Főiskola a kolozsváriútól?

– Ég és föld! Kolozsváron megszoktam a sztálinista fegyelmet, hogy szinte csak vezényszóra szabadott rajzolni, csak tíz pecsétellátott papírokra, s azt, hogy – kvázi – bűnözőként kezeltek, hogy a vonalat esetleg lemásolom a szomszédomról... Aki nem érte meg az abszurditásnak ezt a fokát, el sem tudja képzelni! Itt, Pesten egészen másképp történt. Megmutatták, hogy hol a modell, papírt adtak, és rád bízták a munkát. Ha akartál, hazamentél, ha akartál, elmentél a kocsmába. A végén le kellett adni néhány rajtot. Aztán kiszórták a társaság egyik részét. Beszélgetések voltak, de mindvégig jó hangulatban, vizsgadrukk és vaskalaposág nélkül. Mindjárt az elején megnéztem, hogy mások mit rajzolnak. Úgy láttam, hogy az általam beállított százötven százalék itt is működik, jó helyen vagyok, és rendben lesznek a dolgok. Egy ideig rendesen rajzoltam, de mikor láttam, hogy ugyanolyan lesz, mint a társaimé, összetéptem a papírt. A következő lapot bekentem teljesen feketére, s ebből a sötét alaphoz, radírral dolgoztam ki a rajtot. Ez délelőtt volt. Délután aktot kellett rajzolni. Körülbelül két órára azzal is elkészültem, leadtam és azon a héten többet nem mentem arafelé. Minden kötelező próbám megvolt. Úgy hangzik, mint egy anekdota. Egyébként: az is, de megtörtént, és nem mással, hanem velem! Így volt. Már új munkahelyet is kinéztem magamnak, de a szabad időmet addig is arra használtam, hogy elmentem egy költőztető-céghez bútort trógerolni. Közben letelt az eredményhirdetésig hátralevő idő, de nem mentem be a főiskolára érdeklődni. Bútorszállítás közben kértem meg a lakót, hogy engedjen meg egy helyi hívást, hadd kérdezzem meg, hogy mi a helyzet? A tanulmányi osztályon azt mondták, hogy felvettek, jó átlaggal, előkelő helyen. Még egyszer bementem a nevem, megint rákérdeztem. Alig akartam elhinni, hogy bejutottam... Megköszöntem az illetőnek a telefonálási lehetőséget, és közöltem, hogy én több székényt nem fogok hordozni... Ez a *non plus ultra* volt... Gyermekkoromtól kezdve, mindig meg voltam győződve arról, hogy ennél nagyobb, jobb, több nem létezik, a művészeti főiskola mindennél előbb való...

– A megérezésed téves volt. Vagy mégsem? Mintha hamarosan ezt a környezetet is kinőtten volna, túlléptél rajta...

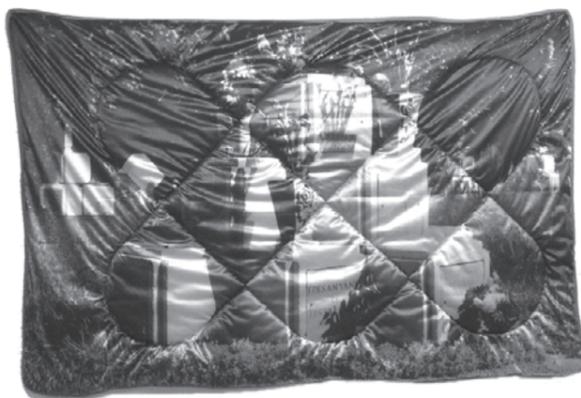
– Ez azért nem ilyen egyszerű! Nem kell megfelelni arról, hogy én ekkor már huszonöt-huszonhat éves voltam, a pesti csoporttársaim pedig csak tizenhét, jó esetben húszévesek. A csikszeredai évek alatt, a kolozsvári felkészítőknél én nagyon sok mindent magamba szívtam. A szakmai tudásom nagyobb volt, jóval több az átlagosnál vagy az elvárhatónál, s mivel amúgy is kísérletező hajlamú vagyok, hiszen jól faragtam, linóleum-metszeteket készítettem, sőt: ekkor már rézkarcaim voltak, olyan tananyagokon voltam túl, amelyek másod- vagy harmadéven kerülnek sorra. És az olvasottságban is előnyeim voltak. A másik bajom meg az volt, hogy hiányzott a társaság, a Csikszeredában megszokott emberek. Emlékszem, egy alkalommal mondtam az évfolyamtársaimnak, hogy: – Na, akkor menjünk és igyunk meg egy sört! – és ezek a gyerekek csak néztek. Meg kellett szoknom, hogy Pest egy nagyváros, ahol egymás mellett élnek a különböző kultúrájú, a különböző gyökerű emberek, akik egy adott helyzetben mind-mind másképpen viselkedhetnek, mint ahogyan én azt a magam tapasztalatai alapján elvárom. Hiába hittem azt, hogy a csoportunk egy család. Nem volt az... Ez feszélyezett. A tanáraimmal is voltak konfliktusaim, de dolgoztam, és sokat. És magányos voltam. Gondoltam egyet, vettem a mappámat, és kimentem Bécsbe. Leadtam az anyagaimat. Vártam. Az volt a nagy élmény, amikor interjúra hívtak, és én olyan művész-tanárokkal beszélgettem, mint *Hundertwasser*⁸, *Lüpertz*⁹ és mások, akiket albumokból és a szakirodalomból ismertem. Tapasztalatszerzésnek, kapcsolatépítésnek ez az időszak nagyon jó volt. Aztán itthon a tanáraimnak megmondtam, hogy engem oda felvettek. Anyagilag nem volt könnyű, mert ehhez ösztöndíjat vagy támogatást nem kaptam. Nyelvi gondjaim is voltak, mert nem tudtam németül, angolul folytak a szakmai beszélgetések. Így ez az időszak szinte már önsanyargatás volt. Úgy végeztem el azt az évet, hogy a csoporttársaim nem tudták, hogy én másutt is hallgató vagyok, félték hoztam az anyagaimat, azokat bemutattam, és az elméleti tár-

gyakból is rendszeresen levizsgáztam. A bécsi szakmai és az emberi kapcsolatokról elmondhatom, hogy még kimértebbek, még ridegebbek voltak, mint a pestiek. Egy idő után aztán ezek az érzéseim – tudatosan – jelentek meg a munkáimban. Bécsből Hágába mentem, ott már sokkal kellemesebb volt, ösztöndíjat kaptunk, és – mondhatni – ideális körülmények között dolgoztunk. Ott különböző mellék-munkákat vállaltam – többek közt szobafestést is –, hogy legyen annyi tartalékom, amiből utazni tudok. Ekkor jutottam el először Közép-Afrikába... Miután lediplomáztam – már hatodéves voltam –, találtam egy pályázati kiírást, amely Marseilles-be szóló *post diploma*-program volt. Öten jutottunk ki Magyarországról. Ott csatlakozott hozzánk még egy szintén ötfős francia csoport. Egy művészeti központát átalakított egykori gyárban dolgoztunk. Ez az év

Homo faber

Beleszületünk a világba, ember teremtette, késszen kapott, mégis változó. Hiába lázadnánk, átalakítás, megváltoztatása csak illúzió. Amit őseink kialakítottak, meghatározza létünk, csak abból építhetünk és tagadhatjuk meg, rombolva is ugyanazt építjük tovább. Bárhol élünk, hasonlóan rendezzük be a világot. Vendégként élünk a világban, egy örökké tartó folyamat részei vagyunk, körülhatároljuk életünket... és halálunkat is. Utazásaink során észrevesszük a különbségeket, de az azonoságokat is, ráébredünk, hogy csak külsőségekben különbözünk, önmagunk és környezetünk között mindenhol hasonló viszonyok léteznek. Ugyanaz az alapstruktúra, hiába más a kultúra, vallás, az ideológia, hasonló viszonyok alakulnak ki.

Lépj be velem a kiállító terembe. Mintha csak emlékeznél a létedre, kedves látogató, itt vagy, és idegenként szemléled azt a világot, azokat a furcsa épületeket, építményeket, amelyek csak úgy keletkeztek, vannak, nem kell elfogadni. Voltak és újra keletkeznek, elhagyva, elhagyatva is tovább léteznek. Nincs ember, mert érezzük, hogy az elhagyás, a lakhatatlanság emlékművei. Hiányzik az ember,

luxuskategoriát jelentett az addigiakhoz képest, elég komoly összegű ösztöndíjat, anyagot, szállást biztosítottak.

– Most beszélgetünk a munkásságodról. Én úgy látom, hogy alapmotívumokat hordozol, amelyeket aztán az utazásaid során nyomán keletkező műveidbe helyezel be. Így kerülnek szimbiózisba a távol-keleti, az afrikai, a magyarországi megéppeséggel a székellyöldi élményeid. Ez azt jelenti, hogy benned egymás mellett élnek a különböző érzések? Olykor elhalmozítják vagy eltakarják, illetve felerősítik egymást a művészi látásmódoiban? Párhuzamosak is ezek a világok?

– Afrikában már háromszor voltam. A Távol-Keleten is többször, több helyen jártam, Mongóliában, Tajvanban, Thaiföldön. Szeretem az idegen kultúrákat saját tapasztalataim alapján megismerni. Én nem a könyvtárazást kedvelem, hanem közvetlenül az illatokat, az embereket, a tájakat akarom megismerni. Az én eddigi életem mindig arról szólt, hogy mindig újabb és újabb helyszínekre jutottam el. Kezdtük azzal, hogy már középiskolás koromban – amikor a szülőfalumból kilépve alig tettem meg száz kilométert – szembesültem azzal az élménnyel, hogy egy országon belül más anyanyelvű emberek is vannak, ekkor találkoztam először románokkal. Furcsa volt, hogy élnek Romániában olyan állampolgárok is, akik nem magyarul beszélnek! Elgondolkodtam azon, hogy ezek a románok – bizonyára – mások. Illetve azon, hogy *ők tényleg mások-e?* Az ember, amikor kikerül a Székelyföld zárt világából, egy kicsit elbizonytalanodik, mert milyen jó, amíg odabent élsz a saját világodban, ahol ismered a közvetlen szomszédod, a harmadik szomszédod mentalitását, a várható és az elvárható reakcióit! Aztán következett Kolozsvár és Budapest. Majd Bécs jött, Hollandia, Franciaország és Afrika... Az igazi kérdés, hogy miért

van az – és ez a mai napig foglalkoztat –, hogy addig szép az idegen, amíg érdekes? És abban a pillanatban, amikor véle kell élnem, mert – mondjuk – *ilyen idegen a szomszédom*, akkor már azonnal más a viszonyulás... Amikor megérkeztem egy afrikai helyszínre, látták, hogy fehér ember vagyok, s azonnal feltételezték rólam, hogy tudok angolul, s azt, hogy gazdag vagyok, és otthon egy hatalmas autóm van. Ilyen feltételezéseik voltak/lehetek. Az, hogy magyar vagyok, nem volt lényeges, számukra nem jelentett semmit és nem érdekelte őket. Ha visszaemlékszem, én is valami hasonlót képzeltem el az amerikaiakról. Pénz van, ebből kifolyólag működik a többi is. Ennek kapcsán jött az attribútum-szerű szimbólum keresése, illetve, hogy mi mire szűkíthető le. Például: az európai kultúra egyik szintéziseként fogható fel egy görög katedrális. Ott összegződtek, átmentődtek az előző

csak az általa teremtett építmények szerepelnek, hasonlóak. Élettér, holtér, elhagyott világ, építmény befejezetlenül, sírhelyek a csöndbe süppedve. Egy-más tükrei, metropolisz és temető elegyíthető, ugyanaz a konstrukció. Mindkét világ e világ, vagy múltvilág (?) – a teremtő, mintha a túlvilág metropolisza lenne, az utolsó lakhely a világ peremén, a láthatatlan átutazónak.

Nincs kimondva semmi, csak bemutatva, de mégis valami szorongás lengi be a képeket. A mulandóság érzete mindig felerősödik. Az összehasonlítás, a párosítás felerősíti azt a nyugtalanságot, hogy önmagunk teremtette világba temetkezünk élve és holtan egyaránt.

A Homo faber – a teremtő, dolgozó ember, akinek a lételeme az alkotás, a régi Homo faber – kézműves, aki az anyaggal együtt lélegezve alkot, amikor még a szépművészet is mesterség volt. Az etruszk szarkofágon fekvő könyököl a jókedvű étkező, ivó pár, az életet átköltöztették a túlvilágra, a holtak birodalmát homályos tükörvilágnak látták.

A képek mögött itt, rejteve létkritika van. A homo faber egyre személytelenebb, már nem szerszám-készítő ember, hanem „szerszám ember”, gyártó-fogyasztó-termelő. Érezzük a rejtett üzenetet, hogy a Homo faberből kihál a Homo ludens, a játsszó, teremtő gyermekisten, aki újítva, újraterve a világot mindent átalakít, nem rombolva változtatossá teszi a világot. Mint a csendélet – natura morta – kiragadva a természetből mulandóvá válik. Így az architektúra morta is párnán és paplanon, vagy puzzleként lágyítja a komor struktúrát.

GAÁL JÓZSEF

Elhangzott 2006. április 12-én a Magyar Műhely Galériában, Eröss István *Homo faber* c. kiállításának megnyitóján.

korokból kicsúcsosodó dolgok. Innen származott az ötlet, hogy egy-egy ilyen alaprajzot vittem magammal és azt különböző kontextusokban helyeztem el, elvittem Tajvan szigetére egy hajóéptető üzembe...

– Gyakran előfordul, hogy performance-ban veszel részt, illetve installációkat készítesz. Olyankor nem igazán kézzel fogható, nem látható és maradandó műveket alkotsz, hanem fényképezőgéppel vagy videotechnikával rögzíthető, egyszeri produktumokat hozol létre.

– Egyszerűes, saját játék. Az installációk a fenti gondolatok lecsapódásai. Engem is gondolkodásra készítettek, de ugyanakkor az ottani befogadót is. Az élményanyag elsősorban személyes, de ezek a fotódokumentumok aztán megjelenhetnek a munkáimban később. Olyan kérdéseket teszek fel, amelyekre a válaszadás elkerülhetetlen... Ugandában történt velem, a Nílus forrásvidékének a környékén jártunk, hogy gerillák üldöztek. Életveszélyben voltam, és csak arra volt lehetőségem, hogy a gondolataimat magnószalagra mondjam. Sem fotózni, sem vázlatok készítésére nem volt lehetőségem. Annak ellenére, hogy később – éppen Csikszeredában – feltörték az autómotort és ellopták a menekülés közben készített hangfelvételeket, az akkori félelmeim igen erősen élnek bennem, s bár megismételhetetlen az élethelyzet, nem kétséges, hogy egyszer majd képi élmény lesz belőlük, csak várni kell a kiváltó okra, amely szinte véletlenül is bármelyik pillanatban bekövetkezhet.

– Az utazások színeiben pontosan kimutatható rendszerezéssel visszajársz Csikszeredába és Szárhegyre. Új kapcsolatokat építesz közben, vagy a meglévő régiókat ápolod?

– Én mindig hazajártam. A feltett kérdések között fontos volt, hogy meg tudjam határozni a saját koordinátáimat. Kell a biztos pont, és én ezt nagyon jól

számon tartom. A kilencvenes évek elején a csikszeredai és a szárhegyi, szóval a megyei művészeti élet nagyon viharvert volt. Nem láttam a dolgok mélyére. Néhány évig csak vendégként foglalkoztam ezekben a berkekben, és vártam, hogy rendeződjenek, tisztuljanak a körülmények. Ott valami véget ért, és nem akart az újabb elkezdődni. Tihanyban *Tűlső P'Art* néven művész-táborokat és kiállításokat szerveztem, ahová rendszeresen meghívtam a barátaimat, a régi marosvásárhelyi, csiki és kolozsvári kollégákat. Egy idő után működni kezdtek a nemzetközi kapcsolataim is. Külföldről – Felvidékről és a Vajdaságból – is hívtunk embereket, aztán kitaláltam, hogy ezt az egészet el lehet vinni Szárhegyre. Kezdetben azt akartam, hogy kibéreljük a helyet, és a hagyományos táborról függetlenül bonyolítsuk le a rendezvényeinket, de a megye illetékesi javasolták, hogy szervezzünk és pályázzunk közösen. Ez egy nagyon sikeres és emlékezetes, igazán nemzetközi rangú esemény volt, bár utána nem következett mindjárt a folytatás. Visszatértem Tihanyba, közben szerveztem Csikszeredában az *Interart*-ot, mígnem aztán *Siklody Zsolt*¹⁰ barátom átvette a szárhegyi művész-tábor irányítását, és azóta meghívott művészeti tanácsadóként dolgozom, mindig együtt az ő csapatával. Tudtuk, hogy ez a tábor komoly hagyományokkal rendelkezik, minőség, de ugyanakkor zárkórú is. Sikertől pár év alatt a rákövesedett negatívumokat lehámozni, és még inkább emlékezetesebbé tenni azáltal, hogy nemzetközi és nyitott, nem egy generációnak enged teret, hanem évente két hétre nagyon komoly együtt-gondolkodási és közös munkalehetőséget biztosít. Ez a tábor nem azt jelenti a résztvevők számára, hogy egy asztalnál eszünk és iszunk, vagy jópofa anekdotákat mesélünk, hanem egyben lehetőség arra, hogy egész pályáivék, teljes művészi életutakat meghatározó kapcsolatokat gerjesztője lehessen. Itt lehetőség látszik arra, hogy az emberek bekapcsolódhassanak a világ képzőművészeti áramlásaiba. Az a nagy – és egyáltalán nem titkolt – vágyam, hogy ez a nyitottság megmaradjon a továbbiakban, és az én, vagy a barátaim tanítványai is ezért járjanak majd Szárhegyre. Ez a hely – egyébként – ezt igencsak megérdemli!

SIMÓ MÁRTON

¹ Jakab Csaba (1965, Farkaslaka) – építész, képzőművész, a Magyar Iparművészeti Egyetemen szerzett építész oklevelet (1993), ugyanitt végzett mesterképzőt, majd tagja volt a Kós Károly Egyesülés Vándoriskolájának (1995–1997). Munkásságában a népi motívumokat sikeresen kapcsolja össze a modern építészeti eszközeivel, de következetesen ragaszkodik a helyben felhatható anyagok és technikák hasznosításához. Több jelentős terve valósult meg az elmúlt évtized során, amelyeket mind a magyarországi szakma, mind az európai építésztársadalom is kellőképpen értékelt. *Élet Farkaslakán*. Hét-Fő – Pro-Print, Csikszereda – Budapest, 2002.

² Balogh Csaba (1964, Székelyudvarhely) – festő, szobrász, grafikus, Kolozsváron végzett 1990-ben, mesterképzőn Budapestre járt (1991–1993), tagja volt a kolozsvári Rózsa-csoportnak, alapítója a MAMU-nek, ezidáig kilenc egyéni tárlata volt, jelenleg művész-restaurátorként dolgozik. www.hargitakiado.ro

³ Borgó György Csaba (1950, Marosvásárhely) – festő, grafikus, a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémián (akkor Főiskola) szerzett diplomát (1980), 1986 óta Magyarországon él, tagja a Szentendrei Grafikai Műhelynek, a Tűlső P'Art csoportnak, alapítója a Marosvásárhelyi Művészek (MAMU) nevű társaságnak. www.artend.ro

⁴ Elek Károly (1951, Székelykeresztúr) – festő, szobrász, grafikus, művészeti tanulmányait a Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémián végezte (1975), 1984-ben telepedett ki Budapestre, tagja a MAMU-nek és a Panteon-csoportnak. www.cosys.ro

⁵ Cseh Gusztáv (1934, Kolozsvár – 1985, Kolozsvár) – művészeti tanulmányait szülővárosában végezte, a főiskolán Kádár Tibor tanítványa volt. Hosszú ideig az Utunk című kulturális hetilap képzőművészeti rovatjának vezetője volt, de egész életét meghatározta a könyvtérvezés, mintegy 300 kötetet készített romániai és magyarországi kiadóknak. Művészeti tájékozódása az alkalmazott grafika és a szürrealizmuson keresztül a kronikásan hű múltidézésig vezetett. Legjelentősebb munkái a Kafka- és Ionesco-illusztrációk, a Jeles házak és a Hatvan főember című sorozatok. Bár néhány festményét is az elmúlt évtizedek természetének élvonalában tartják számon, mégis úgy tűnik, hogy művészetét inkább a grafika területén (lino- és fametszet, rézkarc) bontakozott ki igazán. www.korunk.org, ill. Kántor Lajos: Cseh Gusztáv pátriája. Komp-Press, Kolozsvár 2002.

⁶ Köllő Sándor (1953, Csikszereda) – 1976 óta szerepel a nagyközönség előtt egyéni és csoportos kiállításokkal, 1991 óta Magyarországon él. www.transindex.ro

⁷ Turcza László (1953, Székelyudvarhely) – 1975-től kezdődően van jelen kiállításokon, 1990 óta a csikszeredai múzeum munkatársaként dolgozik. www.turczalaszlo.csik.ro

⁸ Hundertwasser, Friedrich (1928–2000) – világhírű osztrák festő, szobrász, építész, aki a természet által ihletett művészetnek tartotta magát. www.kunsthawswien.com

⁹ Lüpertz, Markus (1941) – a hetvenes években kibontakozó német festészet markáns képviselője (Új Vadak – Haftige Malerei), akinek pedagógiai munkássága is jelentős (mesterképző kurzusok szervezője), a düsseldorfi Művészeti Akadémia rektora, 2004 óta a Kolozsvári Képzőművészeti Akadémia díszdoktora címet is viseli. www.google.com

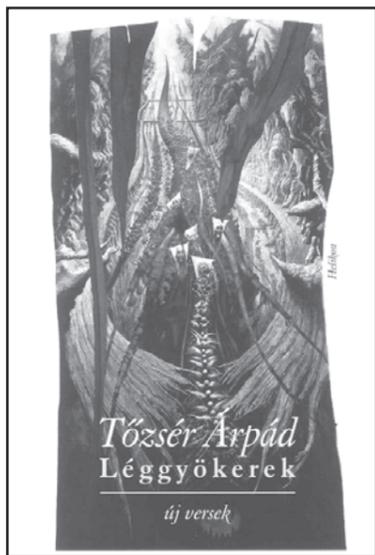
¹⁰ Siklody Zsolt (Szováta, 1966) – Kolozsváron végzett grafika szakon (1997), mintegy négy éve a gergelyvári Művésztelep irányítója. www.google.com

A ki járatos Tözsér Árpád költői világában, azelejtésésként érhetik legújabb kötetének első versei – pontosabban első öt, ógörögre hangolt verse, amelyek mintha megpróbálnának új fejezetet nyitni ebben a gazdag, árnyalt, állandóan változó költészetben. Talán egy új lírai nyelv kidolgozására tesz kísérletet a költő hetvenéves kora után? Igaz – ha jobban meggondoljuk –, ez nem is lenne annyira meglepő, hiszen az ötvenes évektől napjainkig legalább hat-hét komolyabb váltás történt már a tözséri életműben.

A *Légyökerek* említett első versei több ponton szakítanak azzal a tözséri későmodern-posztmodern határvidéken ingázó versbeszédrel, amely számára éppúgy fontosak a gondosan ki-munkált metaforák, a hagyományos versszerű-ségre és a lírai én tragizáló megszólaltatására alapozott formák, mint a szövegközöttség, illetve a keserű ironia játéka. A kötetnyitó ógörög versek nyelve nemcsak metaforatlanított, de bennük a tragizáló én megszólaltatása is problematikus (kivétel a *Palamedész megkövezése előtt* című vers). Szövegközi kapcsolataik sem valamiféle imponálni akaró műveltségsmény igézetében fogantak. Leccsupasztott, az emberi meghatározottságokon önmagukat túlhelyező versek ezek, amelyben az emberi civilizáció csak mint réges-régi történetek tárgya jelenik meg. Paleoantropológiai költészet, amelyben az ember csupán váz, lenyomat, kőmintá. A halál szele fú ki belőle: „Másnap el kellett hajóznia, / s egy héttel később már halott volt, / Euphorbosz mérgezett nyila / végzett vele a trójai parton. / Ó volt a háború első halottja. / S az Alvilágban sem volt szerencsésebb, / visszanyert nemzőképességét / ott sem tudta felhasználni: // felesége, a törvény megszegve, / nem ölte az elhunyt férje után magát.”

Aztán a kötet többi verse lassanként belesimul abba a nyolcvanas évek végétől kialakított tözséri versbeszédbe, amelyet az előbbiekben röviden felvázoltunk. És bár a könyv alcíme hangsúlyozza, hogy „új versek”-ről van szó, találkozhatunk olyan szöveggel, amely már megjelent valamelyik előző Tözsér-kötetben (ilyen például a *Sebastianus* című remeklés). Ami összetartja a *Légyökerek* verseit, az a halálköltészet lehetőségeinek kiaknázására tett kísérlet, s ezzel – akarva-akaratlanul – az elmúlt években megjelent „halálverskötetek” hasonló irányultsága

kísérleteihez kapcsolódik: itt Borbély Szilárd *Halotti Pompa* (2004), Lövétei László *Két szék között* (2005) és Acsai Roland *Alagút napok* (2005) című kötetére, valamint Parti Nagy Lajos *grafitneszének Őszológiai gyakorlatok* (2003) című ciklusára gondolok. A tözséri halálvers több irányba nyit utakat, mintha egy lírai alműfaj lehetőségeit és határait kutatná. Az említett kötetekző ógörög halálversek afféle miniatűr végzetdrámák, az eleve elrendeltség komor, kikerülhetetlen képeivel, szinte dokumentatív erejű költői megszólalásokkal. Hasonló intonációjú a *Néhány fő probléma az ezüstkör Jeruzsáleméből* című szöveg is, amely az emberi hiúság öt, összefüggő szintjére vezeti el olvasóját. Ezek a versek azt sugallják, hogy nem lehetséges kilépni saját kicsinyes világunkból, hogy képtelenek va-

Tözsér Árpád: *Légyökerek*, Helikon Kiadó, Budapest, 2006

Jász Attilának az idén megjelent *Fékezés* a hatodik kötete. Az 1992-ben közreadott *Daidaloszi naplót* a kilencvenes évek végén gyors egymásutánban követték a verset, esszét vagy prózavers-ciklusokat tartalmazó kötetek (*Jelzések könyve*, versek, 1997, *A lebegés-történet*, kispóza-ciklus, 1998, *Miért Szicília*, vers és esszé, 1998, *Az ellenállás formái*, prózavers-ciklusok, 2000). A *Fékezés* azt az alkotót mutatja, aki kötetekre vizuális élményként is igényes, ahogy a korábbi művek közül jó példa erre a *Jelzések könyve* színvonalas grafikai-nyomdatéchnikai megoldása.

A 33 verset tartalmazó *Fékezést* sajátos motívikus-tematikusság háló fűzi össze (hasonlóan a *Jelzések könyve* egyes ciklusaihoz, ahogy ezt Wenczel István tanulmánya kiemeli). Az új kötet művei azonban nem rendeződnek ciklusokba, hanem a verscímek kisbetűs-nagybetűs tipográfiájának ritmusa tagolja őket. A rendezésnek ez az elve, úgy tűnik, egyébként is fontos eleme Jász Attila írásművészetének, mint ahogy a *Miért Szicília* esetében próza és vers váltakozása nyújtott sajátos meditatív ritmust. Az új kötetben ide tartoznak a verssorok tagolása mellett a címeknek a kezdősorokba való finom áthajlása is: „A TELJESSÉGRŐL SUTTOG / ott / egy távoli de ismerős hang”, „MILYEN TITOK MA / rad a vers”. Emellett úgy tűnik, Jász Attila szerzőként gyakran él a parataxia retorikájával, versei ilyenkor a mellérendelés elvén egymáshoz kapcsolt rövid szövegekből állnak össze: „változunk és átalakulunk tehát / hogy ugyanazok maradhassunk / idővel / eltűnünk és előtűnünk újra // ahogy a trombitás fekete angyal / a dzsesszzenekarban elhallgat levegőt vesz / aztán fújja tovább // méz az ösvényen / amit az élet csinál //” (*a csönd térképein*)

A *Fékezés* motívumvilága olyan asszociációs sorok mentén rendeződik, mint: *tó-víz-tükör-zuhanás-csobbánás-szárny-angyal*, vagy: *ajtó-szoba-folyosó-álm-homály-ablak-udvar-fák*. A ritmus mellett a kötet egészét így finom utalásrendszer szövi át, megteremtve azt a konnotációt, amely a szuverén költői beszédmódnak mintegy előfeltétele. Bár a motívumokra változó hangsúlyok esnek, mégis úgy tűnik, a kötet második feléhez érve már a tükör-metaphora válik a legnyomatékosabbá: „...Ismerős arc tükörzöndök / a jelen idő vitrinén // mert mindig mindent úgy

mutatok fel / mintha élnek / pedig nem / csupán a tükörbe pillantva (...) összebarátkoztunk hát // én s a tükörképem (...) önmagam keresem / folyton a tükörben / tévelygő metafizikusként...” (*a rejtelem megoldása felé*). Az önkérés, az önmaga után kutatás metaforizált világa ez, a quest, a keresés jelentős részben kitölti a *Fékezés* című kötet műveit. A költői én hangjának megformálása során önmagához jut vissza, még ha a természet vagy a tárgyak alakjai jelennek is meg az érzéki felszínen. A lírikusok kezdetektől fennálló problémája ez, amelyet a hagyomány szabta kifejezésmódok idején többnyire a visszhang és a labirintus alakzatai képviseltek. A lírai alany sokszor nem is reméli, hogy hangja közvetlenül eljut másokhoz, ilyenkor a távoli jövőre bízva a remélt kapcsolatfelvételt (*HALHATALANSÁGRA BIZ / itatom*).

A már említett belső motívikus rendszer mellett megjelenik Jász Attila verseiben még egy allúziós hálózat, amely mások alkotásaihoz köti műveit. Egyik részről szándékosan torzított töredékek ezek, melyek időről-időre fel-feltűnnek verseiben: „nem kérdezzük / hány hét is a világ” (*a csönd térképein*); „miként / ha asztali lámpa fénye / ömlene szét / a kopott járda minden szögletén” (*az eltűnés nehézségei avagy az Elvesztett Hang keresése*). Másik részről pedig a vizuális művészi élmény lírai transzponálása, melyekben éppúgy az elmondhatóság, kimondhatóság határaival találkozik a lírai alany, mint az alkotásokban önmagával való szembeállítás, és az ebből való kilépés lehetősége/lehetetlensége során. A szó évszázados uralma a látvány fölött napjainkra visszaszorulni látszik a nyelvi jel-létesítés válságával párhuzamosan, nem véletlen tehát, hogy Jász Attilát is foglalkoztatja verseiben látvány és jelentés összefüggésének kimondhatósága: „ám akárhogy is nem bizhatod másra / be kell jutnod odaátra / ahol éppen mozdulatlan derme / a pillanat szobra” (*KÉTSÉG TELENŰL A ZÖLD RUHA*), „besétálni egy színbe / miként egy ismerős házba” (*a fehér fény kora avagy a kései Tóth Menyhért-változatok*).

Korábbi művei nyomán filozofikus szerzőként emlegették Jász Attilát, és ezt a vonását újabb kö-

Halálvers, filozófia, paleoantropológia

gyunk változni, és ezáltal nemcsak saját bukásunkat készítjük elő, hanem másokét is, sőt a történelmi léptékű katasztrófák is kicsinyes, nevetséges emberi vágyak következtében állnak elő.

A *Bellophoron*, a *Cinna* és a *Scaenareum dissignator* olyan halálversek, amelyek bonyolult művelődéstörténeti utalásokon keresztül szembebesítenek talán még bonyolultabb személyiségképekkel. Éppen ezért bizonyos olvasói beállítódások számára talán túlbonyolítottak hatnak. Ezek a filozofikus halálversek az *Adalék a Nyolcadik színhez* és *Euphorbosz monológja* című Tözsér-versek továbbírásaiént hatnak, vagyis szervesen kapcsolódnak az életmű korábbi szakaszaihoz: „Cinnát / egyébként Tiberius száműzte Tentyrába. Seianus kémei / jelentették föl, miszerint a költő meggyalázta Augustus / emlékéit (egy bordélyházban olyan aureusszal fizetett, / amely a „szelíd és jó urat” ábrázolta), s a Tiberius által / újra hatályba léptetett felségser-tési törvény szerint Julius / Caesar idejéből is ráírták bűnei listájára azt a bizonyos / el sem követett pártütést (*crimimum multitudine*), amelyért / a dühöngő tömeg – Suetonius könyvében! – földarabolta.” A tözséri körülményeskedő, tudálékos hosszú mondat ebben az esetben az igazságot relativizálja: a vers számára az igazság nem más, mint egy érvényesebb hazugság.

A kötet jól elkülöníthető csoportját képezik azok a versek, amelyek fő témája a fájdalom. A halálverseken belül ezek az ún. kórházversek csoportjába tartoznak – ide tartozik a *Szomak*, az *Újabb jelentés a 67-es kórteremből*, a *Vágtass, bolond...!*, a *költészet lakozója*, a *Kontextuális etika*, a *Gyűlölet*, az *Amelyben* és a *Vrba úr* című versek. Ezek a groteszk, ironikus szövegek a fájdalom által az emberi lét abszurdítására utalnak, arra a folyamatra, amely során a test cserben hagyja viselőjét, amikor a test leválik a tudatról. Az elhasznált, vérző, fájdalmas test nyögései és üvöltései között Tözsér elegáns eszme-futtatásokat ereszt meg a szomak szó etimológiájáról és jelentéséről, Tolnai Ottó műveltségéről,

Damjanich szivarjáról, Kun Béla és Kossuth veres bankójáról. Az alattomos test, tudható, csak azért hagyja ezeket a könnyed filozofálgatásokat a fájdalom szüneteiben, hogy aztán létet eltörlő eseményként jelenjen meg: „Az ágyon nem látok csak egy üvöltő fejet: / jajgat a takart test tátott sebei helyett. / Vrba úr, nem tudom, Vrba úr-e még, / vagy csak *üvöltés* Vrba úr helyén.”

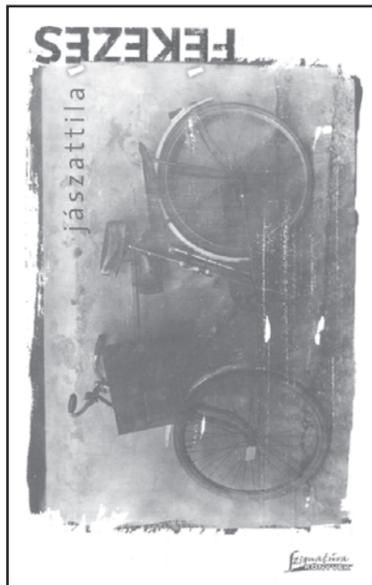
A halálvers egy másik lehetősége a nosztalgia felől építi fel jelentéseit. Ebben az esetben az elvesztett aranykor jelenik meg, s a halál ennek a feltárló nosztalgjának a kötelező mellékjelenségeként válik kitapinthatóvá. Legszebb darabja ennek a *Barbarossa-terv* című vers: „Hatévesek voltunk, a nővérem hajszababait a füttyölőmmel szoktam / megszoztatni. Álltam a langyos vízben, kanál a sűrű mézben, / igyekeztem bepillantani a parton álló ágyom szoknyája alá. // (...) // Most, hatvan év elteltével is hallom az élveteg körték / húsát szétszattanni az udvar kiszáradt fűvén, / s érzem-hallom a levegő édes, termékeny locsogását.” A nosztalgia a kötet több darabjában is fontos szerepet tölt be, például az *Utómodern fanyalgás a szlovákiai magyar irodalom tárgyában* című verses kritikában is, amely a fiatal Tözsér és nemzedéktársai eszményeit szembebesíti a maiakkal.

A *Légyökerek* nem módosítja jelentősebben a nyolcvanas évek végén kialakult tözséri versbeszédet. Érett, jól működtetett nyelv ez, amelynek csapdái a nehézkes filozofálgatás, a műveltségsmény túltengése, amelyek miatt néha már nem is versnek, hanem versbe írt, atipikusan tördelt filozófiai eszme-futtatásnak, történelmi esszének vagy kritikának olvassuk ezeket a szövegeket. Bár én még ezeket az írásokat is élvezem, el tudom képzelni, hogy bizonyos olvasók éppen ezeknek a daraboknak a nehézkesége miatt fordulnak el Tözsér költészetétől. Úgy gondolom, egy türelmes olvasó számára viszont (lásd a Varga Lajos Márton-kötethez írt fűlszöveget) Tözsér az egyik legkarakteresebb, legkiérlelőbb kortárs magyar költő. Egy ilyen olvasó számára teljes fényében tűnhet fel ez a költészet.

NÉMETH ZOLTÁN

A keresés nyomai

tete csak megerősíti. Azonban némileg változott is ez a filozofikus hang a korábbiakhoz képest. A külvilág által nyújtott tapasztalatok nyomán adódó reflexív elmélkedés meditatív jellege tovább mélyül. Persze hozzá kell tenni ehhez, külső és a belső világ között soha nem feszült feloldhatatlan ellentét Jász Attila műveiben, ahogyan érzéki tapasztalat és reflexív jelleg sem vált külön nála hangszólóan, hiszen például *Miért Szicília* című kötete is imaginárius és empirikus folyamatos egymásba játszására épül. Azt sem szabad elfelejtenünk, olyasféle filozofikus hang hallatszik a költői én felől, melynek előzményei Hétrakleitosztól Hölderlingig vezetnek, akik nyomán olyan fogalmak idéződnek fel, mint töredékesség és hiány: „és nem tud már belenézni a víz törött / tükörbe / szilánkokból egy képet összerakni // egyszerűen nem érdekli / ki szeretne majd onnan / önmagára / visszanézni” (*nehéz fények*).

Jász Attila: *Fékezés*, Szignatúra könyvek, Alexandra Kiadó, Pécs, 2006

A modernség által ismert töredékesség és hiány már-már kultikus tisztelete a romantika idején született meg, éppen a felfokozott alkotói szuverenitás jegyében. A teljes alkotói szabadság igénye vezetett ugyanis oda, hogy az utolsó kötöttséget, a teljes és hiánytalan műalkotás követelményét is nyugtának érezték végül, így jutottak el a fragmentumok és hiatusok előszeretettel való alkalmazásához, hiszen az az igazán szabad alkotó, akit egyetlen forma, még a befejezettség, lezártság követelménye sem korlátoz többé. Az eredetileg morális kíváncsalom ilyenformán esztétikai megnyilvánulásként rögzült, magával hordva annak a veszélyét, hogy pusztá manírrá válik. A romantika idején Hölderlin ezt úgy kerülte el, hogy a lírai reflexiót léttapasztalatként képzelte le, mintegy ontológiai felismerésekre vonatkoztatva az esztétikai befejezetlenséget. Az azóta eltelt kétszáz év nyelvfilozófiai tapasztalatai csak erősítették a hiányélmény esztétikai tematizálását: „ez-az zsebemben / mind molyos / és először szinte semmit / majd mint ha szürke angyalt // láttam volna / csak jött felém / nagy sebbel-lobbal / kezében furcsa könyvet tartva // csak jött felém gyorsan / átadta / mondta / íme sóhajaid könnye // én azt hittem eddig / az írás sóhaj / de sóhajani könnyebb / és hiába mondtam neki / már nem az vagyok / aki voltam / és nem leszek már sohasem / aki vagyok a jól van” (*kabát galériját felhajtva*).

Az epifánia elmaradása, amely annak idején még Hölderlin összeomlását okozta, esetünkben a hiány nyomainak kutatására ösztönözték a lírikust, mint Szicília képzelt és valós tájain, romjain szemléltőve, vagy – mint legújabb kötetében – nyomasztóan ismerős tereken, szobabelsőkben várakozva. Talán éppen emiatt a másik leggyakrabban motívum Jász Attila verseiben a váratlan változatot képviselő hangzásalakzatok – alliteráció, asszonánc – között rejtőző angyal, akinek érkezése, szárnyacsapdosása, tudjuk, az idő berekesztődését jelzi majd.

MÁRFAI MOLNÁR LÁSZLÓ

Az Előretolt Helyőrség Könyvekben a sorozat indulása óta olyan szerzők versei is megjelennek, akiknek stílusa többé vagy kevésbé eltér az EHK-ra jellemzőtől. Vagány(kodó) hangosság, a zenitűdát és a populáris irodalom összeegyeztetésének vágya, az extrém vagy extrémme kikiáltott szexuális élmények beépítése az irodalmi beszédbe – talán ezek azok a sajátosságok, amelyek leginkább meghatározzák a talán fontosabb és mindenképpen hangosabb, elsősorban Orbán János Dénes nevével fémjelzett vonulatot. Ezekkel szemben vagy mellett (nyilván szerkesztői döntés következményeként) jelennek meg az „eltérők”, s itt most elég, ha László Noémi, Lövétei László, Dankuly Csaba, Gáll Attila vagy Papp Attila Zsolt könyveire célozok.

Ez utóbbi rajzába tartozik Armos Lóránd kötet, a *Rózsahús* is, amely valóban kötet, nem versek egymásutánja. Olvasás közben ugyanazt a hangot hallja az ember, és ugyanonnan; nem értetlenkedik, hogy vajon miért éppen ezek a versek kerültek két borító közé; a könyv mindegyik darabja nemcsak megüti egy szokványos első kötet színvonalát, hanem általában felül is emelkedik rajta. Ezért az alábbiakban inkább a jelenségekre és az összefüggésekre figyelő elemzést kísérek meg, mint kritikát – azt hiszem, Armos olvasása közben hamar elfeledjük a „kezdő” szót (a „dilettáns” fel sem merül): a versek világszerűsége feledtetni el velünk.

Ha a *Rózsahús* világát kellene jellemezni, először az *otthonosság* szó jutna eszembe. Furcsa, kételyektől és öniróniától megkarcolt otthonosság ez, mégis érvényes és hiteles. „Emlékeznek rád a megkopott, rózsá- / hús szívű emberek minden fordulóra. (...) mikor újra csengetsz, ahogy régen szoktad, / a kopott körfolyosók sárga fénybe gyúlnak. / Száz kulcsosomó bokra csapódik a zárba, / száz anyóka rezzen az előszobába. / Felmorajlik száz anyóka rózsá-vére, / száz szerelmes jesszus felkereng az égbé.” – áll a címadó versben, s talán a „rózsá-”-val alkotott összetételek győznek meg leginkább és a „szerelmes jesszusok” ellenére a hitelességről; az összeté-

Frissen festett líra

telek, amelyek egytől-egyig a rózsá harmatoságára, frissességére, elevevességére játszanak rá, s következtetésképpen azt sugallják, bármilyenek ezek a kopott anyókák ezen a kopott körfolyosón, mégiscsak őszintén szeretik a beszélőt. Az írónia nem semmisíti meg az érzelmet, csak árnyalja, megbolondítja. Amit egyébként egy szép hasonlat is alátámaszt: „...csak ajkuk s a szívük piros meg, / mint málladó falban izzó biztosíték.” (uo.)

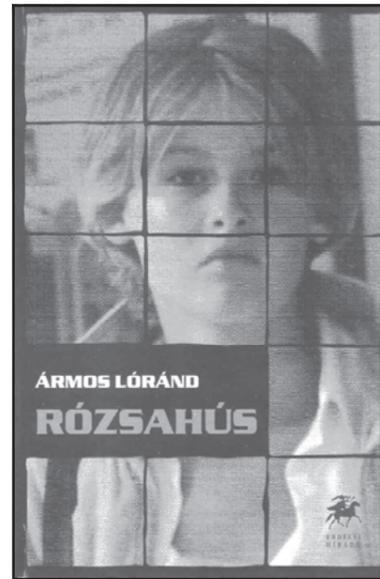
Ez az otthonosság teszi talán, hogy a szerelmes versek is intimen, megértően, csöndesen szerelmese – nem érezzük bennük a bizonygatást, a megfelelés kényszerét. „Felkacagott, majd messzire nézett / a Jászai téren körbelyongó / vizenyős, híg januárban.”; „Kis lila / blúzot húzott egyenes hátára, / két kicsi mellére, és kávé / főzök, mondta”; „Lánított / élni, főzni és franciául” (uo.) – ezek a részletek a *Hat, szerelmes* című ciklusból valók, és egy Jászai teret, egy kávé vagy egy főzőtanfolyamot majd mindegyikben találunk. A szerető nem egy tétel bizonyítása, nem gyúróeszköz a konditeremben, hanem egy olyan történet egyik szereplője, amelynek intenzitása természetes a lírai alany életkorában. A *Rózsahús* világában minden lányra érvényes lehet, amit a ciklus III. darabja állít: „Felkőnyökölve / figyeltem, hogy idomítja magához / a mocorgó szombat reggelt.” (uo.) Armos költészetében idomíthatók a szombat reggelek – kezelhetők és szerethetők.

Az sem véletlen, hogy a VI., melyben egy feleség meggyőzésének történetét olvashatjuk, így zárul: „Távoktatáson voltunk, két hete, és / a férj, gyerekek úgy lobogtak / csak a háttérben, mint száradó, / fehér ruhák lobognak a / kert végébe, ha nyár van.” Most legyűrettek a fehér ruhák, de a vers narrátora tudja, hogy ott száradnak, és nem gúnyolódik velük: egyszerűen beszámol az esetről. Az írónia itt is szelíd – a „főhős” nem akarja eltüntetni a lányokat, csak éppen tudja helyüket a világban. Meg a magát is.

Azért érzem fontosnak az otthonosság költői hitelét, mert nem létezik otthonosság anélkül, hogy biztosak lennénk abban, hogy valaki valahol szeret bennünket, s ennek a szeretetnek a mélységét és meglétét semmi és senki nem vonhatja kétségbe. A kegyetlenkedő és bizonygató, semmi-sem-számít-csak-a-numera típusú szerelmes verseket gyakran e szeretet miatti kétségek szülik. Akit nem szeretnek, az fél szeretni, és félelmében megmarja azt, akit pedig szeretne.

Mint már utaltam rá, más kontextusban az otthonosság persze éppenséggel a *kétkedés* oka vagy inkább eredője is lehet. Ilyenkor nem feltétlenül íródik le „az otthon”, de a megmutatott világ jellemzői kétségtelenül markánsan eltérnek a bensőségesség sejtetett sajátosságaitól. Már a nyitóversben: „Az ember. Reggel kávéba fül, majd / kizsibbad a moricz zsigára. Este / fáradtan visszazúgom a versmetrón, / és bedől az ágyba.” (*Zümm, versmetró – éjjeli impro*) Nekem való ez a város, szeret úgy, mint a körfolyosók s a kávé főző lyányok? – kérdezi magától a beszélő. Amolyan se veled-se nélküled jellegű viszony van közöttük: az „ápol, puhaarcú” Budapest „jóléte dagadt úrilányka”, aki kíváncsian, részvétlenül lesi a beilleszkedni vágyó kínjait. (*Budapest anziksz*) És a nyelv, a költészet is „betársul” a kételkedéssel kísérendő tárgyak közé: „a férce / nadrágból is, versből is kimoccan” (*Terčinába, sokkal*), mert: „Ó, ma végre összejön! (De / sápadóbb az ívpapírnál.)” (*Amit ma írni*)

Am a kételkedés se tarthat örökké, hisz a végtelenített kétellyel nem lehet élni: „a kétkedésre szánt időd lejár ma végleg” – inti a narrátor önmagát (*Mintamonda*). Végül úgy tesz, mintha biztos lehetne valamiben: „Felszínükben tér el / egyik és másik: / a látszat rak könnyű / fodrokat bele, / / míg a valóság / csontosodva mélyül. / És felszínükben / Ez a lényege.” – szól a *Felszínükben* című utolsó vers.

Armos Lóránd: *Rózsahús*, Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 2005

Jó első kötet az Armos Lórándé, s bár nincsen rózsahús tövis nélkül (például a *Glóriák* című ciklus teljesen indokolatlan durvasága fáj: „Az én nőm, amerre jár, / piros mázga megy a fűre. / És taknyába dermedten áll / meg kétoldalt a nép...”), általában nincs okunk panaszra. És azt se feledjük, hogy egy út elején vagyunk, s hogy ez éppen azért nem szikkadt mentés vagy érvénytelen alibi, mert az út látszik; ne feledjük tehát: „Szabadságunkon száradt még a lakk.” (*Budapest anziksz*)

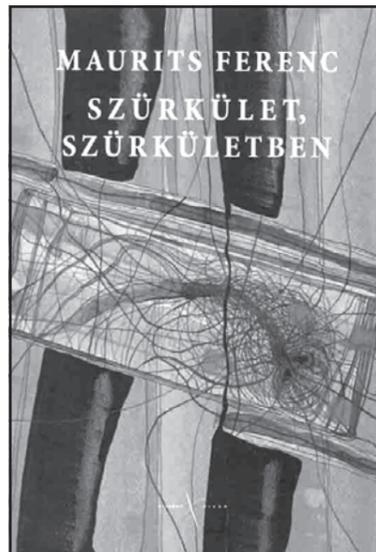
DEMÉNY PÉTER

Vers és kép: a szomorú képíró versei

A festő Maurits Ferenc *Szürkület, szürkületben* címen megjelent verseskötönyvéhez érdemes hozzáolvasni a korábbi, a *Telep* című kötet verseit. Ugyanis a régi kötet szorosan kötődik az újhoz: a *Telep*, mint a versek helyszíne, mitikus és valóságos háttere, tart fenn közvetlen kapcsolatot Maurits korábbi és mostani versei között. A festők versei mindig különös megvilágításba állítják az írást, mert a festők másként látnak, mint a költők, versben is másként. Nyilván azért, mert a szavak jelentése számukra szín és forma, vonal és árnyék. Vagyis valami egészen valós és tényszerű, amilyen minden rajz és festmény. A képereteket is átköltöztetik a rajzból a versbe, azt és annyit mondanak, amennyi a vers „keretében” (alakjában) elfér. Másként kezelik tehát a szóképeket is, nem metaforizálnak, hanem szavakkal rajzolnak. Szavakkal elevenítenek fel múltat, szönek emlékeket, látnak viszont régi és elveszettnek hitt képeket. Másként álmognak, mint a költők, és másként is beszélnek. Hogy miként lehet szavakkal világot és emléket, múltat és álmat „rajzolni”, arra példa Maurits versírása. Az egykori Frankenstein-kötetben még egymásba ékelődött vers és kép, a *Telep* verseiben mintha hangsúlyosabb szerep jutott volna a szónak, a *Szürkület, szürkületben* a kép és a szó egyensúlyát keresi, lehetséges harmóniát tár fel rajz és írás között. Úgy kell tehát olvasni az új kötet verseit, mintha képek lennének, holott a szavak sajátos elrendezésével egyetlen pillanatra sem távolodnak el a verstől, sőt a versírás gyakorlatától sem.

Az új kötet, alcíme szerint, „csendéletek”-et tartalmaz „az ötvenes évekből”. Maurits Ferenc gyerekkorából tehát, amikor még, az apa kivételével – „majd megjön / apa / ígérgette anya”, áll az egyik versben – együtt volt a család, anya és a testvérek, ómama és mások, nagy nyomorúságban. A testvéreknek ajánlotta könyvét a szerző, mert a versek róluk, és másokról, szomszédokról, gyerekkori pajtásokról, halott apácáról, részeg sógorkáról, rokonokról, kis- és nagylányokról szólnak. Minden vers egy-egy élesen felvillanó kép a gyerekkorból, ahogyan az emlékezet – „szürkület, szürkületben” – rögzítette a pillanatot. Több vers évtizedeken át megőrzött fényképek leírása. A pillanatot örökítik meg a

versek, azt a különös nyelvi műveletet, melynek során, nyilván az emlékezet nyomására, a pillanatot és a pillanatfelvétel csendéletebe megy át. Így lépett ki az emlékkép, a családi fotó, az utca, a kert, a hó, a folyó az emlékezet szürkéjéből és alakult örökösön változó szürkületté. A szürkületben a fény és az idő találkozik. Naponta kétszer áll be, megelőzve az éjszakát alkonyatkor és megelőzve a nappalt hajnalban. Fény és idő nincsenek benne tartósan együtt, elválnak, az idő megy a maga múlásában folyamatosan az ismeretlen felé előre, a fény viszont a maga változásainak útján halad, tiszta lapot és árnyékot teremt, felcsillan és elhomályosodik, ragyog és sötétlik, árnyékok vet és mindig határt von, éles és pontos határvonalakat sokarcúságában: ahogyan „nagykatót”, aki karosszékekben horgol „a virágoskertben”, „a délutáni fény / kis kékkel / hinti el”. A fény és az idő találkozása csak a szürkületben lehetséges, a „kis kékkel” behintett „délutáni” vagy korareggeli „fény”-ben, amikor már vége a nappalnak és amikor még nem vilá-

Maurits Ferenc: *Szürkület, szürkületben. Csendéletek az ötvenes évekből*, Kijárat Kiadó, Budapest, 2006

gosodott ki, kétszer egy nap alatt, kétszer „szürkület, szürkületben”, ahogyan a kötet címe mondja.

Maurits verseiben a rajzokon vonalakkal írott körmondatok ellentétéként, fény és idő a végéig lebontott nyelvben találkozik. Ebben a találkozásban csak kihagyásos mondatok vannak, csak szavak vannak: a szürkület naponta kétszer ismétlődő és ezért gyorsan múlt, alig megragadható, mégis tartósan rögzülő pillanatai az emlékezetnek. Említettem már, Maurits Ferenc verseskötönyvében szavakkal csendéleteket írt az ötvenes évekből. Gyerekkorának éveit ezek, a fényre és az időre, a vonalra és a szóra ébredés soha vissza nem térő, ám tartósan emlékezetbe szűrhető életkor éveit, amikor a megélt történések testvérekkel és szomszédokkal, távoliakkal és közeliakkal, látottakkal és csupán hallottakkal örök életre megmaradnak. Maurits verseiben nincsenek leírások, nincsenek hosszú asszociációs sorok, de hasonlatok sincsenek, csak szavak vannak. A szavak pedig, legtöbbször egy-egy vessort képezve, nem épülnek egymásba, ritkán következnek egymásból, inkább egymás mellett állnak, mintha oszlopsorok lennének az emlékezet szürkületében. Maurits Ferenc nem ír le kötőszavakat, egy-egy verssor nyí szava mondat is, de a mondatokat nem választja el egymástól írásjel, se nagybetű. Am nemcsak a versek épülnek magányosan és szikáran álló szavakból, hanem a kötet ciklusai és egésze is. A ciklusokat egy-egy jellegzetes Maurits-rajz választja el egymástól, a cikluscímek – szavak és sorok a versekből – beépülnek a képekbe és sohasem azonos helyen. A képeken a szürke sok-sok árnyalata uralkodik, nem véletlenül, hiszen a szürke nemcsak alapszava Maurits verseinek, hanem fényt és időt a létezésben összefogó megnevezés. Nem metafora, mert ahol nincs hasonlat, ott szóképek sincsenek, csak szavak vannak, képeket tartó szóoszlopok egymást követve szabályos rendben. A rajzok mindig a teret töltik ki, vagy még pontosabban, a rajzok teret teremtenek vonalakkal és figurákkal, ilyen vagy olyan, reális vagy elvont formákkal: nincsen tér rajzolat, vonalak és vonalakkal képződő arck meg figurák nélkül. Ahogyan Maurits rajzai megteremtik képző- és rajzművészetének tervilágát, ugyanúgy teremti

meg verseivel a szürkületet, mint egyszerre idő- és térélményt. Maurits verseinek teremtett tervilága az egykor volt Telep. Újvidék egykoron külvárosnak számító kerülete az ötvenes években, Maurits Ferenc gyerekkorában. Nincs már, vagy alig maradt nyoma az akkori Telep-világnak. Ahogyan a világ változott, úgy változott a Telep, de a telepi emberek is. És ahogyan tűnt el, oldódott fel a változásokban a Telep világa, úgy ment át, lépésről lépésre, irodalomba. Az ötvenes évek elmúltával a régi Telep is múltfélben, de annál inkább irodalmi – vagyis teremtett – világgá létezett tovább. Nincs ebben se romantika, se érzelmes emlékezés. Másoknál talán van, de Mauristól távol áll a Telep romantikus vagy éppen érzelmes átfestése az emlékezetben. Verseit ezért nem a nosztalgia uralja, hanem a megnevezés szándéka. Sem felidézni, sem megőrizni nem akar semmit a gyerekkor idejéből és teréből, megnevezni akar, megnevezni a név nélkül elmúlt, név nélkül nem is létezőt. Ezért mondható, hogy amennyire szikár és visszafogott, a végsőkéig, a hallgatóság, sőt a némaságig leháncsolt Maurits Ferenc nyelvhasználat és versbeszéde, annál sokatmondóbb a vers maga. Egy-egy szava, ritka jelzője, meg a nevek is hosszú történetek felé nyitnak utat. Nincsenek címek a versek fölött, egyetlen szó sor – szavakból épített oszlopsor – a kötet, akár elbeszélés vagy regényként is olvasható, amennyiben lassan, vessortól vessorig elidőzve olvassuk a kötet verseit, a sorközökben pedig a szürkület sok-sok árnyalatát észleljük. A mindennapok, a mindennapos megtörténések világa Maurits Telepén az ötvenes években, élet és halál, szeretet és gyűlölet, kötődések és felbomlások, meglepetések és rémületek sorjázanak egymást követően, s minden eseményen átszűrődik a gyerekkori nyelv-élmény: a gyerekkor mindent éles képekben él meg, mindent a fény és az emlékezetbe, tartóssá pedig a múlásában mindent feltáró, egyszerre őrző és elveszejtő idő teszi. Az éles képek, a fény és az idő kimondhatatlan találkozásai kór a nyelv írja fel az emlékezet szürkéjét.

BÁNYAI JÁNOS

Igazságdarabok a folyó vizén

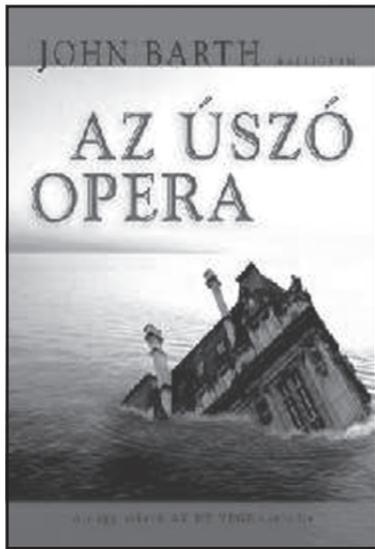
Az *Úszó Opera* főhőse, Todd Andrews, törvénytelen ügyvéd. Nem túlságosan fontos, hogy ügyvéd, de nem is hagyja ki a regény azt, ami egy ügyvéd-hősből kihozható. Hogy helyt kell állnia különböző helyzetekben, ahol elvileg az igazság kiderítése volna a cél. Az ilyen regények általában állítanak (vagy kérdeznak) valamit az igazságról. Nincs ez másként John Barth regénye esetében sem, amelynek első változata 1956-ban jelent meg. A könyv az akkor még megjósolhatatlanul látványos karriert befutó posztmodern próza egyik előfutára – Barth utóbb a posztmodern teoretikusa is lesz amellel, hogy regényeket ír –, parodisztikus és keretező megoldásaival. Illetve azzal, hogy közel marad a populáris irodalomhoz: az amerikai identitás közismert elemeire épít, emellett pedig kicsit sokkol, kicsit spleenes, kicsit szenzációra hajtó. Mint mondjuk az Oscar-díjas filmek kisebbik, nézhető hányada.

Azokból az ügyekből, amelyeket Andrews kiragad a saját praxisából, azt láthatja az olvasó, hogy az igazság apró részletekből áll össze, illetve hogy technika kérdése, mivé alakítja az ember az igazságdarabokat. Andrews „győzelmei” az ügyekben, amelyeket képvisel, nem elvi jellegűek abban az értelemben, hogy egy fontos igazság győzedelmeskedne egy káros álgazság fölött. Andrews elvszerűsége helyzettől függ: az adott helyzetben logikája pontosan, szinte kegyetlenül működik, ha szakmájáról van szó. Nem szereti, ha a bíróság számára kedvezőtlenül dönt, de nem az elvont igazság, hanem a döntés logikája, indoklása érdekli. A technika.

Tisztában van azzal, hogy egy bírósági tárgyalóteremben egy jó mondat hatékonyabb, mint a logika vaskövetkeztetése, ebbe rezignáltan bele is nyugszik – azért tudható, hogy rezignáltan, mert a könyv egyik tárgyalási jelenetében a jó mondatot nem ő, hanem ellenfele mondja. „Attól tartok, hogy a sok-sok tétlen amerikai arisztokratához hasonlóan ifjabb Mr. Mack ereiben is két vér csörgedez, mellében pedig vörös szív dobog.” (97–98.) Ez az a nyerő mondata az ellenfélnek, amellyel szemben Andrews nem tudja felvenni a harcot. Az ügyvéd-elbeszélő kommentárja: „Szerintem Froebel az utóbbi metaforával fordította a maga javára az ítéletet. Láttam a sajtó embereit, amint elismerésképp szinte a levegőbe hajigálták kalapjaikat, s lefirkantották e halhatatlan szavakat újságjuk másnapi kiadásához. Még a bíró

is nyájasan elmosolyodott a szóképen: láttam, ahogy a metafora utat tör az előítéletei közt, és meleg fogadtatásra talált.” (98.) A látványos, szlogeneshető igazság győz a nehézségek felett, bármelyikük volna is igazabb. Az ügyvéd-szakma mint az igazság metaforája persze magában hordozza az „időleges igazság”, „időleges győzelem” szempontját is. A fellebbezés során, közben, után mindig történhet valami, ami felborítja az előző helyzet erőviszonyait. Még ez a *kék vér/vörös szív* metafora is megtorpedítható utóbb, türelemmel, találmányossággal, némi minimális bennfentességgel. Most nem az a lényeges, pontosan miként (ez egyébként a regény emlékeztető poénjainak egyike), hanem az, hogy Todd Andrews egy időn túl saját élete megismerésére kezdi hasznosítani az ügyvédi módszereket: nem vár túl sokat, nem kapkod, az abszurditásig pedáns módon jár el. És az események logikája érdekli, bármennyire szélsőségesek is az egyes láncszemek önmagukban, elszigetelten nézve őket.

Ennek az „ügyvédi” módszernek a megtestesülése az úgynevezett *Nyomozónapló*, amely doku-

John Barth: *Az úszó opera*. Fordította Kovács Levente, Kalligram Kiadó, Pozsony, 2005

mentumokat, értelmezéseket, jegyzeteket gyűjt az apja öngyilkosságával kapcsolatban, eredetileg csak a halál okait próbálva meg feltárni, aztán egyre inkább az önmegfejtésről szólva. Már nem a halált, hanem az életet szeretné megfejteni Andrews, az apját és ezáltal a sajátját is. Összefügg ez természetesen azzal az elhatározással, amely végül visszavonásra kerül: hogy 1937. június 20-án vagy 21-én öngyilkosságot kövessen el. Az iratok gyűlének, időről időre megrostálja őket a szerzőjük, miközben újabbakat illeszt hozzájuk. Az igazságról nem azt mondja tehát John Barth regénye, hogy nem érdemes célként kitűzni a megismerését. Azt viszont mondja, hogy az igazságokhoz különféle tevékenységeken, stratégiákon keresztül lehet eljutni, tehát hogy az igazság szűkségképpen konstrukció. Nem csak a végeredményt érdemes figyelni, hanem a folyamatot is: a felállványozott épületet is, nem csak az avatóünnepség utáni.

Todd Andrews korszakokra osztja saját életét: az életéről való beszédben pedáns, az elbeszélte események során persze nem, ezt a különbséget fontos hangsúlyozni. A korszakokhoz, amelyek megkülönböztet saját korábbi életében, „maszkokat” rendel – ahogy ő mondja: kezdetben „nem valami hí-de-különleges srác”, utána harctéri élmények, illetve egy szívbetegség-diagnózis után következik az első maszk, a veszélyes életet élő, dorbézoló fiatalemberé, amelyet egy újabb határhelyzet-élmény után a „szentéletű remete” maszkja vált fel. A következő változás, amelyet apja halálához köt, a cinikus maszkjának viselését jelenti. Az újabb fordulat saját értelmezéséhez ahhoz a döntéséhez kapcsolódik, miszerint öngyilkos lesz. Az öngyilkosság azonban nem következik be – csupán az elbeszélés ideje van hátra: „tizenhat évi folyamatos emlékezés”.

Számomra kérdés, hogy az elbeszélés végül is alátámasztja-e a kilépést a cinikus létértelmezésből. A hangnem inkább arról árulkodik, hogy nem. Legfeljebb az aktív-passzív skálán történik elmozdulás: mintha a főszereplő az öngyilkosságról való lemondás után már az analízist tartaná fontosnak az életből, nem a külvilág eseményeit. Visszavonul, visszaszorul magánvilágába. (Az sem teljesen mellékes talán, hogy Barth egy másik regénye, *Az út vége*, amely *Az Úszó Operával* közel egy időben íródott, mintha egy másik, komorabb hangszíval játszana újra egy fő konfliktusait tekintve hasonló

történetet. A két regény olvasatát egybevetve inkább láthatóak azok az utak, amelyek nyitva maradnak a szereplők számára.) A hangnem emlékeztet a klasszikus angol regények terjedős, és a narrátori kommentárok miatt mórós elbeszélésmódjára. Itt persze kétségtelenül tudatos, mert „korszerűtlen” az opció: az elbeszélő túljátsza, túlfelkelti a szöveget, ezáltal egy globális ironiakeretben helyezve el az elbeszélést. Az olvasó számára mindvégig nyitva marad az a lehetőség, hogy „büntetlenül”, a regény szabályaihoz alkalmazkodva ne fogadja el az elbeszélő egyik-másik meglátását, helyzetértékelését. A kritika Laurence Sterne, Franz Kafka, Albert Camus műveinek áttételes megidézését emlegeti a könyv kapcsán, Shakespeare drámái (különösen a *Hamlet*) pedig konkrét idézetekben, helyzetekben is felbukkannak, több rétegni ironiába göngyölvé.

Maga a regénycím, illetve a címválasztás első fejezetbeli „indoklása” a nem feltétlenül csak mulattató értelmű paródia irányába tereli az olvasatot. Andrews egy „nagyszerű ötletét” írja le itt, amely egy színházhoz megépítéséről és működtetéséről szól: „Számomra ugyanis mindig nagyszerű ötletnek tűnt egy hatalmas, nyitott fedélzetű színházhoz megépítése, melyen folyamatosan, megállás nélkül játszanának egy darabot. A hajó sehol nem kötne ki, csak sodródna föl-le az árral, a közönség pedig a partokról figyelte az előadást. Amint a hajó elhaladna előttük az apály, a nézők elkapnának bizonyos részleteket a cselekményből, de aztán várniuk kéne a dagályt, hogy újabb foszlányokat csíphessenek el, ha még történetesen a helyükön ülnének. A hiányt képzelőerejük segítségével töltönnék ki, vagy megkérdeznék a szomszédait, esetleg figyelnek a folyón föl-le le terjedő híreket.” (11.) Barth regénye nem abban az értelemben épül erre a képre, hogy túl sok kiegészítendő, homályban hagyott részlet nyugtalanítaná az olvasót. A történet színpadszerűsége viszont a maszkok, az erős fordulatok felől kétségkívül megragadható. A fordulatok irányára megjósolhatatlan, a szereplők egyes reakcióira (beleértve Andrewst is) nincs „logikus” magyarázat. Az ide-oda sodródás, a rögzíthetatlenség miatt tehát a regénycím „úszó” része mindenképpen hangsúlyos. A történet lebeg a vízen, ide-oda hordozza az árapály. De létezik egy történet, amely a színpadon megállás nélkül játszódik.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

Sztereotípiák mozgatója – lehetőség, csapda

Haklik Norbert új kötete tövisbokrok közé születtek – ez a helyzete. Szinte bizonyos, hogy a *Big székely só* című regény recepcióját nagymértékben befolyásolják, torzítják majd esztétikumon kívüli, vagy csak részben esztétikai megfontolások, elfogultságok. Több oldalról számíthat támadásokra a könyv.

Várható, hogy a szerző aktív publicisztikai tevékenységéhez, határozott politikai állásfoglalásához kapcsolódó ítéletek ráterjednek majd szépprózájának értékelésére is.

Haklik témaválasztása problematikus, érzékenységet sérthet, húzza magára az indulat vezérelte megközelítéseket. Regénye a Székelyföldön játszódik, a szövegvilág a székely karakterisztikát, gondolkodásmódot jeleníti meg, szereplőit természetesen székely (szocio-?, dia-?) lektusban beszélletti, miközben a szerző Ózdon született, Budapestben él – outsider.

A *Big székely só* valószínűleg a szakma sem fogja ünnepelni, mivel a mű alapstruktúrája egy tipikus lektúrgépezet, dinamikáját nem a szereplők belső változása, a megismerési folyamat drámája, sorskérdések artikulálása adja, hanem az érdekes-mulatságos epizódok, a cselekmény gyakori (a regényhelyzetet újra és újra átíró) fordulatai. A szöveg nyelvezete is ezt a koncepciót támogatja, egyszerűsítésre, olvasmányosságra törekszik, látványosan kerül az artistikusabb megoldásokat.

További teher, hogy a regény gyaníthatóan értetlenséggel találja majd szemben magát a Haklik Norbert publicisztikai munkásságát kedvelők körében is. A jobboldali értékhorizonton a székely lét és maga Székelyföld az ősiség, a tisztaság metaforája, a székelységet (nem érdemtelenül) általános tisztület övezi. Márpedig a szóban forgó mű nemhogy építene, de inkább bontja a székely romlatlansági mítoszt, ezért a jobboldalon uralkodó (a magasabb rendű esztétikumot Jókai Anna, Wass Albert prózávilágában megtaláló) ízlésirány aligha lesz képes elfogadni a groteszk székely-képet, a helyenként gúnyolódó hangvételt – az évszázados emblema nyílt megfőrtését.

Mindezek miatt a *Big székely só* nagyon határozott gesztus értéke (is) van. Haklik egy könyv erejéig kilépett a sorból.

Am felsoroltakat én most nem szeretném figyelembe venni. Sem az extraesztétikus kifogásokat, sem a szerzői lázadást. A regény ugyanis regényként (esztétikai tárgyként) is érdekes.

A mű legfontosabb erénye a cselekménybe épített, rendkívül gazdag székely anekdota-kincs. Ez teszi barátságos könyvvé. A regény szerkezetében epizódokként megjelenő, sokszor funkciótlan történetek lendülete, frissessége, eredetisége uralja a szöveget, sőt láthatóan maga a regényötlet is (egy Hollandiából Székelyszovolyára hazatelepülő fiatal informatikus titokban bekamerázza szülőfaluját, majd a felvételek internetes közzélése előfizetés kukkoldat indít; vagyis áruba bocsátja a közösség belső életét, egészen a személyes, intim jelenetekig) csupán eszköz, a szerző ezt az egyszerű történetet hordozófelületként használja, lehetőséget, helyzetet teremt vele az anekdoták elmeséléséhez. A Pócos testvérek trükkös tyúklopása, Szegő bácsi asszonyverése, a villámcsapástól erősen magnessé változott igazló legendája, László Dinkó bácsi szekérbalesete, ezek mind csodaszépek, Haklik feszelen, nagyvonalú mesemondó a mikrotörténetekben.

A regényben használt székely nyelvátváltot autentikusságát csak maguk a székelyek tudják megítélni. A szerző a könyv végén jelzi, hogy a szöveget ebből a szempontból Nemes Anna Borbála, Bogos Zoltán és Farkas Wellmann Endre ellenőrizték, illetve az is tudható, hogy egy hosszabb részlet már korábban megjelent a Székelyföld című kulturális folyóiratban. A lektorok és folyóirat-szerkesztők nyelvi érzékében nincs okom kételkedni, az viszont általános tapasztalat, hogy a területhez kötött nyelvhasználatnak vannak olyan rétegei, léteznek olyan finomságai, amiket az őslakosok magától értőden megtanulnak, mire elsajátítják a nyelvet, és amiket kívülről soha nem lesz képes magáévá tenni. Ahhoz bele kell születni a közösségbe, ott kell felnőni. Miközben a szereplők nyelve a szövegvilág szempontjából az ilyen típusú hibákkal együtt is lehet hiteles, működhet élőként. Adott esetben működik is, nem fars a szereplők szóhasználata, nem esnek szét a regény ízes, a szentderd felől olvasva szokatlan megnyilatkozásai. Bár helyenként azért akadozik ez a nyelvátváltot, és nem érezni kellően gazdagnak.

A regény cselekményszerkezete kevésbé eredeti, és a kidolgozottsága is kritikával illethető. Az összekövés (a falu lóvátétele, meglesése, a Big székely só című internetes videó-szolgáltatás kiépítése) nem hihető; nem nagyon. Minimális informatikai tudással is könnyű észrevenni a helyeket, ahol a főhős Borbély Barna lehetetlenségeket hajt végre könnyedén, mintha magától értődnél lenne az egész.

Cselekmény szempontjából a két mellékszál az érdekesebb. A Székelyszovolyán történetek (a világhálón szétküldött felvételekhez kapcsolódva) folyamatos reflektálás, értelmezés kísérlet, részben a főhős távol élő barátai, részben megfigyelők (a valóságshow nézői) részéről. A szövegben ezek elektronikus levelezésként, internetes fórumként jelennek meg. Jó ritmusú, szellemes betétek, és a történet kibontásában is részt vesznek. A másik mellékszál Barna és a szomszéd lány szerelmének történetét meséli

Haklik Norbert: *Big székely só*, Ulpius Ház Kiadó, Budapest, 2006

el. A tizenhat éves Farkas Eszter bumfordi szemérmességét mesterien rajzolja meg Haklik, a karakter él, dobog a szíve. A Borbély Barnával kialakuló kapcsolata fokozatosan fejlődik, szép és hiteles jeleneteket alkot nekik a szerző, a művészi hatást csak a törvényszerű révbé érésük rontja le.

A *Big székely só* leggyengébb pontja kétségtelenül a regényzárlat. Az anekdoták elfogynak a végére, csak a lektúr-fordulatok mozognak tovább, érezhetően a happy ending kényszere szorítja Haklikot, és alighanem ez utóbbi viszi bele a legegyszerűbb, legkiszámíthatóbb záróképbe is. Borbély Barna az utolsó oldalakon megtalálja faluja felemelkedésének a kulcsát. A szöveg itt nyelvileg is görcsösebb, fáradságos. (Székelyszovolya mint település Amerikába kerülését, majd onnan visszatérést Erdélybe, hát, ezt másodszori olvasás után sem sikerült követnem. És a primer megértés után jönné csak az igazi kérdés, hogy miért volt erre a pseudo-teleportálási játékra szükség.)

A regény szűzsége nem bír metaforikus erővel, nincs mélysége. En legalábbis hiányoltam a jelentésrétegeket, a többféleképpen értelmezhető elemeket. A szerző láthatóan nem akar túllépni a sztereotípiákon, szereplői (Farkas Eszter kivételével) jól ismert toposzok szerint gondolkodnak, cselekszenek. Kétértékű munkamódszer ez, mert segíti ugyan a szövegvilág megközelítését, ám egyben korlátok közé zárja Haklikot, akadályozza abban, hogy valami újat mondhasson az emberi természetéről, az életéről.

A nagyközönségnek szól a könyv, tipikus *könnyű nyári*. Szerethető, erőfeszítés nélkül fogyasztható szöveg, az irodalomtól a szórakoztatást várók aligha csalódnak benne. Dolgozószobába viszont nem való. Nyaraláson, hétvégi csendességben vagy kocsmában érdemes olvasni, lehetőleg egy jó sör társaságában. Ilyen körülmények között tud igazán hatni, például az a kép, ahogyan a tókrészeg László Dinkó bácsi a megrakott szénásszekérral együtt bésírul a patakba.

SZABÓ TIBOR

Mindig izgalmas és érdekfeszítő olyan esszét vagy könyvismertetést olvasni, amelyet kiváló író vagy költő ír saját metaforikus költői nyelvén és fogalomrendszerén, mert az alkotói és mesterségbeli folyamatokat jobban ismerve, érezve, szubjektív nézőpontjukat bátran vállalva elemzik a bemutatni kívánt műveket. Természetesen ezek éppannyira szólnak írójukról is, mint az ismertett művekről.

A több műfajban is igen otthonosan mozgó és szenvedélyes olvasó Tornai József az 1960-as évektől kezdve rendszeresen közöl különböző folyóiratokban olvasmányélményeiről könyvismertetéseket, az utóbbi években kisesszéket is, amelyekből új prózakötetében, a *Villámsújtotta korban* válogatott össze több mint négyszáz oldalon jó másfélszáz. A könyv tartalmát tekintve irányt adó az alcíme: „XX. századi próza és vers – kisesszék”. Blaise Cendrars *A villámsújtotta ember* című regénye adta az ötletet a kultúrkritikus Tornainak a remek parafrazált címre, hiszen a háborúk, a különböző színészeti kegyetlen diktatúrák, a technikai civilizáció dehumanizáló, deszakralizáló folyamatai miatt „villámsújtotta kor” volt az elmúlt XX. század, amely „legalább olyan gazdag volt, mint iszonyú”. A költő, az iszonyút soha nem feledve, a kor szellemi gazdagságából villant fel bőségesen szelleteket olvasónaplójában, leginkább az irodalom horizontján mozogva, de néprajzi, filozófiai, életrajzi, továbbá civilizációtörténeti tematikájú könyvek is „megtalálták” és „megszóltatták”. Az itt bemutatott könyvek és alkotók többségében jól körvonalazzák azt a világot, amelyet Tornai magának vall. Nem véletlen, hogy közülük számos különböző formában jelentősen hatott gondolkodására, írásművészetére.

Az enciklopédikus hajlamú Tornai pályakezdése óta egyre táguló, egyetemes kitekintésű, sokféle kulturális irányzatból és ánonból táplálkozó szellemi univerzumban tájékozódik, amelybe az irodalom mellett a néprajz, a történelem, a filozófia, a vallások, a képzőművésze-

tek, a zene, de a természettudomány is mind beletartozik. A jövőre nyolcvanadik születésnapját ünneplő, több nyelven olvasó költő a mai napig fiatalos lendülettel, nyughatatlan és olthatatlan kíváncsisággal vesz kézbe egy-egy új könyvet, ismerkedik meg egy számára addig ismeretlen szerzővel, irodalommal vagy akár természettudományos elmélettel. Mindezt a *Villámsújtotta kor* is hűen tükrözi. A sort, a könyv egynegyedét kitevő magyar írókkal, költőkkel kezd. Csak néhány nevet sorolok fel a teljesség igénye nélkül: Krúdy Gyula, Kodolányi János, Hamvas Béla és a pályatársak: Csoóri Sándor, Juhász Ferenc, Nagy László, Pilinszky János, Hernádi Gyula, Bella István, Marsall László, Rákos Sándor, Takáts Gyula. Utánuk nemzetek szerint csoportosítva az európai írók következnek, majd kilép közeli és távoli kontinensekre és bekalandozza glóbuszunkat a szélrőzsa minden irányában. D. H. Lawrence, Gottfried Benn, Yeats, T. S. Eliot, Lucian Blaga, Rilke, Hemingway, Tagore, Octavio Paz, Albert Schweitzer, Akutagava, Arguedas, Zbigniew Herbert, Juan Ramón Jiménez, de felesleges tovább sorolni a neveket. A világ-irodalomban joggal kanonizált szerzők mellett előszeretettel fedezi fel a hozzánk hasonló kis-nemzetek és (fél)perifériák értékes alkotóit, irodalmait. Elég, ha csak a finnek nagyszerű költőijére, Eeva-Liisa Mannerrére vagy a Finnországban élő svéd költőkre utalunk (pl. Bo Carpelan), akiktől maga is számos verset fordított. Legutóbb például a litvánok világirodalmi rangú, modern intellektuális lírája nyugtázta le. Nem szisztematikusan, irodalomtörténeti igényrel beszél egy-egy alkotóról vagy irodalomról, hanem személyes hangvételű szubjektív, nem ritkán vitára serkentő reflexióit, „pillanatnyi benyomásait” rögzíti a rendszerint 2-3 oldalas írásokban. Van, amikor rövid pályaképet rajzolva

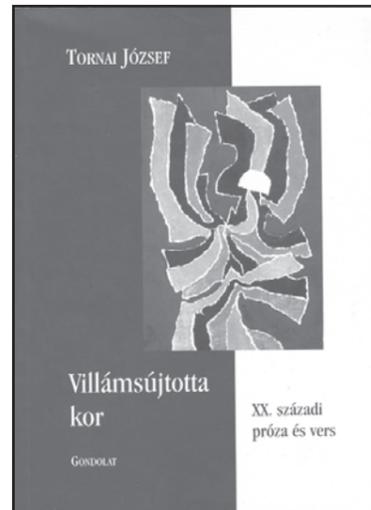
néhány mondatban remekül jellemzi az adott alkotót, van, mikor csak egy-két öt érdeklő problémát felvetve kerül párbeszédbe a szövegekkel, amelyeket a személyes átéléstől fűtötten, saját élményeibe, gondolatrendszerébe belehelyezve értelmez. A sokat fordító Tornai gyakran beszél olyan költőkről, akiktől maga is ültetett át magyarrá verseket, így műfordítói műhelymunkája során igen közeli, olykor személyes kapcsolatba is került az adott alkotóval. Olvasás közben természetesen mindenki a maga szempontjait helyezi előtérbe, mindenki a maga „mániáira” a legérzékenyebb, s azok iránt érdeklődik legintenzívebben. Nem véletlen tehát, hogy a jól ismert „archetipikus” Tornai-témák jelennek meg

a kisesszékben. A modern és ősi bartóki szintézisének irodalmi programként való megvalósítása és ennek lehetőségei, a törzsi népek töredékben megmaradt töredékes aranykori kultúrája, és annak segítségével a pszichológiai „visszacsatolás” az archaikus léthelyzetekbe, a mitikus és az archetipikus gondolkodás megvalósulása és felfejtése a modern művekben, a férfínó kapcsolat örök problematikája, az erotika és szexualitás – az ebben a tekintetben prúd és alságos keresztény civilizációban – szokatlan őszinteséggel való ábrázolása és ennek boncolgatása, az erősen filozofikus hajlamú költő filozófiai-ontológiai fejtegetési, a szürrealizmus, az egzisztencializmus leginkább a francia írók értelmezésében, a „villámsújtottság” miatt modern létünk abszurditása. Tornai rendszerint többre-többre analógiákat felállítva átfogóan helyezi el az irodalom térképén az alkotókat, a magyarok és külföldiek között pedig előszeretettel von párhuzamot. Sodró lendületű, gondolatgazdag és gondolatbresztő kisesszéiben képes felkelteni az olvasó kíváncsiságát a könyvek és az alkotók iránt.

Mint megannyi Tornai könyv borítóját, a *Villámsújtotta kor*ét is Veress Pál egyik bálványképe díszíti (*Révület* a címe), amely remekül illeszkedik a könyv tartalmi mondanivalójához és a szerző szellemiségéhez.

Ezen írásokon kívül Tornainak jó néhány könyvismertetése bujkál még különböző folyóiratokban, amelyeket összegyűjtve érdemes lenne egy további kötetben megjelentetni.

BABOSI LÁSZLÓ

Tornai József: *Villámsújtotta kor*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2005

Valami sokat sejtetően nincs rendben a könyvcímében. Ha a tavaszi iramlásra csak ősszel kerül sor, gyanús fáziseltolódásról lehet szó. Akinek meg Babitsról éppenséggel a szex jut elsőként eszébe, azzal se lehet éppen minden rendben. A helyzetet némileg menti a könyv második, zárójelbe tett alcíme: *Babitsról, Török Sophie-ról, Esztergomról... – egyebekről*. Itt már minden rendben van, például az, hogy Nagy Zoltán könyve pontosan arról szól, amit megjelölt. Csak valahogyan másként, mint. Átértelmezve, a hangsúlyokat áthelyezve, a mögöttes tartalmakat előre hozva, mondatokat letapogatva, minden keze ügyébe kerülőt fölhasználva a saját Babits-képének kialakításához. Az irodalomtörténet Babits-interpretációját csupán annyira érdemesíti, hogy rámutasson revidálásának szükségére, és hogy a deklaratív szövegekkel szembeállítsa a maga érzékeny olvasatát.

Az egész (Babits-szex)regényiramlás onnan kezdődött, hogy Nagy számára nem volt világos, miként lehet ma Babitsot olvasni. Ha pedig lehet – és erre példával is szolgál –, akkor miért nem olvassák többen. Hogyan lett klasszikus, hogy mindenki tudja róla: klasszikus, de nevéhez nem fűződik a művek élménye. Miként sikerült a „moszkvai négyesfogatnak”, amely „a hajlítható, vörösrőre átfesthető művészeket szereti”, kitesszkelnie az irodalomból. Eltöprengett azon, hogy miféle nyomás nehezdedhetett a Tanácskormány bukását követően a szerkesztőként és íróként is az irodalom havas csúcsain otthonos Babitsra, hogy kénytelen a „mélyen a béka hátsója szintjén intellektualizált”, „liba” Tanner Ilonkára, alias Török Sophie-ba menekülni, és két évtizedet lehúzni vele. Boldogan vagy boldogtalanul. Miféle szerződés kötöttetett közöttük az együttélés idejére. A kérdésekből fakadó újabb kérdésekre ráment három év, némi értetlenség, némi sértegetés és sértődés – aki kíváncsi rá, olvassa el a könyvet –, összeállt a regény, ami nem csak a tanszéki Babits-képet, hanem magát a regény műfaját is durván átértelmezve kezeli. Műfaját tekintve semmi biztos nem mondható el róla, csupán annyi kétségtelen, hogy médium, hogy könyv, mert a könyvség minden meghatározó tulajdonságával rendelkezik, de ami a borítók között található, az egyszerre tanulmány, regény, levél, napló, esszé... ha a stílust metonimikusan jelölhetjük a szerző

„Ám és de”

névével, akkor a műfaj esetében miért ne tehetnénk ugyanezt: legyen e könyv műfaja: Onagy. Ő a szerző és a műfaj együtt, ami, ha a szerzőnek igaza van, és akad még néhány száz olvasó, aki kíváncsi Babitsra, feltételezhetően felnyitja az indulatok szelencéjét, éppen azért, mert annyira onagos. Szemernyi hódolat és mákszemnyi tisztelet nincs benne (ez utóbbi hiányáról szól az egész könyv), amivel mélyre rántja Babitsot is, Tanner Ilonkát is, meg egy sor, köröttük megforduló embert is. Talán mélyebbre is, mint amilyen mélyre süllyedtek a maguk erejéből. Gondoljuk, de aztán Onagy interjúi és nyilatkozatai között bóklászva egyre erősebb a meggyőződésünk, hogy az, ami a tarsolyában maradt, és nem került be a könyvébe, be is betonozta volna a házaspárt. A kérdés persze az, mi indokolná ezt a kíméletlenséget. Az alkotói exhibicionizmus mellett bizonyára az olvasóközönység szenzációt igénylő elvárása is, hiszen a mai tragédiát holnap csak egy nagyobb tragédia

Onagy Zoltán: *Tavaszi iramlás ősszel – Babits-szeregyény*, Pont Kiadó, Budapest, 2006

írhatja felül, ami ma perverzítés, holnapra csinytevés. Csakhogy megint itt egy bökkenő: hol találkozhat a Babits iránti (irodalomtörténeti) érdeklődés a magánélet szenzációját leleplező kíváncsisággal egyazon olvasón belül? Onagy könyve ezért érdekes, mert egy ilyen, megosztott érdeklődésű olvasóval számol. S könnyen meglehet, hogy elszámolta magát, és kapkodhatja majd a fejét, ha olvasói rázúdítják, ami rázúdítható. Amit ugyanis Babitsról, Szabó Lőrincről ír, gyermekese ahhoz képest, amit Török Sophie kap (s ismétlem, Onagy így is messze került a tényleges intimitások említését), ami jószerevével általánosítható is, a leszbikus hölgyeket pedig külön megszólítja ez a könyv. Ha lenne még könyvégetés, biztosan akadna hely az országban, ahol némi bírósági színjátékot követően máglyára vetnék. Pedig a szerzőt nemes szándék vezérelte, miként egyik nyilatkozatából kiderül, könyve csupán arról szól, hogy „szerelem nélkül nincs semmi, csak a semmi”.

A könyvben Onagy nem foglalkozik Babits költői művével, hanem azzal, amit ez a mű takarásban hagy, illetve „a találékony koholásban felülmúlhatatlan elmúlt rendszer” árnyékba kényszerített. A szöveg ide vonatkozó része sajnos könnyen elsikkadhat az indulattal teli olvasás során. Onagyot Babitsban nem az ember érdekli, aki költ, hanem az ember, aki él(t), őt szemléli számos szemszögből, és számos dokumentum alapján, hiszen úgy tartja, „aligha elfogadható szentencia, hogy az alkotó pusztán esztétikum, s ha már nem él, magából a produkcióból áll.” Valóban nincsenek tanszéki menetek vágva az agyába.

Pletykára azonban ne nagyon számítson senki, Onagy közlései dokumentálhatók, megállapításai, következtetései pedig egyenesek, átgondoltak, és esze ágában sincs bármiféle tiszteletkövet tenni. Nincs ájulás, dics, emléktábla, hódolat, babér. A húsz éven át Babitsra telepedő Tanner Ilonkáról a következő jellemrajzot adja: „Ilonkánk nagyon hazug, nagyon ingátog és nagyon nem ért semmihez se. [...] Babits halálával

mindent elveszít. Gyereket nem szül, irodalmi pacsmagolása érvénytelen és hiteltelen, a hagyatékkal képtelen tisztességesen bánni...” Hogyan tudta Babits a felesége „pöntyögő tónusát”, negédes hangját húsz éven keresztül elviselni, kérdezi Onagy, ráadásul, hogy a hölgy mindkét nem iránt fogékony szerelmi élete a házasság idején is jócskán szél- és lábgyezetelhető, miközben kettőjük irodalmi világa fényvekre áll egymástól. Babits szinte nem is életrevaló, a világgal, saját tehetségével, művei sorsával szembeni kételyei mellé egyfelől félszesség, másfelől, ha szakmáról volt szó, agresszív harciasság társult, forrt benne a sértett hiúság és a góg, Tanner Ilonka vele szemben igencsak életrevaló figura, ahol női adottságainak bevetésével valamit el lehetett érni, azt el is érte. Babits feltehetőleg nem a boldogságot találta meg benne, ám Ilonka is boldogtalan volt. Onagy az éremnek ezt a felét is felmutatja. Nem részrehajló, csak egy alapos olvasó, aki ír (hogy némi babitsi fordulatot is vigyünk-e szövegbe), kémsz förlügni a készre gyártott paneleket, a politika történetével beárnyékkolt irodalomtörténet-írás sematizmusa mögött az életet keresi. „Az irodalomtörténet rendszerint átfogón mély, részleteibe menően alapos, okosan tudálcós és bölcsen nagyvonalú. Nagy, illeszkedő, gondosan lepuccolt fabulákban gondolkodik, és ezek az fabulák hajszálpontosan lefedik a kiválasztott korvezőt. A legitimációhoz feltétlen kellék, hogy hajszál se férjen a résekbe. Az írók, a költők, az egyebek mérnöki rendben érintkeznek, akár a kártyapakli a maga bontatlan dobozában egy éjszakai bár polcán.” – írja ezzel kapcsolatosan, majd hozzáteszi: „Ám és de.”

Ezekért az „ám”-okért és „de”-k miatt érdemes elolvasni Onagy Zoltán Babits-értelmezésének regényét. Nem tetszik majd minden olvasónak, ez már eleve benne van ebben a nyomozási regényben. Miért? Mert kételkedni tanít, ami egyetlen korban sem számít üdvös cselekedetnek.

FEKETE J. JÓZSEF

Másfél-két éve játszott a Kolozsvári Állami Magyar Színház A kék csodatornát. A mesemusicalben nyüzsgöttek a szójátékok, többek között az egyik színész „félre”-szólásában elárulja a közönségnek: ez egy *Keresztes poén!* A megjegyzés két okból fontos. Jelzi, hogy néhány sajátos poén Keresztes Attila rendező védjegye. Finom utalást tartalmaz az alkotómunkára is, hiszen a színészek improvizációja is hozzátesz a rendezői invencióhoz, és sokszor az alkotók sem tudják különválasztani, hogy egy jelenet milyen mértékben egyikük vagy másikuk érdeme.

Keresztes színészrendező. Pontosabban talán: színészből lett rendező. Tanári pályafutása elején rendezett vizsgálóelőadása, a *Képzelt beteg* akkora közönségsikert ért el, hogy az egyetem, sőt, a kolozsvári színház is kicsinek bizonyult befogadáshoz, sok helyen bemutatták még. Az ott bedobott poénarzenál a mai napig nem merült ki teljesen, szinte minden Keresztes-előadásban felbukkan egy-egy színházi nevetelési típus (elsősorban szöveccel, ismert előadók, például operánekessé megfogalmazása váratlan helyzetben stb.). Időközben Keresztes más műfajokkal is próbálkozott, és annak ellenére, hogy sikere egyenetlen volt, minden esetben kiderült, hogy pontosan ismerte a színész munkáját, tudta, hogy különböző feladatok megoldásához milyen instrukciókra van szükségük, hogy felépítsék szerepüket.

Úgynevezett rendezői stílus kialakulásáról talán nem beszélhetünk még, mert néhány sikertelen kísérlet megtöri a rendezői pályafutás egyenletes ívét. A *Téli regét* és *A vadkacsát* nevezhetnénk közönségesen bukásnak is, de meggyőződésem, hogy a műfajok próbálgatása, a vígjátékok rendezése közben nevéhez tapadó állandó jelzőktől (Keresztes-poén) való szabadulás vágya befolyásolta a rendező döntését, hogy előző sikereitől merőben eltérő darabokat gondoljon újra.

Ha sajátos Keresztes-stílusról nem is beszélhetünk, bizonyos közös jellemzőt felfedezhetünk előadásában. Minden szöveget saját elképzelése szerint alkalmaz színházra. A végző változat néha, különösen első rendezéseiben, alig hasonlít az eredetire. „Játszótere” elsősorban Kolozsvár, ahol jól ismeri a társulatot, és néhány színész-kollégában megbízható alkotótársra talált. A temesvári Liliomfi-rendezést leszámítva korábban nem dolgozott más színházban, és talán a most zárult évad az első, amikor két fontos előadást hozott létre vendégrendezőként Sepsiszentgyörgyön, illetve Csíkszeredában. Mostanra kialakult állandó csapata is, munkatársai Bodó A. Ottó dramaturg, Bianca Imelda Jeremias jelmeztervező, Bartha József díszlettervező, Incze G. Katalin zenei vezető. Keresztes nagy előszeretettel rendez vígjátékokat, de az idei évad két előadása, a *Csárdaskirálynő* és a *Szerelm* műfaji szempontból is újítás, útkeresés Keresztes pályáján.

Álom, álom, édes álom...

Az operett magyar nyelvterületre Bécs közvetítésével jutott el a 19. és 20. század fordulóján. A monarchia feltörekvő polgárságának nyújtotta az élet elviseléséhez elengedhetetlen illúziókat (Álom, álom, édes álom...). Derűs történetek, szerelem, beteljesülés, fülbemászó melódiák, ének- és táncok. Flitter, boa, frakk és cilinder...

Mi kell még az örökzöld sikerhez? Nagyszülein, szülein generációja, de mi is kívülről tudjuk a *Jaj cica* és *A lányok, a lányok, a lányok angyalok* kezdetű dalokat. Persze, mert talán a legismertebb operett, Kálmán Imre *Csárdás-*

királynőjéről van szó. Garantált kasszasiker ma is, száz év múltán. De a pusztán cím nem elég ahhoz, hogy a jegypénztárak előtt sor kígyózzon: a bemutatóhoz kell sok jó hangú színész, zenészek, táncosok, statiszták, pompa és csillogás, anélkül mit sem ér az egész.

Keresztes Attila mégis fittyet hány a műfaj követelményeinek, és a Sepsiszentgyörgyi Tamási Aron Színház *Csárdaskirálynő*-előadásában kissé merész módon megfosztja a nézőt a mindenkor happy endtől. A darab végén mindenki meghal, a világháború örülete keresztülhúzza a szerelmesek számításait és a néző elvárásait. Kihúgozza az énekkart és a táncokat is, de hozzá is ad valamit a korszerűtlen operetthez: a kabarék konferansziéját, aki mindent lát, mindent tud, és semmit sem hagy szó nélkül. Persze Kálmán Imre nem írta meg a Ceremóniamester szerepét, ezért Péter Hilda csak néma szereplő lehet, aki fehérre mázolt arccal, piros frakkban-cilinderben kíséri és kommentálja a librettisták meséjét. Olyan ez a szereplő, mint az orfeum és/vagy a szerelmesek nemtelen órangyala – a jelmezét kiegészítő angyalszárnyak külön ráerősítenek erre a metafizikus vonására (tervező Bianca Imelda Jeremias).

A konferanszié, és a háború mint a történet végérvényesen lezáró mozzanat Bob Fosse *Kabaré* című filmjét juttatja eszünkbe és az alapjául szolgáló musicalt. Az asszociáció azért sem véletlen, mert az orfeum csillaga Keresztes előadásában nem Párizsba szerződik Lippert-Weilersheim hercegné közbenjárására, hanem a Broadwayre. A dramaturgiai beavatkozások ilyen apró, de nem lényegtelen változtatások mellett fontossá teszik a „ki, mit, miért cselekszik?” logikai ív megkeresését minden szerepben. A hercegné, néhai Cilike (D. Albu Annamária) felfele törekvésében a következő lépcsőfok Ferdinánd főherceg (Kolcsár József) meghódítása, vele udvaroltat a harmadik felvonásban, amikor Leopold Mária herceg (Botka László) hiába keresi.

A szentgyörgyi társulat színészei kitűnő karakterekké, élő figurákká alakítják a panoptikum-szereplőket. Itt igazi érzelmek és szenvedélyek munkálnak. Vereczki Szilvia (Kicsid Gizella) dekoratív huszár-sújtásos piros ruháskáját, szőke parókáját levette esendő és szerelmre vágyó kis teremtés. A siker és a csillogás nem lételeme, hanem a megélhetési forrás. Edwin (Váta Loránd) rajongásig szereti Szilviát, de átadja magát a spleennek, és tehetetlenül túri, hogy erélyes mamuskája kommandírozza életét.

Bóni gróf és Kerekes Ferkó (Diószegi Attila és Szabó Tibor) joviális orfeumi naplopók, de a szerelmesek igaz barátai és életkedvtől kicsattanó örökifjak. Stázi (Pál Ferenczi Gyöngyi) sem közönséges kis fruska ebben az előadásban, legalább annyira bájos, mint Szilvia, tüllszoknyájában és balett-mozdulataival pedig mindig a föld felett lebegő álmodozónak tűnik.

Az ég és föld között levitalás érzetét kelti a kétszintes díszlet is. Bartha József tervező az álomszerűséget a színház fölé helyezte, hátulról előre dőlő plexiüveg fallal erősíti fel, amelyben a színpadon leterített díszletrajzok tükröződnek:

Rendezte: Keresztes Attila

az orfeum zezugai, a bécsi palota boltívei, majd a fürdő lugasai, és természetesen a bennük mozgó szereplők is, sőt, bizonyos szövegből nézve a közönség is megduplázódik.

Az előadás kedvéért verbuvált zenekar kifogástalanul eljátszza az Incze G. Katalin által áthangszerelt és vezényelt opusokat, a színészek pedig kitűnő, prózai társulatra ritkán jellemző énektudással adják elő a sikerszámokat. Az énekkar és a táncosok szinte teljesen hiányoznak Keresztes előadásából: négyöt vésztény statisztá és a mellékszerepeket játszó színészek próbálják betölteni a nagyszabású teret (a tükörnek köszönhetően számuk megkétszereződik).

Boldog akarok lenni!

Keresztes Attila sepsiszentgyörgyi munkáját Barta Lajos darabjának megrendezése követte a Csíki Játékszínnél. Akárcsak a *Csárdaskirálynő* esetében, a *Szerelm* bemutatóját is megelőzte egy egyetemi vizsgálóelőadás, amelyben a rendező már felfedezhette és felfedhette azt, ami a darabokból érdekelte, és a számára ismeretlen társulatnál nem a legmegfelelőbb megoldások keresésével kellett kezdenie a munkát.

Barta Lajos színművét Csehov *Három nővére*hez hasonlítják. Három lánytestvér elvagyódása – nem Moszkvába, hanem a házasságba. A sokszor emlegetett boldogság számokra egyenlő a megfelelő társ megtalálásával, de vidéki, városzéli otthonukba nehezen téved be egy-egy férfi. Akárcsak Csehov, Barta is vígjátéki figurákat teremt, nevetséges érzelmi kitérősekkel.

Mai szemmel nézve néhány idejeműlt probléma körül alakul ki konfliktus. Lujzát azért feddi meg édesanyja, mert az erdőben sétál egy fiúval. A katona nem teheti be a lábát lányos házba, mert az elkötelezettséget jelentene, amit a vagyont kezelő nagymama nem tolerál.

Keresztes Attila és Bianca Imelda Jeremias tervező üres térbe helyezik a Szalay család napaliját: az ajtók és ablakok nyersfa keretét és a kissé megemelt padlót nem kötik össze falak, a fekete háttér előtt szürreális képet rajzolnak ki a lebegő keretek. (A nagyszínpadon bemutatott előadás Kolozsváron leeresztett vasfüggöny mögé, stúdióterembe került. A színészi játék kissé felerosódott, apróbb rezzenések is érvényesültek, de a tér szépsége nem érvényesült.)

Két hokedli és egy hintaszék tölti be a teret. Az utóbbin Szalayné (Csíky Ibolya m.v.) üldögél az első képből. Jóságos arcáról csak a kimerültség olvasható le. Amint sorra megjelennek lányai, az aggódó anya erősödik fel. Lujzát (Moldován Orsolya) félti, mert túl sok reményt fűz Bikyhez, és sejtí, hogy nem lesz jó vége ennek a vonzalomnak. Nelli (Bartalis Gabriella) fullánk nyelvét nem tudja már elviselni, de nagyon bántja, hogy idősebb lánya tulajdonképpen igazat mond, amikor reménytelennek festi le helyzetét. Böske (Csíki Hajnal e. h.) talán még nem ad okot nyugtalankodásra, de a nővéreivel való heccelődés, a vendég kigúnyolása és különösen az apa felfoszantása megviseli az édesanyát is.

Az előadás alaphangját ugyan az anya képe „üti le”, de pörögni akkor kezd, amikor megjelenik a színen Biky (Kozma Attila). Az ifjú poeta Moszkvája Budapest és a bohém életmód, az imádott lány csak azért érdekli még, mert első számú csodálója, rajongója. A jelenet kettős élen halad: humorát az óráját sűrűn nézegető, életörömtől duzzadó arcú fűszeres fiú szolgáltatja (akiről senki sem sejtjené, hogy költői érzelmek fűtik), mélyebb tónusait a szerelmes lány mozgólatai festik meg. A történet előrehaladtával Lujza átkerül a másik oldalra: a kendője alól kétségbeesetten előrántott olló, amivel fel akarja vágni ereit, nevetséges az anya valóságos rettegésével szemben.

Sokkal elszántabb vénlányt formál Bartalis Gabriella. Nelli pontosan tudja, hogy szinte semmi esélye férjhez menni, ezért az egyetlen elérhető férfiért, Komoróczyért foggal-körömmel küzd. Ha kell, szüleiével, ha kell, húgaival is, sőt, saját magát is legyőzi, hogy többé ne is

Szerelm – Fotók: Sándor Levente

igyekezzen egészséges férfit faragni a hipochonder alakból, csak öreges kívánságait lesse egész lényével (az előadás végére jut el ide, de akkor számára a férjhez menés már nem jelent semmi örömet).

Kozma Attila Komoróczyból bőske figurát teremt. Nyakig láb termetét rövidre szabott öltönyt hangsúlyozza a tervező (Bianca Imelda Jeremias). Bartók háttérben szóló zenéje az első látogatáskor pörgő ritmusú cirkuszi zenére vált, hogy a Chaplin-bajuszos, kemény kalapos fiatalember bemutassa sálas különszámát (többször nekifutásra sikerül csak makulatlanul összehúzni és belehelyezni a kalapba). Más vígjátéki különszám is jut neki, például az, amikor a huzat ellen készített derékvedővel és kis horgolt sapkával fején pont úgy néz ki, mint egy csecsemő. Sőtlan kiszámítottasága, merevsége, sok unalmas története saját magáról és családjáról a világ legellenszenvesebb pasasává teszik – a Szalay lányok mégis elfogadják, mint alternatívát a vénlányokra.

Talán Böske az egyetlen, akit egy másodpercig sem érdekel a sápadt Komoróczy. Az előadás elején rakoncátlan fruska, de ő is csalódik szerelmében, az utolsó képből pedig özvegyként jelenik meg (a háború ebben az előadásban is pusztított, de csak a férfi szereplők kerülnek át más dimenzióba). Böske ideálja, a katonatiszt (Lung László Zsolt) sem túl férfias jelenség egyujjas, gyermekkorunkból ismerős módon nyakában összebogozott kesztyűvel, gatyaként letolt kard-övével, nagymájától való rettegésével.

Szalay kedves, görnyedt öregúr Fülöp Zoltán alakításában. Sok vizet nem zavar a lányos házban, de mégis gutatűt kap, amikor Böske babaruhába öltözteti Komoróczyt. Ellenállhatatlan kedvességgel hozza be nejeinek azt a vörös rózsacsokrot, amit Nelli kobozott el hűgától, és dobott ki az ablakon két perccel korábban.

A temetkezési vállalkozó (Ciugulitu Csaba) hosszú magánszáma az előadás végén, amikor a szolgáltatásait mutatja be a tetszhalott Komoróczynak, hirtelen tempóváltást eredményez. A szürke tónusú jelmezek feketévé válásával együtt lesöpri a színpadról a vígjátékokat. A reménytelenségbe meredő nők csoportképek középpontjában Komoróczy kérődzik, háttérben a néhai férfiak. A komor végkicsengést három fehér ruhás kislány töri meg, talán a nővérek múltbeli hasonmása, három kis angyal, aki körbeszaladja a színt. Patetikus, szinte giccses feloldozás.

HEGYI RÉKA

Megjegyzés: a szerző Kisvárdán, a Határon Túli Magyar Színházak 18. Fesztiválján látta a *Csárdaskirálynő* című előadást.

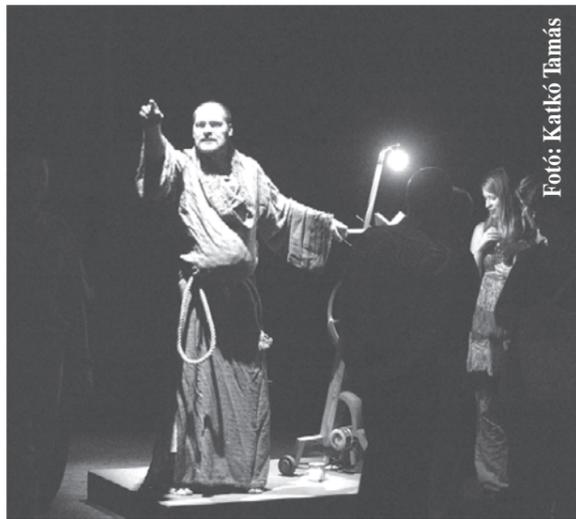
Csárdaskirálynő – Fotók: Barabás Zsolt

A Szegedi Alternatív Színházi Szemle 2006-ban nagykorúvá vált. Hivatalosan ugyan még nem egy matuzsálem – csak négy gyertya ég képzeletbeli születésnapitartóján –, de már kinőtte az első évekre jellemző gyermekbetegségeit. Szívós, kitartó munkával építkezve a hazai fesztiváletet szerves részévé érett (melyre lassacskán a szakma képviselői is beszívárognak). Színvonalas szakmai programjain már nemigen érezni az útkeresés hol veszélyes, hol izgató gyönyörét, s ami az idei év legnagyobb meglepetése: a (verseny)programon is egyre nehezebb fogást találni. Az évad legjobb független és/vagy alternatív előadásait reprezentálni hivatott versenyprogramot kezdetben hárman, később ketten válogatták. Idén először Hudi László, az Alternatív és Független Színházak Szövetségének elnöke egyszemélyben viselte a válogatás ódiúját. A korábbi próbálkozásokhoz képest a tanulság: egy szempár jóval többet lát, mint kettő, vagy akár három. Az egyszemélyi válogatást ki a legkisebb rosszként határozza meg, mások a végtelen szabadság kockázatairól szónokolnak. A végeredmény mégis meggyőző: a versenyprogramot alkotó tizenkét előadás (melyből végül tizenegy jelent meg a szemlén) kivétel nélkül színvonalas, a magyar alternatív színházi létet 2006-ban foglalkoztató dilemmákat a maga vázolta koordinátarendszerben érvényes módon tárgyaló produkció. A recenzens tehát a bőség zavarával küzd, amikor az egy hét alatt látott közel harminc előadásról kell beszámolnia (a SZASZSZ-szal párhuzamosan futó nemzetközi szemle, a THEALTER előadásai révén dúsult fel a program). Gyakorlati megfontolásból tehát csupán négy, különösen fontosnak tűnő darabról lesz szó az alábbiakban.¹

Gondold újra!

Bár még sosem jártam itt, mégis otthonosan mozogok az Artus új előadásának, a *Don Quijote Mauzóleum* különös terében. Különös volta éppen ismerőségében rejlik: hiába tudom, hogy színházban vagyok, amikor az egyik pillanatban rangos múzeum élettől duzzadó kiállítási tárgyai között sétálok, aztán belehallgatok egy, napjaink köztelenül blöd dalszövegeihez képest is feltűnően idétlen nótákat danászó, mégis rokon-szenves sztárocska koncertjébe, sőt alkalomadtán a sarokban felállított büfében akár felhajthatok egy kupica diópálinkát. A kiállítást interaktív testinstallációk alkotják: a koncertező Józsi láncreakciót indít el hangjával, működésbe hozva a többieket. Vele szemben dalolni kezd vokalistája, a gramofonos lány (Dombi Kati) is, a vándorparp

Fotó: Katkó Tamás

Artus: Don Quijote Mauzóleuma

(Lipka Péter) gyújtó hangú prédikációban követeli a Bolondság Lovagja sírjának felszabadítását, a biciklis fiú (Grecsó Zoltán) egy harmincas évekbeli szerelmesfilm képkockáit és az előtte álló kilométereket hasonló elszántsággal kergeti, miközben az asztronauta lány (Gold Bea) csillagokat vadász le az égről, vagy az őt körülvevő űrben lebegő szokatlan tárgyakat igyekszik elérni. A maguk módján mind Don Quijoték ők, szürreális nagyságúra rajzolt, vagyis a mi kategóriáink szerint bolond, ám épp ettől szerethető figurák. A rendszer mozgatója, az előadás kvázi-protagonistája a Bakó Tamás játszotta, Józsiért fárasztóan lelkesedő rajongó, aki időről időre a búsképű lovagot egyértelmű(bb)en idéző mutaványba fog a középen álló vörös színpadon. Emblemikus szélmalomharcát a falakra vetített virtuális nézősereggel vívja, miközben célja egy: a fantomok között szívje hölgyét, Dulcineát keresi-kutatja. Magánszámának sikere egyben veszte lesz: a vetített nézők megtapsolják mutaványát, mi háromdimenziós változatban hozzájuk csatlakozunk, s a fiú végül holtan rogy össze. The show must go on – az egyénített maszkokat

elhajító szereplők eddigi erőfeszítéseikkel is a Cervantes teremtette ikonról szóló közös gondolkodásra hívtak minket, ahogy a – zsúri által a legszebb pillanat díjával jutalmazott – zárójelenetben is. A halott főhős a színpad mögött

Fotó: Katkó Tamás

GK Impersonators

életnagyságúnál sokszorta nagyobb keljfeljancsivá változott, s kedélyes mosollyal az arcán fog kezét velünk, gyilkosaival. Az Artus Goda Gábor rendezte, idej előadása amellet, hogy kivételes élményt nyújtott, számomra a meggyökeresedett kategóriák újragondolására felszólító esemény volt. Szabadítsuk fel tehát gondolatainkat! Ideje másképp nézni mindazt, amit színházról és valóságról, bolondságról és normalitásról eddig gondoltunk.

Perpetuum mobile

Enyhe zavarral hallgattam, amikor többen arról értekeztek, hogy a GK Impersonators (not just dance company) Gergye Krisztián levezényelte előadása, a *mindenhol jó, de legjobb a paradicsomban* című „kortárs tánc-rituálé” mennyire idegen, milyen szokatlan, s leginkább és döntően furcsán egzotikus élményt nyújtott. (E véleményekkel összhangban a zsúri a legtalányosabb előadás díjára méltatta a művet.) A Korzó mozi színházi térként a legkritikább esetben működni képes nézőterére lépve rengeteg kép villan be, ezek éppen nem. S később sem: ha a ragacos sár borította felszínt kicsit megkapargatjuk, letisztult, áttetsző konstrukció bontakozik szemünk-testünk előtt. A Gergye és társai által agyagból és vérből összegyúrt előadás gigantikus élőlényként pulzál, lüktet a térben. Mint egy örökmozgó: szüntelen gomolygás, változás az egész. A perpetuum mobile alkatrészei itt emberek, ettől aztán a látszólagos mozdulatlan-ság ellenére szokatlan erejű energiák összpontosulnak, s lépnek idővel működésbe a szerkezetben. A rendszer elemei még vagy már halottak, tán meg sem született torz alakok, akiket az a felismerés látszik csak kimozdítani zombiszerű létezésük-ből, amikor társaik észrevehetetlen lassúsággal megmoccannak. Miért lehetünk benne biztosak, hogy mégis olyanok ők, mint mi? Jelenük a mi száműzött múltunk, talán az elviselhetetlen jövőnk. A felismerhetlenségig összekent-összefestett arcok és testek színet nélkül kommunikálnak velünk: megrendítő, néma szomorúság árad a szemünkbe fűrődő tekintetekből. A katlanszerű, gyönyörű szimmetriákból építkező, teljesen üres térben földből-sárból kivájt alakok épülnek fel és enyésznek a porba, miközben a színpadot kitöltő, emberi tagokból álló szerkezet észrevétlenül lassúsággal fordul meg saját tengelye körül. Egy-

A felnőtt fesztivál

SZASZSZ – XII. Alternatív Színházi Szemle, THEALTER

– Szabad Színházak XVI. Nemzetközi Találkozója

mást működésbe léptető elemekről lévén szó, nehez bármelyik szereplőt név szerint kiemelni, ám Tárnok Marianna valószerűtlen őszanya-figurájának az egyértelmű végkifejlete ellenére szeretettel küzdelme a madártestű Zarnóczai Gizzellával a különösen emlékezetes pillanatok közé tartozik. A mechanizmus mozgatórugója a nézőtér és a színpad fölé emelt, ezzel kitüntetett pozícióba helyezett Ágens, aki angyalhangon morogva, sikoltva, áriázva, kántálva indítja, ellenőri és mindvégig felügyeli a folyamatot s a vele szemben felállított vásznon futó interaktív képinstallációkat (a lírai könnyedségű képsorok Tásnádi Józsefet dicsérik). Ha úgy tesszük, nevezhetjük ezt a helyet éppenséggel pokolnak, ám valójában éppen a megbéklyózó történelem, a szükségszerűen félreértett fogalmak kora *előtti* sége a produkció lényegi mondanója. Revelatív erejű, nagy előadás, mely zavarba ejtő magabiztossággal nyúl a lélek mélyére száműzött érzés- és ösztönvilág fűrész tekintetek elől elzárt maszkszájába.

Öngyilkos revü

Az utolsó estén a díjkiosztó legkisebb meglepetését alighanem az okozta, hogy a bolgár Legal Art Centre társulata kapta a fesztivált részben szervező szegedi Maszk Egyesület különdíját. Az idén amúgy is sok kívánnivalóval maga után hagyó nemzetközi mezőnyből messze kiragyogott az új hangütésű, bolgár Sarah Kane-előadás, a *4.48 Pszichózis*. 2003-ban is ők kapták ezt a díjat, akkori *Cseledek*-előadásuk máig élnek bennem él. Két előadás alapján persze lehetetlen a csapat képességeit alaposan felmérni, az azonban bizonyos, hogy Deszislava Spatova rendezőnő erőteljes vizualitással szerveződő konstrukciókat hoz létre színpadán, melyekben ugyanakkor színészeinek is jelentékeny szerepet juttat. Az külön érdekesség, hogy a tőlük eddig látott mindkét produkció alapjául szolgáló szöveg (divatos) kuriózum a maga módján, igazi kihívás rendezőnek és játszóknak egyaránt. A kane-i életmű még jó ideig az írók korai, maga választotta (?) halála felől értelmeződik, s ez eleve meghatározza a színházcsináló és -néző álláspontját vele kapcsolatban. Spatova ezen a lasan közhellyé csontosuló alapálláson változtat, amikor előadása második felében a – persze néha lidérces – álmok világába emeli az addigi, öngyilkosságról szóló (konyha)filozofálást. Pedig a nyitójelenet is hatásos: a Régi Hungária üres színpadán két határozottan taszító, amolyan kórházi szék, fölöttük egy-egy csupasz villanykörte. A két (fő)szereplő, Ivo Dimcsev (tavaly Szegeden *Lili Handel* című fizikai színházával aratott osztatlan sikert) és a négy éve a *Cseledek*-ben a Madame-ot játszó Sznyezsina Petrova nyakig becipzározott melegítőben jönnek előre, hogy gör-

nyedve szorongjanak a kényelmetlen székeken. A villanykörte önálló életre kelnek: felváltva erősödik-csökken fényük, a szöveggel hol párhuzamos, hol attól elváló lüktetést adva az előadásnak. Nyilván nem hangzik túl izgalmasan közel fél órán át bolgáruul beszélő színészeket magyar feliratozás nélkül hallgatni. Ahhoz már a két színész tehetsége szükséges, hogy a feltehetőleg egy kukkot sem értő nézőtér feszült figyelemmel, időnként keserédes nevetéssel honorálja erőfeszítéseiket. Dimcsev a tavaly már megismert androgün, egyszerre vonzó és taszító, arcát maszkként hordozó figurát hozza, aki háborzongató áriákká alakítja Kane tagolatlan szövegtengerének a rendező által ráosztott passzusait. Petrova eleinte fáradtabbnak tűnik (természetesen a szerepe szerint ilyen), késleltetve robbanó típus, aki önironikus gesztusaival, a nehezen feldolgozható mondatokkal telítődött szöveget már itt, az első egységben eltartja magától és a szenvedésre ítélt nézőktől. Hirtelen váltással két kamaszodó gyerek váltja őket a színen, miközben ők a második szín álomszerű jelenet-sorához öltöznek át – vérvörösbe. A depresszió, az öngyilkos hajlam itt már – ahogy rá kell döbbenjünk, tulajdonképpen eddig is – hangsúlyosan színházi körülmények között kerül kitérgyalásra.

Fotó: Katkó Tamás

Hólyagcirkusz Társulat

Dimcsev itt is bravúros: mikrofonnal előadott revüszáma közben tehetségletlen konferanctól vérfagyasztó szörnyalakká változik át. A teatralitás tovább már nem fokozható: a szereplők a zárlatban vörös fényben fetrengve fuldokolnak a nevetéstől. Megtisztulás.

Fonalmesék

Aki eddig nem ismerte, az idej szegedi fesztivál után biztosan megjegyzi Danyil Harmsz nevet. A Hólyagcirkusz Társulat *Don Cristóbal pályázat* című előadásának egyik forrását az avantgarde orosz szerzőnek a közelmúltban elhunyt Bratka László fordította írásai jelentették. Oleg Zsukovszkij és Perovics Zoltán közös, színházról való gondolkodásának, eszmecseréinek eredményét pedig *Danyil Harmsz projekt* címen nézhettek meg a kíváncsiak a JATE Klub kistermében. A két szomorú bohóc olyan magától értetődően szeretetre méltó figura, hogy senkinek eszébe sem jut tiltakozni, amikor az ölébe akar feküdni valamelyikük. Az üres, fekete teret két részre osztják: a színpad teljes szélességében vízszintesen kihúzott, nézőkhöz közelebb lévő vörös fonal Zsukovszkij terepe, a mögötte szepreányen meghúzó Perovics a mennyezetről a padlóig lecsüngő, látszólag élettelen, valójában világok egész sorát magában rejtő fonaldarabbal játszik. Az egész produkció lényege ugyanis a közös, majd hamarosan az egyéni játék: váratlan, humoros és groteszk asszociációk sorát keltik a fonalmenti eszpercek vagy később a búcsúzás tényét érzékletessé tevő diavetítés. Az ártatlanul bájos, gyermeki mikrovilág korántsem gyermeket: időről időre olyan mélységeket villant fel, melyek hosszú időre emlékezetessé teszik a két mindenre elszánt színházi lény közös munkálkodását.

JÁSZAY TAMÁS

¹ „Boldoggá tesz bennünket, ha előadásainkról hallgat a média.” Az idej fesztivál fődíjasának, a TAP Színház Minden Rossz Variété – Worst of című előadásának bevezetőjéből származik az idézet. A színház művészeinek kívánságát messzemenően tiszteletben tartva ennek az előadásnak nem is szentelünk több szót.

Fotó: Katkó Tamás

Legal Art Centre: 4.48 Pszichózis

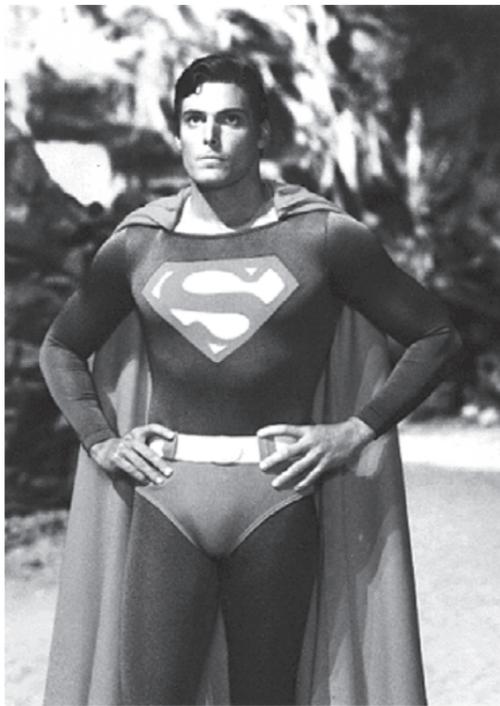
Majd '70 év tel el azóta, hogy két cleveland-i zsidó gyerek, Jerry Siegel és Joe Schuster megalkották szorongásos koruk (1938, tessék utánanézni) onirikus Übermensch-figuráját (melynek, tévedés ne essék, nulla köze volt és van bármiféle nietszche-ánus ideához): Supermant. Azóta számtalanszor felhangzott a populáris kultúra egyik leghíresebb dialógusa: „– Nézzetek az égre! Mi az? / – Egy madár! / – Nem, egy repülő! / – Nem, Superman!!!” Képregényben, filmen, reklámban, konkrétumként, idézetként, ami belefér. És íme, a Vasember (szó szerinti fordításban A célemben, ám olvasatomban a vas közelebb áll a figura által sugallt kategorikus imperatívuszhoz) ismét berepül a légtérbe, majd '20 évvel azután, hogy a föld népe hivatalosan eltávozottnak tekintette, a gyöngyvászon világtól legalábbis. A vasnál is nehezebb súly nyugodhatott Bryan Singer rendező vállain, amikor nekifogott Superman feltámasztásának. Ott volt ugyanis mindenképp előtt Richard Donner 1978-as trash-camp-tramp remekműve, az azóta elhunyt Christopher Reeve-vel a főszerepben. A mozinézők tömegei elsősorban vele azonosították az alsónadrágját kívül viselő emberfeletti embert. És persze ott volt a történet (amelyre még háromszor ráismételt a filmipar: egyszer jól, kétszer nem), amely számomra bár, elsősorban humorával győzte le a mindenki ellen. (Megjegyzem, a humor jelenléte a Superman-filmekben többek között Richard Lesternek köszönhető, aki a második és harmadik részt rendezte, a többi fölött meg bábáskodott.) A huncutkás Spandex-hős figurájához harmonikusan (a szó legszorosabb és legnevetesebb értelmében) illeszkedtek a tettek és a mondatok. A korai Superman-képregények és animációs filmek háborús, majd hidegháborús ideológiája úgy foszlott le a filmbeli hősemberről (gyakran a készítőket feltett szándéka ellenére), mint Clark Kentről a civil viselet, ha eljött az akció ideje. Volt tehát egy előkép, egy mítosz, egy kultusz, vagy pontosabban mindez együtt. Ehhez kellett Bryan Singernek viszonyulnia, ezt kellett felrúgnia, tovább vinnie, beépítenie, újrajátszania. Persze nem kellett azért csupán saját képzeletére hagyatkoznia a tervezőtábla előtt. Háziolvasmány volt ugyanis elég. Christopher Nolannek például sikerült úgy „átírnia” a Batmant, hogy nem maradt alul a Tim Burton által rendezett első két epizóddal szemben. Aztán ott van Peter Jackson és a King Kong esete: az ausztrál direktor épp azáltal mesélte tovább a King Kong-mitológiát, hogy visszatért a gyökerekhez, és ismét elmondta az őstörténetet, csak a nyelvjátékon változtatott. Érdemes megfigyelni a két példálózó mondatban használt igéket. Átír. Tovább mesél. Valójában arra utalnak, hogy a nagy hőstörténetek (Odüsszeia, Gilgames, Nibelung-ének, Táin Bo Cualnge stb.) mindig is nagy mesélőket igényeltek. (Hogy hányat, ez most nem releváns.) Az is igaz viszont, hogy az említett nagy történetek nem hoztak vagy vittek annyi pénzt, mint egy esetleges kasszasiker vagy bukta a filmipar konyhája esetében. Ez az apróság valószínűleg újabb tonnákat jelentett Singer vállain.

Nézzük, miről is szól az új történet. Ötéves távollét után – melynek során saját múltjába igyekezett a szó szoros értelmében leásni –, Superman visszatér a Földre. És itt állunk meg egy pillanatra. Az 1978-as, Donner-féle változatban Lex Luthor egyik rakétája azon a környéken robban fel, ahol Lois Lane autókázik, melynek következtében egy gigantikus repedés autóstul elnyeli az újságírónt. A szerelmes Superman, aki a másik, egy nagyváros felé repülő rakétát semlegesíti először (ugyanis így szól a programja), megtagadja az említett program másik alap-törvényét, miszerint tilos beszélni a földi történelembe. Visszaforgatja az időt és feltámasztja titkos szerelmét. A némiképp cinikus, elemző hangulatú nézői elme rögvést feltehetné a kérdést, hogy ha egyszer visszapörgette a szerelem idejét, miért nem teheti meg ugyanezt az ősek idejével is? Más a Krypton-idő, mint a földi? Talán. Ez a

Újra száll a Vasember!

példa azért került ide, mert számos ehhez hasonló kérdést tehet bárki a Superman-filmek kapcsán. A lényeges különbség a korábbiak és a Singer-féle folytatás között az, hogy míg azok valamilyen szinten megmaradtak meséknek, az új film komoly igyekszik lenni. És, mint tudjuk, a mesében van deus ex machina, egy „komolyfilmben” nincs. De vissza a történethez. Eltelik az öt év, Superman ráébred, hogy a múltra hiábavaló vadászni, amúgy is kéznél van a jelen, és

A régi...

visszatér. Ugyanígy tesz Clark Kent is, amolyan ötévi vakációt követve, à la Verne. A visszatérés természetesen jókor történik, hiszen az ősellenség, Lex Luthor éppen ekkor jut elég pénzhez, hogy legújabb diabolikus tervét valóra válthassa. Az elmélet egyszerű: minden változékony, csak a föld az, ami állandó. Pontosabban az értékesíthető. A megoldás: új földet teremteni, mégpedig a kriptonit nevű kristály segítségével. És hogy közben Gaia földje elpusztul, nem baj, inkább előny, ugyanis akkor a túlélők csak a Luthor-féle talpalatnyi földet vásárolhatják meg. Figyelem, a felsoroltak mind mesés elemek. A Gonosz ezúttal a Superman anyabolygójáról származó anyagot kívánja felhasználni céljai elérése érdekében. (Kiváló, ha nem is nóvum értékű trouvaille.) A Vasember természetesen felveszi a harcot a Sátánnal, és győz. Ha Singer csak ezt a szálát bogozgatta volna, nem lett volna semmi baj. Persze nem lehet őt hibáztatni, amiért átvette a Lois-Clark-Superman triangulum nehéz

„örökség”-ét. Az évekig lebegtetett szerelmi szál hiánya megbotránkozta volna a tömegeket. A probléma az, ahogy csinálta. Lois Lane-nek van egy élettársa, és született egy fia. Ez a hír úgy éri a Vasembert, mintha testét afféle Szent Sebestyén módjára tucatnyi kriptonitgolyó nyílvesző járta volna át. Singer valamilyen okból kifolyólag a realista ábrázolás mellett döntött, ami a szerelmi háromszöget illeti. Eszembe jut, hogy annak idején röhögve képzeltek magunk elé, milyen sebességgel szeretkezik Superman. Most azt próbálom elképzelni, magamban szintén röhögve, milyen lett volna, ha mondjuk Richard Lester intézi a szerelmi szál megjelenítését. Mert a fogantatás ironikus-humoros ábrázolása illeszkedett volna a Jó kontra Rossz harc stílusához. Mondanom sem kell, a néző jóval azelőtt sejtje, Lois fiának Superman a papája, hogy a gyerek érintés nélkül hazavágja az egyik gazfickót... egy hangversenyzenongorával. Ezen a ponton utalnék a korábban említett rakétás példára. A mesés történetek megengedi a „most van szárnya – most nincs szárnya” ellentét pár együttélését egy történeten belül. Az igen

...és az új Superman

jelentős filmdívhöz jutó szerelmi háromszög realista bemutatása viszont kiválthatja a nézőből az ellenkezést. Például: hogy is van az, hogy Superman öt évig nem volt ideháza, és nincs tudomása arról, hogy Loistnak gyermeke született?! Tegyük hozzá, hogy a gyermek legalább ötéves (bár többnek látszik). Szóval Lois szerelmes volt Su-

permanbe, de mással (ne adj Isten, másokkal) is lekevert egy-egy numerát? Félre ne érts, nyájas olvasó, nem kötekedni szeretnék, csak felhívni a figyelmet a stílus szülte buktatókra. Ebben az esetben, a komplikált viszonyra szánt idő alapján jogossá válik az ehhez hasonló dramaturgiai szakadékok, nos, minimum észlelése. Elképzelhető, hogy Singer újításnak, „valami más”-effektusnak szánta ezt a szálát. Úgy gondolom azonban, hogy a stílusok ütköztetéséből jelen esetben nem származott semmiféle többlet. Sőt, megkockáztatom: ez az oka annak, hogy időnként a film unalmassá válik.

Superman maga is megváltozott a két évtized alatt. És érzésem szerint nem a jó irányba. A Szupermezt minden jóra való mozizóknak ismernie kell. Élénkpiros köpeny, élénkkék balettöltözék. Minden, ami csak színben giccses lehet. Vagy képregényes. Vagy camp, hogy tovább finomítsam. És az a mez megint csak illet a történethez. A visszatérő Vasember köpenye inkább vörös, az akrobatamez pedig inkább azúr, ami ismét csak jó ízlésre vall. De kérdezem, minek ehhez a sztorihoz jó ízlés?! Tiszta szerencse, hogy a bájosan gusztustalan huncutkát meghagyták neki. Gyanítom, Singernek az volt a szándéka, hogy abba az irányba viszi a folytatást, amerre Nolan vitte a kezdeteket a Batman esetében. Annál is inkább, mert Singernek volt alkalma magát kipróbálni a szuperhősök félvilágában, az X Men sorozat első két részének rendezése közben. Csak hogy ami Nolannak sikerült (komolyra, sőt komorra venni), azt Singer rendezése esetén maximum az ünnepélyes jelzővel lehetne jellemezni. Ehhez tegyük hozzá, hogy Christopher Reeve „véresen egyszerű” játéka akarva-akaratlanul „átsütött” az irónia, a humor. Brandon Routh alakításáról viszont sajnos nem mondható el ugyanez. Sietve jegyzem meg, hogy Routh jó klón (gondolom, ezért is esett épp rá a választás), csak az ő szája nem az a tiszta forrás, amelyből a Superman-szlogenek csobogó vízként hatnak. (Például, amikor Superman egy mentőakció után a repülőgépet utasait bátorítja: „Remélem, az eset nem vette el kedvüket a repüléstől. Statisztikailag még mindig a repülőgépek a legbiztonságosabb közlekedési eszközök.”) Ezt Reeve Supermanjének el lehetett hinni. Az ő arcán látszott, hogy éli a naivitást. Ebből származott a figura finom iróniája, és esetlen humora. Routh Vasemberében azonban adja a naivat. És ez helyenként rosszabb, mint a kriptonit.

Sokan írták a Superman-filmekkel kapcsolatban, hogy a Vasember egyfajta Messiás. Van is ennek némi alapja, hiszen el-elhangzik időnként egy-egy mondat, lepörög a néző szeme előtt néhány kép, ami erre is utalhat (lásd például Jor-El tanácsát fiának, Kal-Elnek). A korábbi epizódok tekintetében annyit szeretnék megjegyezni, hogy a spekulatív gondolati ficamoknak táptalajt szolgáltató elemek ellenére, el tudna valaki képzelni egy ilyen Messiást, illetve a Gene Hackman által briliáns módon alakított Lex Luthor-Sátánbohócot? Aki el tudja képzelni, annak ajánlom, játsszon el a Luthor-Luther asszociációval is, talán jut valamire. Ha a Megváltó-irányból közelítünk a visszatérés-epizóddhoz, látható, hogy a Messiás-analógia ez esetben is leképezhető a történetre. A Vasember-Jézust kriptonit kristállyal szegelt keresztre a Luthor-Sátán, aztán a kórház előtt álló tömegben ott van Martha, Superman „fogadott” földi anyja, végül egyfajta feltámasztás-pillanat tanúja lehet a néző, amint a Jó Pásztor szíve ismét verni kezd, és a nemzet egy emberként szusszan fel. Személy szerint kétlem, hogy a korábbi Superman-filmek bármilyen messianisztikus szándékkal készültek volna. Hacsak nem Messiás-paródiaként. Ha Singer tudatosan vette messianisztikusra a figurát, akkor ez a legnagyobb hiba, amit elkövetett. Amellett, hogy filmje nem is rossz. De nem is jó. A két Richard által készített hőskori részek, minden ügyetlenség ellenére lóhosszal nyerik a futamot. És szerintem csakis azért, mert tudtak mesélni. Úgy értem, úgy, ahogy a nagy mesélőknek tudniuk kell.

SZÁNTAI JÁNOS

A hitleri időkről szóló újabb filmdráma került a napokban a magyar mozikba, **Napola – A Führer Elitcsapata** címmel. A második világháború, illetve a náciizmus bonyolult kérdéskörét már sokféleképpen próbálta körüljárni német, de még inkább amerikai filmalkotások tucatja.

Több mint hatvan évvel a háború után is sok a nagy apparátussal készült történelmi film. Ezek nagy része szuperprodukciónak, talán abból a megfontolásból, hogy a monumentális emberi erőfeszítés monumentális képi ábrázolást kíván. Leggyakrabban évtizedek óta kétféle megközelítést láthatunk. Amerikai részről gyakran kerültek a filmvászonra „túl szirupos”, erősen idealizált, a jó és gonosz párharcára leegyszerűsített alkotások. A németek filmgyártása pedig időnként olyan produkciókat eredményezett, amelyek elfogulatlansága néha kérdéses, mivel ha nem is barátságos, de legalább megértést próbál tanúsítani a német hadsereg világháborús ténykedésével szemben. E szélsőségek elsősorban a már említett monumentális történelmi filmek csoportjában bukkanak fel.

A háborús kérdéskör egy másik hibás irányzata a túlzásba vitt naturalizmus. Ezekben az alkotásokban történelmi pillanatok láthatunk tankönyvszerűen. Az alkotók tehát a háborús szituációkból nem formálnak sztorit, nem alkalmaznak feszültségkeltő eszközöket: magukkal a történelmi eseményekkel próbálnak feszültséget teremteni.

Szerencsére az utóbbi időben olyan filmek is napvilágot láttak, amelyek egyik kategóriába sem sorolhatók. Az egyedi hangvételt és hitelességet a Napola esetében egy új alkotó generáció adja, amely nemzedékköréből adódóan távolságtartóan tud tekinteni erre az összetett kérdésre. A főszereplő ugyanis nem más, mint a kétes értékű *Csajok a csúcson* egykori főhőse, a 20 esztendő Max Riemelt. A fiatal művész Napolában nyújtott teljesítménye figyelemreméltó, amelyet a filmes szakma a legjobb férfi alakítás díjának odaítélésével ismert el Karlovy Varyban.

Úgy tűnik tehát, hogy Riemelt a *Csajok a csúcson*-ban élte meg színészi kamaszkorát. Tini-komédiában szerepelni emellett a legtöbb esetben garantált siker a színésznek. Ha érdekes figura lehet a történetben, széles körben megalapozhatja a népszerűségét.

A szintén a *Csajok a csúcson*-nal debütáló Denis Gansel rendező is komolyra váltott új filmjében, amelyhez az ötletet nagypapjának elbeszélései adták, aki egy nemzetiszocialista intézet, vagyis a Napola (Nationalpolitischen Erziehungsanstalt) tanulója volt a háború alatt.

A Napolák gyakorlatilag a Führer elitképzői voltak, ahol kegyetlen drill várt minden tizenévesre. 1945-ig a Birodalom területén harminc ilyen iskola működött, s tizennyolcezer diák ment át ezen az embertelen gépezeten. Ezeknek az intézeteknek ugyanis az volt a bevallott céljuk, hogy igen sokoldalú, de egyben rendkívül kemény, több éven át tartó neveléssel olyan férfiakat adjanak a német népnek, akik „meg tudnak felelni a jövő vezető generációja elé állított követelményeknek”. Ez egyfajta Napola-ideál volt: a jövő elitjének a nép akaratát kell végrehajtania. Adolf Hitler szavaival: „Erődejmiben olyan fiatalokat nevelünk, akikről megfagy a világ ereiben a vér. Kegyetlen, parancsoló, tántoríthatatlan, vad fiatalokat akarok... Gyengeség, finomság nem férőzheti meg őket... Erős és szép fiakat akarok... Én így teremtek egészen újat.”

Az árja származás mellett a kifogástalan jellem, egészség, tökéletes fizikai teljesítő-képesség, átlagon felüli szellemi teljesítmény volt a felvétel követelménye. A világnézeti oktatás mellett alapos képzésben részesültek, gyakorolták magukat a beszéd tudományában is, valamint az akkoriban még elitnek számító sportokban, mint a vitorlázás, hoki, tenisz és a golf. A Napola-diákok közül sokan fényes karriert futottak be a politikában (Rüdiger von Wechmar) éppúgy, mint bankárként (Alfred Herrhausen), vagy a médiában (Dr. Theo Sommer, a Die Zeit kiadója, és Dr. Hellmuth Karasek újságíró).

Filmünk főhőse Friedrich, aki becsületes munkával próbál hozzájárulni családjá megélhetéséhez, 1942-ben, a háború legzordabb időszakában. A szívós ifjú nem is fanatikus, de még csak nem is elfogult a náciikkal szemben, hanem 17 éves lévén, kissé naiv. Kedvelt időtöltése a

boksz. Egyik bokszmeccsen jól szerepel, és egy tiszt a NaPolA (Nemzeti Politikai Akadémia) részéről odamegy hozzá, és közli vele, hogy felvételt nyert az elit iskolába. Friedrich számára nincs zsidó kérdés, nincsenek koncentrációs táborok. Számára adva van a világháború, a szegénység, és adott az ország elitje, akik sok pénzt keresnek, akiknek jó életük van, és akik most lenyúltak érte onnan, föntől, hogy beemeljék maguk közé. Így ezt a pillanatot élete nagy helyzeteként éli meg.

Friedrich szülei kikelnek magukból, és megtiltják neki, hogy csatlakozzon az iskolához. „Nincs nekünk semmi dolgunk ezekkel” – mondják. De a fiú nem tud elszakadni élete nagy lehetőségétől, vitába szál édesapjával, akitől kap is egy pofont.

A történelemben sajnos úgy alakult, hogy a náciizmus zöld utat kapott. Pedig mindig van egy elit értelmiség, amely véleményével, illetve állásfoglalásával igen komoly politikai nyomásra is képes lehet.

A film alapján úgy fest, hogy a világháború idején és az azt megelőző időszakban Németországban nem létezett az értelmiség, amely elmondta volna a véleményét az ország helyzetéről. Friedrichet csak szülei óvhatták attól, hogy részesévé váljon a gyilkos hatalomnak. Ezért csattant el az atyai pofon. Melegséget adó familiáris expozícióval indít a film, amit éppen időben vág el, hogy aztán már tényleg csak az iskola történéseivel foglalkozzunk.

Mégis elment tehát az ifjú a Napolába. A várkastély durva légkörét, a naponta adagolt testi fájdalmat azonban hamarabb szokja meg, mint a szellem meghasonulását, amire a magas rangú katonatiszt poétikusan érzékeny fia, Albrecht hívja fel a figyelmét.

Friedrich a náci tisztok paradicsomában a legkegyetlenebb poklot éli meg. Látja, mire kényszeríti társait, a nála jóval gyengébb fizikumú fiúkat a gépezet. A megalázás és megszorítás végeláthatatlan stációit kell végignéznie, a lelki kizsákmányolás és a fizikai megsemmisítés teljes skáláját.

A történet egy idő után elkezdi két srác barátságáról szólni, a barna hajú, nem éppen katonás természetű, érzékeny lelkű Albrecht az iskola egyik fejeseinek a gyereke. A keményen náci apuka egyáltalán nem kedveli a fiát, mert puhánynak tartja, ezzel szemben azonban Friedrich-et, az ígéretes boksz-tehetséget nagyon is kedveli.

Albrecht személyiségében a már említett hiányzó értelmiség szerepe testesül meg. A fiú pontosan azt teszi, amit az értelmiség elmulasztott, elmondja a véleményét, beismeri, hogy mi a valós helyzet.

Friedrich akkor kérdőjelezi meg az intézet tanárainak „tisztaságát”, amikor fegyvertelenül menekülő szovjet katonagyerekek levadászására vezénylik ki őket a közeli erdőbe. Barátja öngyilkossága pedig végérvényesen ráébreszti arra, hogy másutt a helye, nem ebben a gyilkos táborban, ahol csak az erejére és az elszántságára volt szükség, nem pedig a lelkére.

A film két leghátborzongatóbb jelenete minden bizonnyal az, amikor a testnevelő tanár a

Egy új nemzedék hitelessége

Fotók: port.hu

gránáthajtás fortélyaira tanítja a növendékeket, vagy amikor a jeges tóban léktől lékig kellett úszniuk. Talán azért mert mindkét jelenetet a valós események ihlették. Dennis Gansel rendező nagypapja élete végéig kijárt a temetőbe, a barátja sírjához, mert ő volt az, akinek a kezében felrobbant a gránát.

A mozi végső formavilágához a rendező a jelek szerint merített a nagy elődök alkotásaiból, noha önálló stílusú képkockáival elkerüli a plagizálást. A „szépség szörnyetegének” aposztrófált Leni Riefenstahl (Az akarat diadala – 1935) montázsait, a propagandafilmeik bevált eszközeit

tudatosan használja fel, de ezek itt atmoszférateremtő hatással bírnak. A tömeget felülről fényképező, a sorok között katonásan haladó kamera, az alsó, felső gépállásból felvett arcképek, a csoporttal szemben kimagasló pulpituson álló igazgató mind a totalitárius rendszer hipnotikus álvalóságát jelenítik meg. Ugyanilyen ijesztő hatást vált ki az egy emberként szalutáló hallgatóság „Heil Hitler!” köszönése, a csizmasarkak összeütése és az azt követő síri csend.

A riadt, serdülő arcképek geometrikus formákban mosódnak össze egy olyan örült eszméért, amelyben a személytelenség viszi győzelemre a népet. A rendező ezekkel a megoldásokkal nem akarja leterhelni a történetet, az nagyon szépen kibomlik magától is, sőt néha emelkedik az egész környezettől. A néző olykor csak fiatalokat, szeretetre éhes csenevész gyerekeket lát egy kollégiumi szobában viccelődni; van, amikor családi tablók, pozíciók villannak fel, mindez azért, hogy emberközeli formálják a filmet, hogy az átélés még tökéletesebb legyen. Érzelmekkel, hangulatokkal, a hatás-ellenhatás lehetőségével számoló epizódokkal találjuk szemben magunkat, miközben Gansel nem feledkezik meg a fasizmus tárgyi-asulásáról, a hiteles korrajzról és az antiszemita ideológia agymosó ko-reográfijáról. Ízelítőt kapunk a tanórakon elhangzó zsidóellenes gyűlöletbeszédéből, a művészet és kultúra hitleri filozófiájából, ahogy a képlékeny elme és a fejlődésben lévő fizikai test a Führer szolgálatába áll. Láthatunk vérfürdőbe torkolló bokszmérkőzéseket, mézárállással végződő éjszakai hajtóvadászatot, embert próbáló szadista testgyakorlatokat, megaláztatást és megfélemlítést. Egyáltalán: megismerjük a náci tiszt virtuosit minden oldalát. Mert a Napolában tulajdonképpen a fizikum és psziché csap össze.

A filmet érték olyan kritikák, hogy az árja ifjúság félkatonai kiképzését bemutató képek, a menetelő egyenruhások, az izmos fiútestek és ragyogó arcképek, a talán romantikusnak is nevezhető környezet a náci esztétikát idézik. A Napola azonban az első pillanattól fogva megmutatja a rendszer embertelenségét is, amely lassan, de biztosan az előre prognosztizálható irányba, vagyis az illúzióvesztés felé fordítja a cselekményt. Maga a sztori a társadalmi korlátokon áttörő barátság történetét állítja középpontba.

A filmből is kiderül, hogy a katonai, hadászati és terepen végzett fizikai kiképzés mellett az iskolák leginkább a náci ideológia terjesztésére fektettek hangsúlyt. Mindenkinek egyszerre kellett lépnie, mindenkinek alá kellett vetnie magát annak a kommandó mentalitásnak, mely Himmler SS-ének az iskolákra való egyre növekvő befolyását tükrözte. A Führer tervei szerint az új ember kitenyészése két generáció alatt ment volna végbe. Mégsem tartott egy generáció életén át sem: 12 év leforgása alatt az ezeréves birodalom véget ért.

Felületes kritikák szerint a mozi sablonokra épül: egy bentlakásos iskola könnyen körülrítható II. világháborús történetre. De a Napola mégis újat hoz a világháborúról szóló filmek végeláthatatlan sorában, és megdönti a sablon látszatát, hiszen a háborús elitképzésről még nem forgattak soha.

BOROS NORBERT

Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

SÁNDOR

P BÁRDOS JÓZSEF Paródiák

AGATHA CHRISTIE (helyett)

Kodelkáné kosara

(Bűnügyi regény)

I.

Az Asott Shire megyei St. Anne's Wood-ban Miss Seattle éppen szokásos esti sétájára indult. Nagyon nyitva kellett tartania a szemét. St. Anne's Wood divatba jött, és azok a gyilkosok, akik a kiváló bűnügyiregény-író könyveiben szerepeltek, újabban kivétel nélkül innen vették az ihletet rettenetesen borzasztóságos terveik valóra váltásához. Különösen kedvelték a helybéli hentes és mészáros család és cselédi botrányait. Miss Seattle érezte, hogy a bűnözők mostanában mintha fél lépéssel előtte járnának. El is határozta, hogy ezentúl ő is igyekszik fél lépéssel önmaga előtt járni. És ez, gondolta, miközben kilépett kis, földszintes, virágos kerttel körülvett háza kapuján, egy ilyen magányos idős hölgy számára nem egyszerű feladat.

St. Anne's Wood nevezetes, élenjáró község volt. Itt például már régen esteledett, amikor a szomszédos falvakban, például St. Alberts Hoolban még a deket sem ütötte az ottani, verekedéseiről híres kovácsmester. És akkor hol volt még attól, hogy a feleségét verje, pedig anélkül egy este sem múlhatott el. Szokta is mondogatni Miss Seattle, ha a dolog szóba került: a családi boldogság titka a megszokás biztonsága!

Miss Seattle tehát lassan lépegetett, vigyázott, el ne tévedjen. Egész idő alatt egy buta kis gyerekdal motoszkált a fejében. Nem tudta, miért épp ez a régi, tréfás, darabolós gyilkosság jutott eszébe, de ezt dúdolta magában, ahogy ment a falu főutcáján, amely St. Anne's Wood egyetlen utcája volt:

*Kodelkáné
mi van a kosárban?
Kodelkának
keze, feje, lába...*

Dudorászott, és közben egyik lábát mindig egy fél lépéssel a másik elé tette. Nem is olyan nehéz, mint gondoltam, állapította meg. A patikánál jobbra fordult, mert arra vezetett az utca, majd nemsokára a patak partjához ért. A part menti tölgyfán a legkülönfélébb madarak csiripeltek. Fecskék, struccok, őzek, pacsirták és más ragadozó fajok ütöttek szálást itt nyaranta. Miss Seattle leginkább innen szerezte értesüléseit. Tudta, amit már a verebek is csiripelnek, ez bizonyosan fontos dolog.

Most épp az őgróft emlegették. Ő volt St. Anne's Wood egyik fő nevezetessége. Grófnak született, de aztán fiatal korában a gyarmatokon szolgált. Indiában lett belőle vasúti pályaoőr, azazhogy pályaoőrgróf. Ott ragadtak rá a bennszülöttek kedves nyelvi szokásai, például az, hogy összesen csak két angol szót használt, a „yes”-t és „no”-t. Am ő a „yes”-t mindig erős fejszóválassal, a „no”-t pedig határozott fejbólintással ejtette. Ettől kijelentéseit mindig valami keleties bölcsesség lengte körül. De most nagy bajban volt. Gyilkossági ügybe keveredett.

– Régen éreztem, hogy valami nincs rendben az őgróf körül. Ezért volt hát az a múltkori is... – tanakodott magában Miss Seattle.

Hazafelé vette az útját, az utcának ügyis vége volt. Így idejében érkezett. Az új cselédlány épp a hűtőbe tette a teáskannát, hogy a délutáni teázáshoz felforralja a vizet. Miss Seattle türelmesen elmagyarázta, még csak tizenharmadjára, hogy a vizet tűzön főzik, aztán öltözni kezdett. Közben azon járt az eszébe, hogy milyen nehéz manapság jó cselédlányt találni! Ha meg végre

kitanul nála valaki, azt elcsábítják tőle. Mint a legutóbbi lányt is, akit a megyei rendőrfőnök elvett feleségül. Nem csoda: olyan ügyesen segédkezett annak a nagy port felvert rettenetes alsónadráglópnak a kiderítésében!

Egyszerű, zöld tweedszoknyát vett, fölül magára tekert egy méter hatvan centi kézi készítésű ekrü csipkét, felhúzott hozzá egy fél gumicsizmát, fejére a kislánykorában nagypapjától örökölt keménykalapot tette, és már készen is állt az indulásra. Konzervatív, de izléses öltözék, állapította meg elégedetten, ahogy a tükörben szemügyre vette magát.

– Majd az őgróféknál meglezom – szökött még be a konyhába a lánynak, aki épp tüzet rakott a konyha közepén, hogy azon forralja fel a teavizet: tanulékony elme volt! És Miss Seattle kilépett az utcára.

II.

A hulla az őgrófék ebédlőjében, a magas, ónémet tálalószekrény alsó fiókjában az ezüst eszcáig mellett feküdt, és éppen falatozott. Szerényen és csendesen feküdt, csámcsogása sem volt különösebben zavaró, látszott rajta, nem kíván nagy feneket keríteni a saját halálának. Még a háromlábú nyomozó is, aki csak nemrég került a környékre, és nem volt túl sok tapasztalata a hullákat illetően, azonnal érezte, hogy különös, szinte művelt hullával áll szemben. Örült neki, mert ki nem állhatta a hulláknak azt a rendetlen és szétszórt fajtáját, amelyikből olyan sok szerepelt a rendőrszék tankönyveiben. Az olyanok a leghalálkegyes helyeken voltak képesek előkerülni: patakparton, mocsaras ingoványban, paplakban vagy fáskamra padlásán, ahová jóformán be sem fért az ember. Nem is beszélve azokról a szétszórt hullákról, amelyeknek darabjait valósággal úgy kellett összevadászni.

Ez itt szép, rendes esetnek látszott. Fűtött helyiség, rendes háziak, talán még egy jó tea is kitélik tőlük, a tálalószekrény már ügyis nyitva áll, gondolta.

Am az ügy még a helyszíni szemle során bonyolódni kezdett.

Pedig a hulla nagyon készséges volt, udvariasan mindkét oldalát a fény felé fordította, hogy a helybéli fényképész, aki ilyen alkalmakkor be szokott segíteni a rendőrségnek, előnyös felvételeket tudjon készíteni róla. Nem panaszkodhatott: ezekkel a képeivel nem sokkal később elnyerte az „Év hullája” címet!

Az orvosi vizsgálat azonban nem volt ilyen kedélyes.

– Nyomozó úr! – vonta félre a doktor a nyomozás vezetőjét. – Én ugyan csak állatorvos vagyok...

– Tudom – mondta a rendőr. – De ha egyszer csak állatorvos van a faluban. A hullának már mindegy, nem?

– Bizonyára. De most nem erről van szó – folytatta a doktor. – Hanem itt az én tudományom megáll! A hullán sem lőtt, sem szűrt sebet nem találtam. Semmi külsérelmi nyom! Pedig a száját is kitáttattam.

– És odabenn?

– Ott is semmi – mondta a doktor, és a nyomozót kétség kezdte gyötörni, nem lett volna jobb, ha mégis inkább hegedűművésznek tanul. Ott nincsenek ilyen meglepetések.

– Zúzódás?

– A térdén némi horzsolás – mondta a doktor. – De ez véleményem szerint akkor keletkezhetett, amikor bemászott a fiókba.

– A halál időpontját sikerült megállapítania? – kérdezte remegő hangon a felügyelő, akinek, mint talán már említettük, ez volt az első esete, és már azt is megbánta, hogy nem hallgatott az édes jó anyukájára, aki azt szerette volna, hogy templomi énekesnek menjen. Zenész vagy énekes... Hogy szeretnének most a lányok, gondolta futólag. Almodozásából a lódoctor érdes hangja ébresztette:

– Hát épp ez az! – mondta. – Képtelen vagyok megállapítani! Bevallom, jobb ötletem nem lévén, már magát a hullát is kérdeztem, de nem emlékszik rá.

– Szörnyű! Semmi kiindulópont! – mondta a nyomozó. – Talán majd a labor – tette hozzá.

– Reménykedjünk – mondta a doktor.

III.

Az őgróf valóban nagy bajban volt. Nem is tudta, mennyire. Pedig előkelő nemesi családból származott. Őse, az első Thomas gróf még Hódító Vilmoszal érkezett Angliába, bár ezt később megbánta. Utódai lelkesen vettek részt a szentföldi háborúkban, aminek következtében a családnak néhány generáción keresztül élő férfitagjai nem is voltak.

A család jelmondata is még a kereszties háborúk idejéből származott. Már a negyedik Thomas címerében így szerepelt, eredeti oszmán-török nyelven:

„SARVAK ÖZTAT ÖDYIT”

Az elmúlt századok viharai során jelentése ugyan elhomályosult, de az kétségtelen volt, hogy súlyában és jelentőségében méltó egy ilyen nagy múltú családnak.

Akadtt ugyan a XIX. század közepén egy romantikus lelkületű ifjú polgár, aki – miközben hevesen udvarolt az öreg Thomas (e néven éppen tizedik) leányának – a szöveg megfejtésével próbálkozott, de úgy tűnt, a jelmondaton átok ül. Szegény fiatalemberrel véletlen szerencsétlenség végzett: a kastély ura vadászat közben leterítette golyójával. Azóta – nyilván az átok miatt – újabb megfejtő nem jelentkezett.

A csodálatos, eredetileg héttornyú kastélyt még a hetedik Thomas gróf építtette, aki állítólag VIII. Henrik sikerén felbuzdulva minden toronyba egy-egy lefejezett feleségét záratta. Könnyen megtehetné, pallosjoga volt. A következő századokban azonban a kastély romlásnak indult, szárnyai és tornyai leomlottak, úgyhogy történetünk idején már csak az emeletes melléképületet lakták, de annak is hiányzott a földszintje.

Ugyanilyen omladozott volt az egykor annyi dicsőségét megért ősi nemesi család is. A mostani őgróf, Thomas, e néven a tizenharmadik, aki apátlan-anatlan árvaként jött a világra, keveset tudott rokonairól. St. Anne's Wood-ban ugyan rebesgették, hogy nagypapja, a kilencedik Thomas hallgatott a keresztény tanításra, és nem volt személyválogató, legalábbis ha asszonyokról volt szó. És beszéltek, némelyik nőben meg is fogant valami az öregből, főként még fiatalabb korában. Biztosat persze senki sem tudott. A mostani őgróf egyébként sem érintkezett a faluval, ez ellenkezett volna kereszties lovag ősei láthatatlansági hagyományával: azokat se látta senki a szentföldön. Látni őt is csak ritkán lehetett, akkor, ha kedvenc sportjának, a vízibiciklizésnek hódolt a kastély parkjának smaragd zöld gyepén. Tő vagy tőcsa ugyanis nem volt a környéken.

A mostani bonyodalmak azzal kezdődtek, hogy a múltkoriban a pallosjogból ellopták a pallost. Kiszállt a rendőrség, egy nyomozó kezét is fogott a gróffal. Azóta szegény érintettnek érezte magát. Nem csoda hát, ha az utóbbi időben különösen ideges volt. Itt a hatalmas vagyon, a kastély, és nincs kire hagynia. Legnagyobb bánatára ugyanis hiába nősült meg, felesége hűséges volt hozzá, gyermekük nem született. Így aztán nagyjából háromhetente új végrendeletet írt. A közjegyző már hívás nélkül is megjelent minden harmadik csütörtökön. A gróf ugyanis rendre csütörtököt mondott. Így aztán minden végrendeletében – hosszú habozás után – feleségét jelölte meg kizárólagos örökösének. Pedig ha tudta volna...

IV.

Mire Miss Seattle az őgrófék parkjához ért, ott már nagyban állt a bál. Zenekar ugyan nem volt, legföljebb a nyomozó, ám tudjuk, ő sem lett zenész, de a helybéli rendőrség valamennyi embere, szám szerint kettő, az épületet őrizte. Épp úgy néznek ki, gondolta Miss Seattle, mint a St. Anne's Wood-i bálban szoktak az olyan ifjak, akik még nem szánták rá magukat a táncra: majd kigúvad a szemük a nagy nézéstől, de úgy oda vannak cövekelve, hogy számárfogattal se lehetne őket odább húzni. Ahogy elhaladt a krikettpálya mellett, észrevette, hogy valaki kint felejtette az ütőjét a velőscsont-csapda mellett. Megáll az ütő, gondolta, aztán ment tovább. Elérkezett a virágágyásokig. Csak a tánc- és illemtanár egyengette a földet, miközben csupasz kézzel a kaktuszokat egyelte.

– Jó reggelt, asszonyom, ha manapság egyáltalán lehet még efféléről beszélni – köszönt oda Miss Seattle-nek. – Hol vannak már a régi szép idők, amikor még a kankalinok is krinlint hordtak errefelé! Manapság! Látná, hogy az őgrófné unokahúga is miket vesz fel! A múltkor is, látom, épp egy ötpennyst vett fel az út széléről. Hát illik ez egy őgrófnéi sarjhoz?

– Bizony, igaza van, Mr. Trample. De hát változik a divat – felelte elhaladtában Miss Seattle. – Am az emberek hajszálya sem változik – tette hozzá. Szavaira a tánc- és illemtanár mintha megingott volna, hátával kissé nekidől az egyik, húsz centiméteres tuskékkal borított kaktusznak, de aztán, mintha mi se történt volna, folytatta az egyengétést.

Miss Seattle jóleső érzéssel állapította meg, hogy az őgrófné idén sem hanyagolta el kedvenc virágait. A korai stiglineck már virágoztak, nagy, lila pöttyes szirmaikkal szinte hívogatták a bogarakat. A vadsóska ágyások is feketéltettek már: mutatták, itt jó kezekben van az ásó és kapa. Talán csak a recés cikornyák, mintha azok satnyábbak lettek volna a szokásosnál. Na igen, nem könnyű manapság megfelelő virágmagvakat szerezni, gondolta. Ő is csak azért tudta rendben tartani a kertjét, mert az ausztrál nagykövet (aki valamikor az unokaöccse évfolyamtársa volt Oxfordban), eredeti bennszülött magvakat szokott neki tavaszra küldeni.

Amikor az őgrófi kastély bejáratához ért, újra eszébe jutott a kis gyermekdal:

*Kodelkáné
mi van a kosárban?
Kodelkának
keze, feje, lába...*

– Itt tilos a bemenet! – mondta az egyik posztoló rendőr, miután végighallgatta a kedélyes kis dalocskát.

– Tudom, fiam – mondta Miss Seattle –, de azért csak eredjen, és mondja meg a nyomozó úrnak, hogy én vagyok itt.

– Én nem szoktam bolond öregasszonyok fecsegését hallgatni! – heveskedett az ifjú, háromlábú rendőrnymozó, amikor a poszt beszámolt neki a látogató érkezéséről. Látszott a nyomozón, hogy komoly ember, bár talán háromig sem tud számolni. Ezért volt aztán, hogy két lába folyton összeakadt járás közben. – Én csak bolond fiatalasszonyokra hallgatok. Igen, tőlük viszont mindent beveszek – tette hozzá az őgrófnéra nézve. – Igaz, tőlem ők is mindent bevesznek – mondta, és ő tudja, min mosolygott olyan elégedetten.

Folytatása a 29. oldalon

VAGYOK ÉN IS!

Folytatás a 28. oldalról

– Csak nem képzeli, hogy kint hagyjuk álldogálni az én kedves barátomat! – avatkozott a beszélgetésbe Mrs. Molly Riscooter, az őrgrof ifjú, hajadon felesége, aki eddig szó nélkül nézte a rendőrök tevékenységét. – Gyere csak be, Jennifer drágám! – sodorta félre az ajtót őrző rendőrt. – Épp jókor érkezted. Mindjárt felszolgálják a teát.

– Na de kérem! – méltatlankodott a nyomozó.

– Ugyan, ne háborogjon már! – mondta Mrs. Riscooter. – Nem tudja, hogy a drága Jennifer szokta megoldani a nagy büntüregény-író megoldhatatlan rejtélyeit? Ne legyen féltékeny! Maga is kap egy csésze finom kis teát. Téjjel és két cukorral? Gondoltam – folytatta, látva a nyomozó bólintását. – Tudja, ezekben a regényekben a rendőrök mindig két cukorral isszák a teát. Miért? Talán az egyenruha miatt – tette hozzá, de hogy mit értett ezen, azt elfelejtette elmagyarázni, így az olvasó kénytelen lesz találgatni. – Mire a teát elfogyasztjuk, addigra az én drága Jennifer barátom már meg is oldja magának ezt a kis bűnesetet. Igaz? – nézett Miss Seattle-re.

– Túlzol, mint mindig, drága Molly. A dolog egyáltalán nem olyan egyszerű – mondta Miss Seattle.

– Csak ne szerénykedjél! Tudjuk mi, amit tudunk! – mosolyodott el Mrs. Riscooter olyan finoman, hogy még a mandulái is kilátszottak. Aztán mindenkit átterelt a szomszédos könyvtárszobába. És bármily döbbenetes is a történetnek ezen a pontján, valóban elmondhatjuk: tudjuk mi, amit tudunk!

V.

– Most már mindent tudsz te is, drágám – fejezte be az aznapi rendkívüli események elősorolását Mrs. Riscooter, miközben kézbe vette csészejét, amelyben ott gőzölgött az aranyszínű ceyloni tea. – Remélem, minden világos, mint a nap?

– Azt azért nem mondanám – felelte Miss Seattle. – De emlékeztet engem valamire ez a történet. Valami Kodelka? Vagy Kodelkáné? Ne is törődjenek velem. Csak egy buta gyermekdal nem hagy nyugodni. Erről jut eszembe: azt még nem is említetted, hogy ki telefonált a rendőrségre?

– Elfelejtettem volna? – jött zavarba Mrs. Riscooter, és kezében remegni kezdett a kiskanál.

– Igen drágám – mondta Miss Seattle. – És én a helyedben nem innám meg azt a teát. Mert ha a tánc- és illemtanár azonos az őrgrof törvénytelen unokaöccsének mostohaanyjával, akkor lehet, hogy éppen erre számít!

– Jaj – ejtette ki kezéből a teáscsészét Mrs. Riscooter.

A Viktória-mintás, aranyszélű teáscsésze a földre hullott, a tea a szőnyegre ömlött. A folt átmaródott a szőnyegen, a padlón, a pincén, lassan közeledett a Föld középpontja felé.

– A szakácsnő a gyilkos! – ugrott fel a háromlábú rendőrnnyomozó, és futva a konyha felé indult volna, de átesett az egyik lábán.

– Üljön csak vissza, fiatalember – mondta Miss Seattle. – Annyit azért kezdő léteire is tudhatna, hogy a gyilkos csak a regény utolsó oldalán kerül meg. És az azért még odébb van. A szakácsnő a kérdéses időpontban egyébként is a kastély nyolcvan méter mély pincéjében kószált, friss petrezselymet keresett a dobostortára. Úgyhogy bombabiztos az alibije. De talán el kellene beszélgetnünk a hullával. Ha jól tudom, ő is kapott teát. Nem hívhatnánk be ide közénk?

– Nagyon demokratikus gondolat, Jennifer drágám – mondta Mrs. Riscooter. – És most, hogy megmentetted az életemet, igazán nem kívánhatok olyat, amit ne teljesítenék. Egy kis rántott csirkét nem kívánsz például? Idei uborkasalátával? Nem? Kár...

– Küldjék be a hullát! – szólta ki a nyomozó. – Foglaljon helyet, Mr...ööö Hullá – mutatott ülőhelyet a könyvtárszobába belépő hullának Mrs. Riscooter. – Talán fogyassza el teáját körünkben.

– Köszönöm – mondta a hullá, és szerényen az egyik ablak melletti, XVI. Lajos stílusú (fejtlen) fotelba ereszkedett.

– Feltehetnék önnek néhány kérdést – nézett rá a jövevényre Miss Seattle.

– Már minden kérdésre feleltem. A rendőrök órák óta fászanak! – mondta a hullá.

– Nyomozó úr, nem mondaná neki, hogy feleljen Miss Seattle kérdéseire? – nézett a háromlábú fiatalemberre Mrs. Riscooter.

– Felőlem?! Válaszoljon a hölgy kérdéseire! – mondta. – Nem tudom, mi értelme volna, de ezen ne múljon.

– Hogy van? – kérdezte Miss Seattle.

– Köszönöm jól – mondta a hullá.

– És hogy érzi magát? – jött a keresztkérdés. Miss Seattle ezekkel a keresztkérdéseivel szokta az örületbe kergetni az olvasókat.

– Remekül – szólta el magát a hullá.

– Még egy utolsó kérdés – csapott le rá Miss Seattle. – Tudom, nem illik ilyen nyersen fogalmazni, de szükség törvényt bont.

– Kérdezz csak bátran, drága Jenniferem! – lelkesedett Mrs. Riscooter. – Imádom hallgatni, amikor megszorogatsz valakit!

– Nos, hogy is mondják mostanában... – kereste a megfelelő szavakat Miss Seattle. – Hogy ityeg a fityeg?

– Ne! Segítség – kiáltotta a hullá. – Mindent bevallok, csak ezt ne! De ő találta ki az egészet! Én csak egy szerencsétlen, oštoba hullá vagyok... A tánc- és illemtanár! Ő darabolta fel az őrgrofot! Én csak a fejét nyisszantottam le... Igazán nem sok egy ekkora örökségért...

– Szép kis unokaöcs! Nem csoda, hogy hullának sem vált be! Mindent elárul, hogy a pallossal lehorzsolta a bőrt a térdéről! – mondta nyugodt hangon Miss Seattle. – Az őrgrof darabjait egyébként megtalálhatják a virággyaban – tette hozzá. – A kaktuszok alatt. Ha nem is mindet.

– Elég! – kiáltotta a nyomozó! – Vigyék ezt a gazembert! Meg azt a másikat is, odakintről!

VI.

– A tánc- és illemtanár ezek szerint valójában nő volt? – fordult a nyomozó Miss Seattle-hez, amikor a még mindig jajveszékelt hullát elvezették, és mindenki újra helyet foglalt.

– Miből gondolja? Maga szerint férfi nem lehet mostohaanya? Furcsán gondolkodik az egyenjogúságról, fiatalember!

– De mégis, mondja, hogy jött rá? – próbálkozott újból a háromlábú.

– Elég egyszerű volt. Hogy mi történt, azt nagyjából az első pillanattól fogva tudtam. Tudják, én mindig előrelapozok a bűnügyi regényekben. Előbb megnézem a megoldást, és csak aztán kezdek hozzá a történethez. Ha meg filmről van szó, mindig megszerzem előre a forgatókönyvet.

– Úgy persze könnyű! – mondta a nyomozó.

– Ne gondolja! A múltkor is az a kellemetlenség ért, hogy forgatás közben ártfirták a történetet. Képzelteti: megváltoztatták még az indítékot is! Persze tiltakoztam is a rendezőnél, de hiába. A mi időnkben, hát igen. Akkor ilyen azért nem volt...

– Nem térnél vissza a mi esetünkre, drágám? – figyelmeztette barátnőjét Mrs. Riscooter.

– Jaj, de buta is vagyok! Talán már untatlak is benneteket ezzel a fecsegéssel. Tudom, inkább kettesben szeretnétek maradni végre. Hát akkor gratulálók. És már megyek is – állt föl Miss Seattle.

– Zavarba hozol, Jennifer drágám. Nem értem, miről beszélés.

– Dehogynem értem. Épp ideje, hogy ez a rendes, háromlábú fiatalember megnősüljön. Té úgy is megözevgyültél. És a hajadon élethől is elegend lehet. Mert, fiatalember, tudnia kell, hogy a darabolós gyilkosnak az adta az ötletet, hogy az őrgrofnek India óta, amikor is egy vadászaton összeakadt egy krokodillal, hogy úgy mondjam, egy darabbal kevesebb volt a... kelletténél...

A nyomozó Mrs. Riscooterre nézett. Az talpig elpirult, és úgy bólintott.

Közben Miss Seattle felállt, és az ajtó felé indult. Elmenőben még hallották, amint azt a kis tréfás gyermekdalocskát dúdolgatja:

*Kodelkáné,
mi van a kosárban?
Kodelkának
keze, feje, lába...*

Sándorirtás

B. B.

„Gondoltam írok Nektek, ne legyen egyhangú minden napotok. Ha időtök majd engedi, megismerkednék az erdélyi Misimackóval, hátha el tudnám csábítani a kenguru asszonyástól. Vagy ha mégse, hát írnék hozzá néhány verset, vagy rajzolnék neki néhány rajtot, esetleg festhetnék néhány képet. De nézegethetnék bélyeggyűjteményt is. No mielőtt még virágot küldene, vagy minden virágot leszakítana mielőtt hozzám elérne, íme a véleményem:”

*rózsá
szép illatos pici rózsá
leszakítják s lehull a porba
talán ez volt megírva
illatos pici rózsá*

*kinyílt ez volt a sorsa
felemelték egy pillanatra
jó volt talán egy mosolyra
illatos pici rózsá*

Köszönjük a levélkét és a rajtot is, az egyhangú mindennapi levélzömből kellemesen kirózsaszínlik ez. Szegény pici rózsát mi is sajnáljuk, ellenben a megrajzolt hölgyön a férfiszerszertők szívesen összeveszenének...

Misimackó üzenete: „No! A billogot ejszen hagyjuk a gelevogyieknek, azoknak van idejük az ilyen hercepercsékre. Mifelénk a fehérség nem a billoggyűjtemény, hanem a jóféle vacsorával s utána a monyókolással bizonyít.”

T. H. G.

„A természet igazi Midas király, / amíhez hozzáér, az arannyá vál'. / Arany bokrok – aranygyapjú-gomolyag, / arany erdő zsugorian bólogat.” (A természet...)

„Tisztelettel küldöm »műveimet«, először csak a rövidebbeket, aztán ha / majd túlélte Misimackó a pagonybéli nagytakarítást, akkor esetleg / megkapja a hosszabbakat is (értsd pl. 12 sorosnál hosszabbakat).”

Nofene, már mindenki Misimackóhoz apellál! Azta zákhányos mindenit, há' mi a varangyosgyék akar ez lenni? Há' vers e'? Ejszen meginn lusta vót, s csak mind tepsed, s azzal a fránya samarával íratta meg!

Sz. B. L.

„együtt álmodva / mély titokban azokkal, / kik elvesztek egykor / a homéroszi magaslaton.” (Örök szél dala)

Próbáljon meg inkább azokkal álmodni együtt, akik nem vesztek el a homéroszi magaslatokon. Közé helyet félre, olvasókat, tanulókat elő, valami mocorog, hátha költészet lesz belőle.

T. B. J.

„tegnap már nem / az egyenlőbbekről szólt / az esti hír / sekély avarban leveleztünk / a lehullottak még / beszélük őket / addig mi csak csendben / szólunk át magunk / egy korán kelő / másnapra” (A rendszer változik)

Mikor ilyen verselményeket olvasok, elgondolkodom: Vajon sokáig izzad velük a szerző? Es utána úgy érzi, nagyot alkotott?

N. L.

„És magát, mint egy rossz költőt, kit nem ért intelem, / Önmaga rút sorait ismétli az okatlan történelem. / S Te nézed, mert legalant tudod, nézni könnyebb / Elhiszed, hogy nem magad dúdoló éneked.” (Cím Nélkül 2)

Hogyúgy mondjam, versei „kedvesek”. De mindenképpen, Ön műkedvelő. Ez nem elég a közléshez, viszont tényleg, a jó értelemben műkedvelő.

M. M.

„Hidként remegek, a szél dorombol / Halottat költeni tollat vettem / Az erő kifut a két karomból / Aludnék: a sűrű zörgetem” (Istenhez is)

Ne zörgesse szegény Attilának sírját ilyen versekkel, hogy nyughat szegény?

„A rovatvezető főszerkesztővé lépett elő, és első dolga azt volt, hogy ukázba adja: a lapban a továbbiakban egy büdös szót nem akar olvasni fédel nélküliekről, és bárgyú meséikről, hős tetteikről. Ezt meghagyja a szemlyapoknak. Ezeket persze már a díjkiosztó gála után mondta, ahol jól érezte magát, sütkérezett, bár kevesebb pénzt kapott mint remélt.” (A kilences kórterem)

Bizony, ez szegény szerkesztők sorsa, mindig kevesebb pénzt kapnak, mint remélnék. Viszont több kéziratot, javarészt ilyeneket, jaj-jaj!

S. R.

„Feltámadt Ő / Az örök Isten / El nem lobbanó / Örök tűz-szeretet / És hit-fölragyog / Még holnapunk / Krisztus véreben / Az életünk s / Szívünkben Ő / Az örök jelenvaló.” (Harmadnapra)

„Várom a visszajelzésüket az esetleges közlésről, és hogy esetleg melyik számba jelenhetnek meg!”

Helyszűke híján nem fér be az II-be. Megpróbáltuk rászózni néhány egyházi lapra, de azt választották, van nekik ilyen, több száz. Meglepő?

S. G.

„Lépj ide, lépj oda, messze saladj, / Elfoglak, felkötelek, csak érjelek el. / Egy fa ágán lesz a te ágyad, / Örök álmodást kértél, nesze mulass!” (Szabad asszociáció egy nyitósorra)

Gyurcsányt idézve: Húzzon bele! Két-három hajszálnyira van a közléstől.

Á. F. Ö.

Egyik hosszabb verse a közeljövőben megjelenik. Ám ezt az alábbit is lehozzuk, hadd mulasson a nép. Ez a hónap díjnyertes csacskasága. Gondolom, ezt a (merőben) másik éneke írta, tudja, az, akit más munkára kéne fogni.

*Behúzott függöny mögötti délelőtt
(részletek)*

*Harmonikások dalolnak az ablak alatt,
pénzt dobni nincsen keretem,
abbamarad a muzsika, téged
nem ismerhetlek, Fruzsika.*

*Villamoson oson egy néni
szabad ülőhely felé,
hogy felszabadul jobbján
másik, leülök mellé.*

*Cigaretta orvosi javaslatra,
mert van, akinek használna,
mint kiköltözés havas lakra
annak, kinek túl meleg van már.*

*Kenyeret venni megyek le a boltba,
taposok barna csizmámmal a hóba,
fületem szúrja a hideg, és pirosítja,
mint edzők fülét bírók síjja.*

*Gyötör rosszullet s fejfájás,
mint türelmetlen a sorban állás,
gyógyszerre boroztam,
magamnak okoztam.*

*Nem keresek kibúvót,
nem találok hűtőnkben juhtúrót,
nem jön ki a szótagszám,
te szeretsz legjobban, én jó anypám.*

*A szobában csinált fény ad világot,
nyugodtan üldögél fáradt hibám ott,
nem mozdul, nem nyitja ki az ablakot,
nem láthat kinn csak homályos alakot.*

*Szavakat teszek versekké,
olyan lány kell, ki lenyelné,
ha kérném: „Gyere lédi,
itt a buli a szádban, lécci!”*

*Körbejár a füves cigi,
mint kezekben hűtlen cici,
kollektíve kóstolja mindenki,
s a bableves alatta, isteni.*

*Faliszőnyegen fekszel,
pózod, mint a póké,
nem vagyok cirkuszi zsoké,
lecsalogatlak keksszel.*

*Öregember homloka
tónak fodros teteje,
öled forró, mint
friss kenyérnek belseje.*

*Polcon törött váza, művirág,
vállfán zakó, bevetve az ágy,
kirándulás reggelente Weöresbe,
néha úgy áll, sokszor elvese.*

JOHANN VON KRONSTADT

A bőség zavara – szeptember

Harminchétféle, szeptember másodikán hunyt el Ho Si Minh elvtárs, a bebalzsamozott vietnami szabadságharcos, államférfi, író, és amit akartok. Csoda, nem csoda, évtizedekig nem a fehér hajú, fehér kecskeszakállú emberke jutott eszembe Hó apóról, ahogyan a korabeli publicisztika becézte. Bizony, hogy nem. Hanem az egri Ho Si Minh tanárképző főiskola, annak is a lánykollégiuma fent a hegyen, túl ezen pedig a Kassai út 22. alatti fagyos és szűkös albérletem, még ezen is túl a néhai költő, festő, tűzzománc-mester, Morvay Laci albérlete a Mindszenti úton. Itt dőlt el ugyanis a sorsom. Eldőlve azóta is. Karban vagyok tartva, mint Hó apó az üvegalitkában, a múmialétben. Bár most éppen bénázok, és kifejezetten sajnálom magam. A munka hegyekben, a kánikula nem csökken, jobb kezem könyéktől ujjuvégig gipszben, ballal pótyögök jó exhibicionista módján.

Sánta Ferenc 1927. szeptember 4-én született Brassóban; Erdélyben nőtt fel. A szavak hangzása valóban a kor különlegessége, mintha a tárogató szólna valamelyik hegy-szorosból. A sablongyártásban kedvét lelő irodalomtörténet az „Emberavatás” nemzedékéhez sorolja, amelyhez Moldova, Galgóczi Erzsébet, Kamondy, Csurka tartozik még. Ez a nemzedék már élt, látott ötvenhat előtt, de az ötvenhat utáni letiltások, eltiltások, börtönbüntetések és elhallgatások megriktította mezőnyt valamiképpen fel kellett tölteni. Egy haladó szocialista társadalom nem élhet meg irodalmi muzsikaszó nélkül. Nácik című elbeszélése egy életre szól. Ugyan lehetne a cím Emberek, vagy bármi más, de a kor olyan, hogy Nácik.

Negyedikén hatvanéves volt, amikor meghalt **Móricz Zsigmond** (Riportgyűjteményeit cipelem fel a pincéből. A könyvek kinőtték a lakást, nem számoltam Móriczra a közeljövőben, elég megküzdeni a frissen érkezőkkel.) Harminckét év alatt, 1910-től haláláig 478 riportot írt. A három vaskos kötetben ennyit számolok. Elképesztő. Utolsó riportja halála előtt három nappal jelent meg, 1942. szeptember 1-jén. Spiritiszták gyülekezetére látogat, és írását így zárja: „...most aztán jönnek a csodák”. De nem jöttek. A halál jött. Legalább heti egy riport. Ehhez utazni kell. Utazni, ismerkedni, figyelni a korabeli viszonyok közt. Közben persze a regények, drámák, néhanap vers. Voltak kimondott Móricz-időszakaim. És mert nem az életrajzokra koncentráltam, mint mostanában, sokáig úgy tűnt – a tudatlanság összevonó és egyszerűsítő derűje –, Mikszáth, Móricz, Móra, talán még Jókai is egyugyanazon időszak irodalmárai. Pedig dehogyan. Mikszáth a negyvennyolcas forradalom utáni megbékélés, a kiegyezés írója, Móra időtlen, nincs kötelezően meghatározandó korszakos időtényezője (okkal persze, és van is meghatározandó időtényezője, az is okkal), Jókai sem tartozik közéjük, ő maga az egyszemélyes irodalmi tündérvilág. Móricz pedig a natúr, a véres és szenvedélyes XX. század, annak ellenére, hogy a legmocskosabb részét szerencsésen nem látta, igaz, amit látott az is elég mocskos lehetett a korábbiakhoz viszonyítva. Hömpölygő óriásregényeit olvasni olyan, mint Ady verseit. Nem esik jól. Nincs idő. De nem lehet abbahagyni, ezért aztán alig olvassa valaki ma ezeket az óriási regényeket. Móricz hatalmas. Terjedelemben, ívszámában. Reménytelen, ha valaki nem ebből él, hogy rászánja magát, és kiderítse, hatása valóban olyan meghatározó-e a lehetséges próza stílusára, mint senki másé. Vele kezdődött a magyar regény fejezete, amely Esterházy *Fancsikó és Pinta* c. novellafüzére (1978) megjelenéséig tartott. Hacsak nem Hamvas Béla kéziratos *Karnevaljájáig*.

Negyedikén hatvanéves volt, amikor meghalt **Móricz Zsigmond** (Riportgyűjteményeit cipelem fel a pincéből. A könyvek kinőtték a lakást, nem számoltam Móriczra a közeljövőben, elég megküzdeni a frissen érkezőkkel.) Harminckét év alatt, 1910-től haláláig 478 riportot írt. A három vaskos kötetben ennyit számolok. Elképesztő. Utolsó riportja halála előtt három nappal jelent meg, 1942. szeptember 1-jén. Spiritiszták gyülekezetére látogat, és írását így zárja: „...most aztán jönnek a csodák”. De nem jöttek. A halál jött. Legalább heti egy riport. Ehhez utazni kell. Utazni, ismerkedni, figyelni a korabeli viszonyok közt. Közben persze a regények, drámák, néhanap vers. Voltak kimondott Móricz-időszakaim. És mert nem az életrajzokra koncentráltam, mint mostanában, sokáig úgy tűnt – a tudatlanság összevonó és egyszerűsítő derűje –, Mikszáth, Móricz, Móra, talán még Jókai is egyugyanazon időszak irodalmárai. Pedig dehogyan. Mikszáth a negyvennyolcas forradalom utáni megbékélés, a kiegyezés írója, Móra időtlen, nincs kötelezően meghatározandó korszakos időtényezője (okkal persze, és van is meghatározandó időtényezője, az is okkal), Jókai sem tartozik közéjük, ő maga az egyszemélyes irodalmi tündérvilág. Móricz pedig a natúr, a véres és szenvedélyes XX. század, annak ellenére, hogy a legmocskosabb részét szerencsésen nem látta, igaz, amit látott az is elég mocskos lehetett a korábbiakhoz viszonyítva. Hömpölygő óriásregényeit olvasni olyan, mint Ady verseit. Nem esik jól. Nincs idő. De nem lehet abbahagyni, ezért aztán alig olvassa valaki ma ezeket az óriási regényeket. Móricz hatalmas. Terjedelemben, ívszámában. Reménytelen, ha valaki nem ebből él, hogy rászánja magát, és kiderítse, hatása valóban olyan meghatározó-e a lehetséges próza stílusára, mint senki másé. Vele kezdődött a magyar regény fejezete, amely Esterházy *Fancsikó és Pinta* c. novellafüzére (1978) megjelenéséig tartott. Hacsak nem Hamvas Béla kéziratos *Karnevaljájáig*.

Negyedikén hatvanéves volt, amikor meghalt **Móricz Zsigmond** (Riportgyűjteményeit cipelem fel a pincéből. A könyvek kinőtték a lakást, nem számoltam Móriczra a közeljövőben, elég megküzdeni a frissen érkezőkkel.) Harminckét év alatt, 1910-től haláláig 478 riportot írt. A három vaskos kötetben ennyit számolok. Elképesztő. Utolsó riportja halála előtt három nappal jelent meg, 1942. szeptember 1-jén. Spiritiszták gyülekezetére látogat, és írását így zárja: „...most aztán jönnek a csodák”. De nem jöttek. A halál jött. Legalább heti egy riport. Ehhez utazni kell. Utazni, ismerkedni, figyelni a korabeli viszonyok közt. Közben persze a regények, drámák, néhanap vers. Voltak kimondott Móricz-időszakaim. És mert nem az életrajzokra koncentráltam, mint mostanában, sokáig úgy tűnt – a tudatlanság összevonó és egyszerűsítő derűje –, Mikszáth, Móricz, Móra, talán még Jókai is egyugyanazon időszak irodalmárai. Pedig dehogyan. Mikszáth a negyvennyolcas forradalom utáni megbékélés, a kiegyezés írója, Móra időtlen, nincs kötelezően meghatározandó korszakos időtényezője (okkal persze, és van is meghatározandó időtényezője, az is okkal), Jókai sem tartozik közéjük, ő maga az egyszemélyes irodalmi tündérvilág. Móricz pedig a natúr, a véres és szenvedélyes XX. század, annak ellenére, hogy a legmocskosabb részét szerencsésen nem látta, igaz, amit látott az is elég mocskos lehetett a korábbiakhoz viszonyítva. Hömpölygő óriásregényeit olvasni olyan, mint Ady verseit. Nem esik jól. Nincs idő. De nem lehet abbahagyni, ezért aztán alig olvassa valaki ma ezeket az óriási regényeket. Móricz hatalmas. Terjedelemben, ívszámában. Reménytelen, ha valaki nem ebből él, hogy rászánja magát, és kiderítse, hatása valóban olyan meghatározó-e a lehetséges próza stílusára, mint senki másé. Vele kezdődött a magyar regény fejezete, amely Esterházy *Fancsikó és Pinta* c. novellafüzére (1978) megjelenéséig tartott. Hacsak nem Hamvas Béla kéziratos *Karnevaljájáig*.

Negyedikén hatvanéves volt, amikor meghalt **Móricz Zsigmond** (Riportgyűjteményeit cipelem fel a pincéből. A könyvek kinőtték a lakást, nem számoltam Móriczra a közeljövőben, elég megküzdeni a frissen érkezőkkel.) Harminckét év alatt, 1910-től haláláig 478 riportot írt. A három vaskos kötetben ennyit számolok. Elképesztő. Utolsó riportja halála előtt három nappal jelent meg, 1942. szeptember 1-jén. Spiritiszták gyülekezetére látogat, és írását így zárja: „...most aztán jönnek a csodák”. De nem jöttek. A halál jött. Legalább heti egy riport. Ehhez utazni kell. Utazni, ismerkedni, figyelni a korabeli viszonyok közt. Közben persze a regények, drámák, néhanap vers. Voltak kimondott Móricz-időszakaim. És mert nem az életrajzokra koncentráltam, mint mostanában, sokáig úgy tűnt – a tudatlanság összevonó és egyszerűsítő derűje –, Mikszáth, Móricz, Móra, talán még Jókai is egyugyanazon időszak irodalmárai. Pedig dehogyan. Mikszáth a negyvennyolcas forradalom utáni megbékélés, a kiegyezés írója, Móra időtlen, nincs kötelezően meghatározandó korszakos időtényezője (okkal persze, és van is meghatározandó időtényezője, az is okkal), Jókai sem tartozik közéjük, ő maga az egyszemélyes irodalmi tündérvilág. Móricz pedig a natúr, a véres és szenvedélyes XX. század, annak ellenére, hogy a legmocskosabb részét szerencsésen nem látta, igaz, amit látott az is elég mocskos lehetett a korábbiakhoz viszonyítva. Hömpölygő óriásregényeit olvasni olyan, mint Ady verseit. Nem esik jól. Nincs idő. De nem lehet abbahagyni, ezért aztán alig olvassa valaki ma ezeket az óriási regényeket. Móricz hatalmas. Terjedelemben, ívszámában. Reménytelen, ha valaki nem ebből él, hogy rászánja magát, és kiderítse, hatása valóban olyan meghatározó-e a lehetséges próza stílusára, mint senki másé. Vele kezdődött a magyar regény fejezete, amely Esterházy *Fancsikó és Pinta* c. novellafüzére (1978) megjelenéséig tartott. Hacsak nem Hamvas Béla kéziratos *Karnevaljájáig*.

Negyedikén hatvanéves volt, amikor meghalt **Móricz Zsigmond** (Riportgyűjteményeit cipelem fel a pincéből. A könyvek kinőtték a lakást, nem számoltam Móriczra a közeljövőben, elég megküzdeni a frissen érkezőkkel.) Harminckét év alatt, 1910-től haláláig 478 riportot írt. A három vaskos kötetben ennyit számolok. Elképesztő. Utolsó riportja halála előtt három nappal jelent meg, 1942. szeptember 1-jén. Spiritiszták gyülekezetére látogat, és írását így zárja: „...most aztán jönnek a csodák”. De nem jöttek. A halál jött. Legalább heti egy riport. Ehhez utazni kell. Utazni, ismerkedni, figyelni a korabeli viszonyok közt. Közben persze a regények, drámák, néhanap vers. Voltak kimondott Móricz-időszakaim. És mert nem az életrajzokra koncentráltam, mint mostanában, sokáig úgy tűnt – a tudatlanság összevonó és egyszerűsítő derűje –, Mikszáth, Móricz, Móra, talán még Jókai is egyugyanazon időszak irodalmárai. Pedig dehogyan. Mikszáth a negyvennyolcas forradalom utáni megbékélés, a kiegyezés írója, Móra időtlen, nincs kötelezően meghatározandó korszakos időtényezője (okkal persze, és van is meghatározandó időtényezője, az is okkal), Jókai sem tartozik közéjük, ő maga az egyszemélyes irodalmi tündérvilág. Móricz pedig a natúr, a véres és szenvedélyes XX. század, annak ellenére, hogy a legmocskosabb részét szerencsésen nem látta, igaz, amit látott az is elég mocskos lehetett a korábbiakhoz viszonyítva. Hömpölygő óriásregényeit olvasni olyan, mint Ady verseit. Nem esik jól. Nincs idő. De nem lehet abbahagyni, ezért aztán alig olvassa valaki ma ezeket az óriási regényeket. Móricz hatalmas. Terjedelemben, ívszámában. Reménytelen, ha valaki nem ebből él, hogy rászánja magát, és kiderítse, hatása valóban olyan meghatározó-e a lehetséges próza stílusára, mint senki másé. Vele kezdődött a magyar regény fejezete, amely Esterházy *Fancsikó és Pinta* c. novellafüzére (1978) megjelenéséig tartott. Hacsak nem Hamvas Béla kéziratos *Karnevaljájáig*.

7-én 100 éve született **Balogh Edgár** (Temesvár). Nincs túl sok hátra Trianonig. Úgy alakult, hogy Balogh Edgárt nem olvastam. Ha könyvet vásároltam Erdélyben, az soha nem Balogh Edgár

volt. Nem kötődik hozzá olvasmányélmény, rákeresek. A MEK a következőket írja róla: „Balogh Edgár múlhatatlan érdemei közé tartozik, hogy Fábry Zoltánhoz, Gaál Gáborhoz hasonlóan – szembeszállt az irredenta vagy öncélú kisebbségi irodalommal, a kisebbségi helyzetből a kelet-európai népek egymásra utaltságának s összeolvadásának gondolatában látta meg az egyetlen reális kiutat.” Fábry Zoltán, a mindközönségesen stószai remetének nevezett felvidéki író, publicista életművét ismerem. Hasonló mentalitással nem lehetett könnyű Balogh Edgár élete. *A nagymagyarok* utálhatták rendesen.

8-án születik **Alfred Jarry** (1873), aki ma már a francia irodalom klasszikus fenegyereke. A mindig felülülést okozó *Übű király* eredetileg diákbölcsházat bábváltozata. Ehhez képest Übű papa ott pöf-feszkedik Figaro, Sancho Panza és Falstaff mellett. Hatalmi tébolya a gatlástalan önkény jelképe. Ismerünk élőben is hasonlót. '84-ben, amikor még jut színházra, Pest közelebb, valahogy pénz is kerül, láttam Übű papát Zsámbéki Gábor rendezésében (Katona József Színház), és az volt a benyomásom, ha ezt engedik, ha ez így színre vihető, ha a despota bármikor behelyettesíthető a kor párttitkárjával, akkor itt befejeződött a kommunizmus építése. Eltelt néhány év, és valóban. Nem szakad tovább. Csak a sok Übű papa, Übű mama maradt a nyakunkon. Trilógiát kerített a kommunizmus díszpintyeiből Jarry. *Übű király*, *A megláncolt Übű* és az *Agancsos Übű* – ebben a sorrendben. Ha valaki ötvenes kopott róka korára elfelejtette, miben nőtt fel, mitől forgott a gyomra + 3.60-as kenyér + Fradikolbász, olvasson Jarryt.

1522. szeptember kilencedikén a Szulejmán szultán hetvenezres serege megkezdte a Dobó István keze alatt lévő Eger ostromát, aki hősiességgel is védi a várat, ezzel lehetőséget ad **Gárdonyi Gézá**nak, hogy megírja gyerekkorunk legolvasottabb történelmi regényét, az *Egri csillagokat*, közben tálcán nyújtja kiskamasz olvasóinak az első platói szerelem lehetőségét. Mert ugyan ki nem volt szerelmes Vicuskába, Bornemissza Gergely szemünk láttára felnőtt hú arájába?

Varró Dániel 29 éves **11-én.** „Hogy kicsoda Varró Dániel? Hogy nem ismeritek? Ó, igazán senki se ismeri! Egyszer ilyen, egyszer olyan. Most milyen? Leginkább egy fiatal sráchoz hasonlít, egy vidám, tehetséges sráchoz, aki verseket ír és műfordításai díjat érdemeltek.” Ez áll egy ismertetőben. „Édesanyja a jogi egyetem filozófia tanára, a Magyar Lettre Internationale szerkesztője, édesapja ügyvéd, egy nővére van. Műfordító, verseket, színdarabokat fordít. Verseiben tökéletesen bántik mind a kötött versformákkal, mind a szabad versformákkal. Formaérzéke is kiváló. Szinte minden költő stílusában képes verseket írni.” Ez pedig a Wikipédiában. „Hozzám – talán szolidaritásból – közelebb áll, akinek nem megy minden ilyen könnyen. Akinek nem csak születni volt nehéz, mert a gólya egyenesen a válogatott versgyűjtemények polcára pottyantotta, anyatej helyett antik

versformákat szopott, akire a nap ragyog éjszaka is.” Ez pedig bennem van. Tudomásul véve, a sikerhez sok tételnek össze kell jönnie. És ha összejön, akkor sincs garancia. Ilyen az irodalom.

Mint például az 1919. szeptember 11-én öngyilkos lett **Csáth Géza**nak sem garantált semmit az irodalom. Csáthról, aki szenvedélybetegként öngazol éppen, sokat megtudhat. Kosztolányi unokatestvére, pszichiáter, naplóiban anatómiai részletességgel számol be a narkotikus szexről, azután a morfium elnyeli. Mint mindenkit, aki pokolból hozza a gyönyört. Feleségét lelövi. Öngyilkos lesz a szerb határon. A morfinista író. Így ismerjük. Kosztolányi írja róla halála után: „Leírhatatlanul sokat szenvedett. Vértanú testén nem volt egyetlen fillérvnyi helyecske sem, melyet föl ne tépett volna az oltóú. Tályogok keletkeztek rajta, és szjakkal kötötte át lábát, hogy valahogy vánszorogni tudjon. Így dolgozott évekig.” Ez van. Senki nem jön kész recepttel a világra. A tehetség és a zsenialitás, ha ugyan útlevel is a Parnasszusra, a boldogság birodalmába nem feltehetően. Pedig, ha titkon is, mindannyian afelé venniük az irányt.

12-én (1888) születik a szabad író szimbóluma: **Tersánszky Józsi Jenő**, *Kakuk Marci* szülőapja. *Kakuk Marci* a huszadik század nagyregénye. Értelmetlen, miért nem olvasák. Tömegek miért nem. Fiatal, üde, derűs. Talán az a gond, ami már a Nyugat mentalitását is vastagon bekente: az irodalomtörténetnek, a kritikának, a magyartanároknak az irodalom súlyos, szomorú, sötétbarna, hulla vérzik a végén, és minden második oldalon eldördül legalább egy útmatód erkölcsi példázat a magyar sorsról. Irodalmunk nem tűri a nyugaltságot. Az irodalom társadalmi problémák, morál és veretes mondatok összese. Az író Móricznál kezdődik, esetleg Krúdyval. De ha nagyon mélyre akarunk mászni, Füst Milánnal. Maradjunk annyiban Tersánszky születésnapja kapcsán, hogy a világ tele alig érhető dolgokkal. Rendben. Nem értünk mindenhez, az élet csupa bizonytalanság. De hogy Tersánszky miért nem kiadói bombasiker, miközben derűs, mókás, különleges, erőt ad, jókedvet teremt, az olvasó tíz oldal után másként látja a kánikulában az ablak előtt pihegő juharfát, felfoghatatlan.

1984-ben, Tersánszky születésnapján hal meg **Palotai Boris**. Élete az örök tézis bizonyítéka, az ember születik valamire, de él egy korban, és a kettő nem illeszkedik. Egy atomfizikus agykapacitású homo sapiens a tizenhetedik században intelligensebb kortársainál, de atomfizikában aligha képes maradandót alkotni. 102 éve Nagyváradon születik, 1919-ben az ismert erdélyi változások miatt áttelepül Kassára. Megelőzve az égzengést, Auschwitzot, 1940-től haláláig Magyarországon él. Az olvasó a *Zöld dió* című regényére emlékezik leginkább. Palotai Boris a Zöld dióban elsőként fogalmazta meg a bakfis, a nagylány és a női lét közti finom átmeneteket. Palotai Boris – aki egyébiránt a fantasztikus filmrendező, Bacsó Péter (*Tani*) édesanyja – írástechnikailag, tartalmilag a múlt. Vége. Ha más korban születik, talán van jövője. Hiszen miért is ne. De úgy tűnik, ha a pillanat gazdasági és sikerigényét ki is elégíti a politikai hendikep, a jövő tekintetében levethetőzhetetlen teher. Palotai Boris feltámadási esélye körülbelül annyi ma, mint a KGST-é.

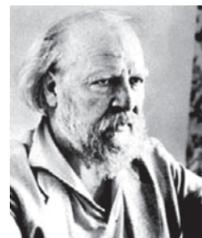
'93 szeptember **14-ére** még nem volt ötven, mire sikerült halálra innia magát. Második kötetem ugyanazzal a szerkesztővel (Ördög Szilveszter), ugyanannál a kiadónál jelent meg, találkozhattunk volna, de csak kétszer futottunk össze. Mindkétszer kocsmában. Elég is belőle. Mert bár szerettem, amit ír, miatta olvastam az új Tükör Orvos Válaszol rovatát pl., csak hát ennyi megannyi maligánfok hatására bunkó volt. Ahogy hírlík, egy idő elteltével nem volt szüksége tudatmódosító belövésekre ahhoz, hogy félisten-

ként viselkedjen. De ekkor már nem láttam. Dr. **Bólya Péter**nek hívták. Láttam bunkó írók nehézségét (költőt inkább, az íróknak sokat kell ülnie az asztalnál, nincs ideje felpörögni), ha az ember hosszan él, vagy legalábbis hosszabban, mint aki gyorsan meghal, nem éri meglepetés. De soha senkit, akibe szerkezetileg több felsőrendű gyűlölet és alpári agresszió került volna beszerelésre. Pedig hozzám soha egy szót nem szólt. Mégis ott ül a különlegességek panteonjában.

15-én 83 éves egyik öreg, élő kedvencem, **Fejes Endre**. 75-ben jelent meg a *Szelemlől bolond éjszakán* című regénye (bár emlékeztem szerint a Honvédkórházban olvastam, 74 telén); a csavargóregények mintájára három Nyugat-Európában bolyongó munkásfiú kalandjait beszéli el. Alig szabadultam a hatása alól. A kánonkönyv – *Rozsdatemető* – mint aktuális munkáspolitikai, nem érdekelt. Időről időre visszatárolok Fejes Endréhez. A ritka írók egyike, akihez igen. És most az is eszembe jut, mert új kiadásokat nem látok, színházakban nem megy, nem publikál, ugyan miből él egy 83 éves magyar író? Tartalékokból? A Kossuth-díjhoz jár havi apanázs? Mert azt látom, hogy anyám nyugdíja (ötven év tanítás után) rezsire és hideg vízre elég éppen.

95 éves (ha él még) a világ bajnok: **William Golding**. Szerencsére mostanában nem jut eszembe, hogy „ilyen regényt szeretnék írni”, mint *A legyek ura*, mert a dolog nem működik, ha az ember ilyen regényt akar írni. De néha ma is megcsap a szele. A mondatok kopognak, a történet himbál, a szöveg halad, és mögötte az olvasó fejében íródik a másik regény. A saját változat az emberről és az ő irgalmatlan természetéről.

19-én születik a kortárs költészet Orsikája, **Karafiáth Orsolya**. Harmincet háttér. Szomorú szeptember, megszervező nyilván. Egy nő, aki abból él, abból ír, hogy nő, átbukni a harmincon maga a borzalom. Két verseskötete jelent meg hét év különbséggel, mégis ő a női KÖLTŐ a köz számára, mert ott van mindenütt, ahol valami történik. Ahol nem történik semmi, ott Orsit kár keresni. Az Év Nője-díj azonban kevésnek tűnik. Van, költő, valami mégis hiányzik a táncból. Evék óta készülő regénye helyére teszi. Talán.

Krisztus után **19-ben** hal meg, Krisztus előtt hetvenben születik **Vergilius**. Ő az első költő, aki egy pénzszaksz unszolására (Maecenas) megírja a *Georgicát* (Kr.e. 39–29), mely az ősfoglalkozások (földművelés, faápolás, állattenyésztés) dicsőítésével igyekezett a polgárháborúkban eldurvult lakosságot lelkiileg visszavezetni a békés életformához. Ez a *szocialista realizmus* átnevelési kísérletének latin megfelelője. Pontosan. Később Augustus császár magasztalására, és dinasztiajának isteni eredetét bizonyítandó megírta a 12 énekből álló *Aeneis*-t. Ha analógiát keresünk a közelmúltból, ez nem egyéb, mint a 60 éves Rákosi Mátyás előtti tisztelgő díszkötet vezető magyar írók-költők tollából. Ha az ember gyerekkorában tudta volna, hogy a világ nem változik, a seggnyalás és a hajlongás működteti az irodalmat is, időben kirugdossa magát a könyvtárból.

22-én 96 éves a harmadik (negyedik?) virágkorát élő **Faludy György**, aki, ha lehet így fogalmazni, még látta Lenint. El és virul – némi túlzással. Most, hogy bizonyítsa, él és virul, megjelenteti a *Pokolbeli vig napjaim* újabb folytatását, a *Kiút a pokolból*.

ONAGY ZOLTÁN

Az Irodalmi Jelen NEGYVENEZER dolláros regénypályázata

Díjkiosztás szeptember 8-án

Lezárult az Irodalmi Jelen által meghirdetett NEGYVENEZER dolláros regénypályázat. Minden várakozást felülmúlva, 283 pályamunka érkezett.

A díjakat ünnepélyes keretek között 2006. szeptember 8-án 19 órakor adják át Budapesten az Alexandra Könyvesházban (Nyugati tér 7.).

- I. díj: 20 000 USA dollár
 II. díj: 10 000 USA dollár
 III. díj: 5 000 USA dollár

A fentiekén kívül az eredetileg meghirdetett három helyett hat pályázati mű egyenként 1666 USA dolláros különdíjban részesül.

A díjazott művek kizárólagos publikálási joga 8 évig az Irodalmi Jelen illeti meg, amely azokat az Alexandra Kiadóval közösen az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban jelenteti meg.

Az év versei 2006 (szerk. Szentmártoni János),
 keménytáblás, védőborítás, A/5, 296 old., 2.499 Ft
Az év novellái 2006 (szerk. Biró Gergely),
 keménytáblás, védőborítás, A/5, 256 old., 2.499 Ft
Az év esszéi 2006 (szerk. Ekler Andrea, Rosonczy
 Ildikó), A/5, keménytáblás, védőborítás, kb. 272
 old., 2.499 Ft
Az év műfordításai 2006 (szerk. Turczai István), A/5,
 keménytáblás, védőborítás, kb. 352 old., 3.490 Ft

A kortárs magyar szépirodalom két reprezentatív gyűjteménye, Az év versei és Az év novellái – hagyományainkhoz híven – az elmúlt év legjobbait írt műveiből nyújt színvonalas, sokoldalú válogatást. Ezúttal 32 prózaíró és 74 költő képviselheti magát az antológiákban, melyek a Nemzetközi Könyvfesztiválra jelentek meg. A Könyvhét alkalmából negyedik alkalommal látott napvilágot Az év esszéi antológia, amely a kortárs szellemi élet sokszínű panorámáját nyújtja, illetve Az év műfordításai, a nagyszerű antológiák új társa, amely a közelmúlt és a kortárs világirodalom legismertebb alkotóinak életművéből nyújt színvonalas ízelítőt, a legjobb magyar műfordítók tolmácsolásában. A kötet több mint 30 kiváló alkotó műveit tárja a magyar olvasók elé.

Mind a négy antológia kedvezményes áron, Az év versei, Az év novellái, Az év esszéi 1990 Ft-ért, Az év műfordításai 2490 Ft-ért vásárolható meg a Könyvhét ideje alatt kizárólag a Magyar Napló standján, valamint folyamatosan a szerkesztőségben: 1062 Budapest, Bajza u. 18. Tel.: 342-8768. A kötetek eredeti árakon könyvesboltokban is kaphatók!

HIRDESSZEN

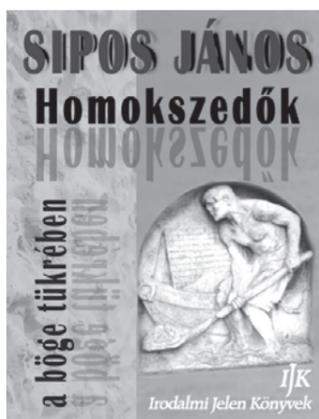
az **IRODALMI JELEN**-ben

Megrendeléseket a kiadó címén vesszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.
 310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,

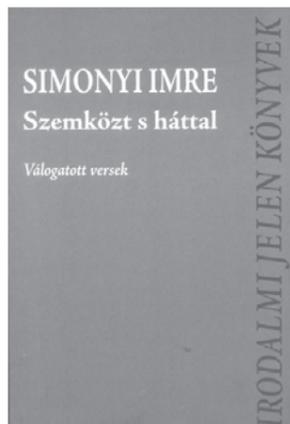
e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

IJK Irodalmi Jelen Könyvek

Szőcs Géza:
Liberté 1956

Ez a szöveg nem a magyar olvasónak készült. Egyáltalán: nem is olvasóknak készült, inkább nézőknek. Olyanoknak, akik soha semmit nem hallottak 1956-ról, de talán még a magyarokról sem. Azt is lehetne mondani: a szerző egyféle nemes értelemben vett történelmi ország-reklámot, még inkább: nemzet-imázst próbált szolgálni e történettel, mely talán naiv, mint olykor mi magunk, és éppoly egyszerű, mint annyi minden, ami megessett velünk. **2006**

Sipos János:

Homokszedők a böge tükreben

„...tudja-e még valaki, hogy kik voltak a homokszedők? Temesváron talán. De itt is inkább csak az ötven éven felüliek emlékezhetnek rájuk, mert az ő gyerekkorukban még virágzott a szakma! Másfelé bizonyára még a híreket sem hallották. A közeli szomszédnak számító városokban is, mint Arad, Lugos, Makó, Szeged, Zenta, Kikinda, hogy csak a homokszedés fénykorában még együvé tartozókat említsem, hiába érdeklődtem, senki sem tudott róla, hogy valaha is létezett ilyen foglalkozás. Kik voltak hát a homokszedők?” **2006**

Kántor Lajos:

Vigyázó szemünk

„A washingtoni Fehér Ház előtti sorban álldogáltunk, beszélgettünk feleségemmel (1993 nyarán), nem túl kíváncsian a bebozsáttatást követő látványra, mégis készen arra, hogy kipipáljuk a turista penzumot. Az előttünk lévő, középkorú, spanyolul beszélő pár folyton hátrafordult, azonosítani próbálta nyelvünket; és miután ez semmiképpen sem sikerült nekik, angolul szólítottak meg, udvariasan tudakozódva, hogy honnan valók vagyunk.“ **2006**

Simonyi Imre:

Szemközt s háttal

Válogatott versek

A költészetben ki-ki abból gazdálkodik, amije van. Simonyi Imrénének egyénisége volt, s ő ezzel élt: mindent erre a lapra tett föl, a lírai énre. Költészetének tengelyében az erős, jól megkülönböztethető lírai személyiség áll, és erényei, akárcsak gyöngéi, e körül rendeződnek el. Ez emelte magasra, és ez vont meg határait. **2006**

www.irodalmijelen.hu

Az Irodalmi Jelen honlapján Ön nem csupán a lap tartalmával ismerkedhet meg, de olyan anyagokat is olvashat, melyek a lapban nem jelennek meg.

www.irodalmijelen.hu

Kattintson rá: ÉRDEMES!

Kiadja az **Irodalmi Jelen Kft.**
 és az **Occident Média Kft.**

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
 310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
 tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 1006 Ft/ 10 (100 000) lej/ 2,50 €
 + kézbesítési díj
 egy évre: 2012 Ft/ 18 (180 000) lej/ 5 € + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irbázi János (Interjú), Faludy György, Méhes György, Szócs Géza, Kukorelyi Endre (Főmunkatársak).
 Olvasószerkesztő: Gáll Attila; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

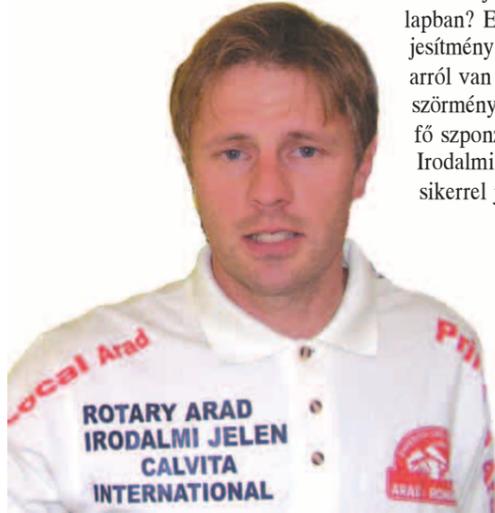
Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:
 Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánkötése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

Az IRODALMI JELEN a világ tetején

Nagy útra vállalkozott Török Zsolt aradi hegymászó: az aradiak közül elsőnek a Himalája egyik nyolcezer méter fölötti csúcsa, a Cho-Oyu (8201 m) megmászására indult augusztus 25-én. Az Irodalmi Jelen olvasói alighanem rögtön azt kérdezik majd, egyébként teljes joggal: mit keres egy ilyen hír egy irodalmi

lapban? Elmélkedhetnénk persze arról, hogy minden nagy emberi teljesítmény a maga módján amolyan költészet, de nem tesszük: itt egyszerűen arról van szó, hogy az Irodalmi Jelen, pontosabban főszerkesztője, Böszörményi Zoltán a nem kis anyagi erőfeszítést is igénylő vállalkozás egyik fő szponzora. Török Zsolt pedig a támogatás fejében vállalta, hogy az Irodalmi Jelen feliratú zászlócskát felviszi a csúcsra. Ha vállalkozása sikerrel jár – és bízunk benne, hogy igen –, az Irodalmi Jelen neve és olvasótáborra vele együtt a földrajzi magasságot tekintve a szó

legszorosabb értelmében eddig soha nem tapasztalt csúcsokra jut el... A magunk részéről nem tudunk arról, hogy eddig irodalmi újság valaha is feljutott volna „a világ tetejére”.

Októberi számunkban még nem – a csúcskíséretre előreláthatólag valamikor október elején kerülhet sor – de a novemberi lapszámban az Irodalmi Jelenben láthatják majd a csúcson készült fotót. Addig is a lap minden olvasóját arra kérjük, gondolatban legyen a merész próbálkozóval és szurkoljon Török Zsolt sikeréért.

Irodalmi hírek

■ **Mezőség (Erdély)** kicsiny települési részére – ahol még szórványban élnek magyarok – gyűjt könyveket a Kráter Könyvesház (Budapest, Rákóczi út 8/a). A könyveket a Kráter Műhely Egyesület juttatná el az ördögösfüzesi református lelkészhez, aki egyrészt a helybéli magyar református fiatalok imatermében szeretne egy kis könyvtárat berendezni, másrészt, ha több példányt kapnak, akkor ezekből küldenének a többi mezősegi református parókiára is.

■ **Szeptember 6–9. között rendezik** meg az 54. Magyarkanizsai Írótábor. Az összejövetel keretében lesz közönségtalálkozó, felolvasóest, de tanácskozást is rendeznek. Az írók felelőssége és a szabadság (Nándorfehérvár 1456, 1956, ezredvég) címmel. Bartók Bélára is emlékeznek születésének 120. évfordulójára alkalmából.

■ **Hetvenkilenc éves korában elhunyt Karmazsin Ferenc** ny. közgazdász, író, akinek Kovács János és a többiek című kötete az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban jelent meg.

■ **Mezey Katalin**, az Írók Szakszervezetének főtársa, a Könyves Szövetség elnöke szerint válságos időszakát éli a magyar alkotók és könyvműhelyek kilencven százaléka. Hiller István oktatási és kulturális miniszterrel ellentétben, aki nemrégiben úgy nyilatkozott, hogy aranykorát éli a magyar irodalom, Mezey úgy véli, csak kevesek esetében beszélhetünk aranykorról. Ahhoz hogy piacépes lehessen a magyar irodalom, támogatásban kell részesíteni a szerzőket, a folyóiratokat és a könyvkiadókat.

■ **Világkörüli útra indul** Böszörményi Zoltán *Vanda örök* című regénye. Első állomása Kanada, ahol *Far from Nothing* (Messze a semmitől) címmel szeptember 26-án jelenik meg angol nyelven Sohar Pál fordításában és a neves torontói Exile Editions kiadásában.

■ **A József Attila Kör** irodalmi tábora augusztus 29-e és szeptember 2-a között lesz Szigligeten. Fő téma a botrány és az irodalom.

augusztus 20-án kezdődött és októberig tartó Ruhrtriennale 2006 című színházi zenei fesztivál felkérésére Esterházy Péter.

■ **A budapesti Olasz Kultúrintézet** olasz könyvek lefordításának ösztönzésére támogatói programot hirdet. A kérelmeket 2006. szeptember 30-ig lehet benyújtani az intézetbe. A támogatási kérelmek benyújtásához szükséges információkért a 483-2061 számú telefonon Celentano Ágneshez, illetve dr. Sollazzi Pieróhoz lehet fordulni. Cím: 1088 Budapest, Bródy S. u. 8. Tel.: 438-2040 Fax: 317-6653 e-mail: segreteria.iicbudapest@esteri.it

■ **79 éves korában elhunyt Szász János író, költő, újságíró.** Első verseskötetét (1947) további öt követte, számos regény, dráma, elbeszélés- és esszéket társaságában, amelyekért a Pulitzer Emlékdíjat, a MÜRE Életműdíjat, a Román Írószövetség díját stb. kapta meg.

■ **Az 1956-ban Magyarországról** kivándorolt Suri Edith 2004 decemberében Thaiföldön cunami áldozata lett. A halála előtti években az emlékiratain dolgozott, a kéziratot Edith-Tünde Guzman Palacios, Suri Edith leánya szerint még 2004-ben egy budapesti könyvkiadóban, valószínűleg elektronikus formában leadta. A jelenleg Ausztriában élő Suri Edith leánya szeretné felkutatni édesanyja kéziratát, ezért arra kéri azt a kiadót, amelynek az a birtokában van, értesítse őt: Edith-Tünde Guzman Palacios, 8605 Kapfenberg, Heinrichscheibengradstr. 10/4, Tel. 03862 / 21950.

■ **Elle irodalmi-díjat kapott** dokumentarista kategóriában Mészáros Tibor: *Köszönöm a sorsnak, hogy ember voltam... – Képek és tények Márai Sándor életéről* című könyv, amelyet a Helikon Kiadó jelentetett meg.

■ **Rendkívüli visszhangot keltett** az 1999-ben Irodalmi Nobel-díjat kapott Günter Grass bejelentése. A német nemzet élő lelkiismeretként is emlegetett nagy író, Günter Grass tagja volt az SS-nek. Ezt nyolcvanévesen most ő maga ismerte el – mégpedig a Frankfurter Allgemeine Zeitung című lapnak adott interjúban, amelynek apropójul az szolgált, hogy egy hónapon belül megjelenik Grass önéletrajzi regénye. Abban részletesen is kifejti, amiről mindezidáig hallgatott, de – mint ebben a friss interjúban megvallja – egy napon ki kellett, hogy jöjjön belőle, mert nem bírta tovább magában tartani e lelkiismeretét terhelő titkot.

■ **Rubens és a nem-euklideszi nő** címmel írt darabot az

Lapszámunk szerzői

Babosi László – 1973-ban született Újfehértón, kritikus, Nyíregyházán a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár könyvtárosa.

Balázs Imre József – 1976-ban született Székelyudvarhelyen, költő, kritikus, a BBTE Bölcsészkarának adjunktusa, a Korunk szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Az avantgárd az erdélyi magyar irodalomban* (2006).

Barna Júlia – 1946-ban született Hajdúdorogon. 60 évesen most jelenik meg először verse nyomtatásban.

Bányai János – 1939-ben született Szabadkán, tanszékvezető és felelős szerkesztője a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék kiadványainak. Legutóbbi kötete: *Egyre kevesebb talán* (2003).

Boros Norbert – 1983-ban született Mátészalkán, egyetemista, gyakorló újságíró.

Botz Domonkos – 1952-ben született. A reklámszakmában, valamint újságíróként is dolgozott, jelenleg egy légiszállítványozási cégnek az értékesítési igazgatója.

Demény Péter – 1972-ben született Kolozsváron, író. Legutóbbi kötete: *Visszaforogás* (2006).

Dragomán György – 1973-ban született Marosvásárhelyen, író, műfordító, jelenleg Budapesten él. Legutóbbi kötete: *A fehér király* (2005).

Dudás Henrietta – 1974-ben született Gödöllőn, tanár.

Fekete J. József – 1957-ben született Bácskossuthfalván, szerkesztő, újságíró. Legutóbbi kötete: *Teremtett világok – Imádságos kolostor II.* (2006).

Gergely Tamás – 1952-ben született Brassóban, író.

Hegyi Réka – 1976-ban született Brassóban, színikritikus, jelenleg a www.hamlet.ro internetes színházi portált szerkeszti.

Jászay Tamás – 1978-ban született Szegeden, színikritikus.

Kőbányai János – 1951-ben született Budapesten, író. Legutóbbi kötete: *A holokaust mint elbeszélés* (2005).

Lászlóffy Csaba – 1939-ben született Tordán, író, több mint 40 vers-, próza-, dráma-, fordításkötet szerzője. Legutóbbi kötete: *Összegyűjtött drámák I.–II.* (2005).

Lelkes Miklós – 1938-ban született, Budapesten. Meseíró, költő, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: *Okos Tóbiás és más mesék* (2002).

Mann Lajos – 1931-ben született Tiszaörvényben, nyugdíjas dramaturg, író, műfordító.

Márfai Molnár László – 1966-ban született Gyöngyösön, művészetfilozófus, a soproni Nyugat-Magyarországi Egyetem docense. Kötete: *Jelentés a dialógus nyomán* (2001).

Németh Zoltán – 1970-ben született Érsekújváron, költő, irodalomtörténész, irodalomkritikus, a besztercebányai Béli Mátyás Egyetem tanára. Legutóbbi verseskötete: *A haláljáték leküzdhetetlen vágya* (2005).

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Tavaszi iramlás ősszel. Babits-szexregény* (2006).

Pollágh Péter – 1979-ben született, költő, író, kritikus. Legutóbbi kötete: *Fogalom* (2005).

Réhon József – 1931-ben született Belényesen, kémia tanár. Legutóbbi kötete: *Romantikus kaland, hősök nélkül.*

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten. Londonban negyven éven át volt a BBC magyar adásának munkatársa. 1956 óta él Angliában. Legutóbbi kötete: *A Király utcán végestelen végig* (2006).

Simó Márton – 1963-ban született Urinkányban, vállalkozó, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Bozgor II.* (2006).

Sohár Pál – 1936-ban született Székesfehérváron, író, költő, műfordító. Legutóbbi kötetei: *True Tales of a Fictitious Spy* (2006), *A Knight for a Flower* – Kányádi mesekönyv angolul (2006).

Szabó Tibor – 1976-ban született Gyulán, könyvtáros, szabadúszó író. Megjelent kötete: *A ciprusi király* (2004).

Szántai János – 1969-ben született Kolozsváron, író, költő, fordító. Legutóbbi kötete: *Sziszüphosz továbblép* (2005).

Szászi Zoltán – 1964-ben született a szlovákiai Tornaújváron, újságíró. Legutóbbi kötete: *Távolban Föld* (2005).

Székely Szabolcs – 1983-ban született Budapesten. Újságíró, a dokk.hu internetes portál szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Kilenc másodperc reggelente* (2005).

Végh Péter – 1954-ben született Nagymenyeren (Csallóköz), író, jelenleg tanít és Somorján él. Legutóbbi kötete: *Láthatatlan jelenlét* (2006).

Weiner Sennyei Tibor – 1981-ben született Egerben, költő, alkimista. Megjelent kötete: *A természettel való kapcsolat újragondolása* (2005).

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvjáratásokok – hírek

ÚJ KÖNYVPIAC

Kritikák a magyar és világirodalomról, gyerekkönyvekről, művészetről
Hírek, események

Kapható a könyvkereskedésekben, a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's, az Interspar és az Auchan üzleteiben

Előfizethető a szerkesztőség címén
Bp., 1092 Erkel u. 18.

www.ujkonyvpiac.hu